

ДИМО КИСЬОВ

Събрани съчинения

Том 24

Необикновена екскурзия

*Ранна редакция на „Магическият конник”,
Том 7*

София, 2018

ДИМО КИСЬОВ

СЪБРАНИ СЪЧИНЕНИЯ

/Произведения ранна редакция/

Том 24

НЕОБИКНОВЕНА ЕКСКУРЗИЯ

Роман

София – 2018 –

Том/Книга	Наименование на произведението	Жанр	Тематика	Бр.стр/А4	Забележки
ЧАСТ I		©ДИМО КИСЬОВ - СЪБРАНИ СЪЧИНЕНИЯ			Стр. А4, средно 1800 зн.
1	Козирог	Автоб.	Мемоар.	677	в 2 Тома, 3 Части
1A	Автобиографична книга	Автоб.	Мемоар.	65	1987
2	Сребърната чешма	Роман	Съвр.-ист.	300	
3	Да убием енотовидно куче!	Роман	Съврем.	238	
4	Сънят на професор Техникус	Повест	Фантаст./	107	/Фейлетонна
5	Долината на авлигите/	Роман	Съврем.	236	Скици от едно лято/
6	Светилището на Залмоксис/ /Долината на божурите/	Повест	Дет.юн.	104	Книга за деца и старци/
7	Магическият конник /За кан Тервел/	Роман	Историч.	176	CD- проф.В.Бешевлиев, 1966
8	Севастът от Урвич	Повест	Историч.	107	ц.И.Шишман/севаст Огнян
9	Борисин/ - Древно-съвременна смехория	Комедия	Фарс	64	/Залмоксис
10	Тъй вярно!	Роман	Воен.мем	200	
11	Офлаг-8	Сборник	Воен.мем		CD-Реценз., Откъс,1958-1959
11_1	Пленникът от Дам-1	Роман		227	Печат.изд. 1958; 1966
11_2	Отливът	Роман		215	Печат.изд. 1959
11_3	Офицер на Негово Величество	Автоб.	Мемоар.	109	Печат.изд. 2001
12	Романи за обществото и индустрията	Сборник	Съврем.		/1943-1974/
12_1	Щастието не идва само	Роман		355	Печат.изд. 1960
12_2	Времената се менят от нас	Роман		204	1974
13	Алиген /И ние спортувахме/	Роман	Дет.юнош.	183	Печат.изд. 1968; 1974
14	Романи за спорта	Сборник			
14_1	Никола Петров-Най силният човек на века	Роман	Биограф.	181	Печат.изд. 1972; 1978
14_2	Тежки юмруци	Роман	Съврем.	230	Печат.изд. 1971
15	Сценарии и пиеси - Военно-мемоарни				
	Офлаг - 8	Лит. сцен.		67	
	Тъй вярно!	Сценар.		54	
	Пленници	Пиеса		70	
16	Пиеси - "Богомили"	Пиеси	Историч.		
	Апокрифна хроника за императора...	Пиеса		85	Алекси и Василий врача
	Василий - Драматична новела	Рад.-пиес.		22	
	Василий - Радио-пиеса /45 мин./	Аудио-CD			БНР, Радио-театър, 1986
17	Пиеси - Исторически	Сборник			
	Борил	Пиеса		68	
	Князът на Карвуна	Пиеса		64	
	Призраци в старата баня	Пиеса	Легенда	64	
	Амира	Пиеса	Рецитал	49	За Каварн. въстание-1877
	Дучов кръст	Радио	Пиеса	20	
18	Открадването на Дионис	Роман	Съвр.-ист.	241	Печат.изд. 1977
19	Еретици	Роман	Историч.	212	Печат.изд. 1996
20	Писателят в Каварна	Сборник	Съвр.-ист.		
	Хижа над морския бряг	Очерк		41	
	Добротица		Историч.	9	Незавършено произведение
	Каварна	Очерк	Съвр.-ист.	40	Печат.изд. 1979
	Карвунска Хора	Очерк	Съвр.-ист.	68	Печат.изд. 1981
	Из "История на град Каварна"	Сборник	История	58	Печат.изд. 1984
	Научна сесия за Каварн. въстание	Изследв.	Историч.	11	Печат.изд. 1977 /Скан./
	Чиракман-Карвуна-Каварна	Сборник	Историч.	20	Печат.изд. 1982 /Скан./
	Археолог	Докум.	Археол.	52	1976-1977 /Скан./

Том/Книга	Наименование на произведението	Жанр	Тематика	Бр.стр/А4	Забележки
ЧАСТ II ©ДИМО КИСЬОВ - СЪБРАНИ СЪЧИНЕНИЯ				РАННА РЕДАКЦИЯ	
21	Адмирал Ушаков/	Роман	Историч.	208	/Битката при Калиакра
22	Кладата	Роман	Богомили	169	
23	Нашата махала	Роман	Воен.мем	262	
24	Необикновена екскурзия	Роман	Съвр.-ист.	247	Печат.изд. 1969
25	Лирика 1941-1947г.			62	/Скан./
26	Сребърната чешма	Сборник	Морски	90	9-Разказа и една новела
27	Другата диплома	Пиеси-сц.	Съврем.		За строителство
	Замъкът на нашите мечти	Пиеса		82	
	Божурите ще цъфнат отново	Сценарий		85	
	Дворец на слънцето	Пиеса		73	
28	Богомили	Пиеси	Сборник	Историч.	
	Еретици	Пиеса		47	
	Еретикът	Пиеса		48	
ВСИЧКО: СЪБРАНИ СЪЧИНЕНИЯ В 29 ТОМА /33 КНИГИ/					

Съставители: Райна Стефанова Кисьова (1921-2013); Веселин Димов Кисьов

1

СТАРИЯТ Е ПОСЛЕДЕН мохикан на своето енциклопедично поколение, опитва се да гази из всички области на науката със суетната мисъл да се каже, че е мъж с обща култура.

Институтът достатъчно обременява мозъка ми, за да го претоварвам с излишни впечатления, но старият, както винаги, не е съгласен с мене и твърди, че тенисът и естрадната музика, към които още от малък имам определена склонност, твърде малко ще спомогнат да нося името човек с чест. Той също поддържа, че почивните дни не бива да бъдат празни, и съжалява всички, които се пържат по плажовете или с пулсиращи вени гонят някой планински връх с единствената цел да жумят срещу слънцето за тен.

Всъщност той обича слънцето и планината, и морето, но по свой, специален начин.

В неделя, щом ме измъкне от леглото и мушне в ръката ми кошница, разбирам, че от Драгалевци до "Алеко" ще трябва да се пъхам из храстите за отровни и ядливи гъби, ще отговарям на въпроси, кое е мечо грозде и кое е боровинка, или пък ще се догаждам какви билки влизат в състава на гръдния чай. Старият ще натика в носа ми някой бурен и тържествено ще заяви, че с неговия сок бил отровен Сократ, и после с особена наслада ще се впусне да разказва за разни беладони, татули и други отровни растения, към които не мога да имам никакво отношение в качеството си на бъдещ радиоинженер.

А помъкне ли фотоапарата с дългия обектив, "приятната" екскурзия се превръща в кошмарна гонитба на пеперуди, бръмбари, катерици, синигери, пък даже и на орли. А да не смятате, че лешоядите сами идват да позират? Те имат слабост към най-непристъпните скали и там си пъхат миризливите гнезда...

Да си призная, не ми тежи толкова снимането и дебненето на някой пернат или космат обект, а всички обяснения около него, защото със синовна почит трябва да слушам защо на кръсточовките човките са криви; защо когато чинките умират, не се разлагат, а се превръщат на птичи мумии; да се поучавам от домакинските способности на катерици и горски мишки, да се възхищавам от песента на косове и славеи, които, между нас казано, издават старомодни звуци само за мадами от миналия век.

Старият е деспот, забранява да нося транзистор в планината – щял съм да оскверня мъдрата тишина на природата!? А опитам ли се да проявя съпротива срещу родителския му гнет, започва да се заканва на цялото мое поколение.

– Инженери!? – със скептично клатене на глава започва той. – Малко математика, повечко конячета, десетина естрадни концерта и хоп – диплома... Ех, ако имам власт, така ще напълня тиквите ви, че едва ще ги удържате косматите си вратове – и тук вдига заканително пръст: – Трябва да се знае, че всеки обикновен тип може да назубри онова, което преди него свестните хора са открили, но за да бъдеш инженер, непременно трябва да прибавиш към всичко измислено до днес и нещо свое.

Напоследък го блисна някаква патриотична вълна и когато през зимата го пратиха на симпозиум в Ленинград, намерил време да литне до Чувашия, за да разгледал някакви си разкопки на прабългарски стоманолеярни. А когато се завърна в къщи, заяви, че чувашите много повече знаят за Левски и за нашата история, отколкото аз, и дори свободно декламирали стиховете на Ботев, Вазов и другите.

Оттогава настанаха тежки за мене дни. Старият, вманиачен да слуша стихове, пожела лично да му рецитирам Ботев и другите, от които до заминаването му в Чувашия не знаех нито стих. А това лято:

– Искаш ли да прекараме ваканцията заедно? – запита ме той.

– Къде?

– На много места, през които е минала нашата история...

– Пеш ли? – полюбопитствувах аз и проклинах слабия си характер, че още в началото не му отпях.

– С мотоциклета... Ако тръгнем пеш, няма да остане време за приятелите ти. Нали се готвехте да отидете смесено на море?

"Страшен радар" – помислих аз и същевременно ми стана приятно, че уважава шофьорските ми способности и предоставя да му тръскам ревматичните кокали с моя "Балкан".

– Палатката, гумената лодка, въдицата, фотоапарата и не забравяй кафето! – командваше той и когато багажът беше стегнат, заяви на мама, че тръгвал със сина ѝ да открива България.

До Шумен мълча. Вятърът издуваше якето му, дразнеше войнишкия му ревматизъм, но той не протестираше, послушно седеше между грамадата от раници и туристически съоръжения, над които заплашително стърчеше бамбуковата въдица с развята носна кърпичка.

– Ако Тервел е притежавал мотоциклет, само за една седмица е щял да превземе Византия – към разклона за Мадара се обади той.

– Защо-о-о?

– Много гърми-и-и.

Моторът закатери стръмния наклон и на всеки завой ехото повтаряше неговия измъчен рев. Полето остана под нас и с всяка измината минута нивите ставаха по-дребни и с по-ясни геометрични очертания. Най-сетне висока стена от масивни скали прекъсна пътя ни и сгорещеният "Балкан" издъхна. Тук местността ни предлагаше две пътеки: едната за лагера на археолозите и другата към плешивото било на Мадарското плато.

Предпочетохме да се приближим още към скалите и да потърсим каменния конник, за когото всъщност бяхме дошли. Тринадесет века той стоеше все на същата скала, висок, недостижим и загадъчен. Вече бе убил един лъв и гледаше предизвикателно на юг.

– Някога го изобразяваха по монетите и ни уверяваха, че той е хан Крум – обади се старият.

– Сигурно не си е сменил името?

– Сега твърдят, че е Тервел.

– Прилича ми на свети Георги.

– И на тракийския конник-герой, но развява на копие конска опашка и е пхнал краката си в стремена, а известно е кои са развявали конски опашки и са донесли по тези земи стремената...

Гледах релефа и се чудех като как са го издялали на толкова голяма височина, без да са имали съвременни повдигателни съоръжения.

– Преди години твоят дядо ме доведе тук но не с мотоциклет, а пеш през храсталаците, и ми заръча, където и да ходя, какъвто и да стана, никога да не забравям, че на една недостижима стена има изобразен български конник, който убива лъв...

Щом старият зърне надгробна плоча с неразбираем надпис, така се захласва, сякаш древния отпадък ще му повиши пенсията. Ако стана кмет, с един замах ще разчистя всички старовремски съборетини, схлупени черкви и джамии, за да издигна на техни места модерни постройки от алуминий и стъкло, ще разчистя паркинги за леки коли. След като вече не се кланяме на идоли и богове, защо ни са светилищата им? Щом се отоплявам с пара, какъв смисъл има да пазя мангала на дядо си...

Такива, пък и други поуки можех да кажа на стария, но го оставих да си помъдрува, още повече че релефът на конника на никого не пречеше.

А старият повъздиша, запали цигара и се оттегли на сянка да извлече необходимия за мен извод.

– Помни! – извика той, за да привлече вниманието ми. – Какъвто и килим да тъчеш, тъчи го на здрав вътък. Вътъкът това е историята, ако не я познаваш, няма да я имаш и няма върху какво да тъчеш...

– Спомена за конника, а забрави за кучето? И защо е без крак? – навреме прекъснах тирадата му.

Старият смукна дим и загадъчно се усмихна.

– Има време да ти разкажа тази дълга история...

Горкият, той смяташе, че с това ще ме зарадва!

След това тръгнахме за Плиска и когато стигнахме развалините ѝ, скочи от мотора и се пхна в тях.

– През тия земи какви ли не варварски племена са минавали, но нито следа не е останала от тях – провикна се той и приятелски потупа един зид. –

Ние от първи път сме хванали за гушата Византия и тя загина, а България още съществува... Гледай, дошли сме и веднага сме си построили столица със стени, с дворци и водопроводи... Така гради само онзи, който е умеел да строи, и да имат да взимат ония, които дрънкат, че нашите прародители били диви скитници... А сега опъни палатката там, под крушата, където някога са станували външните стражи.

– Откъде знаеш че под крушата са станували външните стражи?

– Ако аз бях водач на племето, там щях да заповядам да се разположат.

– Знаеш да командваш, бива те за хан...

Старият седна на един камък и високомерно ме изгледа.

– Българските ханове не само са командвали, те са били далновидни и умни ... Но за да бъде нашата екскурзия осмислена, ще ти разкажа нещичко за един от тях.

Още от тръгването бях се примирил с всичко. На стария го сърбеше езикът и търсеше жертва да го слуша...

И наистина, когато палатката беше опъната и спалните дюшеци надути, той погледна към мрака, който бавно гълташе развалините на древната българска столица, облиза устни и започна.

I

НАРИЧАШЕ СЕ ЧЕПА и се роди в края на седмото столетие. Бе втори син на хана и затова историята не му обърна внимание. Не упрекуваше съдбата, защото не беше суетен, а и смяташе, че брат му повече от него заслужава да управлява племето – започна с тих, задължаващ глас старият и вместо към традиционната ораторска чаша с вода, присегна към термоса с кафе.

Чепа и Тервел се учеха при прочутия дуросторумски философ и скулптор Патрициол, в чиито жили по равно течеше тракийска и гръцка кръв.

Той се отличаваше с бистър ум, знаеше много, но и тогава се обръщаше повече внимание на политиката и военщината, отколкото на науката и изкуството, та малко ученици се свъртаха в неговия академичен дом. Онеправдан от живите, учителят биваше възнаграждаван едва когато те умираха. Той имаше работилница за надгробни плочи и умееше да балсамира...

Когато Тервел възмъжа, баща му го повика за свой помощник, а Чепана остана още две години в дома на Патрициол. Аспарух не гледеше с добро око на неговото увлечение по изкуството и често го мъмреше, че не обръща достатъчно внимание на богословските науки. Като втори син, той смяташе да го ръкоположи за главен жрец на племето, за да попритисне жреците, които му създаваха постоянни грижи.

По онова време Дуросторум се славеше с яки стени, красиви жени и работилници за стенобойни машини. Въпреки, че не можеше да се сравнява по пищност с Месемврия и Созопол, дунавският град се радваше на оживена търговия и плодородна околност. Говореше се, че когато Аспарух го превзел, император Константин получил сърдечен удар и докато се лекувал, арабите извършили сто бели в малоазиатските му теми.

Няма да се впускам в подробности за детството на Чепана. То бе приятно и безгрижно, като на всеки син от знатен род, но не бива да скривам, че той страдаше, защото нямаше истински приятели. Беше принц, а обикновените деца го презираха, наричаха го новозабогатял простак и всичко онова обидно, което родителите им не смееха да кажат на хана, научаваше го от техните уста. Само ромейските момичета се увъртаха край него, защото знаеха, че е син на силен вожд, който притежава двадесет хиляди коня.

Ромеите говореха за Аспарух, че е див варварин, но когато се явяваха пред него, надпреварваха се да му доказват, че е велик и просветен вожд. Той не им вярваше, но не ги и прекъсваше, когато го хвалеха. Даже прие от тях и титлата архонт, но когато започнаха да го придумват да стане християнин, той накара робите си да ги набият. Старият хан уважаваше ромейската култура, но предпочиташе да спазва традициите и обичаите на своите предци, затова и народът го обичаше.

Някои твърдят, че Аспарух минал Дунава, за да търси пасища и плячка. Вярно, кой ще се откаже от плячка, но той покрай нея се стремеше да осигури и постоянна земя на своите поданици. Та малко ли бяха изстрадали под игото на турци, авари и хазари! На старите боили и багаини вече им се искаше да се поустановят, да струпат по някоя хижа и си починат от дълги скитания. А и народът мечтаеше да се отдаде на мирен труд, омръзнало му беше да се залъгва със случайни победи и несигурна плячка.

Чепа обикна Дуросторум като свой роден град. Обикна и пълноводния Дунав, слушаше вечния спор на вълните му и им завиждаше, че отиват надалеч, при морето. Нито баща му, нито брат му, а даже и народът не обичаше морето. Страхуваха се от неговата необхватност, дълбочина и солена вода. Не искаха да пуснат юздите на конете, за да хванат веслата на корабите, защото смятаха, че морето е ромейско и му нямаха доверие... Колко пъти Чепа убеждаваше стария да си построят флот, внушаваше му, че бъдещата държава не може да бъде силна, ако не владее морето, което е отворена врата за неприятеля, но той му се надсмиваше и го наричаше грък. Жалко, че не можа да доживее дните, когато противниковата флота си играеше с наследниците му, без те да могат да ѝ се противопоставят...

След като Аспарух победи Константин и с племето си се установи в Мизия, заповяда на Патрициол да издяла върху камък имената на всички свои предшественици от рода Дуло, които са господствували над племето оттатък Дунава. Ромеите не можеха да се примирят с неканения си съсед, с когото славяните бяха в добри отношения, и затова подкупиха хазарския хаган да ги нападне. Хазарите бяха прогонени, но в последното сражение загина Аспарух. В година текучим твирем, сиреч годината, посветена на коня, на ханския престол се възкачи Тервел, който реши да напусне Дуросторум. Той се страхуваше да не би българите да се повлияят от византийската култура и бойкостта им да отслабне – смяташе, че простият човек е по-храбър от учения. Назначи за управител на града свирепия и неподкупен боил Гостун и начело на ордата тръгна на юг.

Старият умело въртеше политика със славянските князе, но Тервел не посмя много да нахълтва в техните земи и се спря до Мадара. На това, оградено с непристъпни височини място младият хан установи своя военен лагер, защитен от здравите стени на близката крепост Мундрага. В околните гори се въдеха диви зверове, в равнината се разстилаха обширни пасища, а жалките развалини, които видя под скалите някога бяха величествени постройки с много стаи, мраморни бани и изящни мозайки, собственост на богат ромейски род. Близко до господарския дом се намираше добре уреден чифлик, препълнен с добитък и роби. Тервел подари добитъка на робите и ги пусна на свобода. По-късно този благороден жест не остана невъзнаграден. Всички бедняци започнаха да произнасят името му с уважение, при походите го посрещаха като освободител и се присъединяваха към войската му.

През зимата той разквартируваше войската в стария римски град Динея, но Мадара и околностите ѝ продължаваха да му бъдат любимо място за лов и почивка.

Стените на Динея бяха разрушено от галите и обезлюденият град още не можеше да се съвземе. В запустелите му домове се мяркаха погърчени траки, които изработваха пергаменти от овчи и заешки кожи, ковяха земеделски сечива, печеха глинени съдове, а жените им тъчаха здрави шаяци.

Една нощ градът се разтревожи. По улиците зачаткаха копита, задрънка оръжие, стражите не пускаха никой да влиза и излиза от крепостта. Тази нощ неизвестно лице се опита да убие Тервел, но копието му прониза телохранителя, който спеше в ханското легло. Властта беше направила Тервел предпазлив, той не хапваше нито залък от храната, преди да е опитана от друг, и всяка вечер сменяше леглото си. Убиецът не можа да бъде открит и върху хората, които имаха право да влизат в двореца, падна страшно съмнение.

На другия ден след покушението Чепа отиде при брат си да го успокои и му подари една намерена в развалините статуетка.

– Нося ти богинята на съдбата. Старите гърци вярвали, че запазвала от беди – безгрижно каза Чепа. Брат му трепна и погледна към закачения на стената меч.

От лицето на Тервел лъхна досада. Откакто Аспарух умря, той рядко викаше Чепа при себе си.

– Смятам, че ти е известно на кой бог се кланя нашето племе? – сухо отвърна ханът.

– Зная, но никой от нашите жреци не са го изобразили, за да го видим как изглежда, а виж някогашните гърци...

Тервел пое статуетката и пренебрежително я заглежда.

– Това е една обикновена разголена жена – каза той.

– И все пак на нея са се кланяли и са разчитали...

– Тангра е по-велик от всички богове, защото няма образ. Образът на бога, изваян от човешка ръка, принизява бога, прави го твърде обикновен, а когато е богиня, може да породи и порочни чувства. Страшен е само онзи, който няма образ.

– Не забравяй, че Фортуна е богиня на случайността и е потребна на всеки владетел.

Тервел запремята статуетката из ръцете си. Въпреки важния тон, с който отговаряше, Чепа разбра, че е уплашен и самотен. Стана му мъчно, че властта се е оказала по-силна от братските чувства, и присегна да си вземе статуетката.

Ханът отклони ръката му и отхлупи делва с кумис.

– Седни да си поговорим и пийнем в чест на капризната богиня!

– Едва ли ще ѝ се хареса това питие, но щом нямаш вино, ще се задоволим и с кумис – изсмя се Чепа.

Тервел заповяда на стражата да донесе вино, поведе Чепа към леглото, където през нощта бе убит телохранителят му, и преди да седнат, се спря, сякаш искаше да го попита за нещо, разколеба се и с момчешка жизнерадост го бутна върху кожите.

Войникът донесе мех с вино, Тервел наля в два рога от него и му подаде единия.

– Виното прогонва лошите мисли – многозначително каза той.

– За твоето здраве и бъдещите ти потомци. Стига вече си ергенувал, народът иска да се радва на канартикин, а и аз да се почувствувам чичо – бодро отвърна на неговата наздравица Чепа.

– Като нашите чичовци ли? – изкриви уста Тервел.

Чепа не отвърна на предизвикателния му въпрос, въпреки че не му беше приятно да го сравнява с братята на Аспарух, които при подялбата на Кубратовото имане по всякакъв начин се стремели да измамат баща си. Тервел знаеше, че не един път по-малките братя са се опитвали да свалят най-големия си брат от престола, смятайки се за равноправни претенденти и затова Чепа реши да го успокои, като го помоли да го изпрати в Цариград.

– След Дуросторум май не ти харесва Динея? – за да прикрие изненадата си, каза Тервел.

– Искане ми се да открадна малко култура, която мисля, че ни е необходима – предизвикателно отвърна Чепа. – Братко, да не би и ти да смяташ простотията за достойнство или признак за някакво патриотично чувство? Тате разбираше гръцки, а дядо Кубрат се е и кръстел...

– Но никой по-добре от тях не е принасял жертви на Тангра.

– Да, тате вършеше това твърде артистично, но едва ли този кървав ритуал му е доставял някакво удоволствие... Правеше го, за да спази традицията и задоволи фанатичните глупци. Пък и ти надали...

- Какво аз? – подскочи Тервел.

– Лесно ще усвоиш жреческата шарлатания. Не си ли спомняш, че старият, преди да се изправи пред народа и съсече жертвеното куче правеше репетиция и убиваше най-малко по пет песа...

Тервел почервеня.

– Не ми харесват думите ти – сви устни той. – Ако не си ми брат, ще си помисля друго... Твоят Патрициол не те е научил на нищо свястно...

– Научи ме да балсамирам глупци... Наздраве!

Ханът неохотно вдигна рога.

– Съжалявам, че не съм се родил втори – след малко каза Тервел. Първият рядко става велик, а вторият винаги може да бъде щастлив... Ти не мислиш какво ще яде народът утре, защото паницата ти е пълна; ти не се страхуваш, че нощем злодейска ръка ще хвърли копие в гърдите ти, и спокойно спиш... Ти се наслаждаваш от мъдростите на старите пергаменти, а аз трябва да се съобразявам не с онова, което е било, а което е сега...

Тервел разроши косите на Чепа.

– Защо не се усмихваш? Спомняш ли си, когато тичахме по брега на Дунава, когато дялкахме пищялки от върба и търсехме гнезда на врабци? Спомняш ли си вечер как се мъчехме да броим звездите и неусетно заспивахме само с една сладка тревога, дали Патрициол няма да ни се кара, че не сме научили дългото стихотворение наизуст? А когато той ни разказа за древния учен Аристотел, учителя на македонския цар Александър, в този ден се заклех, когато стана хан, да го викна и накарам да научи племето на писмо. Да разкаже на народа всички приказки, които на мене разказа, за древните елини, за техните богове, за траките и римляните, за Рим и Цариград...

– Сега си хан... Повикай го! – оживи се Чепа.

– Разбира се, но... забравих, че той вярва в други богове и не знае нито български, нито славянски. Народът няма да го разбере. Патрициол не е Аристотел, нито аз съм Александър. А сега да спим... и благодаря за статуетката.

Когато Чепа си отиде, в ханските покои влезе началникът на стражата Охсун и съобщи, че главният жрец иска да го посети.

Тревожната нощ и десетките разпити бяха уморили Тервел, но той не можеше да не приеме главния жрец, който имаше голямо влияние между народа. Въпреки че ханът беше и върховен жрец, някои се опитваха да оспорват това негово право, разгласяваха из племето, че Тангра уж решил само жреците да му принасят жертви и само на тях той щял да дава съвети. За да ги стресне, Аспарух обезглави главния жрец, но се излъга в избора си на нов. След смъртта на Аспарух новоизбраният жрец започна да съзаклятничествува с младия хан и със своите предсказания внасяше смут между боилите и народа. Той не пропускаше случай да не прояви неприязненост към славяните, а по този начин и срещу рода Дуло, като разпространяваше, че кръвта на хана е омърсена. Наистина третата жена на Аспарух, единствената от която имаше синове, беше белолика и говореше по славянски, но и по-голяма част от българите говореха на този език от векове, още от времето на Атила, когато българи и славяни се впускаха в походи до Рим и Цариград.

Главният жрец влезе при хана, облечен в своята ритуална дреха, окичена с муски, с огърлици от зъби на диви зверове и змийски кожи. Дебелият

слой боя правеше лицето му неизразително, неподвижно и само очите му даваха живот. Тези очи злобно оглеждаха всичко, което не им харесваше. Този път те откриха малката мраморна статуетка на Фортуна и меха с вино. Жрецът пиеше само кумис и караше вярващите да унищожават образите на всички гръцки и римски богове.

– Тук мирише на вино – с наставнически бас каза жрецът и сбърчи нос.

– Искаш ли да пиеш? – издържа неприязнения му поглед Тервел.

– Тангра забранява да се пие вино.

– Тангра мрази всичко, което жрецът не обича. Кажи за какво си дошъл и защо си облечен в жертвената дреха?

Жрецът обходи с поглед стаята, послуша се, отвори вратата, погледна навън и чак тогава проговори.

– Ювиги, твоят баща беше мъдър, вслушваше се в съветите на жреците и затова народът го уважаваше.

– Народът обичаше моя баща и той уважаваше ония, които му даваха мъдри съвети – бързо отвърна Тервел.

– Тангра обичаше твоя баща, затова го прибра в чертозите си, за да бъде застъпник на българите пред него. Тангра му даде право да се явява пред мене.

– Това не знаех – пхна палци в кожения си колан Тервел и иронично изгледа намазаното с хума лице.

– Днес Аспарух ми се яви и ми заповяда да ти предам, че Тангра е недоволен...

– Защо? Аз редовно му принасям жертви...

– Така е, но Тангра пак е недоволен, смята, че не принасяш жертвите с вярващо сърце...

– Пошегувал се е.

– И духът на твоя баща не е доволен.

– И друго? – започна да губи търпение Тервел, който не можеше да понася важния жречески тон.

– Друго, пази се от брат си Чепа. Обладали са го ромейски бесове.

– Чепа!? Добре ли си чул? – пипна го за муските Тервел.

– Чух... Каза ми, че той се е опитал да те убие...

– Вън! – изкрещя ханът и когато жрецът се измъкна като смок, грабна статуетката на Фортуна и с всичка сила я запрати в стената.

– Викаш ли ме, ювиги? – уплашен нахълта в покоите Охсун.

– Доведи Чепа!

Тервел посрещна брат си с кръвясали очи и му заповяда веднага да замине за Крим.

– При хазарите? При нашите врагове!?

– В Дуросторум ще те чака кораб... Върви!

– Чакай! – прекъснах стария аз. – Уж разказваш за Средновековието, а героите ти говорят и мислят твърде съвременно.

– Така ли? – поразмърда се той. – Аз се стремя да почувстваш прадедите си по-близки. Не е важно как са говорили и кой предмет с каква дума са назовавали, а важното е как са мислили и действали... И без това времето е размътило миналото ни, да не го затлачваме с излишни архаизми...

– Карай нататък! – реших да не се заяждам с него, въпреки че можех да го сразя с примери от десет исторически романа.

Същия ден Чепа потегли на заточение. Придружаваха го пет българи и един славянин – синеок мечок с врат на бик. Тоя рошльо произхождаше от княжеския род на северите, наричаше се Стоица, мразеше ромеите и обичаше да си похапва. Смутолеви, че ханът го бил назначил за придружител, но Чепа се досети с каква цел е изпратен. Тервел продължаваше политиката на Аспарух – повече вярваше на славяните, отколкото на своите боили, които си внушаваха, че са предопределени да господарствуват, и бяха недоволни от заповедите на хана да не посягат на славянските имоти.

Стоица не умееше да язди и дългият път до Дуросторум измина пеш. Българите сметнаха, че ще умре от умора, но когато наближиха стените на града, той спря до един поток, понакисна цървулите, пооплакна устата си, прокара пръсти по чорлавата си коса и се протегна, сякаш сега ставаше от сън.

На пристанището чакаше малък кораб, но докато моряците го приготвят за дългия път, Чепа реши да се обади на своя учител.

Без да е поканен, и Стоица се помъкна с него.

Патрициол посрещна Чепа с бащинска прегръдка и радостни възкличания.

– Зевсе, жив бях отново да видя моето варварче! Но ти си ми довел и Херкулес!? – отстъпи той пред славянина.

– Викат ме Стоица – избоботи Херкулеса.

– Той е славянски княз – допълни Чепа.

– Княз! – комично се поклони Патрициол и ги покани да влязат в дома му.

Докато Патрициол се оплакваше, че напоследък заравяли хората като кучета, без гробници и паметници, Стоица оглеждаше подредените край стената мраморни статуи, опипваше ги с два пръста и цъкаше от удивление.

Престаряла робиня поднесе обед: на всеки по печен гълъб с няколко маслини и парче пушена чига. Не забрави да окичи главите на гостите с цветя и да донесе амфора вино. Стоица схруска гълъба, омете маслините и неспокойно погледна към вратата дали робинята няма да пристигне с нещо по-съществено, но когато разбра, че с плодове ще завърши угощението, скочи и след малко домъкна от обоза варен овнешки бут.

– След такова припкане – гълъб? – учудено възкликна той и заби яки зъби в бута.

Чепа си представяше заточението мрачно и опасно между жестоките хазари, но то започна с неочаквана радост. Не само защото видя любимия си учител, но и неговата дъщеря Текла. За две години тя така се беше изменила, че в първия миг не можеше да я познае. Някогашното тънкокрако, пъпчиво момиче се бе превърнало в стройна девойка с лъскави черни коси. Тя вече не ходеше боса, а на малките ѝ крачка искряха извезани със сърма сандали. Конопената ризка бе заменена с копринен химатион, който галеше закачливо подскачащите ѝ форми. По александрийска мода тя червеше ноктите на тънките си пръсти и с виолетова черта удължаваше големите си пъстри очи.

"Колко трудно момчето става мъж, а колко лесно момичето – жена!" – помисли Чепа, когато Текла мина край него и разнесе дъх на непознат балсам.

Потърси погледа ѝ. Някога нейните очи срамежливо мълчаха, а сега те сякаш стенеха от желание. Той просто не можеше да допусне, че с това момиче е размесвал глина, дялал е мрамор и безстрастно говорил за най-обикновени неща. Тогава дори името ѝ Текла му напомняше за нещо нищожно, забравящо се, а сега изведнъж то придоби особена звучност.

Още щом Текла се появи, Чепа разбра, че е дошъл денят, в който с нея трябва да си кажат нещо тайно и значително.

– Колко е хубава! – побърза да сподели възхищението си със Стоица.

Славянинът остави за миг презполовения овнешки бут и изпитателно погледна момичето.

– Мяза на Диляна, ама е по-слабовата – небрежно рече той и продължи да ръфа бута.

Преди година някакъв протостратор беше отмъкнал сестра му. Мъжете били по нивите и никой не можал да спаси момичето. Оттогава Стоица още повече беше намразил ромеите и затова навъсено поглеждаше Патрициол. Не подозираше, че домакинът също ненавижда ромеите – заради духовната им ограниченост и алчност за злато. Той бе имал неблагоприятното да прочете древните мислители и черковните канони му се виждаха смешни със своята наивна строгост. Неговата култура го правеше независим, той не желаше да бъде праведен глупак, а мислещ грешник. И колко странно – той говореше с гласа на древните, а съвременниците му го преследваха като заблуден новатор.

Патрициол учеше, че тялото се храни с месо, зеленчуци и риба, а духът – с вино. Неговият дух беше винаги гладен и затова често слизаше в избата да го засища. Полегнал под шарената сянка на една лозница и с леко замаяна глава, той разпалено декламираше:

– Прометей открадна огъня от Олимп и го подари на човека, а Бакхус го научи как да прави вино. Нека боговете се наливат с прословутия си нектар – ние сме доволни от откритието на веселия бог.

Стойца се интересува какво е нектар.

– Сок от цветя, нещо като течен мед – недоволен, че го прекъсват, рязко отвърна Патрициол.

– Сигурно е медовина – задоволи се с отговора Стоица.

– Горедолу – смръщи нос философът и погледна към увисналите кехлибарени гроздове. – Те са пълни с утринна роса и слънчеви лъчи, те съдържат сладост и светлина, затова когато прием сока им, кръвта ни се разгорещява, животът ни се струва светъл и сме готови на най-големи подвизи и... нежности. Бакхусе, благодаря ти, че дари човешкия род с вино и разкраси неговия тежък живот!

След тези думи на Патрициол всички с особена почит присегнаха към чашите.

– Виното ни откъсва от тъжната действителност, прогонва умората, отнася ни в друг свят – в света на боговете и на нашите неизпълнени желания. То е вълшебник, превръща роба в цар и царя в бог, завладява кръвта и подбужда мозъка към смели решения; шепне на сърцето по-силно да обича и да мрази, развързва страхливия език и кара гузната съвест да плаче. Виното прави хората равни...

Вятърът размърда листата на лозницата и донесе далечни удари от чук. Патрициол се послуша и заканително вдигна юмрук.

– Коват, чукат, майсторят машини за разбиване на стени... Напразно се трудят. Римляните разрушиха стените на траките, а техните ги сриват варварите...

– Щом има стени, те трябва да се рушат – подметна Чепя.

– А вие, варварите, след като разрушихте стените на Дуросторум, какво предложихте на тях, които са ги издигали?

– Да бъдат като нас...

– Некултурни, жестоки, нечистоплътни...

– Културата не е привилегия само за някои; лишенията раждат жестокостта, а по ли е хубаво да бъдеш подлец, отколкото нечистоплътен? Скъпи учителю, ти не си доволен от нас, защото не сме суетни и не балсамираме умрелите. Ти винаги бленуваш за миналото, но то нищо няма да ти донесе освен въздишки.

Ръцете на Патрициол потрепераха.

– Забранявам ти да говориш за миналото, което не познаваш, някога...

– Всички мъртви са ми приятели, защото не могат да ми бъдат врагове.

Дори не им завиждам, защото нямат нищо...

– Да, сега те нямат злато, коне и ниви, но те имаха всичко онова, което ги направи безсмъртни.

– Не те разбирам... Ако твоите древни мъртъвци са били добри, постарай се първо ти да бъдеш както тях и с примера си да направиш и нас добри.

От досада Патрициол се прозя.

– Всичко възприемаш в буквалния му смисъл. Културата, драги Чепе, не се състои само от предмети... Дни и нощи мога да ти разказвам за хората, които са населявали някога тези земи, а ти все ще ме питаш за онова, което са имали.

– Ти сам си ми казвал, че културата идва с благополучието. Всеки варварин носи в себе си семето на културата, но може ли това семе да се прихване и цъфне, ако за него не се намери благоприятна почва? Ние, българите, отдавна търсим тая почва и смятаме, че вече сме я намерили. Ако не ни дразните, ако не ни принуждавате да се пазим от вас, ние за кратко време ще станем по-добри от твоите древни, защото повече обичаме да строим, отколкото да рушим. Защо ни сравняваш с тези и онези, не виждаш ли, че притежаваме само по един кон и той за нас е всичко. Нима на седлото му можем да построим дворци, крепости и храмове? Учителю, недей да упрекваш тези, които не познаваш.

– Не желая да те обиждам – отвърна му Патрициол. – Ти знаеш гръцки, много научи, но си замесен от по-друго тесто...

– Продължаваш да ме обиждаш. Всички българи са замесени от едно и също тесто, но докато моите братя държат меч и с него разчистват пътя на племето, на мене се е паднало да живея охолно и в мир, затова изглеждам по-културен от тях. Учителю, аз съм уверен, че когато мечът няма да е нужен, моите братя ще те повикат... Веднъж ни се надсмя, че сме ядели сурово конско месо. Тогава не ти отвърнах, защото ми беше учител, но сега сме равни. Когато тръгваш на път, нали се задоволяваш с парче солен паламуд, чесън или ряпа? От години ние сме на път и щом слезем от конете, веднага запалваме огън, защото и ние обичаме месото да е печено... О, аз съм сигурен, че ако си имаме дом и огнище, няма да ядем жилавата конска пастърма...

Патрициол недоверчиво поклати глава, пийна вино и примлясна с устни.

– Много хора с диви погледи, с коне и мечове са минавали през тази земя, убивали са, плячкосвали са, опожарявали са градовете и са изчезвали, за да не се върнат никога вече.

– Те не са знаели какво искат и са се задоволявали с подаяния.

– Избра ли точната дума?... Хм, подаяние.

– Ние няма да колим, нито ще опожаряваме, но завинаги ще останем на тази земя, защото я обикнахме.

– Има земя за всички. Заповядайте – нервно извика Патрициол и погледна към звездите.

Беше време за сън.

Князът предпочете да спи в градината, а Чепа се прибра в определената за него стая. В нея беше живял и всичко му навяваше спомени. Мебелите и предметите, на които някога не обръщаше внимание, сега му бяха скъпи и той не се задоволи само отново да ги разгледа, но и погали всеки един от тях. Сети се, че преди да напусне Дуросторум, беше обезобразил една мраморна колона с името си, потърси го и откри, че под него бе написано и друго име – Текла.

– Текла?! – извика той и тя безшумно се появи пред него.

– Аз те обичам – след дълъг поглед пошепна тя.

– Ти ме обичаш?

– Казах и ми олекна – продължаваше да го гледа със зовящ поглед Текла.

– Ти ме обичаш?! – безсмислено повтори Чепа.

– Тъгувах, че не идваш, разбрах, че утре заминаваш, и реших...

Откровеността на момичето смути българина. Дори в неговото племе, където всеки по-богат човек можеше да си купи колкото пожелае жени, не се постъпваше така. Първо, мъжът трябваше да даде знак, че е харесал жената.

– Учудваш се? Вие, варварите, все се учудвате. Жалко, че дойдохте на полуострова, когато вече е осквернен... Лицемерите сринаха античните храмове, помрачиха живота и издигнаха черкви на един егоистичен бог. Бог, търсещ във всяко деяние вина и искащ за всичко покаяние. Бог, обещаващ небесно щастие само на онези, които живеят в нищета...

– Но нали си християнка?

– Християнка! – изсмя се Текла. – Християнската вяра е жесток военен закон, а моята вяра е поезия. При молитвите човек пада на колене, а аз предпочитам изправена да пея за живота, за радостите му и вместо да измъчвам своята плът, да я суша в чест на бога, предпочитам да я принеса в жертва на любим простосмъртен.

– Текла! – възкликна Чепа.

– Ти пак се учудваш. Нима е забранено гласно да изказвам своите желания? Или и вашият Тангра твърди, че е създал жената от реброто на Адам?

– Не, аз не се учудвам. Аз само съм смутен...

– Ела, мой скъпи глупчо! – пошепна тя, затвори очи и му вдъхна смелост.

След това излязоха и се упътиха към реката. Тръгнаха по крайбрежния пясък и смълчаните води гальовно подплисваха краката им.

– Щастлива съм, защото нямам религия, а имам много богове – шепнеше Текла. – Те са моите желания... Веднъж принасям жертва на Афродита, а друг път – на Бакхус. Когато реката приижда и се вълнува, запалвам благоуханни зрънца смола, за да замая и умилостивя Посейдон. Страх ме е от Зевс, но не много, защото зная, че той е благосклонен към девойките... Древните богове са били приятели на хората. Обидно е за човечеството да се кланя на някакъв си съвършен и единствен бог... Хайде да се гоним!

Тичаха и когато се спряха, започнаха безпричинно да се смеят и шумно да дишат в лицата си.

– Ромейските свещеници се мъчат да ме убедят, че съм се родила грешница, защото съм била зачената. А защо, когато ме поучават, не отделят поглед от пазвата ми?

– Навярно искат да се уверят, че тя е вече узряла. Ела, моя сладка езичнице!

После плуваха, търсеха лунната пътека и не подозираха, че винаги се намират в нея. Косите им се преплитаха, вълните ги разпиляваха и хвърляха със завист между търсещите се устни. Двамата сякаш наново се раждаха и щастливият им зов не стигаше до ушите на целомъдрените лицемери, защото нощта покровителстваше влюбените.

2

СЪБУДИХ СЕ влажен и студен. Тихо се измъкнах от палатката, за да не събудя стария, и реших да го изненадам с готово кафе. Тревата лъщеше от роса и сънни скакалци пълзяха към върховете ѝ, за да видят изгрева и изсушат мокрите си крилца.

Запалих спиртника, откачих раницата от крушата, извадих вкоравилия се хляб и започнах да го режа на тънки филийки. Скакалците се изкачиха по върховете на тревите и от тежестта им те се огънаха и залюляха. Изглежда това им доставяше удоволствие, защото те не подскочиха, нито хвъркнаха, а продължиха да се люлеят и ме гледаха с неподвижните си рогови очи. Отнякъде пристигнаха мравки и отмъкнаха падналите от хляба трохи. Два нетърпеливи гривека изфучаха над главата ми и се впуснаха да посрещат слънцето. Беше светло, но то още не бе се показало.

Все по-ясно се очертаваха руините на Плиска, но колкото и да ги гледах, не можех да си ги представя неразрушени. Завиждах на стария, че имаше фантазия и... Текла. Струваше ми се, че тази древна девойка не е съвсем измислена и действително е живяла в Силистра по времето, когато той е бил млад войник.

Намазах филийките с масло и ги поръсих със солена чубрица. Слънцето се появи в розова пара, водата завря и аз пуснах кафето в нея. По шосето избръмча камион и старият се събуди.

– Добро утро, Чепа! – поздравих го аз.

– Чепа?! Не съм ли стар за него? На годините ми повече подхожда да бъда Патрициол.

– Щом преди 13 века са живели, и двамата са вече стари – усетих накъде избива интелектуалната му суетност.

– Може би си прав. Историята не преценява хората по дълголетие, а по дела... О, моят праправнук се е погрижил за закуската! И как така без будилник?... – набързо ликвидира въпроса за възрастите той.

– Неудобствата на природата го заместиха.

– Трябва да свикваме с нея, особено с пръстта ѝ – рече той и бос хукна по тревата, без да подозира, че безпокои скакалците, които продължаваха да се люлеят в очакване на слънцето.

Спомените караха стария да бъде нетърпелив. Закусихме и веднага потеглихме към Силистра. По този път никога не бях минавал и се оглеждах.

– ... Когато Чепа и Стоица минаха оттук, пътят се провираше в дъбови гори, които векове наред траки, славяни и българи палеха, за да открият ниви и пасища – рече старият. – Но земята отмъсти на техните потомци, прибра си реките и им остави сухи дерета; спря изворите и нещастниците трябваше да копаят, за да достигнат вода...

И все пак в прочутото Лудогорие още тъмнееха дъбови оазиси, от които продължаваха да кънтят удари на брадва.

Пътувахме по най-високата тераса на Мизия, която постепенно се снишаваше към Дунав. Оттук пътят изглеждаше равен, но след малко зачестих да сменям скоростите, защото моят "Балкан" започна ту да се спуска, ту да се изкачва по долове и баири – пусти, скучни, единствено разнообразени от скромната Крива река.

Глътнахме стоте километра и видяхме Силистра, оградена не с каменни стени, а с лозя, градини и река Дунав.

– Дали е още жива? – закачих стария

– Коя?

– Текла ...

Много исках да видя гримасата му зад мене.

– Винаги в младите години се появява една смела езичница, с шум навлиза в живота на младежа, зашеметява го с всеотдайността си и след това изчезва, за да остави спомени и даде път на законната жена – като помисли, отвърна той. – А ти не фантазирай на дребно... Чепа и Текла не са съществували. Смесих средновековието с античността, за да изглежда разказът ми по-съвременен.

– Значи от Силистра си тръгнал за хазарите?

– Да, Варна още не беше наша, но ние контролирахме Дунав от Искър до неговото устие.

– Жалко, че съществуват граници, формалности и няма да можем да повторим напълно някогашното ти пътешествие.

– Все пак за малко ще оставим мотоциклета и ще надуем лодката.

Разгледахме града, който с името Дуросторум е отбранявал Римската империя от скитите, хуните и готите; като Доростол и Дръстър е спирал набезите на авари, хазари, печенеги, а като Силистра е пазил Отоманската империя от казаците.

Старият не пропусна да ми покаже една изписана с фрески римска гробница, по стените на която слуги носеха пижамите и завивките на една жена и един мъж, които сякаш не бяха умрели, а си лягаха да поспят. Главите на знатните мъртъвци бяха по-големи от тия на слугите и над тях бяха изписани пауни. Старият предположи, че покойникът бил под чехъл, защото паунът е птица на Хера, а не на Зевс.

Когато излязохме от гробницата, той ме заведе до едни полуразрушени стени и ми обясни, че не са нито тракийски, нито римски, а чисто турски, и ми спомена, че по-интересно било едно езеро – на двадесетина километра западно от града, което се наричало *Сребърна*. Това езеро гъмжало от блатни птици, между които стърчали пеликани.

Старият веднъж ми сервира едно тинесто блато, жабешки рай с милиарди комари, затова мислено му благодарих, че не пожела да ме запознае със Сребърна, а реши да ме гощава с риба. Докато ровеше по брега за червеи, аз надух гумената лодка, сложих в нея фотоапарата, термоса с кафе, превързах на въжето камък и бос я помъкнах към реката.

Във виенските валсове Дунав е син, нашите поети го виждат бял, а аз не можех да определя дали е сив или жълтозелен. За стотен път се уверих, че поетите са далтонисти.

Струва ми се, че реките твърде много приличат на хората. Когато са малки, безгрижно подскачат, ненужно шумят и щедро пилеят своите капки. През бистрите им води се забелязва всяка песъчинка, плитките им дъна не крият тайнствени подмоли и опасни водовъртежи. Потокът пее, търси равнината, без да подозира, че непрекъснато се прощава със своята младост; расте,

бучи, мери сили с тежки воденични камъни, докато изведнъж се превърне на река, голяма, важна и ограничена от определените си брегове. От време на време реката се сеца за чистата родна пряспа, за топлите устни на жадна пастирка, надига се, прелива омразните брегове, напразно търси изгубената си свобода и победена, наново се прибира във вековното си корито.

След това става мъдра, кротка, риби и жаби я мърсят; влачи лодки и шлепове, хищни помпи я смучат и я раздават на земята; всеки хвърля камъни по нея, за да я опита колко е дълбока, но никой не се навежда да я целуне, защото е мътна.

При древния Дуросторум Дунав е вече стар и може би затова го наричат бял. Той е видял много земи, много тайни е погълнал, измил е мръсотията на половин Европа и с тъга си припомня за своята далечна младост, за чистия сняг на Шварцвалд, за палавите Бриге и Бригах, които на шега са го заченали.

Дунав бавно влачи тежките си води към своя край, там, където черните вълни на морето го чакат, за да го погълнат и завинаги обезличат.

Когато наближих брега, няколко жаби ми показаха как да се хвърля във водата, но аз предпочетох да се окъпя предпазливо. Първо нагазих в тиня, после стъпалата ми се хлъзнаха по лигава леска и след това устата ми се напълни. Повече учуден, отколкото уплашен, аз с мъка се издигнах на повърхността и изплюх литър мътилка. Опитах се да си почина на гръб, но наново потънах и тогава се сетих, че този номер минава само на море и че ако искам да си полежа, трябва усилено да поработя с ръце и крака. След доста усилия стъпалата ми отново нагазиха в спасителната тиня и набързо преустанових къпането. Поогледах се да разбера дали старият не е видял фонтаните, които изригвах, но той продължаваше да търси своите червеи и самочувствието ми се възвърна.

– Ще ти уловя най-почтената и вкусна чига – каза той.

– По телефона ли й съобщи да те чака?

– Трябва да вярваш на баща си.

– И когато говори за риболов ли?

– Във всички случаи, даже когато търси червеи, а ти се давиш...

– Стига с тези родителски съмнения!... Спуснах се да проверя дали има риба – нервничко отвърнах аз.

– Така и предполагах, затова не се опитах, да те спася – рече той и ми развали настроението.

Седнахме в лодката и аз сърдито загребах, а старият не отделяше поглед от водата, сякаш през нейната мътилка виждаше дворците на Посейдон. Когато наближих средата, спусна камъка и по дължината на въжето определи дълбочината, отмота толкова влакно от ролката, внимателно закачи стръвта на кукичката и я прати на чигата.

– Сега тя е на дъното, а като се постъмни, ще се разходи до брега – каза той. – Ще ѝ спестя разкарването, като ѝ сервирам вечерята в леглото, а сега дай да пийна кафе...

От гребането дланите ме сърбяха и коремните ми мускули подскачаха. С удоволствие глътнах от термоса кафе и погледнах към залязващото слънце.

"Древните невежи сигурно са мислили, че отива да спи – разсъждавах си аз. – Глупачета, не са знаели, че земята му пречи да свети."

– Чигата е най-възпитаната риба – започна тихичко да ме посвещава старият. – Колкото и да е гладна, не се нахвърля хищно на стръвта, а първо я опипва с мустачките си, след това внимателно я налапва, известно време я задържа в устата си, за да ѝ се наслади, и само чувствителни пръсти могат да усетят този миг и да я засекат.

Той държеше тънкото влакно, сякаш предеше, а аз мислено летях към София, планирах над булевард "*Руски*" и се спуснах в "*Бамбука*", където по това време се събираше моята компания.

– Някога баща ми копнееше да остана при него и да си говорим. А аз от учтивост го слушах и се чудех как да изскоча навън – върна ме на Дунава старият. – Сега съжалявам, но е късно. Моят си отиде, без да се е доизказал... Да не съжаляваш и ти някога?

– Още не си почнал да разваляш втория петдесетак и ще има доста време да си поговорим.

– С всяка измината годинка времето става все по-скъпо и по-скъпо... Апарата!... Пеликани!...

Засуетих се, лодката се разклати, но все пак, когато мощните птици минаха над главите ни, успях да ги щракна.

Старият остана доволен и не забрави да ми съобщи, че пеликаните се завръщали от морето. Те милеели за дивата девственост на Сребърна, там мътели, там преспивали, но дълбоката вода на езерото ги затруднявала да ловуват и затова всеки ден прелетявали стотици километри, за да поджапат и си напълнят гушите с рибки в плиткото Бургаско езеро.

– А знаеш ли, че пеликаните усещат, когато някой е пипал яйцата или малките им? Те не могат да понесат да бъдат осквернявани и ги изхвърлят от гнездото.

– Интересно...

– Не желаят да имат нищо общо с нас.

Ненадейно слънцето се скри, бреговете почерняха и Дунав наистина стана бял. Сетих се за Чепа и потърсих онова място на брега, където е завел Текла да се къпят. Най-после го открих. Там имаше удобен пясък, прикрит от малка горичка.

– Нали там окъпа Текла? – посочих с пръст аз.

– Да – учуди ме с откровеността си старият. – Обаче тогава грееше луна.

След този отговор се замислих дали майка ми знае нещо за Текла, но старият трепна, приближи ухо до влакното, сякаш искаше да настрои цигулка, постоя малко с глупаво лице, дръпна отсечено влакното и след това внимателно започна да го навива.

– Има ли нещо?

– Разбира се. Чигата пристига да ми благодари за вкусната вечеря.

– Влакното е спокойно.

– Нали ти казах, че тя е твърде възпитана и не се противи на съдбата.

Забелязах едрата ѝ сянка. Старият не лъжеше. Той ми заповяда да изтегля камъка и бавно да тръгна към брега. Когато лодката опря в плитчина, нави още от влакното и на края му се появи една остра муцуна. Той даде знак да обърна лодката така, че пред нас да остане само брегът, и след кратко боричкане чигата се плъосна в краката ни.

– Добър вечер! – каза ѝ той. – Наистина ти си една възпитана риба. В твоя чест ще изпия бутилка вино.

Нямаше луна, но старият сияеше за две. Разпореждаше победоносно, а аз тичах, събирах сухи клони, запалих огън и хукнах към града за вино.

Когато се върнах съчките бяха станали на пепел, чигата бе почистена, осолена и намазана с масло. Старият я пови с хартия като пеленак, понамокри пелените с вода и я пхна в горещата пепел.

– Снимка на пеликани, трикилограмова чига, това съвсем не е малко – отчете заслугите ни той и блажено се изтегна край огъня.

– И докато се опече, ще ми разкажеш ли още нещо за Чепата?... – като чигата възпитано постъпих аз и примъкнах гумения дюшек до огъня. Знаех, че без мене старият мъчно би се справил с рибата, чувствавах се половин победител и великодушно се оставих да бъда влачен из миналото.

//

ЕВКСИНСКОТО МОРЕ наистина се оказа гостоприемно, то им поднесе попътен вятър, слънце и тихи води. Сбъдваха се думите на Патрициол, че Понта е най-приятен в началото на есента. Тогава морето ражда, изплисква узрелите си водорасли на брега и приканва рибите да потеглят на юг.

След три дни те плуваха срещу Крим, полуострова на някогашните дивитаври.

Чепата лежеше със Стоица на палубата, гледаше неприветливите скалисти брегове и му разказваше една легенда, която беше чул от Патрициол.

Преди векове на този полуостров имало светилище на Артемида и нейна първа жрица била една заточена царска дъщеря. Жителите на полуострова се страхували от божествената ловджийка и за да я умилостивят, убивали всеки чужденец, който се приближавал към храма ѝ.

Веднъж двама приятели – Орест и Пилад – достигнали със своя кораб подножението на храма. Съдбата дълго време преследвала Орест и оракулът

му предсказал, че тя ще бъде по-благосклонна към него, ако открадне статуята на таврийската Артемида и я пренесе в родината си.

Но таврите открили чуждия кораб, пленили двамата смелчаци и ги откарали в храма да бъдат пренесени в жертва от жрицата.

– Разтакавам се по морето, а кой знае къде е сега Диляна... – неочаквано го прекъсна Стоица.

– Според преданията загубените сестри винаги се откриват – успокои го Чепи.

– Вятър! Оня я отвлякъл на юг, а ние сме хванали на север – изръмжа Стоица.

– Така е мислил и Орест, когато се упътил към далечното светилище на Артемида, но точно жрицата, която трябвало да го убие и принесе в жертва, се оказала неговата отдавна изчезнала сестра Ифигения – продължи Чепи. – Откраднали статуята и от благодарност, че Пилад му помогнал, Орест му дал сестра си за жена.

– Помогни ми да намеря Диляна и аз ще ти я дам за невеста – оживи се Стоица.

– Благодаря! Харесвам Текла...

– Хъ, Текла! Чужда вяра... Префърцунена...

Чепи не му отговори, защото вниманието на всички беше привлечено от няколко делфина, които с високи скокове обиколиха кораба, сякаш искаха да го поздравят – наредиха се един след друг и бавно заплуваха пред него. Стоица грабна лъка си и го опъна, но кормчията навреме успя да отклони стрелата му.

– Делфините са наши приятели. Не трябва да ги убиваш!

– Глупак! Може ли едно животно да бъде приятел? – сопна му се Стоица.

Кормчията съвсем сериозно започна да обяснява, че делфините пристигнали, за да изведат кораба от опасните подводни скали, които не един път са причинявали корабокрушение. Той ги уверяваше, че преди години моряците разговаряли с делфините, но откакто хората започнали да ги избиват, те им се обидили и млъкнали.

Нито Чепи, нито Стоица повярваха, но когато с очите си видяха, как делфините ловко поведоха кораба между острите скали, зяпнаха.

След като преминаха опасния провлак, кормчията извади окарина и засвири. Отпуснати на водната повърхност, мълчаливите приятели слушаха песента и когато тя свърши, с радостни кихания се отдалечиха.

На десетия ден корабът пристигна във Фанагория, древна гръцка колония и централен град на някогашното Боспорско царство. Преди години хазарите успели да го покорят, но яките стени на Херсонес им счупили зъбите и те се задоволили само с половината на Крим. Херсонес останал византийски и в неговото удобно пристанище сега се приютяваше силен флот от двадесет фрегати.

Столицата на хазарите Семендер се издигаше в безводна степна равнина, пустинна и непривлекателна, затова хаганът предпочиташе да живее във Фанагория. Не само приятният климат, гръцките хетери и уютни таверни привличаха в този град Ивузир, но от него той можеше най-добре да следи какво се върши в Европа и Азия, а също и да си похапва от рибата на две морета и пълноводната река Кубан.

Чеп се вълнуваше при мисълта, че скоро ще стъпи в родния край на дедите си, за които толкова много тъгуваше покойният му баща.

На пристанището бе строена хазарска част и той изпита задоволство, че враговете му го посрещат с почести. Вятърът бодро развя племенната опашка и сърцето му се изпълни с гордост, че именно той е представител на малка, но вече самостоятелна държава.

Къщите на Фанагория бяха построени на песъчлив скат и сякаш се надпреварваха коя по-бързо да стигне и се цопне в морето. Над тях стърчеше дворецът на Ивузир Глиаван, който въпреки защитата на високите стени, бе ограден и с дълбок ров, плет и тръни. Каменната крепост предпазваше хазарския владетел от херсонските стенобойни машини, а тръните – от босите крака на собствените му поданици.

След като Аспарух и братята му се отърваха от хазарското иго, империята на хаган Ивузир отслабна и обедня, защото някогашните победители се бяха отучили да работят. На няколко пъти хаганът се опитваше да премине

Кавказ и оплячкоса бившите си владения, но от укрепените планински проходи го посрещаха с камъни и копия настанилите се вече там араби.

Хаганът прие българите в една обширна зала, където освен изработеният от скъпо дърво трон, се виждаха и груби маси, отрупани с гърнета, волски рога и медни купи. Край тях седяха представители на съседни племена и васални ханства, дошли да донесат на своя господар годишната си дан от кожи, мед, жито, восък и добитък. В тяхна чест Ивузир Глиаван даваше богато угощение.

Чепа натрупа даровете на Тервел пред хаганския трон, разпаса меча и го подаде на тудуна, известният с военните си подвизи хазарски благородник Вихтин Ерми, а той в знак на доверие веднага му го върна. Щом изпълни този церемониал, Чепа отстъпи три крачки и се поклони на хагана, който до този миг седеше неподвижен и ням, като издялан от камък идол.

Идолът се размърда и вдигна ръка за поздрав.

– Ликувах, когато моите воини убиха Аспарух, а сега не зная дали да се радвам или скърбя, че хан на племето е станал сина му Тервел. Надявам се, че е взел поука от смъртта на баща си и занапред ще уважава хазарската империя.

Чепа не се обиди от думите на хазарина, защото по онова време всеки открито се радваше на нещастията на своя враг.

– Ханът на българи и славяни Тервел ти поднася тези скъпи дарове и пожелава и ти скоро да отлетиш към небесната вис, а докато сториш това, той иска да живее в приятелство и мир с великата хазарска държава – отвърна на поздрава Чепа.

– Ти каза истината, страната ми е просторна и велика – поласка се Ивузир, – обаче синовете на Кубрат не пожелаха да останат в нея и да бъдат също велики.

Хаганът никога нямаше да прости на българите, че са се отървали от робството му.

– Тангра пожела моите съплеменници да носят на воля коси – рече Чепа и наново се поклони.

– Не намесвай Тангра в хорските работи – повиши глас хаганът. – Чичо ти Баян остана при мене и е доволен. Пак си притежава коне, волове, жени и друг добитък. Не се измъчва да управлява, яде, пие и спокойно спи...

– Може би той е доволен от своя живот на подчинен васал, но народът му, вече не се нарича български, а хазарски.

– Това е без значение – изсмя се хаганът, – ние сме братя, почитаме един и същи бог, имаме едни обичаи, говорим почти на един и същ език...

– Така е – обади се тудунът Вихтин Ерми и предизвикателно се изкашля.

Ироничната усмивка на Ивузир и подигравателният смях на тудуна засегнаха българина.

– Не си прав, ювиги! – провикна се той. – На времето твоят баща не дойде в българските земи като брат, а обръсна главите на българите, задигна конете им, разруши стените на столицата, отне трона от синовете на Кубрат и превърна Велика България във Велика Хазария. Тогава Аспарух предпочете да бъде хан на малка самостоятелна България, отколкото слуга на Велика Хазария. Така направиха и другите негови братя, освен Баян, който...

Антите започнаха да почесват бедра и да се поглеждат със задоволство. Полуобръснатата глава на Иратай, Баяновия син, побледня и космите на перчема му настръхнаха. Само сарацините не помръднаха, сякаш искаха да покажат, че нищо не може да ги заинтересува, освен техния Аллах.

Телохранителите на Ивузир пипнаха дръжките на секирите, обърнаха очи към господаря си в очакване да получат знак да съсекат нахалния гостенин, но в този напрегнат миг един едър мъж, облечен в дрехи на византийски патриций, звучно се изсмя. Черна копринена превръзка опасваше лицето му през носа, над която светкаха две жълти очи на рис.

– Стефана, не допусках, че българите имат гордост! Чу ли как младежът настаня моя велик шурей – извика непознатият на гръцки към седящия до него плешив мъж и наново се затресе от предизвикателен смях.

Носът на Ивузир изтъня, в очите му блесна зъл пламък, но се престори, че думите не го засягат, изпусна шумно въздух между редките си зъби и с азиатска усмивка покани Чепата да седне на трапезата.

Залата се изпълни с танцьорки, които под ритъма на тарамбуки замяха тлъсти бедра. Роби наредиха на масите варени шилета и птици, панери с

плодове, паници с мед, делви с бира и кумис. Извири рог и четирима хазарски войници домъкнаха набучено на копие опечено теле. Стоица радостно възкликна и докато не унищожи едната му плешка, не погледна към запотените от дивашкия танц момичета.

– Ей, Чепа! Моми под път и над път, но такова теле... – с пълна уста подвикна той и го покани да си вземе от печеното.

Слугите сновяха между гостите и щом забележеха, че посребрените рогове са празни, чевръсто ги пълнеха с пенлива бира, кумис или червено кримско вино.

Чепа пиеше с мярка, защото предчувстваше, че разговорът му с Ивузир още не е привършил. Хаганът неискрено се усмихваше от трона и често го подканяше да пие, вдигайки чаша от позлатена теменна кост. Говореше се, че на младини той пиел вино от черепа на красив и храбър аварин; когато се възкачил на престола, заповядал да изровят черепа на велик римски пълководец и от него си направил чаша, а сега, когато поостарял, обичал да си посрѣбва от теменната кост на стогодишен мъдрец.

И някога хората бяха суеверни.

Жълтото пергаментно лице, тънките сини устни, проскубани мустаци и малки хитри очи напълно подхождаха на жестокия и самомнителен хазарски хаган, който на предишното тържество беше съсякал аварския пратеник, само защото забравил да го нарече велик.

Когато шумното мляскане позатихна и по трапезата лъснаха оглозгани кокали, хаганът вдигна черепа на столетника.

– Пийте и яжте за мое здраве и не забравяйте, че великият Ивузир Глиаван е страшен за онези, които дръзват да не му се подчиняват, и е великодушен към покорните. Идете си с мир и предайте на своите господари, че съм ви посрещнал братски и че не им мисля злото... Нека антите спокойно да орат земята, да отглеждат добитък, птици и пчели, но да не са посмели да продават нещо без мое съгласие, защото... Тук хаганът замълча и сви юмрук.

– Арабите да не се страхуват, че наново ще потегля към тях, но и те да не поглеждат към моите земи...

Ивузир пак нарочно замълча и този път попипа ханджара си.

– Българите нека се вразумят и не със славяните, а с мене да тръгнат към Византия, защото Тангра ми предрече, че е време хазарски император да седне на цариградския трон...

– Не се увличай, Ивузире! На този трон отново ще седна аз – провикна се мъжът с черната превръзка. Хаганът нагърчи тънки устни и ситно се изсмя.

– Юстинияне, веднъж ти отрязаха носа, сега идва ред на ушите...

Юстиниян грабна подплатения си с червена коприна плащ и придружен от Стефан напусна залата.

Изглежда хазарският владетел беше попрехвърлил черепите, защото едва се държеше на кривите си крака.

– Безносото василевче се поразсърди, но нека да разбере, че предпочитам да имам за зет настоящ владетел, отколкото изгнаник – с неприятен смях изпрати излизацията от залата Юстиниян той и тръгна към Чепа.

– Какво ще кажеш младо? Можем ли да се сродим? Нищо, че доведената ми сестра се покръсти. Тя е послушна и когато брат ѝ пожелае, наново ще потърси Тангра.

Чепа беше толкова учуден, че мъжът с черната превръзка е бившият византийски император, та не можа веднага да отговори. Той не знаеше, че отдавна Юстиниян е избягал от заточението си в Херсонес и е намерил убежище при хазарите.

Хаганът се отпусна на една напълнена със слама мечешка кожа и с изненадващо трезвен глас го попита как се чувства в неговата Фанагория.

– Надявам се, че ще ти хареса, но аз едва от...

– Ще ти хареса, няма да те оставя... Още утре ще ти подаря няколко красиви робини... Но не мога да разбера защо Тервел е изпратил собствения си брат при мене – внезапно промени разговора той, присви очи и продължително изгледа Чепа. – Да не би да се е уплашил, че ще го изместиш?... Наздраве! Нашите народи трябва да се разберат и заедно да тръгнат към Цариград. Аспарух сгреши, но може би е уречено някой от неговите синове да поправи грешката му.

– Баща ми беше умен, смел, а Тервел е наследил неговите качества.

– Всеки син смята баща си за умен и смел, но другите ще кажат какъв е той... Аспарух хвърли своята орда между славяни и те ще я погълнат – с неподвижни устни изсъска хазарнинът.

– Та ние със славяните се познаваме отдавна, не се страхуваме от тях и дори наполовина говорим езика им. Ето, самият аз не разбирам всичко каквото ми казваш, а сигурно преди векове не е било така. Струва ми се, че нашият език ще се забрави и народите ни скоро ще заговорят на славянски.

– Мълчи! – вдигна заплашително юмрук хаганът. – Виждаш ли онези червенобради анти, дето приятелски се потупват с твой славянин? Кротки са, кланят се до земята, но ако им паднем...

– Да оставим славяните на мира – опита се да отклони разговора Чепя.

– Млад си, драги – потупа го по рамото Ивузир. – Не мирът, а войната ще ни заздравя. Приспим ли се, ръждяса ли оръжието ни, оставим ли времето да тече както то си иска, бъдещето няма да ни прости. Оградени сме от многолюдни славянски племена и ако ние не се сдружим, ще дойде ден, когато нито хазари, нито българи ще има... Голямата риба ще погълне малката...

Някои от пратениците вече се търкаляха по пода и хъркаха. Пуснаха свещените кучета и те с ръмжене се нахвърлиха върху оглозганите кокали.

– Ако имах вашата конница, нямаше да се колебая да нападам Цариград. Арабите разсипаха империята, тя кипи от вътрешни раздори и лесно ще рухне. Ако сега не превземем Цариград и сложим началото на нова империя, след време това ще направят други, а нашите потомци ще им бъдат роби... Арабите ще ни помогнат. Аллах им забранява да вкусват вино, но им разрешава да смучат християнска кръв. Тогава с тяхната флота, с моята и твоята конница...

Той натърти на думата твоята.

– Едва ли Тервел ще се съгласи...

Ивузир измъкна кинжал и със светкавична бързина го заби в мечата кожа.

– Само с един удар братът на Тервел може да стане български хан и приятел на хазарите... Ивузир Глиаван ще му даде много дарове и сестра си за жена...

Лесно им е на съвременните дипломати. Използват радио, телекс, телефон... Дето се казва, могат да питат правителствата си какво да обядват и какво да вечерят, но Чепа трябваше да прати гончия на милион разтега, за да се посъветва с Тервел. И дали този куриер щеше да премине жив и здрав през непознати местности, населени с враждебни племена?

Съжаляваше, че не задържа кораба, който натовари стока и веднага тръгна за Дуросторум. По него можеше да изпрати писмото, което три дни писа на пергамент и се чудеше по какъв начин най-бързо и сигурно да достигне до брат му. И когато реши да натовари Стоица с тази мисия, съобщи му, че на пристанището са пристигнали две византийски фрегати и една търговска гемия. Пристигането на императорски кораби го заинтересува и със славянина се упътиха към пристанището. Настигнаха ги двама ездачи, следвани от хазарски конник с извит меч и остра кожена шапка.

Единният конник препусна към тях и им пресече пътя. Чепа присегна към меча си, но когато различи, че е жена, се успокои. Смелостта, с която тя го заговори, чужда по онова време за обикновената жена, го слиса и той се затича да ѝ помогне да слезе от коня. Тя бе черноока хубавица и с усмивка показваше ситните си, позлатени от фанагорийската вода, зъби. В същото време към Чепа се приближи другият конник, който се оказа, че е Юстиниян.

– Радвам се, че виждам роднина! – възторжено извика жената и набързо обясни, че нейната майка произхождала от рода Дуло, че е природена сестра на Ивузир и е жена на Юстиниян.

Бившият император навъсено поздрави и неохотно тръгна с Чепа и Стоица. Както на коня, така и на земята младата хазарка възхищаваше погледа. Опънатите по краката ѝ панталони от червена кожа я правеха още по-стройна. Покрай мъжа си Теодора бе придобила свободното държане на ромейка и по пътя до пристанището непрекъснато говореше за премените и накитите си и за малката си дъщеря, която била истинска византийска принцеса.

Пристанището лъхаше на риба, водорасли, катран и гъмжеше от надвикваща се пъстроцветна тълпа. Босоноги роби с напевни гласове разтоварваха от гръцката гемия амфори със зехтин, с вино, денкове обработени кожи и различни цариградски стоки. Брадати търговци с лисичи калпаци и груби ботуши разглеждаха пристигналата стока, отделяха онова, което им хареса, и предлагаха срещу него жито, восък, кожи от диви зверове, пушена и солена риба. Пристигналият с гемията търговец, попрегърбен петдесетгодишен грък, внимателно опипваше всяко нещо, което му предлагаха хазарите. Той беше ням и с пръсти, мимики или с калем обясняваше цената на всяка своя стока.

На другия край на пристанището хазарски и ромейски войници товареха на волска кола тежки оковани с медни гвоздеи сандъци. Юстиниян се приближи към група моряци, наклекали около делва с ечемичена каша, и им хвърли шепа оболи. С животинско ръмжене моряците се сборичкаха, за миг обраха парите и с недоумение загледаха безносия, а той, щом разбра, че нищо не може да научи от тези неми и неграмотни нещастници, заканително захапа устни. Тиберий беше хитър, знаеше как да запази тайната за мисията до хазарския хаган.

Теодора изтича към пристигналия търговец и застана пред разтворения сандък със скъпи платове. Изведнъж хлопна капака му и накара мъжа си да го купи. Търговецът опита със зъби златните монети, прибра ги в кожения си силях и от благодарност за богатата сделка целуна мантията на Юстиниян. След това предпазливо се огледа и бързо написа на плочата, която висеше на гърдите му: *"Йоан от Исавър те предупреждава да се пазиш"*.

Юстиниян пипна гърка за ръката, но той успя да се отскубне, вдигна глава към небето, прекръсти се и докато правеше това, намигаше към отдалечаващата се, охранявана от ромейски войници волска кола. Когато колата се изгуби и пристанището оредя, търговецът бързо задраска по каменната табла. Къде с писане, къде с мимики се разбра, че Йоан заедно с по-малкия си брат Лъв се преселили от родния си град Исавър в Месемврия, след като арабите превзели Мала Азия. Лъв се занимавал със земеделие и скотовъдство, а Йоан с търговия. За по-сигурно пътуване той се присъединил към военните кораби, командвани от другаря Димитрий, който плувал за

Фанагория със специално поръчение на Тиберий до хазарския хаган... Йоан твърдеше, че не знае в какво се състои поръчението, но по всякакъв начин се стремеше да убеди Юстиниан, че на времето му отрязали езика, защото бил негов привърженик.

Трогнат от верността на търговеца, бившият василевс му изсипа шепа монети и побърза да отиде в двореца, за да разбере намеренията на Тиберий.

Моряците не можеха да говорят и пишат, но умееха да се напиват. Те се клатеха по улиците, закачаха срещнатите жени и издаваха неприятни гърлени звуци, придружени със срамни мимики. Вечерта, пияни до безсъзнание, те се натъркаляха около накладения от търговците огън. Градът скоро заспа, мостът на крепостта бе вдигнат и само звънът на оръжието между бойниците тревожеше нощта.

Чела се върна в къщи, завърши писмото и наново се упъти към пристанището. Искаше да придума ромейския търговец да отведе Стоица до Дуросторум.

Огънят догаряше и хвърляше червени отблясъци по измъчените лица на заспалите моряци, осветяваше отворените им уста, в които трептяха наполовин отрязани езици. Чела и Стоица внимателно заобиколиха стражата на бойните кораби и се приближиха към гемията, на която търговецът още сновеше. Чела тихо извика името му, той трепна, но се престори, че не го чува, клекна и уж започна да се моли.

– Йоане, не се страхувай! Ние сме ти приятели – наново подвикна Чела, но и този път търговецът не му обърна внимание.– Имаме болен другар, дошли сме да те помолим да го отведеш до Дуросторум. За услугата ще ти дадем злато.

Думата злато направи впечатление на Йоан, той се понадигна и заоглежда. Чела раздрънка кесия с монети и я подметна към палубата. С ловко движение Йоан я улови, за миг претегли тежестта ѝ и я пхна в силяха си. Разбраха се, че ще доведат болния преди изгрев, но когато започнаха да го разпитват за тайнствената ромейска мисия, той енергично завъртя глава и влезе в трюма.

Откъм бойните кораби се чу дрънкане на оръжие, двамата се спотаиха в сянката на гемията и когато луната се скри зад облак, с бързи крачки напуснаха пристанището.

Уличката, по която вървяха, се катереше край високи каменни дуvari, зад които се криеха кирпичени къщички. Тишина и влажен мрак изпълваха града и ако от време на време не се разнасяше кучешки лай или пръхтене на кон, човек можеше да си помисли, че се движи в гора.

Двамата бързаха и се препъваха в неравната каменна настилка. Когато уличката свърши и се спряха да се ориентират накъде да продължат, пред тях изскочи човек. Чепа и Стоица долепиха гърбове и извадиха мечовете си.

– Приятел – обади се непознатият.

– В този край ние нямаме приятели – отвърна българинът.

– Търся Чепа, синът на Аспарух.

– Това можеш да сториш и през деня.

Взираха се в непознатия, но той така се бе обвил в черния си плащ, че повече приличаше на сянка, отколкото на жив човек.

– Ивузир има важни гости, пирува и едва ли ще се сети, че хан Баян иска да види сина на брат си. Върви след мене!

Чепа се покори на строгия глас и тръгна. Той знаеше, че Стоица не одобрява решението му, но изкушението да види чичо си Баян надделя и непредпазливо последва сянката. Непознатият крачеше мълчаливо и от време на време изчакваше, за да не се изгубят в тъмнината. Те дълго вървяха, напуснаха последните къщи на града, прекосиха някаква поляна и се спряха пред висок каменен зид. Непознатият отвори дървена врата и тримата влязоха в двор, зашумен от смокинови дървета, между които се криеше ниска постройка. Изкачиха няколко стъпала и се озоваха в осветена от лоени свещи стая, настлана с глинени плочки, с безразборно нахвърляни седла, камшици и конски сбруи. Непознатият отметна черния си плащ и Чепа позна Иратай – синът на Баян, който видя на тържеството при хагана. Братовчед му имаше скулесто лице, издадени челюсти и яйцевидна обръсната глава, от върха на която се спускаше витка от остри коси. Беше набит, с къс врат и широки гърди, пристегнати от кожена ризница.

– Старият скоро ще умре – каза той и дръпна една завеса.

Лъхна ги застоял въздух и миризма на болен. Баян лежеше на дървен одър, отрупан с кожи, опита се да се надигне, но с хриптене отново се отпусна на постелята. Беше слаб, с оредяла брада и восъчно лице. Над леглото му се зъбеше препарирана вълча глава с изумруди вместо очи.

– Тате, доведох Чепа, синът на чичо Аспарух – рече Иратай и се отдръпна зад медния свещник.

Старецът отново се опита да се надигне, успя да се опре на сухия си лакът и втренчи избелелите си очи към Чепа.

– Ела! – с властен глас каза той и когато Чепа клекна пред него, зарови нервни пръсти в косата му.

Старецът беше сляп.

– Значи вярно е, че носите коси – рече сякаш на себе си той и изхлипа. – Открай време Аспарух си беше бунтар... Дано Тангра прости греховете му.

С подвито коляно Чепа мълчеше.

– Ти си по-малкият му син, а другият с тебе кой е?

– Наш съюзник, славянски княз.

Баян извъртя очи към останалия до завесата Стоица, помълча, сякаш търсеше думите си, и ядно дръпна косата на племенника си.

– Славянин... Избягаха от бащината си земя, оставиха Батбаян сам и тръгнаха да мешат кръвта си с чужда кръв.

Старият хан говореше бавно, със задъхване и често облизваше с език изсъхналите си устни.

– Наследникът на Кубрата, потомъкът на великия Авитохол е вече пътник за небето... Там, горе, Тангра ще отсъди кой е бил прав: аз или моите братя... Нашият баща ни закле да бъдем единни, но те не послушаха мъдрия му съвет – всичките искаха да бъдат ханове...

Слепият сведе глава, сякаш искаше да си припомни нещо, но изведнъж нервно я разтръска и насочи към гърдите на Чепа сухия си пръст.

– Ти си кръстен на Чепа, втория брат на Кубрат. Той беше умен, силен, но никога не помисли да посегне на трона.

Сухите пръсти стиснаха гърлото на Чепи.

– Проклет да бъдеш, ако се опълчиш срещу Тервел. Каквото и да е, знай, че той е по право наследник на Аспарух. Ти си роден втори и винаги трябва да бъдеш втори... Иратай, донеси мечи ми!

Чепи едва успя да преглътне и поеме въздух. Стариият не се шегуваше, така го беше склещил, че от очите му бликнаха сълзи.

Иратай сякаш се поколеба да изпълни волята на баща си, но Баян му повтори да донесе мечи и той с недоволно лице излезе.

– Всичките ми синове, и женените, и този, чакат да умра, да поделят каквото имам и да хукнат, където им очи видят. Не искали да робуват на Ивузир, щели да отидат при Кубер, при Котраг, при вас...

– Да дойдат! Ще ги приемем като братя – поривисто извика Чепи.

– Не! – изкреска стариият. – Тук ще стоят и ще се мъчат, както се мъчи племето ми, пък ако дойде време... Заклевам ви да не ги приемате, защото те никога няма да забравят, че са синове на хан Баян, и никога няма да се примирят, че техният братовчед Тервел е хан...

В това време Иратай донесе увит в червена кожа меч. С разтреперани ръце Баян го разгъна. Мечът нямаше повече от два лакътя, но бе изработен в чудно съчетание на различни метали и безценни камъни. Острието блестеше със строг стоманен цвят, ефесът, изкован от злато, завършваше с две лъвски глави. Дръжката, изработена от слонова кост и кехлибар, обсипана с рубини, пламтеше в кървави отблясъци.

– Вземи мечи на нашите деди и го занеси на Тервел! Дано неговите ръце са по-щастливи и го прославят, както някога го е прославил великият Авитохол.

Сълза се търкулна по набръчканата страна на стариия хан, падна върху острието на мечи и се разполови.

Баян измъкна от сухия си пръст пръстен с яркочервен камък и го целуна.

– Това е пръстенът на Авитохол. Нека го носи най-достоиният му потомък.

В стаята остана да се чува пращането на фитилите и тежкото хриптене на болния.

– Вземи ги и си върви! – внезапно извика той, падна на леглото и обърна очи към тавана. Лоените свещи замъждукаха, изумрудените очи на вълка злокобно засветкаха и оголените му зъби се подредиха в хищна усмивка.

Чепа изскочи от стаята и задъхан от вълнение се спря пред пътната врата, за да изчака Стоица и Иратай.

– Пази се! – извика Стоица. Той клекна и в дървената врата затрептя стрела.

Славянинът ритна вратата и го изтласка навън. Побягнаха и чак когато се прикриха между къщите на Фанагория, се спряха да починат.

– Кой се опита да... – задъхан, попита Чепа.

– Иратай – отвърна Стоица.

Мракът постепенно се разреди. Откъм морето се показва чистият, окъпан лик на луната.

Чепа я посрещна с вдигнат меч.

– Нека мечът на дедите ми прослави нашия народ до веки!

Българите вярваха, че всяко пожелание, изказано при пълнолуние, се сбъдва.

3

НЕ ОБИЧАМ РИБА. Костите ѝ ме измъчват. Може би ще я ям на кюфтета, но майка ми никога не купува рибена кайма и само от необходимост пристъпих към деликатеса на стария.

– Хапни си, защото чига освен в аквариум, можеш да видиш и на снимка – окуражи ме той.

– Толкова ли е рядка?

– Не съвсем, но мъчно ѝ дават виза за рибарски магазин.

Умирам, след като си похапна, да се любувам на природата, въпреки старият да твърди, че за днешното поколение природата била декор за мелодрами.

Той си легна, а аз под впечатление на разказа му останах да послушам щурците, които и по времето на Ивузир са стъргали същата песен. Хареса ми хаганът. Такива типове кроят нови дрехи на историята и когато пипнат

голямата ножица, пет пари не дават за хорските глави... Завиждам им на здравите нерви; аз пиле не мога да заколя...

Мъчно ми беше за Баян и Иратай. Те ми приличаха на изпаднали от групата футболни отбори. Какво да ги правя, като зле са тренирали, не са се представили добре .пред историята и са загубили публиката си.

Исках още да си поразсъждавам, но беше тъмно и ми се приспа, а да беседвам със себе си както се фука, че можел старият, не умеех. Без компания се чувствавам самотен и винаги задрямвам.

Сутринта той ми сервира закуската. Без да го усетя, скатал палатката и се събудих под открито небе.

– Не е вярно, че Добруджа е монотонна – провикна се той – когато потеглихме за Толбухин. – Свикнали сме да се възхищаваме само на измеренията във височина: високи върхове, високи кули, високи комини, високи добродетели, възвишени души...

– Е, е... Отплесна се. Смесваш материални с духовни понятия.

– Всички понятия са рожби на един разсъдък – изфилософствува той. – Уважавам просторите, които се измерват в дължина и ширина. Най-ясна представа получавам за небето от равнината. Равнината е по-мъдра от планината, тя е по-скромна и делова. Някои равнини са се огънали, превърнали са се на планини и се възгордели. Издигнали се нависоко и забравили предназначението си, започнали да раждат само безплодни дървета и треви.

– Когато стигнем Стара планина, с друг език ще заговориш.

– Е, да, ще уважаваме земята, която тъпчем.

– Така съм съгласен...

От тримата най-доволен от тази земя беше "Балкан", който мъркаше на директна скорост по приятно накъдрената равнина. Навлизахме в територията на праотците, в древната Малка Скития, конски рай, обрасъл с ароматна трева. Сега само пирей, див божур и конски босилек напомняха, че наистина тук са се разстинали обширни степи. Навярно някога славяни и прабългари дълго са спорили дали степта да си остане степ или да се превърне в плодородни ниви. Известно е кой е спечелил спора.

Никога не бях виждал толкова дълги и широки ниви. Навярно тук се раждаха планини от жито, царевица и слънчоглед, защото добруджанските пуйки и кокошки приличаха на тлъсти чорбаджии с увиснали кормаци и червени фесове. Особено впечатление ми направи един важен петел с клюмнал на една страна гребен, с пухести потури и лирообразна опашка. Когато му свирнах, той ме изгледа с презрение, сякаш искаше да ми каже: "Цял ден се разправям с трактори и комбайни, а той ми се фука с някаква си моторетка..."

Старият ни откри, че освен кокошки, пуйки и прасета в Добруджа се въдели и дропли, но още никой не ги е видял. Впрочем тези, които някога ги срещали, веднага ги убивали, след това ги закопавали в пръстта да станели по-крехки и чак на третия ден пристъпвали към консумирането им.

Йовковата Добруджа твърде много се различаваше от разказите му. Не срещнах пеещи каруци, нито ханчета с кисело вино; дълбоките кладенци бяха излезли от употреба, защото хората си прокарали водопроводи. Само тук-там се мяркаше по някоя Сарандевица, но този път в Москвич.

– Ще дойде ден, когато хората ще тръгнат да си търсят селата, но никой няма да им даде текезесарско жителство – опита се да пророкува старият

– Назад към природата ли?

– По необходимост...

– Не разсъждаваш прогресивно.

– Завиждам... Аз, инженерът, съм тръгнал да обикалям страната с мотоциклет, а селяните вече отиват на нивите си с леки коли.

– Да, но ти живееш в столицата, близко си до всички културни явления, возиш се на трамвай...

– Само провинциалисти и чужденци се качват на Айфеловата кула. Същите посещават и Лувъра...

Наближихме към някаква по чудо останала гора. Минахме я и срещнахме табела: "ТЕРВЕЛ".

– Щом на негово име са кръстили и селище, действително е заслужавал – рекох да полаская стария, но той ме плесна по врата.

– Не зная с името на кой добитък да те нарека – изпищя в ухото ми той. Ако не е бил Тервел, нямаше да имаш удоволствието да се наричаш българин.

Старият счита за най-висока чест, че се е родил българин, и това негово увлечение се дължи на онова тъмно време, когато учителите са набивали в главите на нещастните ученици отживял даскалски национализъм, подсилван с възрожденски песни, гайди и ръченици. Затова имам и документ в семейния албум: моичкият с потури, с цървули и накривен калпак

Минах транзит през Тервел и на излизане от него старият ме запита дали нещо ми е направило впечатление

- Не видях нито римски гробници, нито разрушени стени...
- А чешми?
- Трябваше ли да ги фотографирам?
- Преди години по този край виното е било по-евтино от водата.
- И на какво се дължи този регрес?

Старият, изглежда, се обиди и млъкна. Моторът доволно бръмчеше, слънцето се катереше по небето, край нас минаваха сарандевци с леки коли и на мене ми се пиеше вода.

– В Добруджа имало вода!? Къде е да се напия? – мърморех аз и гледах дано зърна чешма, – Никъде. Ех, най-послед един кладенец!

Спрях мотора и изтичах, а старият си запали цигара. Започнах да тегля ведрото и след десет минути го измъкнах сухо и напукано. Заедно с него до кладенеца цъфна и един каскет.

- Няма – рече каскетът, – Не го използваме.
- Тогава за какъв дявол го държите?
- Да си спомняме.
- "Този е агитпроп" – помислих си аз.
- Та за какво да си спомняте? – хитро го подхванах.
- За това как сме се спускали на дъното, за да напълним една кратунка с вода.
- Петдесет метра за една кратунка с вода?
- Четиридесет и три метра и половина – уточни каскетът.
- А сега навярно пиете кока-кола?
- Има я в село, но аз си нося бъкличка с чиста водичка от чешмата.
- Я да разгледам тази бъкличка – присегнах аз.

– Пийни си! – рече каскетът.

Старият го почерпи с цигара,

– Мой е, но се прави на по-глупав, отколкото е – рече му той.

– И аз имам един такъв... Днес младите се правят на френски великден.

– Защо на френски великден? – попитах аз.

– Не знам, но думата е точна – отвърна каскетът.

– Ей, поне едно дръвце да сте оставили за сенчица.

– Няма – клюмна каскетът. – Само дръвце мъчно вирее. Когато са много, едно друго се пазят от вятър и бури.

Каскетът се интересува накъде отиваме и когато му обяснихме, че гоним Толбухин, а после морето, той ни откри, че някога в Добруджа имало само села без градове. Нямащо човек откъде да си купи сол за добитъка и катран за колата. Тогава се появил Хаджиоглу, струпал ханче до един геран, продавал ракия и покрай нея туй-онуй. А геранът бил точно по средата на Добруджа, на равни часове от морето до Дунава. Когато селяните разбрали, че до герана се е настанил Хаджиоглу, запрегнали волове и тръгнали да си купят сол и катран. И после всеки петък до герана се събирали всички хора от Добруджа, купували си туй-онуй попиивали си ракийка, а дори някои останали завинаги до герана. Така дошъл колар, после сарач, ковач, дюлгер, отворили дюкяни и станало селище. Първо селището кръстили Хаджиоглу пазар, после на един войвода Добрич и накрая на маршал Толбухин. Разбрахме, че каскетът е местен патриот. Такива като него могат да докарат от пет морета вода и да ти докажат, че селото му е пъпът на света. Но такива много обичат да живеят в столицата – както казва старият.

Ако приемем Варна за морска царица, а Бургас за морски цар, то Толбухин е някакъв модерен Тервел, със силен характер и амбиции скоро да настигне височайшите си събратя не само по изпълнение на стопанския план, но и по лукс. И той си има море с древни пристанища, и той си има брегове с пясъци и живописни скали и скоро ще прикотка курортистите към себе си. Има какво да им покаже, и с богата трапеза да ги нагости, и с хубави вина да ги почерпи.

Когато минавахме през града, сякаш всяка къща, всяко учреждение, улица и паметник крещяха: "Почакайте малко и ще видите кои сме и какво можем". Тази закана се чувства и в погледа на толбухинци, които се гордеят, че са преки потомци на прародителите ни и че ревностно са съхранявали не само език, традиции, но и всички български достойнства.

Така разсъждавах, защото старият мълчеше и продължаваше безпричинно да се сърди. Не беше психолог. Забравяше, че вече не съм ученик. Такива са бащите, смятат се за безгрешни тирани и не търпят противоречие. А моят при това е и суетен. Разтапя се, когато му кажа, че познава историята, ботаниката, зоологията и техниката, а похваля ли го, че е истински патриот, бърка в кесията и вади десетак. Мама пък вади петаци, когато я метна, че се е подмладила. Наивни са древните...

Стигнахме морето и се установихме на един залив, наречен Тауклиман. Този залив беше задръстен от скали, вонеше на сяра, защото на брега му бликаше топла вода.

В чест на морето старият се обръсна, пъкна се под един миризлив душ и след това си намаза носа с крем и му лепна триъгълна хартийка да не изгори. Полагаше особени грижи за своя нос, защото с него усещаше накъде духа вятърът...

Мълчаливата ми полуусмивка го принуди да се защити.

– Някога човешкият нос не е отстъпвал по нюх на кучешкия, но ние модерните не го уважаваме и сме го превърнали на цигарен комин – започна старият и се увлече да прави сравнение между известни носове с клюнове и да вади от това заключения за способностите и характера на притежателите им.

– И затова ли някои мечтаят да имат орлов нос? – запитах аз.

– Разбира се... Всеки иска да бъде орел, а не врабче.

Прокарах пръст по носа си и констатирах, че не е гърбав като клон на орел, нито е прав като човка на кълвач, нито е папагаловидно извит и ми стана мъчно, че живея с толкова нехарактерен нос, приличащ повече на ски-шанца, отколкото на птичи клон.

– Това е положението – вдигна безпомощно рамена старият – Много носове са взимали участие, за да се създаде твоят: и тракийски, и славянски, и прабългарски, и римски, и... и...

Чак сега ми стана ясно, защо старият не обича чистите раси...

– А сега пъхни мотора под сянка и надуй лодката! – заповяда той.

– За чига ли?

Старият не ме удостои с отговор.

След половин час немеех пред ваятелските способности на морето. Лодката се завираше в неочаквано появили се скалисти фиордчета, разкриваше потайни пещери, в които се влизаше през килими от водорасли, искрящи от ситни сребърни рибки. След това заобиколихме малки островчета с накацали по тях чайки, минахме покрай гукащи от диви гълъби скали, загубихме се в някакъв лабиринт от брадясали камъни, разбудихме заспали криви раци и за стотен път ахнахме пред недефлорираната красота на този бряг и си разтъркахме очите, за да се уверим, че действително живеем в двайсети век.

– Турците са го нарекли Тауклиман, сиреч кокоши залив – реших да обогатя с познанията си стария.

– Така пише в справочника, но Чепа някога го нарече Тохтлиман, което също значи кокоши залив, но го казваше в смисъл на птичи залив...

В страстта си да открива във всяка чужда дума български корен старият надминаваше Раковски.

Оставихме лодката в едно миниатюрно заливче и се хвърлихме във водата, без риск да бъдем ударени от някой воден велосипед или най-малко от плуващ крак. Не се чуваха познатите женски писъци, нито жестоките високоговорители; липсваха фотографите с огромните сламени шапки и преживящите камили, по които се катерят чаршафосани летовници, за да се снимат във вид на бедуини; брегът не се загрозяваше от шарени чадъри и не кънтеше от лодкарски призови за малка морска разходка. Чистият пясък бе примесен само с черупки на мекотели, без цигарени фасове и грапави костилки от праскови.

Това беше бряг и море за мъдреци-отшелници.

Плувахме безшумно и се приближихме към един доста отдалечен остров. Може би при бурно време не бихме се решили на такъв опит, но днес

вълните ни бяха приятели и скоро стъпихме на скали, а после се изкачихме на една слънчева площадка. На стария му липсваха само цигарите, но той не прояви нервност, защото намери с какво да се занимава. На другата страна на островчето той откри тюлени, които впоследствие се оказаха леководолази. Те не ни виждаха, но ние наблюдавахме какво правят. Нищо особено не правеха, плуваха по дъното, завираха се под скалите и мързеливо мърдаха черните си плавници.

– Тук няма тюлени, но на нос Калиакра ще се опитаме да ги фотографираме – утеши се старият.

Откъм брега се появи малък смешен самолет, спусна се, наклони се и подаде една човешка глава. Тя нямаше коса и приличаше на футболна топка.

– Тази глава навярно ни помисли за тюлени – запуши си ушите старият.

Самолетът направи кръг.

– Или за корабокрушенци – казах аз.

От самолета се откъснаха два предмета и застрашително полетяха към нас. Бяха две платнени каскетчета с целулоидни козирки и с надписи "ТОТО".

Леководолазите се показаха. Те държаха по една счупена дръжка от амфора.

– Навярно сте браконieri? – запита ги старият.

– Не, ние сме научни работници от научна експедиция – отвърнаха двамата посинели от студ леководолази. – Имате ли цигари?

– Не, ние сме корабокрушенци – отвърнах аз.

– Тогава довиждане – отвърнаха леководолазите и наново цопнаха във водата.

– Да се благодарят, че в нашето море не се въдят акули – измърмори старият.

Полюбопитствах да узная защо в Черно море не се въдят акули и научих, че хищниците обичали да си похапват солена риба, а нашето море било два пъти по-сладководно от океаните. Отговорът не ме задоволи и старият ми призна, че делфините не допусkali акулите в Черно море.

– На Дарданелите ли ги спират?

– Делфините мразят акулите, понеже са тъпи, затова когато ги срещнат, им разпарят коремите с гръбните си триони. Когато убием и последния

делфин, тогава ще дойдат акулите ще изядат летовниците и плажовете ще опустеят. Ял ли си делфиново филе?

– Веднъж... Нищо не струва.

– За два килограма филе рибарите убиват стокилограмов делфин.

– Не са практични... А вярно ли е, че делфините вместо носове имали кларинети?

От горещата каменна площадка мозъците ни започнаха да се панират и старият предложи да се отправим към лодката.

Колкото и да я търсихме, не я открихме. Заедно с нея бяха изчезнали цигарите, запалките и фотоапаратът с дългия обектив.

– Тук се въдят не само леководолази, но и крадци – констатира старият

Претърсихме цялата околност и отчаянн, с парещи стъпала и олющени от слънцето гърбове, се упътихме по суша към нашия лагер. Когато най-последно се домъкнахме, забелязахме окачена на мотоциклета бележка:

Паркирането забранено. Явете се на петстотин метра източно, зад пирамидалните скали.

– Не виждах никакъв пътен или забранителен знак! – възмутих се аз.

– Кой знае? – усъмни се старият, който все още мислеше, че съм зелен шофьор и по някаква щастлива случайност не съм катастрофирал.

Когато надникнахме зад пирамидалните скали, забелязахме две палатки, допотопен компресор и прът, на който висеше конска опашка. Под опашката се поклащаше нашата лодка.

– Браво! – извика старият. – Тук има крадци, но и други, които ги поставят, където трябва.

Посрещна ни брадат индивид с моряшка фланелка.

– Защо паркирате на забранено място? – извика ни за добре дошли той.

– А къде да паркирам? – наежих се аз и предизвикателно разгледах брадата му.

– Тук, при нас... Не знаете ли, че скучаем и нямаме цигари?

– Извинявайте, не предполагахте, че сте пушачи – отвърна вежливо старият, който не обичаше да влиза в излишни спорове с властите.

– Сядайте на сянка! Скоро рибената чорба ще бъде готова – заповяда ни брататата моряшка фланелка и от едната палатка излязоха двамата леководолази.

– Ето крадците! – посочи ги старият.

– А вие сте корабокрушенците? – поклониха се леководолазите и си подадоха крадливите ръце.

Оказа се, че брататата моряшка фланелка е главен леководолаз и притежател на старша научна титла, която постигнал благодарение на ръждясали котви и счупени грънци, които младшите леководолази му доставяли от дъното на морето.

– Джипката се забави, а си изпушихме цигарите. За да не ги сметнете за обикновени апаши, моите учени са отмъкнали заедно с цигарите и лодката.

– Винаги съм твърдял, че учените умело пипат – поласка го старият.

– Колко ви прилича каскетчето на Тото – отвърна му с любезност главният леководолаз.

– Аз съм синът, а този е бащата. Две поколения са предприели поход по следите на историята – гордо казах аз.

– Заслужавате похвала, но походът ви не е масов – упрекна ни той.

– Ние така – индивидуално.

– Значи безпланово, неорганизирано... Ще видим – разсърди се главният и си постави очила, за да ни разгледа в подробности.

– Просто сме любители на природата и на историята...

– Той е един обикновен инженер и се вози на мотоциклет – поясних аз.

– Щом е инженер, да поправи компресора! Без него не можем да дишаме под водата.

Старият копнее да се подчинява, грабна инструментите от мотоциклета и се лепна на компресора, а аз реших да се запозная с подводния спорт. Главният водолаз се учуди на моя каприз, но въпреки това ме огледа, накара ме да зяпна и след като се запозна със сливиците ми, нареди на младшите леководолази да ме снабдят с маска, харпун, плавници и апарат за дишане.

Старият поправяше компресора и поглеждаше с недоволно око към нас.

– Значи искаш да видиш какво има под водата, а? – някак си лукаво измърмори главният леководолаз и открито намигна на останалите.

– Иди, виж!... Скоро на Луната¹ ще стъпим, а още не сме разкрили тайните на нашата планета.

– Виновни са кариеристите. Бързат да се изкачат нависоко...

– Много знаеш.

– Кажете го на стария... Той твърди обратното.

– Нека си гледа работата, да не му отнемеме времето... Умееш ли да плуваш?

– В Черно море да...

– Хм... – поклати глава главният – Младите търсят чисти води, без акули и крокодили.

– Не съм виновен, че съм се родил по-късно – отвърнах аз.

След тия мои думи главният ме ритна и аз полетях към морските дълбини. Набързо се ориентирах в обстановката и открих, че съм се забил в дълбок пясък. Когато измъкнах глава и наместих изкривените си вратни прешлени, при мене дойде една любопитна рибка и ме щипна за ухото.

"Щом и рибите..." – помислих си аз и пипнах харпуна, но тя не му обърна внимание, защото не можеше да си представи, че съществува глупак, който да убива малки рибки с такъв голям харпун. Тази нейна престъпна самонадеяност ме обиди. Аз притежавах страшно оръжие, а нищожното същество не му обърна внимание. А може би това е всесилната златна рибка от приказката? – помислих си аз, но бързо отхвърлих предложението, защото не бях дядо и няхах баба с пукнато корито.

Непознатата дълбочина ме упояваше и аз не знаех дали спя или съм вече удавник. Примирих се със състоянието си и заплувах над пустиня от пясъци, по която малки рачета търсеха черупки от охлюви да покрият голите си задници. Чак сега си обясних защо тия рачета се наричаха пустинници и се впуснах да диря по-интересни подводни неща, за които Жак Ив Кусто беше написал книга.

¹ Предзнаменование на Автора - американците стъпват на Луната на 20.7.1969г. с „Аполо”. „Необикновена екскурзия” е издадена на 30.6.1969г., а е написана през 1967-1968г. /бел. Съст./

Скоро ги намерих. Те бяха ливади с разноцветни водорасли, в които стадо кефали лакомо пасяха. Потърсих им овчаря, но не го открих. Сетих се, че в такава обстановка вече не може да се свири с цафара и се приближих към беззащитното стадо. Прицелих се в един кефал и натиснах спусъка. Стрелата мина над гръбната му перка и се заби във водораслите. Кефалът дойде при мене, погледна ме през маската, разбра, че съм новак в подводния живот, и продължи да пасе.

Наново заредих харпуна, приклекнах и когато наново се прицелих, любопитната рибка наново ме щипна за ухото и аз пратих стрелата към повърхността на водата. Когато я издърпах, с учудване открих, че бях уцелил чайка. Кефалите прекъснаха да пасат и се събраха да видят това чудо.

"Помислила е стрелата за сафрид и сама се е натъкнала на нея" – може би каза най-старият кефал.

"Така ѝ се пада! – може би отвърнаха другите кефали. – Хората възпяват чайките, а забравят, че те се хранят с риба".

Стана ми неудобно и се отдалечих.

Минах край една скала с полепени по нея миди. Мидите бяха разтворени, но когато ме усетиха, хлопнаха черупки, за да не им открадна бисерите. Не очаквах да проявят такова неуважение към един чуждестранен гостенин, който беше дошъл да им се полюбува. При това не бяха никакви бисерни миди.

"Вие идвате да ни се любувате, но вашите събрата ни къртят от родните скали, за да ни попарят с вряла вода" – приех непознат сигнал. Възхитих се от мъдрата предпазливост на тези безгръбначни мекотели.

Любопитната рибка ме придружаваше навсякъде. Нямаше си работа, навярно искаше да види докъде ще стигна. А може би ми се подмазваше. Смяташе ме за важна, но глупава риба и предлагаше услугите си на лоцман? Сигурно беше така, защото усърдно и по твърде приятен начин движеше опашната си перка. По едно време тя предупредително ме щипна и побягна. Към мене се носеха няколко медузи. Те светеха като полилеи и елегантно мърдаха мекотелите си пипала. "Боже, каква гадна красота!" – възкликнах аз и усетих парливата милувка на една от тях. Опитах се да избягам, но влюбената медуза ме последва; галеше се, танцуваше и плакнеше пихтиестата си маса в

лицето ми. Измъкнах ножа и я разрекох, но какво беше учудването ми, когато двата къса се превърнаха на две медузи, които с още по-голяма енергия започнаха да ме измъчват с ласките си. Разрекох двете медузи, те станаха четири и понеже знаех нещо от аритметичната прогресия, уплаших се и вместо да плувам, започнах да пълзя по дъното. Медузите ме изгледаха с презрение и с танцуващи движения се отдалечиха, но в този миг един рак ме щипна и аз подскочих. Той заплашително вдигна дясната си щипка и строго размърда рачешките си мустаци. Бях толкова унижен, че не се сетих да му отмъстя. Пристигна моят лоцман и с няколко рибешки целувки ми върна само-чувствието.

Омръзна ми да плувам, седнах на дъното да си почина и видях нещо необикновено, което твърде много ме учуди. Зададох се хиляди весели, игриви копърки. Те бързо движеха бърни и навярно гълтаха невидим за моите очи планктон. След копърките плуваха сафриди, които също весело играеха и гълтаха копърките, а пък тях ги наляпваха многозъби лефери... Копърките виждаха сафридите и не се опитваха да избягат, сафридите усещаха леферите и се оставяха да бъдат наляпани от тях... Не можех да си обясня тази примиренческа рибешка философия. Всяка една от рибите сякаш знаеше своето предназначение – да яде, да расте и да бъде храна на друга, по-голяма риба. Това беше някакво възмутително природно споразумение, някакво особено производство, чрез копърки и сафриди планктонът да се превръща на лефери, а може би чрез лефера на лакерди, делфини и на човек.

Самоунищожавашото се шествие премина, аз наслуки пратих след него стрела и ударих един тлъст лефер. Малката рибка сякаш се вчовечи, стрелна се към моята жертва, заби в раната ѝ малките си кокалени устни и с наслада засмука кръвта ѝ.

"Няма само старият да ми се фука" – самодоволно си помислих аз, прибрах лефера и заплувах след издулата се от пиршеството рибка, която от благодарност ме заведе при някаква потънала гемия, препълнена с амфори, брадясала от водорасли и миди. Домъчня ми за небето, грабнах една амфора, махнах с ръка на рибката и си тръгнах. Когато се появих на повърхността, бях изгълтал целия сгъстен въздух. Първо видях слънцето, а после гумената лодка и увисналия нос на стария.

– Поправи ли компресора? – запитах го аз.

– Дребна работа... Не се ли поувлече?

Беше се изприщил от тревога и неумело се усмихваше.

– Реших да ти измъкна най-хищния лефер, а после трябваше да се отбия и за вино, за да не се превърне рибата на отрова.

Солената вода беше разтворила и без това малкото ми мазнини и кокалите ми потракваха под посинялата кожа.

– Брадатият и другите леководолази напразно те търсят. Казах ми да не си губят времето, защото морето не търпи мърша и ще те изхвърли – постепенно влезе във форма старият.

– Така е – съгласих се аз и бях малко недоволен, че не обръща внимание на моя лов.

– Защо ми е лефер, като нямам керемиди да го опеча? – чак на брега изруга той.

В това време пристигнаха леководолазите и строго ме запитаха къде съм бил.

Обясних им, че ме е забавила една отдавна потопена гемия.

– Къде е? – настръхнаха те и въпреки че аз самият не бях сигурен, че съм видял потопена гемия, те наново цопнаха във водата.

Върнаха се дълбоко замразени и вдървени, седнаха край огъня.

Пристигна и джипката и изсипа сандък с цигари и бутилки с коняк.

Брегът се огласи от мощно ура.

– Е, снощи докъде стигнахте? – вече успокоен запита главният леководолаз.

– До Фанагория – сети се старият.

– И до Баян – потомъка на Атила? ... Нищо, нищо и така може... Историята не се сърди на дилетантите... Какъв коняк предпочитате – "Плиска" или "Преслав"? – Засега "Плиска" – избра си старият.

– От Силистра по радиото ми съобщиха, че двама непознати уловили чига и цяла нощ си разказвали вицове... Заинтересувах се. Тази вечер ще имаме ли и ние удоволствието да ги чуем?

Старият ме погледна и аз му отвърнах с безпомощно повдигане на рамена. Наблюдавах главния леководолаз и се мъчех да си го представя как ще изглежда без мустаци и брада.

Много пъти съм се питал защо мъжете носят мустаци и бради и елементарният отговор, че модата изисквала това, не ме е задоволявал.

Хайде за предназначението и видовете мустаци ще се съглася с трактата на Ги дьо Мопасан, но досега никой не се е занимавал с брадите и това ме тревожи. И защо дяволите и светците са с бради, а спортистите се бръснат? И защо вековете са съхранили най-причудливи по форма и дължина бради, а нашето време не ги уважава? Въпросът е толкова сложен, че трябва да се допитаме до природата, какви съображения е имала, когато е украсила долната челюст на някои животни с кичури от косми. Но тъй като природата не обича да дава наготово отговори, принудих се от свои наблюдения и малкия си опит да достигна до известни заключения.

Както е известно, седемте джуджета са били дребни същества и за авторитет авторът ги е окичил с бради. Същото се отнася и за Педя човек лакът брада. На Самсон силата му не е била в брадата, а в косата. Боримечката и Дан Колов не са имали бради, а са били мъжаги. Православните свещеници си пускат бради, може би да изглеждат по-благочестиви, но кюретата като са голобради нима не са благочестиви? Може би някои си пускат бради в знак на протест срещу нещо, но не могат ли да протестират, като се обръснат? Хемингвей пусна брада едва когато започна да пише *"Старецът и морето"*. Наистина Ботев още от млад е носил брада, но Вазов се е задоволявал само с мустаци, а най-големият бунтар Левски редовно се е бръснел... И колкото и примери да си спомнях, не можах да достигна до правилен извод и затова реших да попитам главния леководолаз защо си е пуснал брада. Той не ми отговори веднага.

– Може би се чувствате по-умен с брада? – реших да му помогна аз. – Или по-мъжествен?

Брадатият продължаваше да мълчи.

– Или брадата ви помага в работата? – подсказах му аз, но той продължаваше да бъде препариран.

– Сетих се. Искате да приличате на някой известен брадат мъж.

– Я си гледай работата! – най-последно разпечатаните си устни той.

– Напълно съм съгласен, но не е там работата... Аз не съм късо и брадатият въпрос твърде много ме вълнува.

Младшите леководолази ми правеха знаци да прекъсна въпросите си, но аз се преструвах, че не ги разбирам, и едва когато старият ме сбута да млъкна, реших да му дам думата, без да съм достигнал целта си.

Когато старият завърши разказа си за морското приключение на историческия си екип, пръв взе думата брадатият леководолаз.

– Стараем се да обогатяваме нашата история – не без ирония каза той.

– Народът я познава не от сухите ѝ извори, а от предания и разкази. Аз научих френската история от Дюма, английската ми я разказа Шекспир, а нашата – дядо Вазов. Моята кръв диктува моята история.

– Смешна логика – развя брада главният леководолаз. – Историята не търпи украшения, нито има нужда от фантазия. Тя се гради само на документиран факт... Такива са ни подарили византийските летописци.

– *Тимео данаос ет дон ферентес...*² Аз конструирам машини, ходя на екскурзии със сина си и не си поставям за цел да нахлупвам академична перука – каза старият. – Вие ми откраднахте лодката, изпушихте ми цигарите и мълчахте докато аз разказвах, а сега критикувате...

– Нима отричате критиката – хвърли шаблонна примамка главният леководолаз.

– Критиката е мъдра дама, но и тя понякога греши, когато се оставя да я ухажват евнуси, които искат, но не могат...

Дойде подходящ момент да разпечатам амфората.

– Ето една наистина отлежала гъмза. Такава гъмза се намираще в избата на Патрициол – произнесе се старият.

– Как я открихте? – наново ме запита главният леководолаз.

– Случайно като Архимед. Вие ме ритнахте, аз се потопих и я открих – скромно отвърнах аз.

² Страхувам се от данайците и когато поднасят дарове.

Взехме си лодката, фотоапарата, запалката и се прибрахме в нашата палатка. Когато си лягахме, старият предложи за в бъдеще по-тихичко да си говорим, за да не привличаме любопитни.

– А забеляза ли, че около забучената конска опашка се въртяха зелени мухи? – през прозявка ме запита той.

– Не съм обърнал внимание...

– Бъди по-наблюдателен... Опашка, която не се развява на копие, а виси на обикновен прът, не е никаква бойна опашка, а смрадлива мърша... Лека нощ.

– Лека...

III

СТОИЦА ПРИШИ ПИСМОТО на Чепа под кожената си ризница и облечен, се отпусна на леглото, защото трябваше да се качи в гемията на Йоан, преди се появи зорницата.

Той придружи Чепа до хазарите с обидното задължение да бъде шпионин и само доверието, което му оказа ханът, го склони да тръгне. Сега не се страхуваше от Тервел, че ще го упрекне в неизпълнение на заповедта да следи брат му, защото се беше уверил, че друг е убил телохранителя, но му беше мъчно, че Чепа намери начин да се освободи от него. Не направи опит да остане във Фанагория, за да не потвърди съмненията му, а и намираше за по-полезно да бди около хана, отколкото безполезно да дебне брат му, когото уважаваше и обичаше.

Стоица не бе учил при гръцки философ, не умееше да пише, но притежаваше достойнства, които никой учител не можеше да му даде. Той беше син на Доброта, който единствен от славянските князе разбра ползата от дружбата между славяни и българи и сам повика Аспарух да дойде в Мизия. Българският хан миролюбиво поведе ордата си, но се намериха боили, които не пожелаха да стъпят на славянските земи като братя, а като победители. Стоица се страхуваше от тях, предчувстваше, че наново ще се опитат да убият Тервел и да изберат за хан някой от враждебния на славяните род Вокил.

Тук, във Фанагория, той се увери, че вокиловци поддържат връзки с хазарите. Не се съмняваше в честността на стария Баян, но постъпката на Иратай му подсказа, че Ивузир го подготвя за заместник на Тервел. Синовете на Аспарух нямаха наследници и ако бъдеха премахнати, единствен продължител на рода Дуло се явяваше синът на Баян.

Стоица се мъчеше да заспи, но нови тревожни мисли го държаха против волята му буден. Преди години неговият баща се бе опитал да обедини племената в една обширна славянска държава, но старейшините не се съгласиха, уплашиха се да не им бъдат отнети правата, а тогава и не се страхуваха от Византия, защото по онова време Константин беше зает с войни в Мала Азия и не ги безпокоеше. Но когато на цариградския престол се възкачи Юстиниан, набързо сключи договор с арабите и безпричинно нападна тракийските славяни, като изсели почти цялото мъжко население в далечната малоазиатска тема Опсикион. Същата участ щеше да последва и северите, и седемте славянски племена в Мизия, ако Доброта не бе навреме повикал Аспарух да ги защити с конницата си от византийските полкове. Славяните бяха здрави, работливи, но предпочитаха да се занимават със земеделие и скотовъдство, отколкото с война. Липсваше им на тях желязната дисциплина и добрата военна подготовка на българите. Аспарух се оказа честен в отношенията си със своите съюзници. Той даде живота си да ги защити от подкупените с византийско злато хазари, но Стоица се страхуваше, че това ще се повтори и при Тервел, особено след като Чепа отказа сътрудничеството си с Ивузир.

Той предчувстваше, че хитрият азиатец няма да прости на младия българин.

Искаше му се да събуди Чепа да сподели с него съмненията си и да го помоли заедно да се върнат в България, но в този миг чу подозрителен шум и се послуша.

Неслучайно Чепа определи славянина за куриер. Искаше да се убеди, че е изпратен от брат му да го шпионира, но когато Стоица прие предложението, остана изненадан, упрекна се, че напразно го е подозирал, и започна да съжалява, че не определи някой друг да занесе писмото. Но не можеше нищо

да направи, защото по онова време се смяташе за позор някой да отмени първоначално взетото си решение. Дори на ханския трон бяха издялани знаци, които означаваха: *"Мисли, крои и тогава режи"*.

Когато славянинът се прибра, Чепа взе меча на Баян, прокара пръст по хищното му острие, наново се възхити на богатата му украса и се запита дали някога е принадлежал на Атила и има ли нещо вярно в легендата, че страшният хунски покорител е създател на рода Дуло. Но мечът бе предназначен да убива, а не да разкрива тайни и ако можеше да проговори, може би щеше да напомни на българина, че хората обичат да се хвалят с кръвта на някой прочут дядо, независимо дали този дядо е останал в историята с велики дела или злодейства.

Баща му обожавате Атила, наричаше го Авитохол, не само господар на земята, но и на небето, а учителят му Патрициол го сравняваше с чумата и дявола.

В колеблив размисъл, дали да се гордее или срамува от своето потекло, Чепа неусетно заспа.

Стресна го същият шум, който обезпокои Стоица. В първия миг помисли, че сънува, но когато шумът се засили, той се досети, че някой чука на дворната врата, предпазливо открехна капака на прозореца и в сянката на каменния дувар различи човек. Помисли, че Иратай е дошъл да иска меча и пръстена на баща си, но непознатият го забеляза и го замоли на гръцки да го пусне, като го увери, че идва с миролюбиви намерения. Чепа отвори залостената врата и го пусна в стаята си.

– Българино, идвам за помощ. Бях стратег на Юстиниан, а като архонт на Цариград доброволно го последвах в заточението му. Сега той се намира в безизходно положение и от тебе зависи дали тази нощ ще остане жив или ще бъде убит – на един дъх каза той.

Беше същият Стефан, който стоеше до носотрязания василевс в двореца на Ивузир.

– Кой го заплашва?

– Неговият и твоят враг – хазарският хаган.

Стоица се страхуваше да не би нощният посетител да крои клопка, взе меча си и влезе при двамата.

Стефан съобщи, че с ромейските фрегати са пристигнали делегати на Тиберий, които донесли скъпи дарове на хазарският хаган, обещали му военна помощ при една война с българи и славяни, в замяна на което той трябвало да им предаде жив или мъртъв бившия василевс. Отдавна узурпаторът искал да се справи с избягалия заточеник, но едва сега, след като сключил примирие с арабите, решил да стори това.

Верен роб на Теодора, успял да подслуша разговора между Димитрий – водачът на ромейската делегация и хазарския хаган, когато двамата се усамотили под едно дърво в градината. Отначало Ивузир се колебаел, но заплашен, че Тиберий, ще му обяви война, се съгласил да му предаде своя зет.

– Дори и да ти повярвам, не виждам как мога да помогна на твоя господар? – запита го Чепя.

– Не бих си помръднал и малкия пръст за този подлец. Никога няма да забравя злините, които безносият причини на моето племе – намеси се Стоица.

Стефан нямаше време да спори.

– Ти си прав и все пак забравяш, че Юстиниан изсели славяните в Мала Азия, защото след смъртта на баща му пиратствуваха и плякосваха мирните ромейски градове... От името на моя господар обещавам, че ако той наново седне на цариградския престол, богато ще се отблагодари на славяните и завинаги ще бъде техен приятел...

– Ромеец да обикне варварин? – изсмя се Стоица и предложи на Чепя да го изгони.

Стефан извади един пръстен и го подаде на българина.

– Ето това е императорският знак на Юстиниан, той ти го праща в знак на приятелство и те моли да му помогнеш.

– Между българите и хазарите има мир и аз нямам право да го нарушавам.

– Мир! – нервно се изсмя Стефан и насила пхна пръстена в ръката на Чепя. – Хазарите убиха баща ти, мъчат се да всеят раздор между тебе и брат ти. Не ромей, а Ивузир подкупи човек да хвърли копие в леглото на Тервел. Не

ромей, а привърженик на хазарите излъга твоя брат, че си искал да го убиеш и ако не беше застъпничеството на този славянин... Кълна се в името на Христа, че Ивузир е решил да погуби тебе и Тервел и след това да наложи свой васал за хан на племето ти. И заради главата на Юстиниан, Тиберий ще го подкрепи.

– Искам, но не мога да ти повярвам.

– Юстиниан наруши договора си със славяните и завинаги загуби доверието им – спокойно допълни Стоица.

– Нарушил го е в интерес на своя народ. За добруването на народа позволено му е да бъде лъжец, подлец и убиец... Та нима сега Ивузир не жертва щастието на сестра си и се съгласява да даде главата на зет си?... Обидно е един владетел да се води според приетото между обикновените хора благочестие. От историята знаем, че най-любими са били онези владетели, които не са лъгали само народа си.

– Ромеите подло нападнаха славяните и избиха много от тях. Те оплячкосаха имота им, изпратиха жените им в робство, а един от тях отвлече и сестра ми... Ромеецо, върви си, докато...

Стефан не го изчака да се изкаже, грабна меча на Баян и един от пръстите на ръката му отхвъркна.

– За да ви уверя, че не лъжа, ще пробода и сърцето си... Само спасете Юстиниан!

Настана тишина, нарушавана от кръвта на Стефан, която на равни капки трополеше по пода.

Постъпката на ромея бе по-убедителна от словата му.

– Предложи какво да направим! – прошепна Чепя.

Стефан въздъхна, уви кървящата ръка с плаща си и изнемощял, седна на леглото.

– Ти, твоите хора и няколко мои приятели ще нападнете спящата стража на фрегатите и ако Юстиниан успее да се измъкне, ще избягаме с една от тях.

Чепя нервно обиколи стаята и се спря пред Стефан.

– Постъпката ни няма да бъде смела, а глупава. Трябва да се измисли нещо по-разумно, например...

– С гемията – взе думата от устата му Стоица.

Докато Стефан и приятелите му осигурят бягството на Юстиниан, решиха незабелязано да се промъкнат и завземат гемията.

Събудиха хората и им заповядаха безшумно да се стягат за път. Не разполагаха с големи запаси храна, затова убиха един кон. Не забравиха да напълнят и мехове с вода. Стоица разпредели поравно товара, подбра двама юначаги и се отправи към пристанището, като поръча на Чепата да не предприема нищо, докато не му извести, че е пленил гемията. Той предполагаше, че моряците на Йоан са се запили в някоя таверна с фанагорийските хетери, и затова предпочиташе да свърши работата сам.

Занизаха се напрегнати мигове на очакване, в които Чепата хиляди пъти се прокле, че се намеси в тази опасна история. Услушваше се да долови някой подозрителен шум, но чуваше само ударите на уплашеното си сърце. Чак когато звездите избледнях, Стоица му прати съобщение да тръгва. Чепата препаса мечата на чичо си Баян, даде знак на хората да се подредят и остана вкаменен като статуя с вдигната ръка. Рубинът на Атиловия пръстен събра лъчите на луната и ги пречупи в кърваво сияние. Това странно предзнаменование окуражи войниците, те поеха тежките товари с удвоени сили и бодро тръгнаха към пристанището.

Появилата се зорница и дъхът на морския хлад подсказваха, че скоро ще се съмне. Малката група българи пропъплиха в сянката на гръцките кораби и се метнаха на гемията, посрещнати от Стоица.

Въпреки че тя беше в техни ръце, Чепата продължаваше да се страхува за опасната постъпка. Питаше се, без да може да си отговори, дали не прави грешка, която ще предизвика неприятни последствия за неговото племе. Започна да се съмнява и в искреността на Стефан. Вече се развиделяваше, а Юстиниан още не идваше. От неволните въздишки на хората разбираше, че и те се безпокоят. Лежаха неподвижно на палубата, без да проговорят, но ако всеки от тях гласно изкажеше своите мисли, навярно пристанището щеше да прогърми от ужасни клетви по всичко гръцко.

На Чепата се стори, че в трюма нещо трополи, прилепи ухо към дъските и долови разговор. Стоица му каза, че само немият Йоан е долу, уплаши се да не би да има заговор, отвори капака и се спусна в препълнения с чували, амфори и кожи хамбар.

Слаба светлина на кандило осветяваше нар, на който бяха вързани Йоан и едно момче. Освен тях в трюма не се виждаше никакъв друг човек.

Чеп се учуди, че немият е проговорил.

– Г-г-господарю, убий ме, но не закачай единствения ми син – запелтечи изненаданият търговец и обърна очи към дървената икона, която висеше над кандилото.

Езикът на ромея не бе отрязан, но той пелтечеше и мъчно му се разбираше какво иска да каже. Може би предпочиташе да мълчи, за да не дава възможност на хората да тълкуват думите му.

Чеп му каза, че не са дошли да го ограбят, но това не успокои Йоан, напротив, той го помоли да му вземат гемията, но да го пуснат да отиде със сина си на брега.

– Моряците са в града, ние нищо не разбираме от морско дело, само ще ви пречим – продължаваше да хленчи търговецът, но в този миг над тях се подаде рошавата глава на Стоица и извика:

– Идат!

Те не идваха, а бягаха и след тях гърмяха конски копита, които разбудиха охраната на ромейските кораби.

Стойца грабна тежкия си лък, сложи първата стрела и силно опъна волската жила. Тетивото бръмна, водачът на хазарите изпусна юздите и с разперени ръце се преметна от коня. Крясъците откъм брега заблудиха ромейските войници, те сметнаха, че опасността идва откъм града и откриха незащитените си гърбове към гемията. Българите едновременно опънаха лъкове и стрелите им очистиха пътя на Юстиниан и хората му към гемията, но конниците ги настигнаха и принудиха да се отбраняват. Едва ли седмината уморени мъже дълго щяха да отстояват на многобройните мечове, ако Чеп не беше дал команда за настъпление. Ненадейното появяване на непознати врагове смути преследвачите, те побягнаха назад, всявайки паника в идващите им на помощ бойци, като оставиха бегълците безпрепятствено да се изкачат на гемията. В това време червенокос моряк от една фрегата, с бясно плуване достигна гемията, падна на колене и започна да се кланя, но когато забеляза, че всички се суеят, изтегли котвата и с пляскане на ръце даде ритъм на

гребците; след това застана на кормилото, прекара гемията между две подводни скали и с мимики подсказа как да се издигнат платната.

– Помага ни бог! – прекръсти се Стефан.

Ромейските кораби също напуснаха брега и се впуснаха да преследват бегълците.

Въпреки че Чепане не беше вярващ, почувства нужда да призове Тангра на помощ. Стоица погледна на изток, откъдето се подаваше розовият лик на Дажбог, и три пъти му се поклони.

Изглежда, всички богове чуха молитвите, пуснаха вятъра и гемията полетя, сякаш бе впрегната в сто коня.

Юстиниан не обръщаше внимание на суетенето около платната, не поглеждаше и към преследващите го фрегати: зъл, с разкривено от умора лице слушаше гънливия глас на Йоан, който го осведомяваше за политическия живот в Цариград. За десет години Тиберий и патриархът Калиник не бяха оставили нито един юстинианов привърженик по върховете на държавното управление. Любимците на бившия император ходели без носове, умирали на заточение и останали само тези от тях, които с ласкателство, с клетви за вярност и дарове успели да спечелят доверието на Тиберий. Между тях била и жената на Юстиниан, която се отрекла от него.

Думите на ромейския търговец разяриха бившия василевс, той дръпна черната си превръзка и над устата му зейна грозна дупка. С разчорлени коси, с издути от злоба гърди, той се изправи и с глас, надвикващ вятъра, прокле противниците си и се закле, че когато се върне в Цариград, първо ще отреже носовете им, а после ще ги запали.

– Господарю, бъди милостив! – изхлипа Стефан.

– Кълна се, че ще изпълня клетвата си докрай! – заплашително изкрещя безносият, отметна черния си плащ и втренчи леден поглед към преследващите го кораби.

Пристигналите с Юстиниан мъже одобрително зашепнаха. Те бяха някогашни първенци, останали верни на детронирания василевс, споделили неговата съдба в заточение. Двама от тях бяха братя, потомци на древен грузински род и се отличаваха от останалите по гордия си вид и скъпоценни огърлици. По-големият от братята се наричаше Варазбакур, а по-малкият –

Соливан. Другите трима – Теофил, Мавропавел и Миак твърдяха, че са чисти гърци, но от произношението им личеше, че са родени някъде из Тракия.

Юстиниан и Стефан играели на кокалчета, когато неочаквано при тях се втурнала Теодора. С обезумял поглед тя безмълвно движела устни и скубела косите си.

– Проговори! – предчувствайки страшна новина раздрусал я Юстиниан.

Теодора се строполила на пода, прегърнала го за коленете и му съобщила, че тази нощ брат ѝ ще го погуби.

– Ще се разправя с този варварин! – грабнал меча Стефан, но Юстиниан го спрял.

– Сега не ми трябват верни, а умни приятели – казал той, вдигнал жена си и я попитал за подробности. След като Теодора изплакала сълзите си, започнала да разказва подслушания от верния ѝ роб разговор между Ивузир и Димитрий. Двамата решили Юстиниан да бъде убит в леглото си от хаганския заместник Папацип и от управителя на Боспора.

– Ох, на кого ще оставиш дъщеря си и мене? – истерично изплакала Теодора.

– Ще се справя с тази хайка и когато наново се върна в Цариград и стана василевс...

– Лъжеш! – изпищяла жена му. – От години обещавах, че ще сложиш корона на главата ми, а вместо нея ще нося черна забрадка...

– Стига! – креснал ѝ Юстиниан.

– Ще бъдеш убит. Няма да те има. Ивузир ще ме омъжи за някой варварин...

Стефан запушил устата ѝ, но тя го ухапала и наново започнала да крещи:

– Те решиха да насолят трупа му, да го натикат в каца и изпратят на Тиберий, а той наново бълнува, че ще стане василевс...

Юстиниан я заплашил, че ако не млъкне, ще я удуши, отворил прозореца и трескаво започнал да мисли как да се измъкне. Можел да разчита на шест приятели, от които само Стефан имал достъп до двореца. Не знаел дали останалите петима са арестувани, но обстоятелството, че хаганът е задължил

първите по важност мъже да извършат покушението, му подсказало, че Ивузир държи убийството да се извърши в пълна тайна и че крепостната стража не е предупредена да го спре, ако пожелае да излезе.

Отначало намислил да избяга, но след малко се разколебал и решил колкото се може по-бързо да се свърже с приятелите си и по някакъв начин да ги предупреди за намеренията на Ивузир. Той смятал на първо време да го укрият, а по-късно и изведат от града. Нямаło време за повече обмисляне и ударил гонга.

– Господарю, полудя ли? – извикал ужасен Стефан, но в същия миг се появил прислужник и той се обърнал, за да не види смутеното му лице.

Юстиниян заповядал да се оседлае и доведе конят на Стефан. След излизането на прислужника наново в стаята настъпила тягостна тишина, нарушена от скърцането на някаква мишка.

"Тя, мишката сега е по-щастлива от бившия господар на най-великата държава. Утре господарят ще бъде труп, ще го осолят и натикат в каца и някоя изгладняла корабна мишка ще се вмъкне в кацата..." – помислил Юстиниян и потръпнал от отвращение.

И Стефан, и Теодора, унесени в размисъл за нерадостното бъдеще, подскочили, когато в стаята се втурнал прислужникът и на гръцки съобщил, че когато извеждал коня от обора, го срещнал Папацип.

Юстиниян вторачил поглед в роба, пипнал ръката му и я извил до счупване.

– Защо досега не си ми казал, че знаеш гръцки? – изсъскал в ухото му той.

– Милост, господарю! – изстенаł робът. – Признавам, подслушвах, но никога не съм издал онова, което може да ти пейчини зло. Аз съм християнин, майка ми е от Солун...

При друг случай може би Юстиниян не би повярвал, но в тази нощ всякаква декларация за вяρност му била нужна и затова без да разсъждава, се доверил на роба, заповядал му да застане пред стаята и да му съобщава за всеки, който се насочва към нея. След това наредил на Стефан да се свърже с приятелите му, които да го чакат пред капището на Тангра.

Тогава Теодора се сетила за Чепа.

Юстиниан се усмихнал снизходително, но измъкнал императорския си пръстен и го подал на Стефан.

– Подари го на варварина и му кажи, че богато ще го възнаградя, ако успее да ме изведе от хазарската земя.

Робът се подал и съобщил, че идва Папацип.

Когато заместникът на хагана влязъл, заварил оживен спор между двамата ромейци. Теодора молела мъжа си да не се кара с приятеля си за пари, а Стефан уж обиден искал да си отиде...

– Не! – крещял Юстиниан – Няма да те пусна да стъпиш втори път в двореца ми, ако още тази нощ не ми дадеш спечелените свети мощи. Щом нямаш пари – няма да играеш... – и преструвайки се, че едва сега е забелязал изправилия се на вратата хазарин, втурнал се към него и го задърпал да му стане свидетел, че Стефан е обещал веднага да донесе кутията с мощите на светеца...

На всички в двореца било известно, че религиозният до фанатизъм Стефан никога не би се разделил със своето абаносово сандъче, в което се намирали няколко кости от християнски мъченик.

С гузна усмивка Папацип заявил, че нищо не може да разбере от спора.

Вместо да му отговори, Юстиниан заповядал на прислужника да придружи Стефан до дома му и вземе сандъчето с мощи.

Стефан вдигнал ръка и прокълел своя господар. Когато затръшнал вратата зад себе си, Юстиниан се отпуснал на един стол и неудържимо се разсмял.

– Теодора, влей вино да пием за здравето на Папацип – изскимтял от удоволствие той и събрал от масата разпилените златни монети.

Папацип изпил виното и без да погледне към домакина, тромаво се заклатил ту на единия, ту на другия си крак като смутено замънкал, че уж Ивузир получил болки в стомаха и викал сестра си да му даде лекарството, което само тя умеела да прави...

– Отивай, но първо ми събуй ботушите! – през прозявка рекъл Юстиниан и се протегнал. И докато хазарката събувала ботушите, той успял да ѝ пошепне, че ако се спаси, ще намери начин да я отведе при себе си.

Теодора последвала Папацип, а Юстиниян духнал свещите, отново се обул, скрил под завивката меча и зачакал. Времето течало бавно. Отдавна дворецът бил заспал и само в нощната тишина подрънквало оръжието на стражите. Юстиниян лежал буден и когато късно след полунощ вратата бавно се отворила и в рамката ѝ се откриила сянката на Папацип, той затворил очи, сякаш не очаквал смъртта, а отдавна мечтан сън. Хазаринът направил няколко предпазливи стъпки, спрял се до леглото, уверил се, че жертвата му спи, и протегнал ръце към гърлото ѝ. В същия миг други железни пръсти се впили в неговата шия, не позволили да изскочи предсмъртния вик и докато не почувствали шурналата от носа кръв, не се разтворили. Юстиниян бутнал върху леглото още тръпнещия труп, покрил го със завивката, грабнал меча, но някакъв подозрителен шум го приковал.

– Свърши ли? – шепнешком попитал някой.

– Да – кратко отвърнал Юстиниян

Чули се стъпки и на вратата се появил управителят на Боспора.

– Не очаквах, че толкова бързо ще свършиш с безносия. Сега трябва бързо да...

Не можал да се доизкаже, защото мечът изсвистял и главата му отхвъркнала. Обезглавеният труп за миг останал изправен, сякаш се колебаел дали да падне или да побегне, и изведнъж със страшна сила рухнал на пода. Юстиниян изтичал по стълбите, припълзлял до сянката на крепостната стена, изчакал стражите да се разминат и ловко се изкатерил на нея. Нямало време да избира къде ще скочи, хвърлил се в тъмнината и цопнал в крепостния вал. Може би там и щял да си остане, ако не напипал някакъв храст, за който се хванал и с последни сили се измъкнал от дълбоката тиня. Изчакал луната да се скрие зад облак, за последен път погледнал към двореца, в който останали Теодора и малката му дъщеря, и се втурнал към капището на Тангра.

Корабите упорито преследваха гемията, но кормчията умело използваше и най-слабия полъх на вятъра, за да я отдалечи от тях. Той не можеше да разкаже своята история, защото нямаше език, но набразденият му от бичове гръб ясно говореше, че немалко беди са сполетявали живота му на роб.

Знатните бегълци гузно поглеждаха раните му и бяха готови да ги целуват, защото не умееха да управляват гемия.

Попътният вятър, разпръскването на хазарските и ромейските войници, тихото море – струпването на всички тези благоприятни обстоятелства караха Чепата да мисли, че е постъпил правилно. Ако не действаше по волята на Тангра, сигурно нещо щеше да се закучи. Така понякога се случваше при жертвоприношенията: жертвеното куче се закучваше и поставяше хана в неудобно положение. Обикновено на такова куче вътрешностите миришат, от страх злъчката му се пука и след това дробовете му горчат. Хановете най-много се страхуваха от такива неестествено интелигентни песове, които се досещаха какво им се готви, лаеха, хапеха и мъчно предоставяха вътрешностите си за благоприятно гадаене.

Чепата си спомни една такава история на закучване. Баща му реши да тръгне в поход и определи за принасяне в жертва своето старо ловно гонче. Кучето сякаш усети какво го очаква, подвигна опашка и побягна. Когато го уловиха и дотърсиха на жертвения камък, то заскимтя, зарита, ухапа няколко жреци и измъчи баща му, докато го заколи. От страх злъчката му се спуска, но въпреки облените със зелена отрова вътрешности Аспарух обяви, че те са чисти и предзнаменуват щастлив изход на похода.

По такъв начин старият пес се закучи и отмъсти на своя неблагодарен господар...

Вятърът отслабна, по дланите се появиха мехури и гемията започна да изостава. Всички, даже и василевсът, пипнаха веслата, защото колкото и да бяха храбри, предпочитаха слиновете пред ромейските стрели.

На седалката до Чепата гребеше Юстиниан. Той беше едър, мъжествен и ако имаше нос, навярно щеше да бъде красавец. Смяташе, че единствено той има право да ръководи Византия, и твърдеше, че родът му произлиза от Юстиниан Велики. Той така подражаваше на своя известен предшественик, че дори прекръсти хазарската си жена от Чита на Теодора. А на Чепата беше известно, че дядо му Ираклий е нямал нищо общо с рода на Юстиниан, и затова българинът имаше по-голямо основание да се гордее със своя род,

главатарствал над племето повече от пет века, без на някой от неговите деди да е липсвал носът. Чепа се чувствуваше достатъчно горд, че някога неговите прадеди са раздрусали Римската империя, и тайно се надяваше Тангра да определи българите да направят това с Византия.

Юстиниян се обърна, сякаш прочете мислите му, и странно го изгледа.

– Благодаря ти, брате, че ме спаси – рече той и преглътна.

– Благодаря ти, че ме наричаш брат – отвърна Чепа.

– Брат по весла – сякаш вече съжаляваше, че му благодари, каза той и обърна окървавените си длани. – Тези ръце сега държат веслата, но помни – утре ще държат кормилото на държавния кораб.

– Дано!

– Христос е милостив и ще ми помогне да избия враговете си.

– От баща си знам, че до едно време и дядо е бил християнин. Харесвало му да се комква и да му мирише на тамян.

– Това е и моя слабост – призна си бившият василевс.

– И аз понякога се опитвам да се кръстя, но все забравям с коя ръка се правеше това...

Юстиниян така натисна веслата, че те изпращаха.

– Вместо да богохулствуваш, посипи главата си с пепел и стани християнин. И запомни от мене, че ако българите не се покръстят, няма задълго да се задържат на полуострова.

Чепа не обърна внимание на Юстинияновите думи, защото беше варварин, кланяше се на страшен, нищо необещаващ бог, бог без физиономия, без свое учение. За всяко начинание той искаше жертви, без да обещава, че ще изпълни молбите на вярващите. И въпреки това играеше огромна роля в живота на българите.

Ние, съвременниците, отричаме вярата или я поддържаме по начин, колкото да се запазят традициите, но по онова време тя буйно завладяваше сърцата и вярващите бяха готови да се жертват за нея. Тя беше тяхната духовна настойница, даваше отговор на всяко съмнение, утешаваше в мигове на отчаяние. Още непросветените човешки същества се страхуваха от природата и затова си измислиха богове, които да влас ват над тях и ги закрилят.

Тангра се срещаше във всички трудно преодоляващи се препятствия: в пълноводните реки, дълбокото море, страшните гръмотевици и твърдите скали, а християните дадоха човешки образ на своя бог, накараха го да ходи бос, умъртвиха го, след това наново го възкресиха и пратиха на небето. И този бог с всеки век все повече и повече пада към земята, докато сигурно ще дойде ден, когато ще се изгуби между забравилата го тълпа. Любопитен съм да узная дали някога човечеството наново ще се сети да го убива, разпъва и възкресява?

Внезапно небето се помрачи, захладня, морето започна да се вълнува, а заедно с него и несвикналите на люшкане стомаси се развълнуваха. Само при мисълта за ядене се гадеше, а Стоица се превиваше от глад, бъркаше из чувалите и като не намери нищо подходящо за утоляване на глада си, заръфа сурово конско месо. В това време Йоан пошепна нещо на сина си, двамата се разшетаха и след малко в единия край на гемията засъска малко пламъче, над което търговецът постави меден тиган. Българите останаха изумени от чудото да има огън без дърва, но Йоан им обясни, че с едно пробито гърне и амфора с нефт всеки може да си направи печка.

Замириса на печено и очите на Стоица светнаха.

– Нали се побратимяваме, трябва да свикна да ям и конско – намигна на Чепата и присегна към тигана.

Изглежда, и на преследвачите им замириса на печено, защото челният кораб съвсем се приближи, а след малко изстреля и първата стрела.

– Стефане, командвай! – извика Юстиниян.

Стефан се прекръсти, хвърли наметалото си и нареди на Йоан да го напои с нефт.

Страхът от смъртта дисциплинира хората. Нарезданията се изпълняваха бързо и точно. Всички напъваха мишци над веслата, а Чепата, Стоица и двамата грузинци чакаха заповед да завъртят прашките и опънат лъковете.

Първите камъни полетяха към кораба и от него се чуха охкания и псувни. Облак от стрели изтрополя по палубата на гемията.

– Съберете стрелите и ги пестете! Мерете само на месо! – извика Стефан.

Стоица опъна волската жила, примижа и кормчията на кораба клюмна. Прикрити от щитовете си, мъкнейки със себе си дълги прътове, завършващи с железни куки, няколко ромеи допълзяха до носа на кораба. Друнгарят Димитрий сви ръце на фуния и извика:

– Морето е тясно за враговете на Тиберий. Нещастници, предайте се, за да не станете храна на рибите. Нищо лошо няма да ви се случи, освен да останете без носове, а понеже Ринотметът вече няма такъв, ще му отрежем ушите.

Юстиниян трепна, но не отвърна.

– Димитрий, ти си мой ученик и не е прилично да говориш така – обади се Стефан.

– Идва време, когато и ученикът дава урок на своя непослушен учител, но все пак аз те уважавам и ако ми предадеш носоотрязания, ще ти продължа старините.

Стефан измъкна меча си.

– Димитрий, не винаги учениците задминават по ум и храброст своите учители.

Димитрий даде знак с ръка и стотици стрели полетяха към бегълците.

– Юстинияне-е-е! Пази се да не се удавиш, защото съм обещал на Тиберий да му поднеса в дар безносата ти глава – предизвикателно крещеше Димитрий и корабът се тресеше от груб смях.

Чепа издебна възхитения от собствените си шеги друнгар и прати стрела в оголената му шия. Смяхът секна, Димитрий погледна учудено към гемията, изтърва меча, после щита и преди подчинените му да успеят да го хванат, полетя с блестящия си шлем към водата.

– Стефане, на този българин трябва да се отплатя – каза Юстиниян.

Стрелбата притихна, всички гледаха към водата, която беше погълнала самохвалеца, и с тъга се замисляха за човешкото нищожество. Но мястото на водача никога не остава празно и бързо се попълва от друг водач и самохвалец.

Друнгарят беше загинал и друг се яви за претендент на високата длъжност. Той беше някакво нищожно човече, хилаво и гърбаво, може би хитро и предано на своя господар. Това човече измъкна бич и с него зашари по гърбовете на заплесналите се гребци. Корабът сякаш се стресна, подскочи и когато съвсем се доближи до гемията, човечето вдигна неестествено дълъг за неговия ръст меч.

Стефан обви напоения си с нефт плащ около една пълна амфора и се огледа. Стоица и без заповед разбра какво трябва да прави, повдигна тежката амфора, ромеят, подпали плаща, кормчията изви рязко наляво и когато гребците прибраха весла и фрегатата се изравни с гемията, славянинът се напъна и запрати пламтящия товар към противниковата палуба. Амфората се пръсна и само след няколко мига пламъкът плъзна из цялата фрегата. Ужасените гребци се хвърлиха в морето, войниците тичаха напред-назад, крещяха и се мъчеха с дрехи и вода да потушат разпалващия се пожар, но като се увериха, че не могат да го угасят, съблякоха тежките си ризници, нахвърляха във водата веслата и хванати за тях заплуваха към другата фрегата.

След половин час фрегатата се обви в чер дим, пръсна на няколко пъти огнени фонтани и потъна. От радост Стоица подскачаше и приятелски потупваше по гърбовете Стефан и Юстиниан, но когато забеляза, че част от гръцкия екипаж се приближава към гемията, се намръщи:

– Ако всички приберем, ще ни излапат месото – извика той и изтича до борда.

Когато се смрачи и ромейската фрегата остана да спасява екипажа на потъналия си събрат, установи се, че на гемията има още трима. На тези трима Стоица усърдно разтриваше посинелите от студ тела. Те бяха славяни.

– По очите ги познах, че са добри хора – смееше се той.

Докато водеха битката, небето се бе изпълнило с тъмни облаци. Морето се загърчи и се чу бучене. Леден вятър запищя между въжетата, гемията се люшна и заскърца. Тя се отърва от ромейските фрегати, но, изглежда, ѝ предстоеше нова битка със застрашително надигащите се морски вълни.

Стефан заповяда да се свият платната, да се приберат греблата и понеже при сражението бяха изразходвали доста от каменния баласт, накара хората да слязат в трюма. На борда останаха само четирима: кормчията, Чепа, Юстиниян и Стефан, който, притиснал сандъчето с мощите на светеца към гърдите си, мърдаше молитвено устни.

– Възкача ли се на престола, ще го ръкоположа за патриарх – пошепна Юстиниян на Чепа.

– Ако оживее, едва ли ще се съгласи да остави веселия светски живот, за да се отдаде на пост и молитва – отвърна българинът.

– Не забравяй, че той твърде много е постигнал за простосмъртен и навярно ще потърси начин да се обезсмърти. Човек изпитва двойно по-голямо удоволствие от забранените наслади. Стефан ще съумее как да разнообрази живота си с противоречия.

Кормчията неспокойно душеше вятъра и неодобрително поклащаше глава. От минута на минута вълните ставаха все по-големи и страшни, сякаш се бяха надумали да потопят леката гемия.

– А като си помисля, че моите деди са нарекли това море госто-приемно!... – изруга Юстиниян.

Солената вода се вреше в устата, носа, ушите, но заинатилият се василевс нито един път не се опита да се закрие. Той искаше да докаже и на бурята, че има сили и с нея да се пребори.

Вятърът разпокъса платната, мачтата се закланя на вълните. Изведнъж небето се раздра и на Чепа се стори, че видя чертозите на Тангра.

Уплашени от бурята, ромеите изскочиха от трюма, пропълзяха до краката на своя господар и започнаха да ги целуват, сякаш те можеха да ги избавят от ужасната неизвестност.

Щом гърците, които половин живот прекарват върху вълните, се уплашиха, Чепа разбра какво го очаква. Всеки миг той очакваше да бъде погълнат от клокачещата бездна и в своята безпомощност призова на помощ баща си. През адския шум той сякаш чу името си и във въображението му се появи Аспарух, сух, скулест, със строги зелени очи. Той вдигна ръка за благословия, размърда устни, поиска нещо да каже, но страшна вълна го отнесе и запокити Чепа към другия край на гемията.

Нова вълна го шибна и върна към действителността.

Ромейците виеха от страх. Варазбакур и Соливан се прегърнаха и зовяха имената на своите близки, които от години не бяха виждали. Миак дърпаше плаща на Юстиниян и викаше: "Господарю, ти ще загинеш заедно с нас. Обещай на бога, ако те спаси от гибел, че от любов към него ще простиш на всички, които са ти сторили зло!"

– Ако пощадя поне един от тях, нека бог веднага ме погуби! – надвика рева на стихията безносият василевс, дръпна превръзката си и на лицето му зейна грозната дупка.

Бог сякаш чу страшните думи и наново хвърли по небето огнени мечове.

Мълниите не поразиха василевса, те само разкриха неговата жестока усмивка. Като че ли бурята се сепна, отстъпи пред волята на човека и се укроти.

– Господарю, ти премери силите си с бога. Ти ще победиш – извика Мавропавел и се хвърли в краката на Юстиниян.

– Да живее Юстиниян, покорителят на бурите! – радостни, че са останали живи, акламираха го другите. С гордо вдигната глава носотрязаният василевс посрещна изгрева.

От трюма се подаде Стоица, разтърка очи, протегна ръце към задаващото се от водата слънце и бодро подвикна:

– Добро утро, Дажбог!

4

НА СУТРИНТА ЗАКУСИХМЕ в пещерния ресторант на Калиакра и разгледахме пещерния музей на същия черноморски нос. Старият изхаби цял филм за развалини и когато пожелах да ни направи снимка пред крепостната стена, той ми заяви, че само простаци се снимат пред паметници нагледно да документират нищожеството си. В същия смисъл се изказа и за модерния ресторант, който според него загрозявал древните останки.

– Има страни, в които над всеки камък свързан с древната им история, издигат замък, а ние върху уникални паметници построяваме кръчми... – И започна да фантазира как би изглеждала възстановената крепост на Калиакра откъм море и суша. Той допускаше в крепостта да има и място за почивка и готварница, и изба с бъчви, но обстановката напълно да отговаря на древната. И тогава според него нямало нужда някой полуграмотен екскурзовод да описва онова, което вече не съществува, а туристите сами ще виждат, ще вкусят и ще чувствуват.

Старият беше недоволен, защото не можа да види тюлен. След като обиколихме от всички страни недостъпните скали, върху които е била построена крепостта, след като си завряхме носовете във всяка пещера и пукнатина, с подути от ходене крака запъплих към ресторанта с намерение да изпия десет оранжади. Старият се спотаи между скалите с последна надежда да види мустаката тюленова муцуна.

Минах през някакъв полуразрушен параклис, позяпах една полусрутена крепостна врата, която водеше направо към морската бездна, и ненадейно открих на нея гущер, който нахално ме гледаше. Изплезих му се и някой се изсмя. Това беше мадама с тъмни очила

– Бонжур, мосю! Парле ву франсе?

– Но, но! – завъртях глава аз.

– Рюсиш? Дойч?

– Болгар. Болгар...– с досада отвърнах аз.

– А така ли? – учуди се малката.– Никога не можех да предположа, че сте българин.

– Защо-о-о?

– Много любопитствахте в тази жега.

– Друг е виновен за това и ако получа слънчев удар, той най-много ще скърби... Впрочем вие не сте ли Текла?

– Не, казвам се Дияна.

– Дияна?!

– Защо се смаяхте? Да не би вие да сте Зигфрид или Ричард Лъвското сърце?

– Свалете си очилата!

Тя послушно ги свали.

- Сини, славянски очи, точно както ги описа вашият брат Стоица.
- Стоица не ми е брат, а братовчед. Откъде го познавате?
- Приятел е на стария. Той остана долу. Чака да се появи тюлен...
- Искате ли да ви разкажа нещо за Калиакра?
- Може, но на сянка.

„Калиакра е нос на Черноморския ни бряг на североизток от град Варна, най-издаденият по цялото западно Черноморско крайбрежие и в същото време най-изкусна работа на морските вълни. Той представлява скалистото тясно полуостровче, което се врязва на около 2 километра навътре във водите на Черно море. Височината му е 60 – 70 метра над морето. Склоновете му се спущат почти отвесно на голяма дълбочина и са пронизани от множество естествени пещери. Горната му част е равна. На края на носа е построена в 1866 година фарова кула. Гледан откъм морето, нос Калиакра е приказно красив...”

Малката напљунчи пръста си, обърна страница и продължи:

"Нос Калиакра поради своето значение и красота е бил известен още на старите народи, на гърци, римляни. През средните векове се именува Кали Акра (красив нос) поради това, че е служил за прибежище откъм западната си страна за корабите, които се укривали на завет там от северните ветрове. В турско време бил известен под името Килагра, Килгра. Тук е била построена крепост от деспот Добротич под името Калацерка. През време на турското владичество крепостта била превзета от полския крал Владислав, но после отново паднала в турски ръце. В периода на Руско-турската война от 1787 – 1791 година руската ескадра, командвана от адмирал Ушаков, разгромила турския флот на Капудан паша при Калиакра..."

Диляна затвори географския речник на България и посочи към полуразрушената порта, която водеше към морската бездна.

– А когато турците превзели крепостта и подложили защитниците ѝ на сеч, четиридесет български девойки били отделени за жени на нашествениците. Тези девойки, за да не отидат с чужденците, завързали косите си и

заедно се хвърлили в морето през тази порта. Затова и мястото се нарича Четиридесет девизи...

– Да ги поискат чужденци и те да се хвърлят в морето!? – учудих се аз.

– Хм – намръщи нос Диляна и тогава забелязах, че той е излющен от слънцето и в основата си е изпъстрен с лунички. – Живели ли сте в чужбина?

– Не, старият е по тази част. Завършил е във Франция и майка ми постоянно му набива, че си е поскитал, а тя от Драгоман не си е подала носа навън... Но защо не си говорим на ти. Учтивата форма отчуждава хората...

– Моят баща продължава да се подвизава из чужди страни. Омръзна ми да бъда чужденка...

– Как така чужденка?

– Нима не знаеш, че българинът в чужда страна е чужденец? Принуден е да говори чужд език да се съобразява с чужди навици, да се възхищава на чужда култура и винаги да се чувства неудобно, като омръзнал гостенин...

– Така ли?

– Така... Пети и шести клас изкарах в Москва, седми и осми – в Лондон, а средното си образование завърших в Париж.

– Ти си гениална!

– Полугениална, защото много неща научих и почти нищо не зная за своята родина... Госпожата твърди, че това не било дефект, а аз направо съм болна... Много се развълнувах от легендата за четиридесетте български девойки...

Диляна ми подаде пакетчето си с цигари. Отказах и тя сама си запали една.

– Свикнах им... Госпожата твърди, че едно младо, интелигентно момиче трябва да върви в крак с модерното общество.

– Коя е тази умна госпожа?

– Втората ми майка. Истинската е на село. Дойдох да я видя и сега ми е мъчно... Излъгах я, че отивам при леля си в Плевен, а тръгнах да обикалям България с този речник. Страх ме беше да ѝ кажа истината, защото и тя нямаше да ме разбере...

– Само с речника ли тръгна?

– И с нещо друго, което не се вижда.

В това време се появи старият задъхан, сияещ и ни излъга, че е фотографирал тюлен.

– Това е Диляна – казах му аз.

– Така ли? Някога ние я търсихме, а сега тя сама ни намери? Хайде да се пъхнем в ресторанта, че на това слънце кръвното ми ще експлодира – веднага си показва рогата той.

Само след час разбрах, че старият е копнеел за ушите и зяпналата уста на Диляна. Двата мигновено направиха контакт, заработиха на една и съща вълна, а аз останах изолиран като непотребно съпротивление.

– И колата на тате, и бижутата на госпожата бих дала, но още мъничко да ви послушам – подмаза му се Диляна, а той се размекна, грабна й ръката и я целуна.

"Я го гледай за какви работи се сеща!" – помислих си аз и гласно допълних, че догодина ще стана радиоинженер.

– Браво! – похвали ме Диляна. – Навярно ще произвеждаш транзистори?

– Разбира се, и още много други електронни апарати.

– Това е полезно, въпреки че не понасям транзисторите. Много са нахални...

"Смърт! Тази персона сигурно е незаконородена дъщеря на стария."

А той заяви, че още не е редно и безопасно прилична девойка да пътува сама, и предложи да я включи в компанията.

– В раницата ли ще я пъхнеш? – запитах го аз.

– Ще играем на трима са много, двама са малко – отвърна той и малката запляска от радост с ръце.

Играта се състоеше в това: първо да закарам стария в Балчик, а после да се върна и взема Диляна. Както и да се смята, винаги изиграният щях да бъда аз.

Закарах стария. Така надух мотора, че му напълних стомаха с вятър. После сърдито потеглих обратно с мисълта, че съм таксиметър.

Оная с географския речник ме присрещна на шосето. Решила да ми скъси пътя. Вървеше боса по размекналия се асфалт, с увиснали на врата си сандали.

– Добре дошъл! – поздрави ме тя. – Ела да открием един неосквернен бряг.

– Кой те излъга?

– Пощаджията. Доведе ме до село Божурец с велосипеда си.

– Значи не само на автостоп, а и на велостоп, а?

– Не се формализирай, важното е, че ще видим неоткрит бряг.

Лошото е, че съм кавалер.

– О, колко е стръмен, величествен и безбрежен! – провикна се Диляна, когато стигнахме на този бряг.

– Обиждаш морето – направих ѝ забележка аз. – То е четири пъти по-голямо от България и е недопустимо някакъв си бряг да бъде по-величествен от него.

– Как можеш да разсъждаваш пред тази красота?!

– Аз съм бъдещ инженер.

– А аз бъдеща математичка...

За малко щях да падна от величествения бряг в униженото море.

– Редовно си влязох с конкурс... Баща ми няма връзки в Париж...

Като я слушах, се олюлявах и ѝ предложих да седнем, а тя започна да се спуска по отвесните скали, оставила сандалите и речника за веществени доказателства след своята смърт.

Не умря, но аз умрях от мъка, че няхах бинокъл. Там някъде долу тя се съблече и след това се хвърли в морето. С нетърпение очаквах да излезе на брега, но когато най-сетне стъпи на пясъка, несъвършените ми очи пак не откриха някакъв женски релеф. Взирах се и виждах една малка, гладка кукла. Куклата ми махна с ръка и след това започна да се облича, а аз кой знае защо откъснах лилаво безсмъртниче и го помирисах. Убодох си носа – това сухо цвете на нищо не мирише.

– Жалко за баща ти... Вместо да се наслаждава на този чуден бряг, обикаля улиците на Балчик, за да ми намери квартира – появи се задъхана и освежена тя.

– Ненужно въображение... Стариат си пие мастиката в градинката над плажа – възразих аз и предложих да се измитаме.

– Някога Балчик се е наричал Дионисополис заради статуята на винарския бог, която украсявала пристанището му. През XII и XIV век е известен като Карвуна и е бил главното пристанище на независима Добруджа...

– Забранено е да се говори на шофьор – скастрих я аз.

Диляна млъкна и до Балчик усещах как си плюнчи пръстите и прелиства речника.

Старият ни пресрещна в началото на града. Той с особена гордост съобщи, че е намерил за Диляна "чудна стаичка" в една "чудна кула" с "чуден изглед" към морето.

"Има нещо гнило в Дания" – помислих си аз.

Разгледахме бившия дворец на Кармен Силва, който беше омирисан на яхния от стола на летуващите в него. Старият щракна с апарата джамията, водопада и голямото колело на декоративната воденица, възхитихме се на бодилите на единствената по разнообразие на кактуси оранжерия в Европа и със залепнали стомаси се упътихме към отдавна заетите маси в ресторанта.

Старият беше възбуден. Езикът го сърбеше да разказва за Чепи и другите, затова набързо напазарува сухоежбина и хукна да ни покаже "чудната кула".

Наистина това беше една истинска имитация на бойна кула. Ние заехме лежащите столове край бойниците ѝ и дъвчейки салам, дадохме му думата.

IV

СЛЕД ТЕЖКИ ПРЕМЕЖДИЯ и лутане по морето най-сетне гемията достигна устието на Дунав и доплува до онзи остров, на който някога Аспарух беше построил укрепен лагер. Там още се разполагаше голям гарнизон, командван от сестриния му син Негюн, който имаше задължение да охранява североизточната граница. Няколко хиляди коня пасяха из полетата на Малка Скития, боен резерв на Тервел – започна старият и Диляна остана с издута буза от несдъвкано парче салам.

Лагерът беше доста запустял, със свлечени от дъжда валове и с полу-разрушена крепостна стена от изгнили колове и плетове. Нямахме някогашните

островърхи кожени шатри, вместо тях се виждаха кирпичени казарми, между които бе клекнала дървена къща с дъбова врата и тесни прозорчета. В този потъмнял от времето дом беше преминало детството на Чепа.

Малката група мина по подвижен мост, сви край ниски хамбари, в чиито измазани с глина мази се съхраняваше зърно за хора и добитък, заобиколи каменен геран и по настлана с плочи пътека се отправи към някогашния Аспарухов дом.

Негюн отсъстваше, но със сигнали от пушек, предавани от могила на могила, стражите го повикаха и не след дълго той се появи на разпенен от галопиране кон.

Негюн беше сух като билка, имаше обгорено от слънцето ъгловато лице, украсено с дълги, увиснали край устните мустаци, вкопани под рунтави вежди сиви очи. По неговото кривокрако, изтъкано от мускули и жили тяло човек не можеше да открие нито грам мазнина. Върху трите си боилски плитки коси той бе нахлупил опасан с лисича кожа островърх шлем. Този смръщен боритаркан говореше само на родния си език, но познаваше историята и родословието на българското племе както никой друг. Той се славеше с уменията си да лекува хора и добитък, дар, завещан от баща му, който някога бил главен врач.

Влязоха в стара приемна, украсена с кожи на диви зверове и най-различни оръжия. В тази скромна стая Аспарух бе замислил смелия си план за поход срещу Византия. От този укрепен остров той тръгна и победи Константин, прослави оръжието на своята орда и сключи договор със северните и другите седем славянски племена.

Чепа представи на Негюн прислужващите го и въпреки, че боритарканът разбра кой е мъжът с черната превръзка, лицето му остана неподвижно. То сякаш не биваше да се учудва дори ако срещнеше дявола.

След като Чепа свърши с изброяването на имената, Негюн се поклони и с царствен жест предложи на гостите да седнат край ниската софра. Не разпита откъде идват и накъде ще отидат, но Чепа със сигурност знаеше, че той вече е пратил бърз гончия до Тервел, за да го извести. Негюн беше кучешки верен на хана.

Всички нервничеха от глад, но нито Юстиниян, нито дори Стоица очакваха да видят кой знае какви лакомства на войнишката трапеза. Сухият, строг вид на Негюн не вдъхваше доверие, обаче изпеченият воин скоро накара гостите да променят мнението си за него. Въпреки спартанския си вид старият воин умееше да гощава.

По време на обета Юстиниян не проговори. Миак гладеше брада от удоволствие и се мъчеше да обясни на Негюн, че никога през живота си не се е хранил с такова удоволствие. Останалите ромеи клатеха одобрително глави и често присягаха към меха с кумис. Грузинците се опитваха да убедят Чепа, че техният народ и българите били от един и същ корен и преди много векове живели един до друг.

Стефан се опита да хапне, но залъкът застана на гърлото му и посинялото му лице се загърчи от болка. Мястото на отрязания му пръст се беше подлютило и забрало. Това не избягна от погледа на Негюн, който прегледа ромея и безстрастно, като лекар, заяви, че ако не се вземат бързи мерки, Стефан няма да оживее. Той повика един войник и след малко се появи мангал с разпалени главни и гърненце с лекарство.

Двама слуги притиснаха на пода пребледнелия от болки Стефан, Негюн вля в устата му упойваща течност и изгори с нажеженото желязо раната му, после с остър нож отдели загнилото от здравето месо. Когато свърши операцията, посипа раната с някакъв прах, за да не кърви, и здраво я превърза с ивици от щавена кожа. Не се мина дълго време, болният отвори очи и лакомо погледна към пълните съдове с месо.

Болестта на Стефан попречи веднага да се потегли към Динея, както искаше Юстиниян. Въпреки своите петдесет години и изпълнен с премеждия живот бившият василевс притежаваше нечовешка енергия. Изглежда, жаждата за мъст удвояваше силите му. След тежкото пътешествие той сякаш не чувстваше нужда от почивка, направи презрителна гримаса към задрямалите на масата и предложи на Чепа да се разходят. Двамата преминаха със сал реката, яхнаха два буйни жребеца и препуснаха из полето. Когато конете се запотиха от галопиране, тръгнаха ходом по изрусената от слънцето степ.

Изтънялата трева свистеше край глезените на конете, милиони билки и цветя разпукваха своите плодни шушулки и ръсеха узрели семена по изпечената от лятото земя. Копитата на конете вдигаха изумрудени облаци от скакалци, любопитни лалугери поглеждаха с лъскави очички, дебелокраки дропли разперваха тежки крила и по-бързи от най-бързия кон изчезваха на хоризонта.

Природата не вълнуваше заплетения в мислите си Юстиниян.

– Представяш ли си един великолепен пир, осветен от запалените тела на изменниците? – шепнеше той и разкриви жестоки устни. – Но преди да бъдат подпалени, трябва да им отрежа езиките, ушите и носовете. А може би ще бъде хубаво и да погледат как диви роби изнасилват жените, дъщерите и синовете им?... Какво ще кажеш, ако реша да разчекна устата им и в тях да пусна нажежени монети? Смятам, че само така ще мога да наситя алчността им за злато...

Юстиниян задаваше въпроси, без да очаква отговори.

– Обаче за Калиник и за оня кибирайотонски Апсимар трябва да измисля нещо по-особено... Сетих се! Ще ги накарам взаимно да си изядат носовете, след което ще ги коронясам с нажежени корони... – радостно извика той, сръга с пети коня си и поривисто стисна ръката на Чепя.

– Ако си на мое място, как ще отмъстиш?

– Ще назнача императора за свой слуга и ще му заповядам всяка сутрин да ми казва: *"Господарю, днес носът ти изглежда великолепен"*.

– Ти си луд!...

– Внезапната смърт е избавление от грижи, съмнения и страх. Оставиш ли врага да живее без надежди, отнемеш ли достойнството му – подлагаш го на трайни мъки. Има ли по-страшно наказание за всевластния от това да го приравниш с тези, които довчера са му слугували и са го ласкаели? Бившите му слуги ще го подлудят с искреността си.

– Аз искам Апсимар и Калиник да загинат пред очите на онези, които са им се кланяли, а нека и народът да се стресне и разбере какво очаква всеки бунтар...

– Баща ми казваше, че не бива бунтарят веднага да се убива, защото след смъртта му народът ще го боготвори. Нашите ханове принуждават

противниците си да загиват от пороци. Тогава народът ги презира... Я си представи, че патриарх Калиник, този честен, мъдър и справедлив духовник, свърши живота си като последен пияница?

– Всеки ден да го поя с вино?! Да му създавам удоволствие вместо мъки?!

– Моят учител Патрициол ми казваше, че този, който се криви, залита и преплита крака, не е щастлив. Когато е буден, околните му се смеят, а през нощта го душат мъчителни кошмари. Пияният на сън се раздвоява и трезвата му половина страда, като вижда какво е вършила пияната.

– И ако патриархът откаже да се напива?

– Ще го задължиш. Ти трябва да докажеш на народа, че е пияница.

– Когато наново се кача на престола, ще те назнача за мой съветник – прояви великодушие Юстиниян.

– Едва ли ще ти се понавря. Аз никога няма да ти кажа, че си по-красив без нос – изсмя се Чепя.

Юстиниян спря коня си и продължително го изгледа, сякаш с погледа си искаше да му напомни с кого говори. А Чепя го съжаляваше, защото знаеше, че и отново да стане император, той няма дълго да се задържи на престола, защото му липсваше великодушие.

Наближиха стадо коне, които вдигнаха глави и неспокойно заровиха земята с копита.

– Тези коне трябва да полетят към Константинопол – извика Юстиниян.

– Едва ли моят брат ще вдига прах за чуждия престол – отвърна българинът.

– Страхлив ли е?

– Разумен е.

Юстиниян пришпори коня, изкачи се на една могила и оттам огледа околността.

– Не знаех, че в моята империя има толкова тучни мери и вековни гори!

– възкликна той. – Не ми е ясно защо моите поданици се оплакват от данъците...

– Нашата земя е плодородна и всеки може да я обработва, без да плаща данъци.

– Земята не е ваша. Вие сте гости на моята империя, но не и собственици на земите ѝ.

– Щом така разсъждаваш, едва ли ще имаш успех пред моя брат – с твърд глас отвърна Чепа.

През могилата мина сянка, вдигнаха глави и забелязаха, че над тях се вие сокол. Юстиниян откачи от седлото лъка и постави стрела. И Чепа реши да си опита късмета. Едновременно опънаха тетивата, но стрелата на ромея първа изхвърча.

Соколът спря да кръжи, издигна се увисна, полетя надолу и тупна на могилата. Стрелата на Юстиниян го бе пронизала, но тази на Чепа бе разцепила неговата.

– Да смятаме, че това е добро предзнаменование – със стиснати челюсти каза Юстиниян и погледна на запад, където нажеженото до пръсване слънце се търкулна зад хоризонта.

На другия ден Негюн изпрати тържествено бившия василевс. Сто избрани бойци на бели коне щяха да го придружат до Динея. Пред него яздеха тръбачи и знаменосци, развели на копия вълчи опашки. Вълкът покровителстваше рода Дуло, а според жреците неговата сила не се криела в зъбите, а в опашката му, защото не можеха да си обяснят нейното загадъчно съществуване. Патрициол учеше, че някога и човекът имал опашка, но щом с глас започнал да изразява готовността си за подчинение, тя изчезнала. Тогава кучето я намерило, окачило я на края на тялото си и започнало да я върти на човека.

Стоица предпочиташе да върви пеш, за да не измъчва себе си и коня. Той ликуваше, че се е завърнал в родната си земя, отбиваше се при селяните и ги разпитваше за берекета. Повече се радваше на дървените рала, отколкото на стоманения си меч, с бодри викове посрещаше всяка изпречила се на пътя река, шумно нагазваше в нейните води, плискаше зачервеното си лице и не забравяше да накисне цървулите.

– Славяните нямат мазоли, защото не носят тесни ботуши – казваше с гордост той. – Ботушите не стягат само краката, а и главата... През цървула най-добре се чувства земята, той е евтин и е дар за босите хора....

Стоица беше прав, той ходеше пеш и не му беше необходимо да върви по-бързо от вола, но Чепа, баща му, пък и неговите деди отдавна препускаха на коне и не можеха да ги пришпорват с цървули.

– Ба, па и ние някога може да нахлузим ботуши. Ще се откажем от земята и ще яхаме жребци – закани се славянинът. – Ама дали тогава ще ни стане по-добре?

– Разбира се, ще ви бъде по-удобно – отвърна Чепа.

– Та добруването от сгодата ли ще дойде? – запита Стоица и българинът не му отговори.

Колоната се движеше по бурениясал римски път, притиснат от безбрежни ясенови и дъбови гори, над които се виеха лешояди. Те навярно смятаха, че мъжете са тръгнали на война и очакваха полагащата им се мърша. От дълговековен опит знаеха, че опаше ли човекът меч и се упъти към друг човек с меч, единият от двамата ще бъде за тях.

Нощта ги завари пред буйната Туча. Накладоха огньове и се приготвиха да преспят под открито небе. Бойците напоиха конете, хапнаха набързо, стъкмиха легла от шума и притихнаха. Само Стоица неспокойно се озърташе, слухтеше и не смееше да заспи. Той не се уплаши от хазарските стрели, от морската стихия, клокоченето на речната вода го безпокоеше. От приказките бе напласен, че в реките живеят русалки, които в късна доба приклеват край заспалия пътник, омайват го с ласкав шепот и го отвличат в своите студени вирове.

И Патрициол разказваше, че в древни времена вировете се населявали от прекрасни нимфи, а в горите пък се въдели двукопитни същества с кози уши и рога. Също като хората обичали да си попийват, да се веселят и задяват лекомислените нимфи.

Християните бяха по-модерни, смятаха, че само простите варвари могат още да вярват в митически същества, но за всеки случай се кръстеха, за да не ги споходят и отвлекат.

Така направи и Стефан, преди да си легне.

Българите сякаш бяха по-делови и не умееха безполезно да фантазират. От рождение ги учеха, че на небето съществува някакъв върховен бог и че кучето му е земен представител. Когато се радваха и когато ги сполетяваше беда, винаги убиваха този божествен посланик, а от кожата му правеха тъпани.

В тази нощ Юстиниян не можеше да заспи, неспокойно се въртеше и не отделяше ръката си от дръжката на меча. С българите премина бури и изпитания, дори се сприятели с тях, но, изглежда, все още им нямаше доверие. Страхуваше се за главата си, която смяташе, че е предопределена наново да носи императорска корона, но Чепата не вярваше, че един народ ще търпи водач без нос. Ще се страхува да го ръководи човек без нюх, който би възприел зловонната миризма за приятен аромат и дъхът на розата за смрад.

– Защо не спиш? Утре ни предстои дълъг път – запита той Юстиниян.

– Не мога. Струва ми се, че Тервел ще се полакоми за злато и ще ме предаде на Апсимар.

– Това може да стори и когато си буден.

Стоица се размърда и изпъшка. Навярно сънуваше, че го примамва русалка.

От време на време огънят лумваше и осветяваше конете, които настървено стрижеха оросената трева. От тайните пазви на гората долитаха сладък есенен дъх и тайнствен зов на улулица.

– Мразя съня – тревожно пошепна Юстиниян. – Когато спиш, не чуваш, не виждаш, сякаш не съществуваш.

– И все пак той ни припомня, че сме смъртни...

Юстиниян не отговори, загъна зиморничаво плаща си, примъкна се към огъня и впери поглед в догарящата жар.

От Динейа групата се отправи за Мадара, където се намираше българският хан, и скоро стигна високите скали с кацналата върху тях крепост. Посрещна ги кавханът Неши, придружен от десетина копиеносци. Изглежда, той вече знаеше кой идва, приветства Юстиниян с няколко сдържани слова и веднага го поведе към чертозите на Тервел. Когато Юстиниян, Чепата и Стоица

влязоха в приемната, видяха че високият каменен трон е празен, а изправените край него боили твърде недружелюбно ги гледат.

Затъркаляха се мъчителни и унижителни минути на очакване, в които не един път лицето на Юстиниян промени цвета си. Най-сетне тръбач извести появяването на българския господар, който, облечен в бойни доспехи, с енергична крачка влезе в залата. Той носеше конусовидна шапка с орлово перо, а широките му гърди изпъваха до скъсване плетена от златни халки ризница, върху която подскачаше медальон с лъв. Тервел бе обут с червени, обсипани с бисери ботуши и в ръката си държеше бич от волска жила. Той първо се отправи към Чепа, приветства го с добре дошъл и рязко се обърна към Юстиниян:

– Юстинияне, известни ми са подбудите, които са те принудили да търсиш убежище при мене. Моят брат Чепа ти е помогнал да избягаш и е постъпил неразумно, като наново ни е смразил с хазарите, а също и с управниците в Цариград.

Юстиниян се сепна, вдигна ръка, сякаш да се защити, поиска нещо да каже, но Тервел наново заговори:

– Тази сутрин получих послание от Тиберий. Иска те жив или мъртъв. Ако те предам, ще ме възнагради и ще ме признае за господар на всички земи, населявани със славяни, а ако те запазя или те подпомогна да избягаш в друга страна, ще тръгне срещу мене с цялата си войска...

– Аз, Юстиниян, единственият император...

– Аз, Тервел, поставеният от бога хан на българи и славяни ще реша съдбата ти, а до това време ще бъдеш мой пленник...

Тервел се обърна и с твърди стъпки напусна залата.

Юстиниян измъкна меч си, но още не го беше вдигнал и той иззвънтя върху мраморния под. Кавханът пусна ръката на побеснелия от ярост василевс и със строг поглед му подсказа да го последва.

Тервел повика Чепа в своята спалня.

– Е, братко, изглежда, мисията ти при хазарите вече свърши? – бодро го посрещна той.

– Така се случи...

– Не те обвинявам... Ти ми домъкна цял император...

– И друго – допълни Чепа, разпаса меча и заедно с пръстена му ги подаде.

– Тате казваше, че който притежава този меч и пръстен, родът му никога няма да загине.

– Благодаря ти, братко. Предсказанието на тате ще се сбъдне, българският род ще живее и ще се слави във векове.

Тервел запаса меча и да прикрие вълнението си, няколко пъти кръстоса стаята и наново се спря пред брат си.

– Излъгах, че имам послание от Цариград, но зная, че то няма да закъснее да пристигне. Колко смяташ да поискам за безносата императорска глава?

Чепа не отговори.

– Я гледай, ти, изглежда, си станал приятел с ромея? – потърси погледа му Тервел.

– Преминахме през много изпитания и естествено е...

– Уверих се, че не мога от тебе да направя държавник, нито кавхан...

– Никога не са ме блазнили титлите. Достатъчно е, че моят брат е хан.

Тервел весело плесна ботуша си с камшика.

– За хубавите думи ще ти разреша да изваеш бюст на Юстиниан, а след това да обковеш черепа му със злато за чаша...

Чепа изкриви лице и Тервел прихна, издаде се, че се шегува, и поривисто го притисна към гърдите си.

На Чепа му олекна. Разбра, че не е нужно повече да се застъпва за живота на ромея, който ханът беше оценил по-скъпо от златото на Тиберий.

Седнаха един до друг и Чепа започна да разправя за патилата си. Брат му го слушаше внимателно и леко поклащаше глава, но когато стигна до срещата с чичо им Баян, той се развълнува и несръчно обърса овлажнелите си очи. Накрая Чепа похвали верността и смелостта на Стоица.

Когато чу името на славянина, Тервел се оживи.

– Радвам се, че не сгреших, като го изпратих с тебе... Тате ме закле винаги да бъда благосклонен към северите. Те са ни викнали на тази земя, те са ни помагали в битките срещу Константин, а княз Дорбота, бащата на Стоица, е спасил живота ни.

– Никой не ми е говорил за това – учуди се Чепа.

Тервел му разказа, че когато са били невръстни деца, ромейски отряд ограбил обоза, където се намирали, и ако не била самоотвержеността на Доброта, те едва ли щели да останат живи.

– Рано или късно аз ще се отплатя за тази добрина и ще направя сина на Доброта боил.

– Смятам, че това ще бъде справедлива награда, но съмнявам се, че вокиловци или ермиловци...

– Хм, вокиловци, ермиловци – сбръчка чело Тервел. – Тези плиткоумни бабаити не могат да проумеят, че българите без славяните не могат да се задържат на тази земя.

– Така е, но не всички мислят като тебе, а най-малко жреците.

– Ще дойде време да пречупя и техния инат! – закани се Тервел.

За пръв път ханът говореше с Чепа откровено, по братски, защото беше открил истинския убиец на телохранителя си – един подкупен от Ивузир вокиловски старейшина.

Когато Тервел се увери, че Чепа е свършил своя разказ, измъкна кинжала си и няколко пъти го заби до него.

– А защо не споменаваш за това?...– запита той.

– За да не те обидя. Ако ми трябва нещо, ще го поискам от тебе, а не от враговете ни... Братко, не съм роден за господар, нито ми се нрави властта. Обичам да препускам на воля из полята, да бродя из тъмните гори, да се катеря по стръмните върхове на планините и да усещам как всяка година природата умира, възкръсва, цъфти и ражда. Виното повече ме привлича, отколкото кръвта, предпочитам приятелските слова пред блясъка на дворцовите речи...

– И копринения химатион на Текла пред кожените гащи на нашата мома?...

– Текла! – запъна се Чепа. – Тя е хубава и аз я залюбих, но повярвай ми, повече обикнах мъдростта и изкусните способности на баща й... Братко, разреши ми да строя паметници, пътища, домове... Да науча племето да чете и пише...

Ханът наведе глава и Чепа помисли, че не е доволен от думите му, но по-късно разбра, че той се е колебаел дали да му каже или скрие вестта, че Текла не е вече между живите. Не ѝ простили за нейното свободомислие. Някаква грозна и зла фанатичка, непогледната, непомилвана от мъж, в името на най-кроткия бог бе отровила езичницата и изпълнила дълга си на непоковарена християнка, смирено се отправила към манастир.

– Да, Текла – някак си неопределено въздъхна Тервел и се замисли, но изведнъж се сепна. – Разбира се, баща ѝ е умен, много знае и все пак внимателно трябва да подбираме онова, на което ни научи. Ние копаям валове, събираме сили да се отбраняваме от ромеите, а ти искаш да накараш народът преждевременно да мисли като тях и вместо да го просветиш, ще го обезоръжиш. Сега е нужно да мразим това, което идва от Византия, и да пазим обичаите и езика на нашето племе. Братко, не всичко приятно е полезно... – И като забеляза, че с думите си отново отчуждава Чепа от себе си, ласкаво го потупа по рамото. – Разрешавам ти. Прави, каквото искаш. Няма да ти се сърдя, ако препускаш по полята, ако бродиш по горите или дялаш камъни, но недей размътва ума на хората. Върви, където пожелаеш, но знай, че аз ще бъда най-доволен, когато си близо до мене, защото ми трябва братски съвети и братска помощ ..

Чепа тръгна към дома си, обременен от хиляди несподелени мисли, повече от всеки друг път самотен и неразбран.

Когато мина край хамбарите, видя Стоица, който помагаше на един каруцар да пренесе чували с жито. Той го забеляза, избърса изпотеното си чело и отметна червени коси.

– Ех, Чепа, доста поскитахме, но не видях по-хубава от нашата страна. Искан ми се вече Тервел да ме освободи, да си отида на село, да пипна ралото...

– А вечер да седнеш на пита топъл просеник и гърне медовина?

– Позна... Ще дойдеш у нас и старата ще те нагости със славянски гозби, но... – ненадейно лицето на Стоица се помрачи, той прекъсна мисълта си и както винаги, когато нещо го тревожеше, започна да си дърпа брадата.

– Я ела насам! – повлече българина зад хамбара и там му се примоли да склони брат си да освободи Йоан, за да отиде в Цариград и потърси Диляна.

– И друго има да ти кажа – смутен продължи Стоица. – Не ме смятай за шпионин, а за брат. Доста напатихме, помагахме си, опознахме се, а още не сме се прегърнали.

На Чепата му стана леко и весело, той се втурна, прегърна Стоица и по славянски обичай го целуна.

– Да ти се чуе името до девето коляно! – благослови го Стоица.

– Камък да хванеш, злато да стане – отвърна му Чепата.

Двамата се наведоха, взеха по щипка пръст и я посипаха на главите си в знак, че занапред само гробът ще ги раздели.

Тогава хората по-често се побратимяваха...

Стаята му го посрещна със заключен, отдавна недишан въздух и познатото скърцане на дървояд. Чепата отвори капациите на прозорците, клекна в любимия, отрупан със старинни съдове, оръжия и сакати статуи ъгъл и съзря познатия мраморен къс, върху който бе издялан надпис: *"Странниче, погледни около себе си! Ти се намиращ в най-хубавата и благодатна земя. Който и да си ти, каквото и да ти се случи, обичай я, както я обичах аз, умрелият за нея"*.

Беше го намерил над Мадарските скали и го прибра, за да го поставят някога на гроба му.

Повдигна оброчна плоча, на която бе изобразен тракийски конник и се замисли. Божеството не изглеждаше величествено, нито страшно, то бе един обикновен ездач, може би първият трак, който се е сетил да обзиди коня. Много приличаше на българските конници. Този умен или силен човек, чийто образ векове всички племена на полуострова дялаха по камъни и дървета, не даваше спокойствие на Чепата. Този воин бе станал толкова любим на хората, че и християнската църква се принуди да го признае за светец и само го прекръсти на свети Георги Победоносец.

Чепата мечтаеше да извае такъв конник върху Мадарските скали за прослава на своя род и племе.

Тервел прекъсна приятната самота, дръпна плочката от ръцете му и го изведе навън, където ги чакаха два коня.

Скочиха на тях и след половинчасово мълчаливо галопиране по тясна пътека затопуркаха по платото над скалите, в края на което тъмнееше крепостта. Тя бе непревземаема: от едната ѝ страна зееше пропаст, а от другата се издигаха високи римски стени с полуобли кули и тесни бойници. Построена от легионите на Траяна, по чудо останала неразрушена от готите, засилена с няколко по-нови съоръжения от ромеите, крепостта служеше за наблюдателница и последна твърдина за българските войски. В нея Тервел пазеше хранителни запаси и оръжието, което се раздаваше при случай на война.

Конските копита глухо закънтяха по тревистото плато. Тервел отпусна юздите и остави коня си да се изравни с тоя на Чепя.

– Какво ли прави сега василевсът? – попита го през рамо той.

– Навярно се страхува.

– Страхът прави хората искрени, но, струва ми се, твоят приятел не се страхува, а беснее от яд.

– Ти го посрещна зле и не му позволи да се изкаже.

– Не бях подготвен – кратко отвърна Тервел.

Чу се лай на кучета, тупурдия и в мрака проблеснаха стоманени остриета.

– Ханът! – властно извика Тервел и копията се стопиха в мрака.

Мълчаливо пропътуваха още стотина крачки, скочиха от конете, невидими ръце поеа поводите им, светна факла и братята последваха едрата фигура на Охсун, който я носеше. Преминаха крепостния мост, прекосиха буренясалия каменен двор, изкачиха няколко груби стъпала и пред тях се отвори втората крепостна врата. В хладния, зле осветен коридор се разхождаха няколко войници. Когато видяха хана, те се дръпнаха. Лицата им сякаш се сляха с дяланите камъни на стените. Охсун избърза, изтегли железния клин на тясна дървена портичка и с трясък я блъсна.

– Здравей! – извика Тервел на слисания от внезапното нахълтване василевс. Той нямаше превръзка и зиналата рана правеше изкривеното му от изненада лице зловещо.

За да спечели време, Юстиниян замижа срещу факлата и пипнешком затърси превръзката си. Когато я намери, обърна гръб, бавно я постави, за да успокои разтрепераните си ръце, и с енергично движение се изправи пред Тервел.

– Колко реши да вземеш за тази глава? – грубо попита той.

– Не съм добър търговец, още не мога да се спазаря с твоите бивши поданици – отвърна Тервел и хвърли наметалото си в ръцете на Охсун, който донесе свещи, вино и застана вкаменен пред вратата.

Този мълчалив здравеняк, отличен стрелец с лък и три пъти пореден първенец в годишните състезания по надбягване с коне, бе открил убиеца на Тервеловия телохранител.

– Юстинияне, ти, който нанесе безброй злини на моите съюзници славяните, защо си дошъл при мене? – със строг глас попита Тервел тежко дишания ромеец.

– По вина на съдбата. Тя пожела ти, варваринът да се шириш из ромейската земя, а аз, василевсът, да бъде затворен в тази студена дупка.

– Словата ти са искрени и с такива ще ти отвърщам – каза Тервел, седна на грубата пейка и облегна лакти на масата.

Под тясното прозорче на каменната килия зееше тъмна пропаст, а зад вратата подрънкваха мечове на стража. Обстановката не подходеше за среща на двама владетели, но Тервел искаше да напомни на Юстиниян, че не е вече никакъв василевс, а един обикновен, избягал от наказанието си престъпник. Но все пак той не забравяше, че името на носоотрязания будеше възхищение, страх и съжаление не само в земите на Византия, но и в съседите й.

Тервел бавно наля вино в пахарките, вдигна своята и заби поглед в очите на Юстиниян.

– За здравето на смелите!

– Нека бог им помага! – отвърна с прояснен глас Юстиниян.

– Крепостта, в която пием, е римска, виното е ромейско, а варварите властват на тази земя – обърса оросените си от вино мустаци Тервел.

– Никоя власт не е вечна и къс е пътят от трона до затвора – гласно последва своите мисли василевсът, стана, опря гръб на каменната стена и почти със стон извика:

– Тервеле, помогни ми да си върна престола!

Ханът на българите не бързаше с отговора си, отпусна пахарката и с привидно любопитство започна да разглежда пръстена на Авитохол, сякаш от него очакваше да чуе съвет за отговора си.

– Ти имаш силна конница, смели бойци и славяните са ти съюзници – нетърпеливо допълни Юстиниян.

– Нямам право да говоря от името на славяните – сплете пръсти Тервел и подпря брадата си на тях. – Славяните желаят да живеят в мир и ни повикаха не да ги въвлечаме във военни походи, а да ги защитаваме от стратезите и бирните на Византия.

Юстиниян отлепи гръб от стената, направи крачка и хвана масата.

– Дъждът е тих, но когато се надигне буря, той става страшен, превръща се в порой и всичко изградено от човешката ръка помита... Познавам стрелите и хитростта на славяните...

Ромеецът се наведе към Тервел и сякаш издаваше най-голямата тайна, със сипкав глас пошепна:

– Византия е изтощена от войни, тя е обедняла, не може да плаща на своите наемници и народът е недоволен от узурпатора...

– Не мога да се боря с коне срещу цариградската крепост, а нямам кораби да я превзема – махна с ръка Тервел.

Юстиниян млъкна, но след малко предложи да се повика Стефан, който влезе и направи сдържан поклон на Тервел.

– Юстиниян иска да му помогна, за да стане отново василевс, а ти – архонт. Какво ще кажеш, ромеецо? – запита то Тервел.

Стефан отвърна, че решението на неговия господар е продиктувано от желанието на бога.

– Да оставим бога на спокойствие – отсече Тервел. – Смяташ ли, че ще мога да превзема Цариград?

– Без флота – не! – отвърна късо Стефан.

– Юстинияне, ще попитам чичовците си дали ще се съгласят да ми помогнат във война срещу Византия – реши да играе с открити карти Тервел. – Баян е васал на хазарите – малко разчитам на него. Котраг си е основал град на Волга, племето му живеело добре и едва ли ще тръгне заради тебе. Баварците избиха голяма част от ордата на чичо Алцек и той с нищожни останки се е установил някъде в Италия. Смятам, че мога да разчитам само на чичо Кубер, ти го познаваш, има малък флот и ако се съгласи...

– Ще загубим ценно време, ако питаме този или онзи... Ти и славяните... – нетърпеливо извика Юстиниян.

Тервел се надигна и погледна през тясното прозорче, зад което нищо не се виждаше освен гъст, предупредителен мрак.

– А какво ще кажеш за една славяно-българо-ромейска империя със столица Цариград, с император Юстиниян и негов помощник и наследник Тервел? – внезапно запита ханът.

Юстиниян не очакваше такова предложение и се стъписа.

– Вие не сте християни, вие сте идолопоклонници... – с безкръвно лице извика Стефан.

– Ако е за добро, може и вярата да си сменим – изкрещя Тервел. – На този полуостров народите ще живеят в мир само ако са обединени, само ако имат равни права и равни задължения...

– Така да бъде! – вдигна ръце изгарящият за мъст Юстиниян.

5

РЕШИХМЕ ДА ВЗЕМЕМ параходчето от Балчик. Развиделяваше се, когато със стария се изтърсихме на пристанището, наострени за кавга, защото знаехме, че капитанът мъчно ще се съгласи да натовари на черупката си моя "Балкан."

Диляна вече ни чакаше, омъдрена, с увиснал нос.

– Трябва да глътнеш два хинина и еднн аспирин – загрижен я посъветва старият.

– Нищо ми няма – изперчи се малката. – Цяла нощ прекарах на кулата и си мислех за миналото...

– Е, до какво заключение дойде?

– Че то прилича на настоящето, но без транзистори и самолети. Пак хората са се обичали и мразели, пак са се борили за хляб и слава; били са мъдри, глупави или хитри... Не зная защо, но когато ми разказваше за Юстиниян, сетих се за баща си. Той е амбициозен и упорит като него. Сам се възхищава от себе си и често ми дава собствения си живот за пример. Та нали "сополивото ратайче", както обича да се нарича, е стъпило на врата на хиляди; вече не спи в обор, а живее в луксозен апартамент, не язди магаре, а се вози с "Джагуар"; не краде китката на срамежливата мома, а подарява златни огърлици на най-умната и красива според него жена... И сега разбирам, че за да постигне в един кратък период това, той не е бил едно случайно "сополиво ратайче", а е наследил кръвта и на Чепа, и на Стоица, а може би и на Текла.

– Всичко разбирам, само не ми е ясно защо преди закуска ти идват такива мисли – обадох се аз.

– Не му обръщай внимание. Понеже няма какво да каже, прави се на оригинален – гръмна ме старият и прегърна настръхналите от утринния хлад рамена на Дияна. – Тя е права, семето, семето е всичко. Засееш ли ръж, няма да жънеш жито. В края на краищата всичко се свежда до семето и почвата, в която ще го хвърлиш – изфилософства той.

Реших да се намеся. Пъхнах дясната си ръка в ризата, заех познатата императорска поза и в скоропоговорка издекламирах;

– Да, много е важна почвата... След като Сарматското море се оттегля, на негово място се образува сладководен басейн – Гетския, с дебели утайки пясък, чакъл и глина. Тогава в Добруджа е било топличко, из обширните ѝ гори са се разхождали мастодони, динотериуми и трипръсти хипериони. Срещали се още носорози, хиени и широконоси маймуни... Обаче климатът се променил, захладняло и настанала четвъртичната епоха, в която се родил и първият човек. И кой знае защо по нашата земя се появил някакъв прах, който погребал съществуващата флора и фауна, наслоил се на дебели пластове и се нарекъл льос. Върху този льос по-късно се натрупал чернозем, твърде удобна почва за развитието на всякакви семена... Затова текезесетата в Добруджа са богати и селяните имат не само къщи, телевизори и тлъсти кокошки, но даже и леки коли със Сарандовици...

Успях да ги разсмея и ми стана приятно. В това време пристигна корабчето и ужасно изпищя.

– Колко е нищожно, а какъв глас вади – извиках аз.

– Искате да му обърнем внимание – рече дълбокомъдрено старият и влезе в преговори с капитана, който се оказа симпатяга и за половин литър коняк се съгласи да закара моя "Балкан" и на нос Добра Надежда.

Не мога да си обясня защо, но винаги съм смятал, че моряците крият под раираните си фланелки пиратски сърца, а съвестите на морските капитани тежат от престъпни тайни. Нашият капитан беше оригинален, нямаше дървен крак, нито черна превръзка на дясното си око, той пушеше пакет "Арда", мереше с погледи Дилиана и когато боцманът мина край него, му пришепна нещо. Боцманът индиферентно погледна Дилиана, мръдна с рамена, с което навярно искаше да каже: "Дадено, мистър", изплю една жълта хрчка, свирна с боцманската си свирка и на палубата се появи дебел готвач, който извади голям нож и предизвикателно започна да го точи.

"Трябва да се внимава" – рекох си аз и седнах на едни въжета.

Под капитанския мостик забелязах момче и момиче. Момчето беше по бански и гърдите му бяха разделени, сякаш се сърдеха една на друга. В горния им, прищипнат от сутиена край личаха татуирани букви. На едната *ЛЮ*, на другата *БО*. Освен с котви и сирени дясната ръка на момчето бе татуирана и с името *Мери*.

Капитанът се приближи към мене. Той дъвчеше полуизгорялата си цигара и ми рече с прегракнал глас: – Те още от десетгодишна възраст са се обrekli един на друг и затова са си татуирали имената. Той е много ревнив – и на други места по тялото ѝ е записал името си...

– А ако някога я изостави? – запитах наивно аз.

– Или трябва да търси друг със същото име, или трябва да си одере кожата.

– Това е твърде непрактично...

– Да – съгласи се с мене капитанът. – Такива момичета, когато бъдат изоставени, обикновено се обесват... Ти защо не татуираш своето момиче? Заслужава си...

– Да се обеси ли?...

– Не, глупчо, да я задържиш само за себе си...

Аз се обидих и скочих. Капитанът доближи челото си до моето и изкъсо ме изглежда.

– Обиколил съм света, слизал съм на две хиляди петстотин четиридесет и четири пристанища, но такова интересно парче не съм срещнал. За него бих продал черупката и моряците заедно с дебелия готвач.

– Да, но тя има лунички и иска много да знае...

– С всяка дума потвърждаваш, че си глупак... Ако не посолиш чорбата, няма да е вкусна...

Капитанът пипна яката ми с два пръста, раздруса ме и злокобно се разсмя.

– Ти май си доспиваш – стресна ме старият, като ме дръпна за ризата. – Хайде, капитанът ни кани на кафе!

Старият педантично се придържаше към историческите факти и заяви, че по времето на Тервел, Варна била още в ръцете на чужденците; затова реши да не слизат на пристана ѝ, въпреки че имало какво да се каже за този град. И наистина, когато минахме на един топовен изстрел от бреговата ѝ територия, забелязахме хиляди чужденци, настанени по пясъчния плаж под шарени чадъри. Зад тях се издигаха крепости, от бойниците на които стърчаха блестящи саксофони, тромпети и тромбони. Барабаните бяха заредени и чакаха знак да загърмят, а клавишите на пианата да полетят към нас. Рота келнери с фракове насочваха бутилки с шампанско към корабчето и оберкелнерът предупредително развяваше лист за меню. Хищни фарове на мерцедеси, шевролети и ситроени ни засякоха и не ни пуснаха, докато не се увериха, че нямаме намерение да акостираме на брега, от който се носеха дивни ритми на непозната музика.

– Прилича на Ривиерата – обади се Диляна.

– В добър или лош смисъл?

Тя вдигна неопределено рамена.

Татуираните си държаха ръцете и наблюдаваха брега. Момичето гледаше радостно, а момчето мрачно и я съветваше да се обърне към морските простори. Но момичето, хипнотизирано от автомобилните фарове, продължаваше да се усмихва на брега. Тогава момчето показа с пръст татуираното на гърдите ѝ име и извади нож.

– Сега ще я заколи – казак аз.

– Едва ли – успокой ме капитанът.

С ловко движение момичето изви татуираната с нейното име ръка и ножът цопна във водата. Тогава момчето падна на колене и започна да се моли.

– Да видим дали нещо се е уловило – рече капитанът и заповяда корабът да спре.

Боцманът се хвърли в морето и извади голяма риба, която бе помислила блестящия нож за скумрия. Той предаде рибата на капитана, който от своя страна я подаде на готвача.

– Тази риба си е направила харакири – каза готвачът.

– По какво позна, бе шишко? – запита го капитанът.

– Вчера една лakerда ми каза, че този торук ѝ бил мъж.

От трюма се показва машинистът. Той гледаше свиреп и държеше гаечен ключ.

– Мирише ми на коняк – изрева той и размаха гаечния ключ.

Капитанът му даде коняк и машинистът се скри.

– Този машинист е идиот – поясни капитанът.

– А гаечният ключ е номер 36 – допълни старият.

Малко след това се появи същият самолет, който ни откри на скалата. Самолетът набра височина и ни атакува с облак бюлетини, на които на френски, немски и английски беше написано: *"Драги гости на прекрасното ни Черноморие, яжте халва и си купете мотопед "Балкан"*.

Самолетът се отправи към брега и го засипа с бюлетини. Чужденците скочиха и започнаха да тичат.

– Разтревожиха се – забеляза Дияна.

– Те хукнаха да си купят мотопеди – поясни старият.

Морето беше тихо, духаше благоприятен вятър и ние скоро стигнахме курорта Дружба, където ни посрещнаха куп цаци. Те ближеха сладолед и ни поздравиха с трикратно ура, след което капитанът учтиво изкозирува на хамсията, която ги предвождаше.

– Деца, сега ще ви запозная с брега на нашето прекрасно и неповторимо Черноморие – започна хамсията и аз си запуших ушите.

Когато ги отпуших, те всички пееха *"Мила родино"*, Диляна им пригласяше, а капитанът дирижираше с бутилка "Плиска".

Цаците слязоха на Варна и на тяхно място влязоха десетина сафрида с фотоапарати и двадесетина скумрии с транзистори. Сафридите първо фотографираха капитана, после кормчията и накрая готвача. Те се похвалиха, че също са направили снимки на Побитите камъни и на една камила, но когато поискаха да снимат гърдите на татуираната Мери, Любо извади нож, сафридите се оттеглиха и освободиха място на скумриите, които с всички сила пуснаха транзисторите.

– Те не обичат шума на вълните – извини ги капитанът. – Всичките страдат от слухово разстройство... – и пусна сирената на корабчето.

– Браво! Това се казва тон... – изръкопляскаха скумриите.

– Стоп машини! – изрева старият, когато стигнахме нос Емипе. – Пуснете лодката!

– Къде ще отидем без моя "Балкан"? – събудих се аз.

– Искам да видя къде свършва Балканът, а твоят "Балкан" нека си слуша транзисторите до Месемврия.

И тримата плюс един моряк се настанихме в лодката.

Капитанът дълго ни маха с бутилка в ръка и сирената дълго ви в наша чест. На скалите на нос Емине ни чакаха гларуси, които, като ни видяха, започнаха да крещят.

"На този нос някога е имало средновековна крепост, наречена Емона, манастир и много параклиси. На нея са живеели монаси отшелници и между тях за известно време е бил и Теодоси Търновски" – прочете от своята книжка Диляна.

– Познавам го – обади се морякът, който щеше да на закара до брега и да върне лодката срещу пет лева. – Миналата година летуваше в Балчик. Хубаво свири на китара...

Добре, че стигнахме до скалистия нос, без да се удавим.

– А не забравяйте, че Черно море има два дълги носа – Калиакра и Емине. Когато помиришат, окапва... – рече морякът и ритна лодката обратно в морето.

– Много се разглезихме... До Месемврия ще пътуваме пеш! – сърдито каза старият и аз погледнах към нашето корабче със съжаление.

Диляна забеляза лошото ми настроение и за да го подобри, откъсна едно цвете и ми го поднесе.

– Браво, духовита си... Но дали...

– Какво дали?

– Дали знаеш как се казва тази билка?

– Не. Случайно я откъснах...

Наново ми се развали настроението и Диляна ме попита какво ми е?

– Нищо, народът нарича това цвете Дилянка, а за медицината е валериан... Интересно как е попаднало на този сух бряг?

– За да те успокои.

– Благодаря ти, Дилянка-Валерианка.

– Не искам да ме наричаш Дилянка-Валерианка.

– Тогава само Валерианка...

– Хайде-е-е! – провикна се старият и, разбира се, малката изтича при него.

"Интересно! – закретах след тях аз. – В института колежките ми ще хванат бръчки, за да ми се усмихват, на тенискорта чужденките ме наричат Аполон, ученичките от три гимназии ще ми счупят телефона да ми определят тайни срещи, а тази Валериана с луните си ли смята да ме гръмне?... Да не би да иска да й се татуирам?... Кой знае, може би половите й жлези да не функционират правилно. Виждал съм такива, когато поостарят, пускат мустаци и вадят един пьянски глас..."

Поразгледах я отзад и наново се замислих.

"Всичко ѝ е на място и няма признаци скоро да възмъжее... Кой знае, може пък да е от онези, които налитат на бели коси и пълни джобчета, като се оправдават с това, че днешните младежи не били изискани кавалери и нямали достатъчно култура... Да има да взима старият, ако смята да ме използва за параван... И какво толкова интересно ѝ разказва, та така се е разскачала?... Омръзна ми тази игра – двама са малко, трима са много..."

Навлязохме в гора и кафявите, миналогодишни листа запряха под краката ни.

Диляна се заинтересува през каква гора вървим.

– През хайдушка – джафнах аз.

Малката се нацупи, откъсна едно клонче и ми го тикна в лицето.

– Питам те какво дърво е това?

– Това е клонка от *кверкус церис*, един представител на петстотинте вида дъбови растения. Плодът му се нарича жълъд и е деликатес за свинете...

– Затова ли нацистките офицери са окичвали гърлите си с него? – опита се да ме въведе в политиката тя, но аз въздържано ѝ отговорих, че въобще хората обичат да се кичат с разни клони и листа, като ѝ дадох пример с античния лавров венец.

– Лавровите листа много силно миришат и ги поставят в саздърмата...

С такова момиче не може да се води свестен разговор и сто пъти съжалявах, че я открих на оная скала в Калиакра. Същевременно се упреквах за усилието ми да бъда остроумен и не можех да определя дали я ревнувам от стария или стария ревнувам от нея. Имах право да мисля така, защото и двамата не ми обръщаха полагащото ми се внимание.

– Какво хубаво птиченце! – наново наруши тишината тя.

– Горска бърбрица – казах аз.

Диляна се обиди, но старият я успокои, като ѝ разясни, че птицата наистина се казва горска бърбрица и носи официално име *антус тривиалис*.

– Възхищаваш се от най-обикновени птици, а не виждаш, че си смачкала царицата на гъбите – продължих да нанасям удари аз.

– Царицата на гъбите! – отскочи Диляна и се наведе да я види по-отблизо. – Народът я нарича булка, а науката – *аманта цезария*. Тази красива гъба е най-вкусната мухоморка...

– Чичо Чепа, кажи му да престане!

– Истината не може да се премълчава. В случая е прав – за втори път ме защити старият.

Наново тръгнахме и този път Диляна се залепи към мене като ученичка към млад учител.

В тази гора започнах да се чувствам като горски цар, а старият тръгна напред и от яд започна да си пее някаква плесенясала оперна ария. Съжалявах го, но бях два пъти по-млад, а и вече можех да кажа по някоя дума за всяка срещната буболечка, птица или билка. Той беше лампа, която доста време светеше и крайно време беше да изгори.

Старият продължаваше да върви напред и си пееше класиката, а аз се възхищавах на ораторските си способности. Чувствах, че моето слово е напоителен дъжд, след който разцъфтяват макове, дъжд, който мие мръсотията по земята и звънка по стрехите, както е казал един поет. Моето слово бе буря, порой, който къртеше и отвличаше всичко старо и разчистваше терените за нов, модерен градеж. Аз разказах на Диляна за всичко, което ме вълнуваше, и завърших с марката на ножчетата, с които се бръсneh.

– Много са хубави, препоръчвам ти ги – рекламирах ѝ ги аз и тя ме попита дали съм свършил да говоря.

Аз нямаше какво повече да ѝ кажа и старият наново пое командването.

– Ето, в тази равнина стана Месемврийската битка между Тервел и византийците – извика той.

Неусетно Стара планина бе свършила и ние видяхме пак морето, оградено с дюни и хотели.

– На тази височина бяха застанали Тервел, Юстиниян, Стефан и Чепа. Конницата бе минала прохода и прикрита в оня дъбов лес, чакаше заповед за атака. На кръстопътя, до фалшивата вятърна мелница, княз Доброта бе подредил дружините си, а Стоица с петстотин славяни скрито се промъкваше в тила на противника по онова дере.

Ромеите се прикриваха зад дюните на Слънчев бряг и предните им части се виждаха от двете страни на Бургаското шосе.

Сражението започна малко преди обед...

Седнахме на височината и се помъчихме да си представим като как е изглеждал брегът без хотели, без къмпинги, без ресторанти и възхитени от модерния курорт, забравихме, че преди 13 века в тази местност са бляскали мечове, проливалa се е кръв и са умирали хора.

– А само преди десетина години този бряг бе пуст както през ония времена – прошепна старият.

– Съжаляваш ли?

– Завиждам на младите и си мисля дали и те ще продължат нашето дело или ще се скарат за бащиното си имане...

Старият си бе втълпил, че неговото поколение се е принесло в жертва за нас.

– Баща ти е тъжен – обърна ми внимание Диляна.

– Съжалява, загдето се с родил преди нас. Знае, че колкото и да е добър артист, не му подхожда ролята на любовник...

– Дали не тъжи, загдето те е създал?

– Не, мила, създателят никога не се отказва от произведението си – намерих сили да ѝ отвърна аз.

– Да, сега си спомних – излезе от унеса си старият – При оня мотел Лъв Исавър посрещна българския хан, а таверната, в която ги гости, се намирал до самотната могила. Но, боже мой, къде е приятната горичка и потокът с бистрата вода?

Старият ни запознаваше с терена, върху който някоя вечер щеше да разрази древна битка.

– Най-после няма ли да атакуваме плажа? – запитах строго. – Аз съм син на своето време и искам да се ползвам от всички модерни блага, които ми предоставя то. Щом сме дошли на Слънчев бряг, трябва да му видим плажа, а след това да се окъпем!...

Диляна извъртя очаквателно очи към стария.

– Обидно ми е да се пържа на гръб, а после по корем – започна да се съпротивлява той.

– Аз и Диляна нямаме кръвно...

– Не е там въпросът... Зле ми действат събраните на едно място купища от тела...

– Ще те повозя на воден велосипед – обещах му аз.

– Намери по-силни аргументи.

Диляна не ме подкрепяше. Старият прилагаше изпитаната тактика "Разделяй и владей!"

Реших да го омилостивя с искреността си и му разкрих, че искам да видя някои свои приятели и техните готвачки.

Жаргонът не ми помогна и надълго трябваше да пояснявам за готвачките.

– Приятелите ми не са семейни и си водят готвачки да им готвят – троснато отвърнах аз. – Наистина те не знаят да готвят, но така се наричат на наш език...

– Кой е вашият език? – запита строго старият.

– Тайният език на нашето поколение... Ние сме го измислили и само ние си го разбираме...

– Интересно – поклати глава старият.

– Много – не оспорих аз.

Съгласи се да отидем на плажа и скоро нагазихме сред стотици различно обгорени от слънцето чуждестранни тела. Между телата се издигаше дървена куличка и на нея беше се излегнал мускулист мъж с черни очила с увиснал бинокъл на врата, облечен в раирана хавлия.

– Този навярно е главнокомандващ? – запита старият.

– Не, това е спасителят на удавените – поясних му аз.

– Тогава заслужава уважение.

В това време стана суматоха. Мъж с бяла престилка гонеше старец.

– Чакай, дядо! Къде така? – прегради му пътя бялата престилка. – Ако искаш да отидеш на плажа, първо трябва да си събуеш потурите.

– Що рече? – направи се, че не дочува старецът.

– Не е разрешено с потури – повиши глас бялата престилка.

– Брей! – някак си по детски се опъна старецът. – Искам да видя морето.

А пусни ме де!... Големият син на тебе прилича. Като те видях, стана ми драго...

Бялата престилка се демобилизира.

– Хайде, но поне си събуй цървулите.

Старецът изу гумените цървули, натика в тях белите си чорапи, хвана ги с една ръка за езиците, изкачи нажежените набоцкани с остролист папур дюни и пред него се ширна морето.

Загледа безкрайните води и погледът му се спря на бяло параходче, бодро зацепило гладката морска повърхност. Изведнъж забеляза пъстро-цветния мравуняк от полуголи тела, отметна поглед и смутено се изкашля.

Но морето го теглеше. Той се спусна от дюните и без да гледа настрани, внимателно започна да обхожда лежащите. Когато стъпи на хладния и твърд мокър пясък, старецът пусна цървулите, сне калпака и разкрасен, с подвити над глезените потури, вдъхна соления въздух. След това клекна, загреба шепа вода и намокри ситно набръчканото си чело. Сети се за параходчето, вдигна глава и тревожно го затърси по хоризонта и когато го хвана, че се скрива зад Несебър, усмихна се и в малките му избелели очи светна пламъче.

Той се радваше на морето и не виждаше стотиците погледи, устремени към него – стария, необикновено облечен за плажа селянин. Той не забеляза и презрителната гримаса на един млад мъж с черни очила, със сребърна гривна, който нервно скочи, изтича до спасителя и възмутен го задърпа към стареца, като крещеше: "Това е безобразие! Докога ще се излагаме пред чужденците?"

– Я, че го научим – смело отвърна спасителят и бинокълът разроши косматите му гърди.

Край стареца се спряха любопитни деца. Той протегна ръка, опита се да погали едно момиченце, но то се дръпна. Тогава бръкна в пояса и извади вързана на възел кърпа. Бавно я развърза и от нея се показаха начупени по на две бучки захар.

– На! – рече той и подаде на момиченцето захар.

Детето дръпна ръце и изду коремче.

– Вземи де, сладко е! – подкани старецът и малката нерешително пое бучката.

– Тенкю – рече то и старецът наклони ухо да чуе какво казва.

Любопитството надделя. Децата стесниха кръга и се разнесоха тънки гласчета на чешки, полски, на немски, на английски: "Дай и на мене! Дядо, дай и на мене!"

Старецът помилва русите коси, раздаде захарчетата и се уплаши от една едра жена с фотоапарат.

– Данке! – каза жената и пред стареца се изтъркаля дебел мъж с червени коси.

– Пардон! – рече той и клекна с вдигнат до носа си фотоапарат.

Този път старецът се усмихна, попоглади мустак и когато чу, че апаратът щракна, кимна с глава. Чужденецът се приближи към него, приветливо се усмихна и каза нещо на своя език.

Старецът нищо не разбра и с безпомощен поглед обходи плажа.

– Дядо, иска ти адреса. Щял да ти прати снимка – обади се Дилияна.

– Аз ли? – зарадва се той. – Ами, щом е рекъл, нека я прати. – И като повдигна ту единия, ту другия си крак, добави: – Моме, кажи му, че синът ми е майсторил тъдявашните къщи... Баш архитектин е... Викнаха го да прави къщи и на ингилизите, ама ми рече да дойда да му видя и тукашния майсторлък ..

Насъбралата се около стареца група се разполови и даде път на спасителя и Сребърната гривна.

– Ей, пейзаж, тука да не ти е селския мегдан, та си ми дошъл с потури и калпак? Айде, чупка!...

Старецът послушно взе цървулите си и виновно тръгна към изхода, изпращан от приветливите усмивки на голите.

И стана нещо, което за малко не ме лиши от бащини грижи. Старият изблеши очи, зяпна и се просна на пясъка.

– Българин е, че му мине – рече спасителят на Сребърната гривна и с достойнство се изкачи на спасителската кула, над която се развяваше бяло знаме – знак, че морето не е опасно за плуване.

– От кръвното е – каза виновно старият, когато дойде на себе си. – Тази проклета кръв много ми пречи... – Но когато ме видя, че тръгвам към спасителя с дръжка от чадър, хвана ме и не ме пусна. – Остави го. Ще го убиеш и от мършата му ще се увони цялото крайбрежие.

Обаче Дилияна се оказа по-смела. Тя отиде при спасителя и му заговори на френски. Спасителят бързо изтича по стълбичките и ѝ целуна ръка. Той гузно се усмихваше, че не може да разбере какво му говори красивата французойка, и търсеше с поглед преводач. Пристигна Сребърната гривна.

– Май това парче ми хвърли мерака? – запита го спасителят. – Превеждай!

– Малката французойка каза, че е обиколила целия свят, но никъде не е видяла такъв простак – преведе Сребърната гривна и благоразумно се отдалечи.

Дилияна се върна със свити малки юмручета, а спасителят остана да глупее край спасителската си кула.

V

ТЕРВЕЛ СВИКА племенния съвет. Един след друг, отблизо и отдалеч започнаха да пристигат боилите – управители на области, и тарканите – коменданти на крепостите. Под Мадарските скали светнаха огньове, издигнаха се шатри, поляните се огласиха от гласове. Още с пристигането си боилите се представяха на кавхана Неши, а придружаващите ги богатури търсеха стари другари, събираха се на групи край огньовете и се унасяха в спомени за минали битки.

Великите боили, празнично нагиздени, тържествено посрещаха своите побратими външните боили и ги разпитваха за лова и пасбищата в областите, които управляваха. Гостите носеха подаръци: сърни, овце, гърнета с мед, мехове с кумис, и нетърпеливо подпитваха дали скоро бойният рог ще прозвучи. Те знаеха, че ханът свиква големия племенен съвет, когато трябва да се решават важни задачи, а тези важни задачи във всички случаи означаваха война.

Насядали под два дъба, гостите шумно говореха, подкрепяха силите си с кумис и несвикналите им на смях лица се кривяха от удоволствие. Те пляскаха длани, обзети от приятно предчувствие за бъдещи победи и плячка.

И сухият Негюн, и тарканът на Дуросторум Гостун, и управителят на Марцианополската област шишкавият Кормис, и Бори от долината на Искър, и всички останали гости бяха възбудени и доволни, че ханът ги вика, за да се посъветва с тях – събитие, което от времето на Аспарух не бе се случвало.

Когато великият боил Дуар разбра, че всички повикани са пристигнали, реши да повика кавхана Неши, първия помощник на хана, председател на боилския съвет и всевластен разпоредник на войската.

Още при Аспарух Неши командваше конницата и след неговата смърт запази кавханството си и при Тервел. На младини вражеска стрела го бе лишила от потомство, затова той бе останал ерген и отдаде силите си за благо на племето и издигане авторитета на хана.

Когато Неши се появи, всички скочиха на крака и гръмогласно го поздравиха. Те уважаваха кавхана, от осанката на който лъхаше строгост, почтеност и мъдрост. Неговото неподвижно лице, осяно с белези от рани, смразено от властен поглед не търпеше противоречие. Но и никой не можеше да каже лоша дума за Неши, защото кавханът беше справедлив, строго спазваше религиозните обреди и почти целия дял от полагащата му се плячка подаряваше на жреците и проявилите се в боя богатури.

Кавханът поговори с всеки един от пристигналите, пи с тях чаша кумис (той не познаваше вкуса на виното) и накратко ги осведоми за намеренията на Тервел.

Тънкият, писклив глас на кавхана не отговаряше на здравето му войнишко тяло, омотано от жилави, като ремъци мускули.

– Ще има ли плячка? – пръв се осмели да пита дебелият Кормис и подръпна увисналите си мустаци. Кавханът повдигна рамене. Не обичаше да говори напразно.

– Зидаме крепости и копаем валове, хабим си парите, а ханът ни възпира да берем от селяните данъци – оплака се Бори.

– Ханска воля – отвърна Неши и така погледна боила, че той започна да се смалява, седна и заби глава в масата.

– Щом не бива да закачаме селяните, тогава нека разреши да преглеждаме товарите на ромейските гемии – с несигурен глас предложи управителят на Дуросторум Гостун.

Неши мълчаливо изслуша и другите оплаквания. Той добре познаваше боилите, които имаха достатъчно добитък и храна, но не ги прекъсна, когато се наричаха бедняци, сетни просяци, потънали в борчове нещастници, защото знаеше, че тези, които гласно се оплакват, не мислят зло и не съзаклятничат.

– Негюне, с колко коня разполагаш? – като човек, на когото му е омръзнало да слуша празни приказки, внезапно попита кавханът.

– Три хиляди и половина за езда и петстотин за товари – отвърна по войнишки Негюн.

– Добре! А ти, Бори, колко конници със собствено оръжие можеш да поведеш?

– Как със собствено оръжие? – подскочи Бори, а след него и другите недоволно замърмориха.

– Казах със собствено оръжие – повтори кавханът.

– А къде дяхахте оръжието? – почервенял от яд, запита Гостун. – Крепостта беше пълна с ромейски мечове и лъкове. Имаше седла, щитове, юзди...

На кавхана не му се искаше да се знае, че Тервел бе решил това оръжие да раздаде на славяните, затова излъга, че ще бъде оставено за резерв. Ако боилите научеха, че спечеленото с кръв оръжие ще попадне в други ръце, не само щяха да мърморят, а може би щяха да вдигнат и бунт. Мечът, щитът и ризницата бяха рядкост, по-голяма част от тях се доставяха от Византия или се спечелваха на бойното поле с цената на пролята кръв. Наистина българите умееха да леят желязо, но ковяха грубо и несъвършено оръжие, с което не можеха да излязат срещу модерно въоръжените им врагове.

Кавханът добре познаваше характерите на боилите и се стремеше да не ги раздразни, преди да са се срещнали с още неукрепналия млад хан. Освен това доверени нему хора му бяха донесли, че някои от боилите са разпространявали тук-там, че е време и от техните родове да се избере господар на племето.

Разбира се, при Аспарух те не биха си и помислили за такова нещо, защото се страхуваха от мнозинството, което обожаваше стария, но сега, когато Тервел нямаше още никакви заслуги за племето освен тази, че е син на своя велик баща, сигурността му беше разклатена, а Неши се стремеше с всички сили да я укрепи.

За пръв път в историята на българското племе ханът допусна на боилския съвет да присъства чужденец. Докато очакваха Тервел, боилите изпод вежди поглеждаха към Стоица, въртяха в недоумение глави, цъкаха

многозначително с устни и се побутваха. Славянинът не даваше вид, че забелязва тяхното неприязнено държание, гледаше с любопитство увисналите край ханския трон конски опашки и пренебрежително разчесваше с пръсти гъстата си коса.

Тервел се появи с меч на Авитохол, сдържано поздрави и с пъргави крачки се отправи към застлания с червено сукно трон, последван от любимото си куче, което сякаш чувстваше своето достойнство, небрежно провлачи рунтава опашка, мързеливо легна в краката на своя господар и изплезе тънък език срещу боилите.

Тервел сви юмрук, счупи светлината през червения камък на чичовия си пръстен и воините започнаха да примигват.

– Боили, събрах ви, за да ви съобща, че Тангра ме посъветва да събера цялата войска и да потегля с нея на юг – без излишно предисловие, с повелителен тон започна той и замълча, да даде възможност на присъстващите да изразят своето задоволство. Мъжете приветстваха хана с дрънкане на оръжие и заритаха от удоволствие пред мисълта, че им се открива възможност да плякосват, а най-алчните нададоха бойни викове и удариха шапките си в земята.

– Тангра ми изпрати безносия Юстиниян. Той е обзет от злоба и мъст към своите съперници и тази негова ярост може да помогне и на нас. Бившият василевс ми предлага да го подкрепя, за да седне наново на престола си, и аз се съгласих. Има ли някой да е против моята воля?

Изненадани от неочакваната вест, боилите тревожно се заоглеждаха.

– Да смятам ли вашето мълчание за одобрение? – попита Тервел.

– Разбира се, ювиги! – обади се с тънък глас кавханът.

– Не е нужно да обяснявам какво ще ни донесе една победа – продължи с по-мек тон ханът. – Обаче, за да бъде тя напълно осигурена, аз предлагам...

Боилите се вкамениха.

– Да се изпратят делегати до моите чичовци и да ги помолят за помощ, а също да поговорят и със славянските князе.

Присъстващите първенци продължаваха смутено да мълчат, но сякаш Тервел не очакваше техния отговор, заби палци в кожения си колан и строго попита кой от боилите желае да отиде при Котраг.

Копанът Фузул заяви, че се наема да отиде до Волга, а също и да поговори със стария Баян.

– А кой ще занесе пергамента на хан Алцек? – наново запита Тервел.

Боилите се смълчаха и започнаха да се крият един зад друг. На никого не се искаше да минава през полудивите готски племена.

– Вече съм стар и едва ли костите ми ще издържат на толкова дълга езда – някак си виновно се обади най-стариият, Есбул. – Знаеш, ювиги, че моите хора винаги са били верни на твоя род: брат ми се удави в Дунава, когато баща ти Аспарух го изпрати в разузнаване. Синът ми загина от ромейска стрела при обсадата на Дуросторум...

– Не желае ли някой от рода Вокил да потегли към Италия? – прекъсна го Тервел и отправи поглед към двамата представители на този род.

Те бяха набити мъже с диви погледи и полуобръснати глави. Тервел знаеше, че не го обичат, и затова се стремеше да ги прати за известно време надалеч.

– Вокиловците са храбри и силни мъже – продължи той. – Много хора от рода им останаха при чичо Алцек и, надявам се, техните гласове ще спомогнат да се вземе благоприятно решение... Ако вие, Ирник и Пумир, се върнете с добри вести, пред всички обещавам, че достойно ще ви възнаградя и ще ви назнача за таркани.

Двамата Вокиловци бяха по право боили, но ханът не им даваше области, нито им поверяваше отговорни длъжности.

– Преди да ни дадеш тарканство, сигурно някой славянин ще го грабне – измърмори Пумир.

Тервел пребледня от дързостта му.

– Тарканство се дава на заслужили хора, а не на мърморковци и клеветници, чиито очи са обърнати към нашите врагове – хазарите...

Ирник направи две крачки напред и се изпъчи.

– Ювиги, въпреки че нашият род не е по-малко славен от твоя, ние ще се подчиним на волята ти и ще изпълним мисията.

– Първите две области, които завладеем, ще бъдат ваши – тържествено обеща Тервел.

Пумир и Ирник се поклониха, без да дадат израз, че са доволни.

Тервел предложи Чепа и Стоица да отидат при хан Кубер. Всъщност той разчиташе само на неговата помощ защото беше най-близо, а и по-голяма част от поданиците му бяха славяни.

Боилският съвет завърши, но преди всички да се отправят към ханската трапеза, Тервел принесе жертва на Тангра, за да покровителства мисиите.

– Е, драги, наново ни се пада да пътуваме заедно – подкачи Чепа славянина, който, угрижен, се въртеше около коневръза и молеше войниците да му изберат най-кроткия кон. Чак когато възседна един раванлия ат, той се поуспокои. Въпреки здравите си крака Стоица не се наемаше да върви пеша до Солун.

Дружината се състоеше от двадесетина кривокраки здравеняци с жилести вратове и неизразителни мургави лица, зад които се криеше малък ум и голяма смелост. Те мислеха, че най-голямо достойнство за един мъж е да бъде верен на своя хан, бяха уверени, че са богоудостоени за велики подвизи и затова нямаше и да им мигне окото да съсекат който и да било, стига да им се заповядаше да сторят това. Тервел най-много разчиташе на тази мисия, затова даде за помощник на Чепа верния си Охсун.

Групите тръгнаха едновременно в три различни посоки. Отрядът на Чепа се упъти към Хемус и още на другия ден яздеше в новонаселените от северите земи. Славяните бяха снажни, белокожи, с дълги медноруси бради, така че чужденецът мъчно можеше да разбере кой от тях е стар или млад. Мъжете носеха високи овчи калпаци, конопени гащи с намотани около крачолите навои, жените им не си криеха като българките косите под шалове и забрадки, а ги сплитаха и пускаха върху гърбовете си. Тези червенобузести, синеоки жени не се вряха само край огнищата, а оряха, копаеха и жънеха наравно с мъжете.

Стоица наблюдаваше своите сънародници и лицето му се разтапяше от умиление.

След двудневна усилена езда отрядът навлезе в полите на Хемус и по течението на малка рекичка стигна до дълбок дол с налепени по стръмните му скатове глинени землянки, оградени с пръти и жилави клони. Боси деца с

конопени ризки и сламени коси тичаха из прашните селски сокаци и с подвиквания прибираха завръщащите се от паша овце и говеда. В началото на селото до изграден с камъни геран завариха моми, дошли със стомни и гърнета да си наляят вода. Когато забелязаха конниците, те не побягнаха; изглежда, любопитството им надделя и скупчени до герана, изчакаха да ги приблизят.

– Ей, хубавици, ще ни дадете ли да пийнем от вашата вода? – провикна се Стоица.

– Е па защо да не ти дадем – проточи глас най-едрата мома и подаде своята стомна на славянина.

Малките вирнати нослета, осеяни с кафяви петънца, пълнички розови страни и дебели сключени вежди придаваха на славянките някакъв неопределен чар на спокойствие и сигурност. Българите започнаха да сучат мустаци и да пришпорват конете.

– Нали славянките са хубавици? – подвикна Стоица. – А да знаете колко са работливи и къщовни... Струва си да се сватосаме...

Момчетата се закиприха, попритегнаха поводите, конете извиха шии и озъбени, затанцуваха.

– У-у-у! Ненаиграли се! – уж уплашени завикаха момите.

– Дали кучешкото месо ги прави толкова луди? – изкикоти се една от тях.

– Да пукна от глад, па няма да ръфна кучешко – изплю се друга.

Ромеите усилено разпространяваха между славянските племена, че българите се хранят с кучешко месо, но, изглежда, нищо не бяха постигнали с тази лъжа, защото погледите на момите ласкаво се спираха върху мургавите, зеленооки български момчета.

Привечер групата стигна в селото на Стоица. Докато родителите, изненадани от неочакваната среща, прегръщаха и се надпреварваха да разпитват своя син, Чепа надникна в княжеския дом и се разочарова. По-право това не беше никакъв знатен дом, а една по-голяма землянка, опушена, влажна, натъпкана с разни грънци и издялани от дърво нощви и копани.

Край измазаното с глина огнище висяха парчета месо, скоро одрани овчи кожи, връзки сухи билки и сночета кълчищни пъздерки, а настрана от тях се мъдреше гигантски, обкован с железни скоби сандък за брашно. В единия ъгъл на глинената землянка босонога жена въртеше тежък хромел и от време

на време разгонваше с клетви няколко нахално протегнали шии кокошки. Покрай стената, срещу огнището, се виждаше застлан с рогозки и груби алища дървен одър, на който навярно спеше княжеското семейство.

Дойде ред и на Чепа да стисне ръката на прочутия славянин, чиято дружба така много ценеше неговият баща.

– Е, добре дошъл! – изрева Доброта и здраво раздруса ръката му, сякаш искаше да я откъсне за спомен.

– Познавам те аз тебе ей от такова сукалче – заклати глава той, сякаш в детството си Чепа се беше провинил за нещо. – И брат ти познавам, и баща ти, мир на праха му. Дано сте се метнали на него, умни, разбрани... А сега, заповядайте! Умийте се, починете си, защото...

След като българите разходиха конете и разтъркаха гърбовете им със слама, Доброта ги повика на трапезата. Момчетата не бяха свикнали да седят на една маса със своите началници и страхливо започнаха да се споглеждат.

– Хайде не се потривайте! – кресна им Доброта. – На славянска трапеза едновременно седят цар и просяк, пък като се нахранят и станат, всеки поема своя път.

Скоро към бряста запристигаха първите блюда с варени кокошки и топъл просеник. Жените домъкнаха гърнета с медовина, пиво, приготвено с хмел, и голям мях с вино. Малко по-късно се появиха и две опечени шилета, а зад земянката над буен огън вече се въртеше теле.

В чест на Стоица и гостите Доброта беше решил да даде угощение на цялото село и превърна гощавката в празничен ритуал. Огладнелите гости бяха богове, на които се принасяха жертви от препечени прасенца, овнешки плешки, варени кокошки, какви ли не плодове и намазани с упойващо ароматен мед пшеничени питки. На края на пиршеството никой не се чувстваше уморен, нито пиан, само очите радостно светулкаха.

Старият княз одобри плана на Тервел и обеща да събере войска. Предстоеше дълъг път. Българите се простиха с гостоприемния Доброта и придружени от отряд брадати славяни, се закатериха по стръмните пътеки на планината. Когато вече наближаваха билото ѝ, неочаквано към тях се изсипаха камъни и стрели.

– Власи! Власи! – развиваха се славяните.

Охсун успя да огради десетина мъже с бели навои, шарени ямурлуци и зли погледи. Оказа се, че са траки. Сметнали отряда за ромейски бирни и решили да ги нападнат. Тези планински хора отглеждаха овце и кози, през зимата живееха в пещери, а през лятото в кожени шатри. Те умишлено страняха от останалите племена и рядко слизаха в долината, колкото да разменят кожи и вълна срещу брашно и сол.

– Власите са големи лъжци – каза Стоица. – Хвалят се, че някога имали царе и че народът им бил повече от листата на гората...

Чепач очакваше, че по долината на Хеброс ще срещне ромейски войски, но от изпратените напред разузнавачи получи успокоителни сведения; византийските катепани рядко излизали от укрепените си градове. Все пак не искаше да рискува и затова през деня нареди да се почива и тръгваха на път едва когато се мръкнеше.

Хеброс напояваше килим от зеленчукови градини, ниви, поляни и млади горички. Край обраслите с ракита брегове на реката се сушеха рибарски мрежи, а завързаните за върбите плоскодънни лодки леко се поклащаха върху тихата вода. Често по пътя си българите срещаха скромни славянски землянки и разрушени каменни селища с опепелени домове и буренявали дворове. Личеше, че по тези места някога е живяло в благоденствие някакво вече изчезнало население.

Тук-там срещаха и по някое запазено селище, но когато се приближаваха към него, хората панически побягваха към горите, смятайки ги за варварски нашественици. От време на време се разминаваха с търговски кервани, които ги изкушаваха да бъдат ограбени, но Чепач спазваше заповедта на Тервел да не си отвлича вниманието с нищо странично, докато не свърши благополучно мисията.

Чувстваше се горд, че той, българинът, минава през земите, които някога са населявали траки, през които са марширували легионите на Александър Велики и са строили своите крепости римляните.

За два дни прекосиха Тракийската низина и навлязоха в могъщата, с безкрайни върхове и девствени гори Родоп. Нейните тъмни, преливащи се от хребет на хребет лесове ги смутиха и те боязливо се занизаха по тесните й пътечки. На всяка крачка се страхуваха някой да не ги изненада, но освен столетни ели и подплашени зверове никого не срещнаха по пътя си.

Само песента на птиците нарушаваше тишината на притихналия лес. Тя звучеше някак си особено, странно и напомняше легендата за вълшебника Орфей. Патрициол с особена любов беше разказвал на Чепа за митичния певец Орфей, чиято лира омайвала цялата природа и след смъртта му станала символ на всичко възвишено и поетично.

Чепа знаеше, че в легендата има твърде малко истина, но все пак неволно търсеше между вековните дървета входа за долния свят, през който Орфей е минал, за да види своята любима жена.

Смутени от безкрайното спокойствие на великата планина, всички говореха тихо, сякаш се страхуваха да не разбудят някакъв заспал горски бог. През нощта не смееха да запалят огън и свити един до друг, слушаха виенето на вълците, квиченето на чакалите и святкащите очи на рисовете ги смуцаваха.

След два дни изпълзяха от зеления лабиринт на планината и пред тях се откри стигаща до морето равнина. Тази непозната земя бе приветлива и твърде пищна за есенна премяна. Чепа сякаш я познаваше отпреди. Стори му се близка и я обикна. В тази шупнала от плодородие равнина растеше буйна зеленина за българските коне, нейната тлъста гръд копнееше за славянското рало, а мамещата синева на морето сякаш ги канеше да я посетят.

Но в своята радостна изненада българите бяха забравили, че освен гори, планини и диви зверове съществуват и ромеи, които смятаха тази земя само за своя.

Чу се предсмъртен вик и един българин падна от коня.

Беше късно да бъдат предпазливи, защото през дерето стояха ромеи с опънати срещу тях лъкове.

– Приятели! – извика Чепа на гръцки.

– Нашите приятели не носят варварски дрехи. Слезте от конете и хвърлете в дола оръжието си.

За късо време малкото хълмче зад дерето почерня от войници с бляскави ризници, дълги копия и тежки мечове.

– Търговци сме, носим стока за Солун и имаме разрешение от стратега на Верея да минем планината – продължи да лъже Чепа, но ромейските войници се подредиха в боен ред. Офицер със златен шлем се приближи към брега и внимателно огледа непознатите.

– Пътува ли с вас Безносия? – попита той.

– На всички носовете им са на местата.

– Хвърлете оръжието, за да направим проверка. Ако наистина имате разрешение от стратега на Верея, ще ви пусна да продължите, обаче ако ме лъжете, няма да имате удоволствието да си чоплите носовете – като се мъчеше да заглуши шума от рекичката, пищеше нагизденият офицер, който сякаш очакваше отряда на Чепа.

Цариградските управници умееха да създават издайнически мрежи и винаги успяваха да подкупят хора, в чиято вярност никой не можеше да се усъмни. Често златото на империята се оказваше много по-силно от византийското оръжие.

Българите не можеха да обърнат конете и избягат, като предоставят гърбовете си за мишени на ромейските стрели, затова Чепа реши да атакува и пробие вражеския обръч. Възможността за победа беше нищожна, обаче нямаше друг изход да се измъкне от клопката, в която непредпазливо беше попаднал. Той даде заповед за атака и пръв се втурна към дерето. Над главата му профучаха стрели, но не го засегнаха и приклепналият на задните си крака кон се плъзна по стръмния бряг. Легнали върху гривите на конете, момчетата се спуснаха след него, прегазиха планинската река и вече започнаха да се катерят по отсрещния склон. Ромеите нямаха време да сложат нови стрели в лъковете и пипнаха мечовете си. Те се намираха в десеторно по-благоприятно положение, защото от високия бряг удобно можеха да изчакват.

Пръв пострада конят на Чепа. Едва се беше изкачил на брега, и копие го повали. Чепа успя да скочи, за да не го притисне, но изтърва меч си и когато се опита да го вземе, забеляза, че срещу него тича ромеец с боздуган в ръка. Нищо не можеше да направи, освен да затвори очи пред удара му, но когато

след миг ги отвори, видя, че неприятелят хърка в краката му. От гърлото му стърчеше една от познатите груби стрели на Стоица.

Чепа се добра до меча и се втурна към скупчилите се българи и ромеи, започна да отбива ударите на противниците и търсеше незащитено от стомана място да забие меча си. Дъхът на кръв, стонове на умиращите, звънът на оръжието възбуди в него дива страст да убива. Не разсъждаваше, по навик, наслоен от дългогодишното военно обучение, въртеше меча и пред него се трупаха миришещи на пот и кръв издъхващи тела. Планината се огласи от стонове и псувни, но в този адски вой дочу името си, обърна се и с ужас забеляза, че към него се насочва едър войник с дълго копие, завършващо с остра кука. Той не можа да отскочи, хвана копието и падна на земята, а противникът с изблещени очи се напъна да го измъкне. И двамата задърпаха копието, сякаш искаха да премерят силите си, но ненадейно ромеят го отпусна, Чепа политна назад, другият се хвърли да го хване за гърлото, но той успя да го подпре с коляното си и да го прехвърли зад себе си. Вече беше лесно да забие кинжала между плешките му.

Край шатрите се водеше ожесточен бой. Българите, кой на кон, кой пеша, се сражаваха храбро с двойно по-силния противник. Няколко ранени коне хапеха и газеха изпречилите им се пред тях хора, без да се съобразяват кой е ромеец, кой е българин.

Боилското облекло на Чепа привлече противниковите мечове, той отстъпи и заслони гръб до едно дърво, за да си поеме дъх, но бойна брадва изфуча и се заби над главата му. Изтръгна я и със светкавична бързина я върна към собственика ѝ, който животински изрева и се строполи с разсечено рамо.

Българите се биеха храбро, но силите им не достигаха да станат победители, отстъпваха с нерадостната мисъл, че скоро ще се представят на Тангра, когато неочаквано между противниковите редици настъпи паника. Като митически великан, сграбил с две ръце тежкия меч, Стоица равномерно пристъпяше и с широки движения на косач, отхвърляше наляво и надясно изплашените ромейски глави. За да окуражи своите момчета, Чепа нападна щръкналия на височината командир.

– Варварско куче, умри! – изкрещя изненаданият офицер, но българинът успя да отклони удара му, мечовете им се плъзнаха по остриета, ръцете им се допряха, лицата им се доближиха и Чепа усети лошия дъх на развалените му зъби; напъна сетни сили и отхвърли меча му, който се заби на няколко крачки. Офицерът изхленчи и го изгледа в предсмъртен ужас.

– Вземи оръжието и наново почвай!

Ромеецът сякаш не искаше да разбере онова, което му казваше Чепа на гръцки, продължаваше да стои като пън и зяпаше от изненада.

– Хайде, вземи си оръжието! – наново го подкани Чепа и леко докосна треперещата му гуша с върха на меча.

Ромеецът сякаш се събуди от лош сън и подскочи.

– Започваме! – извика Чепа, направи лъжливо движение, офицерът политна, българинът приклепна, подпря го с рамо, завъртя го във въздуха и го заби в земята.

– Милост! – безгласно изстена нагизденият противник и склочи ръце за молитва.

Чепа победи, затова му се полагаше да изпита удоволствие и от милосърдието си, още повече че всичко се извърши пред възхитените очи на неговите момчета.

Половината от ромейците останаха без глави, а другата половина се давеше в дерето или се тътреше по колена да проси милост. Напълно объркан и жалък, офицерът се надигна и заскуба косите си.

– Прости ми, Стефане! – проплака той.

Горкият, той го помисли за стратега на Юстиниян, но това не го учуди, защото говореше хубаво гръцки, а по онова време нямаше вестници и списания, в които да се отпечатват мъжествените ликове на военачалниците.

– Събери каквото е останало от тази паплач и тръгвай с нас! Проговориш ли някъде, без да съм те запитал, веднага ще останеш по-къс с една глава! – заповяда той на нещастника.

– Боже, не зная вече на кого да служа! – въздъхна офицерът.

– Глупак! Разбира се, на победителя... Как се казваш?

– Гладиол...

Във всяка епоха хората са се назовавали различно, а по времето на Тервел по-изисканите ромейци кръщаваха своите синове с имена, окончаващи на „ол“. По името и по скъпите доспехи се разбра, че ромейският офицер е някакво знатно мамино синче.

Не можах веднага да тръгнат, защото трябваше да погребат убитите си другари и да възстановят силите си. За хапването се потруди Стоица. Той бързо се разшета, откри запасите на ромеите, раздаде ги на момчетата и се съсредоточи в обилно и здравословно ядене.

Може би се учудвате, че след героичната битка (тя беше много по-страшна и жестока, отколкото я описях) веднага започнах да говоря за хапване. Не трябваше ли да ви разкажа за подвизите на загиналите, за техните предсмъртни стонове и последни думи?... Оставям това да сторят онези, които никога не са били герои и не са участвали в битки.

Всички скърбяха за убитите си другари, но същевременно и малко им завиждаха, защото си бяха свършили работата на тоя свят и щяха завинаги да си почиват, а на останалите живи им се налагаше да ядат. Тангра ги съветваше да се надсмиват на смъртта.

При загуба на близък Тангра задължаваше да пеят, да се веселят и това е по-правилно, отколкото безполезно да се скърби за нещо, което не може да се възстанови. А и Патрициол учеше, че не всички мъртви са мъртви и не всички живи са живи, защото много често живите гробовно мълчат, а мъртвите говорят, но тях ги разбират само онези, които още не са родени.

Отрядът загуби петима, но се увеличи с петнадесет. Съблякоха дрехите на убитите ромейци и се премениха с тях. Само за Стоица не се намери подходяща за широките му гърди ризница, затова се уви в ромейски плащ и на главата си постави блестящ шлем с пера.

Ромейците се оказаха благоразумни и не проявиха излишен патриотизъм. Те станаха мюрета, но не за да привличат своите сънародници, а внимателно да ги отблъскват. Отрядът минаваше край ромейски гарнизони, отдаваше военни почести и продължаваше мисията си към Солун. Навлякъл униформата на императорски офицер, Чепа изпитваше задоволство, че е измамил вековните хитреци, а в същото време се и страхуваше от варварските стрели, защото фалшивият му сан, а и блестящото облекло можеха да предизвикат недоразумение.

– Аз съм роден в този град – рече Гладиол, когато се приближиха към Солун.

"Жалко, че не предвождам армия!" – въздъхна Чепа.

– Трудно ще влезете в града – продължи Гладиол. – Само в петък, за големия пазар, пускат селяните да си продават млякото, маслото и зеленчуците, но част от тях остават заложници при стражата и ако до определения час продавачите не се завърнат при градските врати, главите на заложниците се търкулват.

– Добре са го измислили – каза Чепа.

– Катепанът на Солун е много умен. Той ми е роднина...

– Поздрави го от мене.

– Но аз още не зная кой си?

– На победения не е разрешено много да знае, особено когато има дълъг нос – изсмя се Чепа.

Хан Кубер страдаше от ревматизъм и затова Чепа го намери на Керамисийските минерални бани. Когато видя, че към него се отправят мъже в ромейски доспехи, чичото пребледня и краката му се разтрепераха. Навярно си помисли, че в негово отсъствие е станал преврат и противниците му са пуснали в държавата ромейски войски.

– Чичо, здравей! – спаси го от сърдечен удар Чепа.

– Идиот! – с въздишка на облекчение изпъшка старият и тежко се отпусна в прегръдките на племенника си. От страх той дишаше бързо, но когато се успокои, наново възвърна наперената си стойка и заповяда да се

обезглави началникът на личната му охрана. След като с живота на най-верния си човек оправда малодушието си, Кубер попита Чепа защо е дошъл.

– Да ти донеса поздрави и дарове от племенника ти Тервел, който след смъртта на брат ти Аспарух по волята на Тангра стана хан на българите.

Кубер не обърна никакво внимание на думите му, защото знаеше, че племенникът му не е прекосил хиляди разтега, за да го поздрави.

– Добре. Добре... А как се справя хлапакът с трона? – с отегчение попита той.

– Като всеки нововъзкачен смята, че е предопределен да стане велик.

– Хи-хи-хи... Велик!? – задруса се от смях ханът. – И аз някога вярвах... Хи-хи-хи... А чак сега разбрах, че това не ставало по желание, а по благоволение на съдбата и щастливото съчетание на обстоятелствата. С други думи, ако имаш късмет, ще бъдеш велик, а ако ти липсва, ще се задоволиш да величаеш друг.

Чепа разказа на чичо си за премеждията и старият плесна от удоволствие ръце. Българите не умееха да се смеят, но Кубер правеше изключение, защото, когато племенникът му описа как са рязали главите на ромеите, често трябваше да го потупва по гърба, за да не се задави от смях.

– Не се учудвай, че така невъздържано се смея! – извини се той. Казват, че смехът носел здраве и в това се уверих. На младини, за да не изглеждам само амбициозен, а и умен, бях мрачен и сериозен. Смятах, че и най-малката усмивчица ще урони престижа ми, но впоследствие така започнах да се хия, че дори при смъртта на най-близък човек не мога да прикрия усмивката си. А особено много се смея, когато узная, че някой по-млад от мене е умрял... Просто съм станал шегаджия... Не ми се сърди, че ще те заведа в басейна да продължим разговора си. Тук съм дошъл само за десетина дни, а не искам да пропусна нито една баня... Не бива тронът да се оставя дълго време празен, защото току виж на някого му се приискало да седне на него... Ех, този проклет ревматизъм, пипнах го край блатата на Тиса. Да не ти дава Тангра такова чудо...

Чепа хвана стария под ръка, придружи го до басейна и се разсъблече.

– Само да не разклащаш водата – предупреди го чичо му и след като я опита с пръст, нагази със сухите си крака в басейна. – Гледай ти – отново се разсмя той. – Баща ти литна към небето, а аз, неговият батко, още си живея и се къпя... Клатя се, но живея.

– А твоят трон клати ли се?

Кубер глътна вода и я изплю в лицето му.

– Не те е срам? Как може да се говори така на един жив владетел?!

– Рекох да се осведомя. Разбираш ли се с катепана на Солун? Водя ти племенника му. Доста парички можеш да вземеш за него...

– Благодаря ти, но от тази работа едва ли ще падне злато, защото с катепана съм сключил вечен мир и се дебнем кой пръв ще го наруши.

– Видях столицата ти: скромничка, мръсничка, бедничка... и си мисля колко хубаво би било да я преместиш в Солун.

Кубер въздъхна, опъна крака и размърда пръсти.

– Знам – със замечтан поглед рече той. – На времето какво ли не опитвах, но нищо ме излезе... Чувал ли си за Мавър? Свако ти се пада... Хубав план скроихме, но котка ни премина път. Мавър избяга в Солун, като излъга катепана, че уж сме се скарали и иска да ми отмъсти. Повярвах му, та малко ли са предателите, и дори го назначиха за стратилат, но когато се опита да ми отвори крепостната стена, пипнаха го и хайде...

– Избързал е: трябвало е още да ги заблуждава – ядоса се Чепа и тупна с ръка водата.

– Не я разклащай! – писна старецът. – И аз се ядосвам, но не си изкарвам яда от водата... Ние, българите, все бързаме и все грешим... Първо режем, а после се мъчим да мерим и кроим отрязаното...

Най-после Чепа реши да обясни на чичо си защо е дошъл при него и му разказа за бягството на Юстиниян и за молбата му българи и славяни да го подкрепят, за да си възвърне престола.

– Ха-ха-ха! – изсмя се старият. – Виж ги ти глупачетата, с чужда пита помен искат да правят. А и Тервелчо се хванал на въдицата на стария хитрец...

– Може да не се е хванал на въдицата му, а него да е хванал – обиди се Чепа.

– Лъже! Лъже! Лъже! – развика се чичото. – Безносият изкла половината от народа ми, а другата половина замъкна чак в Опсикион да се бият срещу сарацините... Ей, момче, да кажеш на брат си да не си играе с народа... Народът обича да се хвали с бойните си подвизи, но най-добре се чувства, когато няма война...

Чепа рипна и започна да упреква стария, че е страхлив, но той, без да го изслуша, пипна ухото му и го извъртя.

– Мирувай! Не разклащай водата!

След час, когато робите разтриха и намазаха с лечебни балсами болните му крака, настроението на Кубер се подобри и той дружелюбно покани племенника си да похапнат. Чепа наблюдаваше изгасналите му очи, сухите му спаружени устни и си мислеше за времето, което превръща младежката дързост в страх. Лицето му не беше възторжено и чичото го попита защо се е оклюмал.

– Спомних си за една картина, в която младият, самонадеян Кубер с презрителна усмивка слуша мъдрите завети на своя баща...

– Млъкни! – кресна старецът. – Не разбра ли, че искам мир?... Хората ми са доволни: орат, копаят, отглеждат добитък, а гърците им купуват стоката. Народът трябва да работи, да се уморява и много-много да не мисли, а да спи. Той е като мечката, задоволява се с бурени, плодове и мед но близне ли веднъж кръв, настървява се, забравя, че е бил вегетарианец, и започва да мечтае по-честичко да си похапва месце...

Чепа разбра, че вместо меч чичо му си е избрал за оръжие предпазливостта. А и вече нямаше защо да се перчи и воюва, Кубер отдавна вкусваше сладостите на властта и не рискуваше, защото можеше да загуби.

Ханът седеше на позлатен, тапициран с мека кожа стол, обвиваше слабото си тяло в разкошна източна хавлия, краката му си почиваха в удобни атлазени пантофки, оплешивялата си глава не покриваше с неудобния боен шлем, а с лека копринена арабска чалма. Старият, славният български хан, повече приличаше на оперетен артист, отколкото на суров варварски вожд.

За да прекъсне неприятния разговор, той три пъти изпляска с изнежените си ръце и веднага пред него се появиха десетте му жени, подредени по височина и дебелина. Най-старата нямаше още осемнадесет години, а най-младата едва ли бе навършила дванадесет. Чичото повторно плесна с ръце, чу се музика и десетте дами едновременно завъртяха бедра, заподскачаха и си повдигаха хламидите. Те танцуваха страстно, но не поглеждаха към Кубер, а се усмихваха на Чепа.

– Пръждосвайте се оттук, гювендии, с гювендии! – възмутен от обещаващите погледи, се развика старецът и вдигна чаша да ги удари. Жените още повече повдигнаха полите си, безсрамно се изкикотиха и побягнаха.

Гневът в очите на хана бързо се стопи, когато в залата влязоха роби, закрепил на стриганите си глави блюда с гарнирани фазани, потънали в майонеза риби, мариновани октоподи и лъскави маслини. Полуголи робини грациозно носеха на заоблените си рамене амфори с кипърско вино, изстудена бира и пелин, приготвен от монахините на близкия манастир.

– Ох, омръзнаха ми тези церемонии и чуждестранни ястия – изпъшка чичото. – Копнея да си похапна престояла под седлото, осолена от конска пот нашенска пастърма... Зъби, зъби вече нямам... Не се срамувай, похапни си! – покани той Чепа, възпретна ръкави и с вещица отчупи крака на един фазан.

– А какво ще кажеш за стринките си? – след малко попита той. – От десет народности съм ги подбрал... С тях си заздравих положението. Всичките са дъщери на съседни вождове. Станахме сватове и нито аз, нито те ме закачат. От време на време си разменяме подаръци, ходим си на гости, играем на кокалчета и да не забравим военното изкуство, правим паради...

Въпреки че нямаше зъби, чичото си похапваше добре и често присягаше към кипърското.

– Тя моята вече свърши – развълнува се по едно време той. Бяхме млади, неопитни, не послушахме мъдрия старец, скарахме се, разделихме се и пропаднахме. Смятахме, че морето е до колене и че земята ще разреши да я тъпчат много велики хора.

Той изплю едно кокалче и продължи:

– Окото ми се уплаши от тези славяни. Опърничав народ, уж кротки селяни, а ми се качиха на главата... Аз ги освободих от ромеите, мислех, че ще ми се подчиняват, ще ме слушат, а те, като навиряха нос, къде седнат, къде станат все за равноправие с българите бълнуват... Реших да ги подплаша, резнах няколко непокорни глави, а другите, като се надигнаха, пишман станах. За да замажа буйността си, ударих го на молба, пуснах им няколко потлъстички обещания, започнах да я карам кротичко, хрисимичко, иначе, надигнат ли се, ако рекат, дето се казва, с плюнка ще ме удавят... Ех, някога си мислех, че ще създам нова Велика България, а то какво стана? Момчетата ни започнаха да се женят за славянки, момичетата хукнаха по славяни, народи се един шарен свят, дето ни в Перун, ни в Тангра вярва, а чуе ли солунските камбани, започва да се кръсти. Тая християнска мода ще разврати скромния ми народ. Ето вече няколко боилски синове пуснаха бради до пъпа и станаха монаси, а бащите ни забравиха страданията, просят титли и само за пържоли и вино говорят.

– А като добре се угоят и забравят как се държи мечът, тогава ромеите ще извадят ножа и като шопари...

– Тангра да ни пази! Дано това не става до края на нещастния ми живот – изхленчи чичото и се прекръсти.

Чепа разбра, че мисията му се е свършила, и стана.

– Виж го ти! Тръгва си – учуди се Кубер. – Остани да ми погостуваш, да ми разправиш как я реди моят племенник. Коли ли още жертвеното куче?... Съвсем забравих как ставаше това. Лошо, лошо е да си съсед с културен народ. Разваля ти тертипа...

Чепа заповяда на Охсун да оседлае конете и протегна ръце към чичо си за сбогом. Той беше вече прехвърлил чашите и с насълзени очи зафъфли:

– Много здраве носи на Тервел и му кажи да внимава! Да пази кръвчицата на народа си и да не вярва на безносия... Вярно, Византия е вече стара, изнемощяла, но другите народи никога няма да разрешат да се намести някой си варварски хан на трона й... Византия е като старите хора, обича да я слушат и уважават. Тервел да не се заяжда с нея, а да я котка, та дано след смъртта си да му завещае нещичко...

6

ОБЯДВАХМЕ ВЪВ *"Вятърната мелница"*. Решихме с донкихотовски идеализъм да забравим случилото се на плажа.

Старият е чуден! Когато е най-тъжен, най-смешно разказва...

На Дияна хареса Кубер, защото приличал на чичо й, който се борил за социализма, но постоянно плачел да го пратят като специалист в капиталистически страни... А когато старият стигна до стринките на Чепа, малката така неудържимо се разсмя, че стана нужда да я придружа до тоалета по спешност.

Пихме кафе и се спуснахме към къмпинга, задръстен от коли и разноцветни палатки. На един павилион ни посрещна намръщена славянка, разбра, че сме й сънародници, и ни тръсна три топли шишета кока-кола, но даже да ни бе напоила и с отрова, пак нямаше да ни развали настроението, защото до мене стоеше Дияна. И все пак предчувствах, че удоволствието ми няма да трае дълго и в това се уверих, когато стигнахме тенис-кортовете и старият ми предложи да разменим по някоя топка за освежаване.

– А кръвното? – провокационно запитах аз.

– Кръвното не се качва от движение, а от вълнение – отвърна в рима той и аз се преклоних пред поетичния му дар.

На времето старият слисвал парижанките с маниера си на елегантен тенисман, но славата му залязла, след като покорил майка ми. Все пак той упорстваше, години наред навиваше будилника да звъни в зори и с още неумити очи ме подгонваше през парка към тенис-корта. И докато не ме видя юношески шампион, не миряса... Според него, ако не съм бил толкова мързелив, щял съм да стана европейски шампион, но освен че съм бил мързелив, липсвали ми воля и амбиции, независимо от това, че съм притежавал каучукови мускули, които, разбира се, съм наследил от него.

Не ми се играеше, защото знаех, че нямаше да ми прости, ако го биех пред чужди хора. Той беше особен – радваше се, когато побеждавах другите, и ми се сърдеше, когато го биех; наричаше ме грубиян и играч без стил. За него

тенисът беше някакъв спортен балет с плавни ръкомахания и аристократични фасони, а за мене той винаги е бил игра на точки и геймове.

Молах се да не ни дадат ракети и екипи, но домакинът на кортовете ни запита колко часа ще играем и ни откъсна билетчета срещу заплащане. Бях ядосан и реших набързо да ликвидирам стария.

Млад чужденец мързеливо се протягаше под сенчестия навес и Диляна се настани до него.

Нашият се поразтърпка по корта, намери го за пресъхнал, после се пхна в склада и измъкна две ракети. Разбира се, натика ракетите под носа на домакина, за да се увери оня, че не ги е съхранявал правилно и са се деформирали.

Милион давах да си седя под навеса с малката, но за играта трябвах най-малко двама и се потътрих към корта. Когато, отчаян, излязох на слънце, внезапно извадих късмет. Чужденецът се размърда и приближи към стария. Показа се, че и той копнее да си начеше крастата.

Върнах се при Диляна, която ми откри, че играела тенис на маса, но нещичко разбирала и от истински тенис, понеже втората ѝ майка насила я водила по кортовете на Париж с цел да я въведе в доброто общество.

От първите топки ми стана ясно кой ще победи. Старият щеше да си има неприятности с чужденеца, който се оказа американец, попаднал по някакъв мистериозен начин по нашата земя.

Този американец ми развали настроението, първо, защото умееше да играе, както трябва, и второ, защото беше хубав и очите на Диляна непрекъснато шареха в неговото поле. Изпих една оранжада и от нея не ми стана по-весело.

Старият танцуваше своя класически тенис и с люлеещи движения на цялото си тяло връщаше с усмивка топките, които младият му партньор без усилие праскаше. И аз от уважение към белите му коси постъпвах така, но чужденецът прекаляваше с любезностите си.

– Чудесно играе – обади се Диляна.

– Кой?

– Баща ти...

– Уверен съм, че би победил всички с десет години по-млади или по-стари от него, но този тип – никога.

– Но той спечели гейма?

– Я не се занасяй!

Той беше може би на моите години, но с десетина сантиметра по-нисък от мене, затова изглеждаше по-широкоплещест и по-мъжествен. Играеше с пестеливи движения, прибягваше към топката леко и не правеше излишни маймунджулуци за чуждо удоволствие.

– Ще си отрежа носа, ако този тип не се окаже някакъв професионалист, който търси подвижна стена за тренировка – казах аз, но Дилиана се бе увлякла в играта и не ми обърна внимание.

Старият гузно изглежда няколко сервирани топки и преломът настъпи. Пет минути американецът си играеше с него като с ученик от забавачницата и кръвното на нашия се вдигна.

– Ей, какво зяпаш, ами не дойдеш да натриеш тази противна муцуна – изгубил търпение, изкрещя към мене той и след това любезно обясни на противната муцуна, че се е уморил и иска да си отдъхне.

Нямаше как, трябваше да се спасява семейната чест. Подадох ръка на американеца и започнах да загревам, без да показвам какво мога. Партньорът без никакви усилия ми връщаше мързеливи топки.

Старият пхтеше и пиеше оранжада след оранжада.

Стига си се шегувал – от време на време подвикваше той, но аз продължавах да опипвам противника си и не можех още да открия слабите му места. Опитах всички мои номера и той ми отвърна със свои, които не ми харесаха.

Извиних му се, че не съм отдавна тренирал и предложих да започнем сериозно.

Сервисът му беше бомбен, но не му направих удоволствието да си изпълни замисления смач³, нахалникът ме поздрави и когато изтича към мрежата, пратих му зад гърба един от моите неочаквани лобове⁴. След това ме принуди няколко пъти да се възхитя от неговите дроп шоти⁵ и реших срещу

³ Смач – удар над глава, с който по правило трябва да завърши атаката.

⁴ Лоб – прехвърлящ удар.

⁵ Дроп шот – скъсен удар.

неговата техника да заиграя по най-гаменския начин, без да обръщам внимание какво ще си каже старият.

Моята сила беше в точните сервиси, в бързите ретури с бомбени смачове и това до известна степен компенсираше посредственото ми разиграване на топката.

След десетина минути се уверих, че срещу мене стърчи тенисман от висша класа, но това още повече ме озлоби и реших с възможно най-силни удари в движение да убивам хитро изпращаните ми фалцирани топки.

Никога не съм бил така буден и нащрек. Мъчех се да доловя всяко намерение на американеца и въпреки, че не се сещах за стария и за Дилиана, те тежах в подсъзнанието ми и ме задължаваха да впрегна всичките си сили и воля, за да победя, защото смятах, че ще се случи нещо лошо, непоправимо и смешно.

Моят партньор се превърна във враг, скрито се радвах, когато насочвах топката така, че той мижеше безпомощен срещу слънцето, когато се връщаше назад без да я достигне, или нервно протягаше ръка към филето да я вдигне. А когато открих, че той по-слабо реагира в лявата половина на корта, просто щях да изкрякам от радост.

След половин час ми стана ясно, че оня тип е по-слаб физически от мене, с мъка отразява силно лифтирани⁶ топки и постоянната игра до мрежата не му се нрави.

Но аз нямах неговата техника, неговата методичност и разнообразие в тактиката, неговите пестеливи движения и елегантна игра с крака. Аз търсех да го сломя с хитрост и сила, така и продължих втория сет⁷, без да го загубя, като пращах удари във внезапно появилата се сянка, тъй като усетих, че не винаги точно ми ги връща оттам; разигравах го с дълги удари, за да го уморя, но каквото и да правех, знаех, че в края на мача той ще бъде победителят. И ако продължавах да задържам равен резултат, това го постигах с такова конско тичане и злоба на разярен бик, че на няколко пъти старият ме предупреди да не стигам до бой.

⁶ Лифтирана топка – горно въртене; горната повърхност на топката се движи в посока, обратна на постъпателното ѝ движение.

⁷ Сет (англ). – партия /част/ от игра на тенис.

Настъпилият здрач ме спаси и ние прекъснахме мача. Тръгнах към Диляна неземеен, олекнал, със сто свирки в ушите.

– Щом успя да се справиш с Бъки Смит, има надежда да станеш добър инженер – тържествено ме посрещна старият.

– И да не е Бъки, все пак не е случаен – отвърнах аз.

– Бъки Смит е! Бъки е! – развика се Диляна и чак тогава забелязах препълнения с мъже и жени навес – Вие ни трябва. Моят партньор си изкълчи крака и докато го лекуват, трябва да скучая, а Форест Хил⁸ няма да ми прости... – каза ми Бъки Смит.

Убедих се, че наистина съм играл със световноизвестния тенисман, и се помъчих да бъда индиферентен като боила Негюн, когато Чепа му представил Юстиниян.

– Аз съм изненадано-учуден и щастливо-радостен, че ви срещнах. Партньор с такава биволоенергия и антилопоподвижност е неоценимо доларо-доходен – започна да натрупва епитети американецът и по-късно разбрах, че той е изучавал нашата страна по произведенията на Неофит Бозвели. – Плащам по 10 долара на часотренировка.

– Не ви разбирам.

– Десет дни по шест часа тренировка и по десет долара за всеки час...

– Шестотин долара! – ахна навесът.

– Няма ли най-после да дойде тази оранжада? – запитах аз.

– Петнадесет долара на час – делово предложи американецът.

Домакинът донесе оранжада и устните ми заподскачаха от нетърпение. Диляна разглеждаше една тенис-топка, сякаш не беше виждала никога топка.

– Двадесет долара на час и си подайте ръката!

Навесът онемя.

Старият чукаше цигара в масата.

– Смятам, че достатъчно си поиграхме – след втората оранжада отвърнах аз. – Ние сме се захванали с друга игра и не желая да я прекъсвам. После баща ми е стигнал на най-интересното място... Скоро ще бъдем в Цариград...

– Да не би доларите да са малко?

⁸ Навярно известен тенис-турнир /бел. Съст./

– Аз съм студент, баща ми ме издържа и не ми трябва пари.

С неопределена гримаса Смит пристъпи към оранжадите. Старият с особено достойнство запали цигарата. Дилиана подхвърли топката, плесна два пъти с ръце и наново я хвана. Американецът се заинтересува от нашата игра.

– Тя се играе осем века преди да е бяла открита Америка... Трима вървим по пътя на един български владетел и се мъчим да разберем намеренията му. Казвал се е Тервел... А вие трябва да играете винаги на добре осветен корт и да обръщате повече внимание на лявата му страна. За високите топки тренирайте скокове с въже, повечко баскет и по половин час вдигайте гирички, за да ви се усили сервиса...

– Браво! Това ми препоръча и един английски треньор...

– Да тръгваме! – надигна се старият.

Американецът се залепи и предложи заедно да вечеряме. Ние му посочихме туристическите си дрехи, но той ни обясни, че сега са карнавални дни и всеки, както желае, може да се маскира.

Решихме след час да се срещнем в Пиратския кораб.

В хотела намерихме всички удобства, но не и костюми. Дилиана първа се сети как да се маскира. Със спален чаршаф и цветя в косите, тя ни представи антична девойка: боса, с едно голо, изпечено от слънцето рамо. Старият се вдъхнови от нейния тоалет, смъкна от масата покривка, с въглен нарисова на гърдите си конник и се превърна на Чепа.

Аз разроших косите си и оставих да ми се виждат всички мъжествени мускули. В битката с американеца усетих в себе си кръвта на Стоица.

Със старовремски файтон се отправихме към *"Пиратския кораб"*, който отдалече миришеше на скара и кънтеше от ударите на джазбанд. Той грееше от разноцветни светлини, черните му знамена бодро развяваха агнешки кости и черепи, медните му топове бяха заредени с бутилки сливова. Ресторантът на палубата и барът в трюма гъмжаха от маскирани пирати и звънящи от злато робини. Те хрускаха захаросани бадеми, пиеха шампанско и танцуваха.

Щом капитанът управител ни видя, веднага ни изгони, но американецът гарантира за нас и той му се усмихна. Настанихме се на централна маса, поръчахме си пържени пилета и делва с вино. Келнерът пират ни изглежда враждебно, но след като усети в ръката си пет долара, учтиво ни се поклони и светкавично изпълни поръчката. А ние, за да бъдем в стил на века, си, започнахме да се храним с пръсти, като от време на време ги и пооблизвахме.

Пиратите се ужасиха и един, маскиран във фрак, се прекръсти и извика:

– О, докоги, че се излагаме пред света?!

Когато вдигнахме пръстените паници и виното протече по брадите и загъделичка гърдите ни, пиратът във фрак ни нарече текезесарски простаци, след което старият го пипна за фраковата опашка, два пъти го завъртя и любезно му обясни, че ако продължава да дрънка, ще му пререже гръкляна. Уплашеният пират бързо се оттегли в трюма.

След това старият пожела оркестърът да му изсвири българска песен и след дълго убеждаване молбата му бе изпълнена и настроението му се подобри. Диригентът на оркестъра с ирония призна, че досега никой българин не е проявил толкова оригинален вкус.

– Стоица, покани ме за танц! – заповяда ми Дияна.

Когато се упътихме към дансинга, оркестрантите решиха да си отмъстят за българската песен и засвириха най-бързия модерен танц. Пиратите започнаха да си потриват ръцете и да злорадстват. От трюма се показва пиратът във фрак и се провикна:

– Те сеги, че ги видим колко им струва колтурата!

Започнах да въртя Дияна, да я подмятам, да правя фантастични фигури, които пиратите още не бяха научили. Саксофонистът наду жили, пианистът разроши коси и заудря клавишите с носа си. Китаристът се залюля като махало на стенен часовник, а барабанистът екзалтирано зарева и така се увлече, че забарабани по плешивата глава на контрабасиста.

– Това са чужденци! – възкликна една робиня и хукна навън, за да се маскира като Дияна.

След малко робините се караха за покривките на масите, пиратите извадиха златни химикалки и внимателно записаха на ръкавелите си непознатите танцови стъпки.

Старият превърза лицето на Бъки Смит със салфетка и го провъзгласи за Юстиниян.

Когато свършихме да танцуваме, всички ни изръкопляскаха и при нас цъфна един фотоапарат със светкавица. Той ни попита на английски дали бихме му позволили да ни направи една снимка за най-голямото българско списание. Ние му позволихме и той ни помоли да му дадем интервю, като разкажем нещо за себе си.

– Оня на масата с превръзката е империалистът Юстиниян, до него седи княз Стоица, а господинът е известният магнат мистер Чепа... – започна Диляна.

– О, значи вие сте мистер Чепа! – зарадва се фотоапаратът. – Толкова много съм слушал за вас, но едва тази вечер щастието ми се усмихна да се запознаем... Харесва ли ви България?

– Йес – отвърна старият. – А на вас харесва ли ви?

– Би трябвало да ми харесва, аз съм, с извинение, българин...

– И не се срамувате да декларирате публично това?...

– Съдба!... – въздъхна фотоапаратът. – Още сме далеч от Запад... А как е нашето Черноморие?

– Хубаво, особено Тауклиман, Корвуна, Одесос, Албена, Месемврия, Анхиало...

– Моля, моля, по-бавничко да си запиша имената... Как казахте? – Корву-на, Тау... ли... ман...

– Дионисополис, Аполония...

– Изумително, изумително!... Навярно с тези странни имена са кръстени новите ни хотели! ... А запознахте ли се с някои българи?

– Да, поговорихме със Стоица, Диляна, Доброта...

– Навярно сте били в някое текезесе?...

– Впрочем вие как се казвате?

– Приятно ми е – Ив Тъпчейлъщ.

– Мерси, другарю Тъпчилещов!...

През това време келнерите тичаха и раздаваха чаршафи и цветя на робините, а на пиратите – покривки и черни превръзки.

– О, вие диктувате модата в тази страна! – каза Бъки Смит. – Моят баща е милионер, аз съм бил два пъти тенис-шампион, но ви завиждам за популярността... Моля, недейте повече скромничи и открийте кои сте...

– Той е цар, тя е княгиня и аз съм княз...

Американецът ни се поклони.

– Извинявайте, ваше величество, още по хващането на ракетата разбрах, че не сте обикновен човек, и сега съжалявам за глупавата си смелост, че предложих на негово височество да ми бъде партньор срещу долари...

– Няма значение, ние сме демократични и умеем да прощаваме.

– Щастлив съм, че ме приемате в компанията си н... надявам се, че моята страна е в добри отношения с вашата?

– Разбира се, посланикът ми във Вашингтон се нарича Ивузир Глиаван...

– Ах, сецам се! С него се запознахме на един коктейл в Белия дом.

Късно се върнахме в хотела, мълчаливи, отегчени. Диляна ни свари кафе. Тя още не беше захвърлила хасената си туника и старият я метна, че е божествено красива.

– Днес ти беше истински артист! – поласка го тя.

– Аз обичам да играя само една роля, защото винаги има успех сред честната публика...

– Добре е, че пиратският кораб е само един, и то фалшив! – обадох се аз.

Старият ми разроши косите.

– И колко е хубаво, че истинската кръв на вода не става – допълни патетично малката. – А сега чакам вечерния разказ...

– Не ти ли стигат тенис-битката, пиратите, приказката за чичо Кубер?

– Искam още!...

Личеше си, че старият не е във форма, и аз реших да го заместя. Поизкашлях се, подръпнах несъществуващите си мустаци, почесах челото си и започнах:

– Както знаем от историята, мисиите излезли несполучливи. С други думи, чичовците отказали да помогнат на Тервел...

– Няма ти да разказваш! – изду устни Дияна.

– Нищо, нищо, нека да го чуем – понадигна се от стола старият. – И после?...

Баян берял душа, а Иратай и другите му синове вече се карали за наследството му и даже не се сещали, че са под робство. Скоро историята щяла да забрави и българите на Алцек, които бързо се претопявали между западните племена и дори се срамували от своя произход. Това личало от сина на Алцек, наконтения с накъдрени коси и чуждоземски обноски Винех. Той мешал българските думи с италиански, гнусел се да хапне конска пастърма и на тържествения обед поискал да му се опече котка.

Като че ли най-много потръгнало на Котраг. Основал си човекът град край река Ател, кръстил го Болгар и се зарекъл да възстанови предишната велика България. Горкият, той не подозирал, че след 6 века „Златната орда“ на татарите така ще овършее неговата велика България, че още 6 века трябва да изтекат, докато правнуците му се опомнят и разберат от кой род произхождат.

Братята на Аспарух отказали своята помощ, но изпратили синовете си да поздравят Тервел и да го посъветват да бъде скромнен и да не вярва на ромейски обещания.

Младият хан се оклюмал.

– Дръж се, братко! – окуражил го Чепя. – Тия наши братовчеди ти завиждат, че си прогресирал. Я ги изритай и повикай славянските князе!... Спомняш ли си Патрициол какво ни казваше: *"С роднини яж и пий, но алъш-вериш не прави..."*

– Вярно, бе – отвърнал Тервел, повикал славянските князе, напомнил им, че приятел в нужда се познава, и допълнил, че ако му помогнат, ще им даде възможност да се обогатят.

Съблазнени от приятната възможност за по-охолен живот, князете с радост възприели предложението на хана да воюват. Писарят надраскал споразумението на пергамент, прочел го на племенните водачи и те се прегърнали в знак на одобрение, пожелали си на добър път и изпили по една делва с медовина. А вечерта Тервел дал богато угощение в Плиска.

За пръв път на ханската трапеза сядал василевс; за пръв път между великите боили седнали и славянски князе. Едри, синеоки, брадати, те придавали на тържествения пир особена тежест и патриархална атмосфера.

По средата на гощавката бащата на Стоица станал и произнесъл следното слово:

– Братя, ние славяните сме поизостанали, още вярваме в таласъми и върколаци, но сме честни и държим на обещанието си... Вярно, българският хан е още млад, няма брада и краката му са криви, обаче знаем, че е умен и смел. Ние уважаваме българите, защото не се лакомят за земя, не ни отвличат добитъка, вещи са във военното дело и затова ще им се подчиняваме, но ако се опитат и в мирно време да ни командват, ще си развалим приятелството, значи...

На словото отговорил Тервел:

– Уважаеми василевс, скъпи славянски князе, мои външни и вътрешни боили, братя, разрешете да изкажа безкрайната си радост, че за пръв път в историята на моето племе всички боили, таркани, копани, а даже и жреците са на едно и също мнение по един толкова важен въпрос за нашето бъдеще. Ние ще направим всичко според силите си да помогнем на Юстиниян да седне отново на бащиния си трон, а той трябва да изпълни онова, което е написано в този договор.

Чепя подал на брат си красиво изработен пергамент и той започнал да го чете:

"Аз, Тервел, поставеният от бога хан на българите, син на Аспарух, внук на Кубрат и потомък на великия Авитохол, обещавам да помогна на Юстиниян наново да вземе в ръце управлението на Византия и отмъсти на враговете си.

От своя страна аз, Юстиниян, син на Константин Брадати и внук на българския приятел Ираклий, единствен наследник на скиптъра на великия Юстиниян, ако с помощта на българи и славяни успея да си възвърна трона, обещавам:

Да предам на новооснованата славяно-българска държава в законно владение областта Загоре.

На всеки войник от войската на българския хан да подаря по шепа злато и по шепа сребро.

Боилите и князете да получат по пет каруци с платове, по три товара обработени кожи, по сто коня, по петдесет роби и толкова робини и по един щит със злато.

На българския хан Тервел да дам злато и златни съдове, равняващи се на боя му и на широчина две крачки. Същия да провъзглася за мой наследник, като получи най-високата титла в империята – кесар.

Да призная и узаконя за вечни времена обединената славянобългарска държава България.

Всяка година да изпращам данък на българския хан в размер на онова, което ще получи при възкачването ми на престола. "

Под гръм от одобрителни възгласи Тервел и Юстиниян сложили своите печати на договора.

Народът ликувал. Децата размахвали дървени мечове и беснеели от радост, възбудени от необикновеното оживление, кучетата лаели, конете цвилили, само жените тревожно мълчали и двамата Вокиловци гледали мрачно.

За да ознаменува това смело решение, Тервел заповядал на кавхана да устрои голям лов. Разбира се, тогава не съществували резервати с полуопитомен дивеч, който без какъвто и да било риск можел да убие и най-неопитният и страхлив дипломат. Древният лов наподобявал сурово военно обучение, при което се проливала не само животинска, но и човешка кръв. Там ловците проявявали своето хладнокръвие, ловкост, съобразителност и издръжливост. Да, тогава никак не е било лесно да се убие мечка с копие и пъдпъдък със стрела...

– Защо мълчите? Не вярвате ли? – запитах аз Диляна и стария, които ми се стори, че ме поглеждат със съжаление.

– Достатъчно! – отрязва ме Диляна.

- Аз се придържам към историческите факти... Кой може да ги оспори?
- Така е, но... – протегна врат старият.
- Какво но? – не на шега се ядосах аз.
- Но, не винаги е разрешено на човек да се шегува с някои неща. Знам, че ще ме упрекнеш за шегата ми с Кубер, но той е само Кубер, а не Тервел...
- Не може да се угоди на стария.
- Всъщност като пръв опит това не беше съвсем лошо. Обаче му липсва нещо... – обади се Диляна.
- На тебе ти липсва нещо – подхвърлих ѝ аз и ѝ дадох възможност да се любува на гърба ми.
- Старият не обича конфликтите. Помири ни, но все пак за наказание реши той да разкаже за лова.

VI

ОТРАНО МАДАРСКАТА стъгда бучеше от груби гласове. Поканените за лова първенци показваха едни на друг оръжията си, хвалеха конете си и се караха на подскачащите край тях роби. Кучетата скимтяха от нетърпение, душеха земята с влажни носове и дърпаха синджирите. Соколите впиваха остри нокти в рамената на птичарите и неспокойно въртяха глави, закачулени с кожени калпачета. Оръженосците изпробваха здравината на копията, напъваха мишци да огънат жилавите лъкове и окачат тетивата. За да няма спор при едновременна стрелба по дивеча, всеки ловец носеше различно оцветени стрели. В колчана на Тервел стърчаха червени, а в този на Юстиниян – сини.

Кавханът Неши даде знак за тръгване, рогове нарушиха утринната тишина и гръмогласно отекнаха в Мадарските скали. Потеглиха кучкарите, последвани от двама знаменосци; първият на бял кон, с набучена на копие конска опашка, а вторият на чер кон, развял копринен плат с извезан на него двуглав орел. Зад знамената на сиви жребци язدهа Тервел и Юстиниян.

Бившият василевс носеше скъпо облекло, което един дуросторски шивач му уши, копирайки го от църковна фреска на Юстиниян Велики. Безносият продължаваше да се хвали, че някогашният император му е прадядо, опит-

ваше се във всичко да му подражава, в подробности беше изучил неговия живот, а Кодекса и новелите му знаеше наизуст.

Тервел носеше лек ловен костюм без украса и излишни гънки от плат. На ръцете му не дрънкаха златни гривни, на гърдите му не подскачаше скъпоценна огърлица, но въпреки скромното облекло по гордата осанка и умен поглед всеки можеше да разбере, че младият мъж е потомък на древен, властвал от векове род. Той не кичеше главата си със златен римски венец, нито със скъпоценна корона, той носеше кожена островърха шапка, опасана със сива вълча опашка, каквато шапка са носили всички потомци на великия Авитохол.

Въпреки че из цялото племе не можеше да се намери по-достоеен мъж за вожд, Ирник и Пумир не го обичаха, защото и те, като хазарският Хаган, смятаха, че приятелството му със славяните унижава българското племе. Вокиловците строго държаха за чистотата на българщината, на старите традиции и бяха върли противници на каквато и да било дружба с хора от чужда кръв; те презираха мирните земеделци, гнусяха се от техния труд и уважаваха само онзи, който знае умело да язди, да борава с оръжие и да убива. Вокиловци бяха войници – силни, смели, с много мускули и малко ум.

Чепа спря коня и изчака Стоица да се изравни с него. Мисията до хазарския хаган, а по-късно и пътешествието им до Кубер ги толкова сближи, че вече не можеха един без друг. Тази дружба се харесваше на Тервел и на славянските старей, но не и на вокиловците, които профучаха край тях и подхвърлиха на Стоица, че щял да прекърши гръбнака на коня с тромавото си тяло.

– Фашкиджии! – провикна се славянинът. – Ако речем, и за семе няма да остане от вас... – И като се сети, че обижда и Чепа, срита коня с пети, приближи се и го прегърна. – Не ми придирияй, брате! Мъка ми е заради тия неразумни, дето не могат да проумеят, че без нас няма да се запрат на тази земя и едно лето...

– Да не говорим! Виж какъв хубав ден за лов се показва! – помъчи се да прекъсне неприятния разговор Чепа.

– Защо да не си похортуваме? – пламна Стоица и ченетата му застрашително изтракаха. – Забравиха ли, че ние доброволно оставихме тлъстите ниви на Мизия, за да пазим усойните клисури на Хем? Та не отстъпихме ли на

българите и столнината си Плиска? Нима тате не склони седемте славянски княза да се сдружат с Аспарух; да ви копаят ровове, да ви подпомагат срещу Константин Брадати, да ви хранят, а сега тези хубостници....

– Остави ги! Не си заслужават да се ядосваш заради тях.

– Отдавна исках да ти изплача всичко, което ми тежи, а ти го кажи на брат си. Нека да чуе какво мислят славяните и да помни, че сме му равни, а не парици, и че няма да траем да ни се подиграват разни...

– Не си прав! Знаеш, че Тервел ви уважава...

– Тъй е, ама ти пак му кажи... Аз ще съм първият, който ще ратува за дружбата, ама не ми харесва преднината, която се дава на боилите и на техните отроци. И ние можем да въртим меч, не един път сме водили жестока рат, пък сме допирали и до стените на Цариград, но не се хвалим и не посягаме към мекото на баницата. Слава на Исбул, Онегавон и на всички богатири, загинали от вражи меч, но на техните синчета, които заради славата им искат да добият полза, няма да го бъде... Слава на витязите, сложили кости за добруването ни, слава и на бъдещите герои, които ще бранят земята ни от врагове, но докато станат герои, нека бъдат смирени и работливи.

Челната колона спря пред дъбова гора и ловците се разделиха на групи, отдалечени една от друга по на .двеста-триста разкрача. Чистият изгрев предвещаваше слънчев ден, падналата през нощта роса даваше възможност на кучетата лесно да намират следите на дивеча, а и ветрец духаше срещу ловците, така че животните нямаше да усещат миризмата на хора и коне.

Когато изтокът избледня, от дълбочината на гората долетяха думкания и викове. Погледите на ловците се забиха в крайнината, откъдето всеки миг се очакваше да се появи първата жертва.

По стара ловна традиция се направиха обзалагания. Тервел заложи, че първо ще се появи бизон, а Юстиниян – вълк. На останалите нищо не оставаше, освен да се обзаложат на определените от първенците животни, въпреки че естествено беше като най-страхлива и най-бърза да се появи сърна.

И наистина между дърветата се запремята млад сръндак, изскочи на поляната, стъписа се, за миг изгледа ловците с уплашени очи, но докато се обърне, стрелите го стигнаха. Сръндакът направи предсмъртен скок и зари колена в земята. От много стрели само една го бе наранила смъртоносно – стрелата на Пумир.

– Да си ми жив, Пумире! Нека твоите стрели така да поразяват и враговете ни! – поздрави го Тервел.

– Ювиги, моята ръка е безпогрешна, но ти не позна. Първо се появи сръндак, а не бизон – отвърна Пумир.

Малцина чуха думите му, защото между ловците настъпи суматоха. Притеклите се да приберат сръндака слуги побягнаха, подгонени от бизон. Животното настигна един нещастник, подхвърли го с рогата си и със страшна сила върхлетя към Стоица.

Бизонът беше необикновено едър, по колената му нямаше козина, признак, че много пъти се е борил приклепнал със съперници, а окървавените му рога блестяха на утринното слънце като две страшни ками.

Несвикналият да се сражава на кон славянин неумело хвърли копие към бързо приближаващото се животно и не успя да го улучи. Уплашеният жребец вдигна предни крака и изтърси ездача си. Бизонът светкавично разпра коня, прегazi го и с пяна на уста върхлетя към търкулналия се на тревата славянин.

Някой пусна стрела, но тя се прекърши от якото бизонско чело. Ловците занемяха. Безпомощно очакваха да видят смъртта на Стоица под копитата на свирепия самец, но стана нещо необикновено, невиждано, което смая всички. С лъвски скок славянинът се хвърли към разяреното животно, успя да го хване за рогата и започна да се бори с него. Никой не смееше да метне копие или стрела, защото човекът и животното се въртяха на едно място, образуваха вихрена маса, под която излитаха буци пръст. Изведнъж от тази маса подскочи човекът, стовари цялата си тежест върху главата на животното, то приклепна, опита се да отхвърли товара си, но вратът му изпука и започна да се извива настрани. Славянинът постави крак пред предните крака на звяра, даде последен напън и го повали. Вече беше лесно да се забие копие в ревящия от безсилие бизон.

Ловците препуснаха към Стоица, седнал върху още гърчещото се животно и изумени от силата му, го поздравиха с гръмки викове и ликуване сякаш самите те бяха извършили подвига. Те опипваха мощното бизонско тяло, цъкаха с език, клатеха от удивление глави и със страхопочитание поглеждаха към тежко дишания славянин.

Чепа беше щастлив, че неговият приятел показва на всички своята сила, и потърси с поглед Пумир, за да разбере впечатлението му, но когато го откри, забеляза, че той крадешком измъква една синя стрела от колчана на Юстиниян. Отвори уста, за да го изобличи за непристойната кражба, но бясно тичащ викач привлече вниманието на всички. С изплашени очи и пресъхнал глас викачът съобщи, че кучетата са вдигнали мечка. Запалени от ловна страст, ловците хукнаха към конете и след малко вече препускаха към гората. Край мъртвия бизон останаха само Чепа и окървавеният от борбата Стоица.

– Върви, не оставяй брат си сам! Пази го от хората, от зверовете той знае как да се пази! – викна славянинът на своя приятел, който дереше ризата си, за да му превърже раните.

Чепа се сети за Пумир, позова коня си и след малко нахълта в горската пътека, към която се бяха отправили Юстиниян и Тервел. Скоро пътеката се изгуби между ниски шубралаци и той се принуди да продължи пеша, следвайки дирите на двата коня, които откри завързани за едно дърво. Усетили миризмата на звяра, животните неспокойно клатеха глави, пръхтяла и се мъчеха да се освободят от юздите си.

Чепа пусна жребците и по овлажнената от утринната роса шума лесно намери следите на двамата ловци, които минаваха през девствен гъсталак от леска и сплетени бодливи къпини. Един клон дръпна дрехата му, той се изви, за да я освободи, и изведнъж му се стори, че не е сам. Дочу пръщение на клонки, повдигна глава и забеляза една островърха шапка ту да се снишава, ту да се издига. Усъмни го предпазливостта на ловеца и реши да не го изпуска от очи. Когато пред него се мярнаха гърбовете на Юстиниян и Тервел, шапката притича и се скри зад ствола на стар бряст.

Брат му и ромеят бяха стигнали до полянка, през която минаваше пълноводен поток. Те наплискаха лицата си и Юстиниян с бързи крачки се отправи нагоре по течението на потока. Мястото беше удобно за пусия и навярно двамата бяха решили от различни страни да нападнат появилото се животно.

Лаят на кучетата се засили, Тервел се огледа; прибяга до една повалена от гръм върба, заби копието до нея и извади от колчана стрела. От своето място Чепа можеше да наблюдава Тервел и непознатия, който продължаваше да се крие, без да издава присъствието си. Постепенно равномерният лай на гончетата се превърна в злобно квичене. Тервел постави на лъха стрела, непознатият също се надигна и Чепа позна Пумир. Вокиловецът вдигна лък, опря ръка в дървото и преди да се появи звяра, няколко пъти опъна тетивото, вече ясно определил целта, по която да пусне стрелата. Звънтящите гласове на кучетата и шум от чупене на клонки се чуваше отдясно, а Пумир не отделяше хищно присвити очи от гърба на хана.

Мечката изскочи близо до Юстиниян. Изненадан от ненадейната ѝ поява, той не можа да я уцели и тя с няколко скока прекоси поляната, нагази в потока и продължи да бяга по водата. Пумир опъна лъка си, но стрелата на Чепа го изпревари. Чу се сподавен вик, последван от рева на раненото от Тервел животно. Чепа изтича към Пумир и същевременно видя как освирепелият от болка звярът се хвърли към брат му.

Кучетата нахълтаха на поляната със страшен вой, но не посмяха да нападнат грамадната мечка. Само любимото куче на Тервел се опита да я захапе за врата, но силният удар на тежката ѝ лапа го праметна надалеч. Положението на Тервел ставаше опасно, Юстиниян беше далеч, а и Чепа с нищо не можеше да му помогне, защото беше допрял ножа си в гърба на Пумир. Тервел реши да се прикрие зад поваленото дърво, опита се да го прескочи, но се подхлъзна и падна. Озъбена, с настръхнала козина и оголени нокти, мечката се надвеси над него, но вярното куче наново се хвърли към зиналата ѝ уста, която хлопна и прегриза крака му. Кучето изквича и се провлачи, но със самоотвержеността си даде възможност на своя господар да нанесе смъртоносен удар на хищника.

Пумир стискаше зъби, за да не издаде стон. Дума не отронваше за оправдание, не се опитваше да избяга, само трепереше от болка и омраза. Чепа не го уби, за да изкаже заговорниците си, а и всички боили да видят прикованата му за дървото ръка, защото беше уверен, че някои от тях ще се опитат да отхвърлят обвиненията му. До него лежеше и неизстреляната синя стрела на Юстиниян.

Онова, което Чепа предвиждаше, наистина се сбъдна. По-късно, когато край предателя се събраха всички първенци, някои от тях го гледаха с нескривана омраза, а други се стремяха да доказват, че е станало недоразумение. Пумир не се опита да хитрува, а, напротив, призна, че е искал да убие Тервел. Той отказа да назове имената на другите съзаклятници, но въпреки това Ирник преряза вените си.

Ловът се прекрати. Този път ловците не се хвалеха с убития дивеч, нито разказваха невероятни ловни истории, те бяха потресени от постъпката на Пумир и със страх очакваха справедливия гняв на хана. А той не бързаше, появи се чак вечерта със златната ризница на Аспарух, с меча на Авитохол, сякаш тръгваше в бой. Пламъците на кладата осветиха неговото строго лице и чупеха кървави лъчи в златните люспи на бронята му. С бавни крачки той се приближи, преряза с поглед присъстващите и гневният му гласшибна настаналата тишина:

– Боили, ако някой смята, че е по-достоеен от мене за водач на българското племе, нека излезе напред и докаже това?

Сдържан шепот премина по поляната и замря, когато Тервел наново заговори:

– Тази сутрин аз пожелах стрелите на Пумир да убиват враговете на нашето племе, нима аз съм...

– Ювиги, убий го! – изписка кавханът Неши.

– Смърт! Смърт на предателя! – размахаха лъкове ловците.

– Смърт!? – като ехо повтори Тервел и даде знак да доведат предателя.

Домъкнаха Пумир и го завързаха за дъба до кладата. От израза на побелялото му лице личеше, че той знае какво го очаква. Уплашените му очи се спряха на свещените жребци, за чиито опашки щяха да бъдат привързани крайниците му, за да го разкъсат. Може би той вече виждаше окървавеното си тяло, но не отвори уста и не поиска милост.

Стена от копиеносци оградиха поляната и техните строги, четвъртити лица наподобяваха жестоки идоли. Подпрели шепа върху мечовете, славянските князе попристъпяха от крак на крак и нервно се покашлюваха.

Юстиниян благоразумно остана в шатрата си, защото от опит знаеше, че народът не обича чужденци да се намесват в домашните му работи.

Тервел запита вокиловеца защо е искал да го убие. И вятърът, и горските птици млъкнаха, сякаш да чуят отговора.

– Тангра пожертва целия наш род за славата на твоя. Моят баща загина заради твоя баща, аз – заради тебе. Ти обичаш славяните, аз ги мразя. Аз искам съюз с хазарите, защото с тях ни свързва една кръв, едни слова, едни обичаи и вяра. Ти трябваше да поправиш грешките на Аспарух и чичовците си, които се опълчиха срещу тях...

– Този, който веднъж ни е владял, не би се примирил да бъде равен с нас – с изненадващо спокоен глас отвърна Тервел. – Аспарух освободи нашето племе от хазарско робство, на него се дължи сега да бъдеш първенец, а не роб. Не общ език, не еднакви обичаи, нито братска кръв ме свързват със славяните, а изгодата на моето и твоето племе. Това, което шепотниците на Ивузир Глиаван ти разказват, е подла примамка... Пумире, ти нито си мъдър, нито си храбър, но нека сам Тангра реши съдбата ти!

Жреците доведоха осакатеното от мечката куче.

Суровото лице на Тервел се отпусна, той се наведе и погали предназначения за жертвен оракул животно. – Защо трябва да умре, когато то ме спаси? – попита той главния жрец, който му отвърна, че Тангра искал да бъдат принасяни в жертва най-достойните.

– Излекувайте кучето и нека то да бъде свещено, защото днес в него се бе поселил духът на Тангра... Доведете коня на Пумир!

Още с появяването на коня Тервел измъкна меча си и с един замах отсече главата му. След това с нов удар разпра корема на ритащото животно, пхна ръце във вътрешностите му и изскубна димящия му дроб.

На поляната сякаш нямаше стотици мъже, а стотици дъбове. Тишината и от време на време разкъсваният от огнените езици на кладата мрак създаваха тревожна атмосфера, в която всеки миг се очакваше да прозвучи жреческото предзнаменование. Сянката на хана изглеждаше страшна и свръхестествена. Главният жрец прибяга до убития кон, вля в златна чаша кръв и я подаде на Тервел, а той с неподвижни устни отпи от нея, вдигна я и с припевен глас занарежда:

– Благодаря ти, Тангра, че реши да спасиш живота ми от човек и звяр. Аз те виждам, аз те чувам, ти ми заповядваш да събера всички български и славянски мъже и веднага да потегля на юг. Ти ми обещаващ победа, злато, добитък, роби, плодородни земи и богати селища... Аз ще изпълня твоята божествена заповед и нека бъде вечна твоята слава...

Боилите настръхнаха, ръцете им конвулсивно заопипваха дръжките на мечовете, пламъците изрязваха в мрака мъжествените им лица, чиито очи войнствено светеха.

С молебствено вдигнати ръце Тервел пристъпи към тях и поднесе на всеки чашата със свещена кръв, после мина покрай славянските князе и ги поръси със същата кръв, изправи се с лице към шатрата на Юстиниан и го повика.

Василевсът се появи с евангелие и кръст. Той вкуси от свещената кръв, дръпна три пъти юздата на убития кон, наведе се, наскуба трева, посипа я върху главата си и с подадения му от главния жрец съд поръси присъстващите с чиста вода. Такава беше клетвата на българите.

Тервел целуна евангелието и кръста, обърна се на изток, три пъти се прекръсти и високо извика: *"В името на отца, на сина, на светия дух, амин..."*

– Амин! – повториха няколко славянски князе.

Двамата владетели се изправиха един до друг и вдигнаха десници.

– Ако престъпя своята клетва, нека Тангра ме съди!

– Ако престъпя своята клетва, нека Исус ме съди!

Тервел целуна меча и се упъти към Пумир. Дъхът на всички спря. Никой не очакваше, че ханът ще омърси свещения меч с предателска кръв, а той го вдигна и вместо да разреже обезобразеното от ужас лице на нещастника, преряза ремъците, с които беше вързан.

– Аз и Тангра решихме да живееш!

Пумир падна на колене. От погледа му личеше, че още не може да разбере дали е жив или вече лети към отвъдния свят, присегна боязливо, попипа с треперещи пръсти ботушите на Тервел и захлупи глава върху тях...

Готвачи топяха метлички от благоуханни треви в гърнета с мазнина и с тях мажеха въртящите се на копия сърни. Млади глигани, напълнени с мащерка, див чесън и кисели ябълки, се печеха между нажежени до бяло камъни. На централната клада между два дъба се въртеше убитият от Стоица бизон. Бързоръки жени режеха мечката на тънки ивици, осоляваха ги, ръсеха ги с подправки и ги опушваха на дим от смрика.

Опеченият дивеч бе хвърлен върху шума и ловците с доволно сумтене загълтаха още горещото месо. Появиха се мехове с вино и лъсналите от мазнина лица засияха. Когато луната изскочи от леса, завари българи и славяни да пеят и се прегръщат.

Смели ездаци запрескачаха кладите, грабваха къс месо, жонглираха и го изяждаха, без да паднат от конете. Други препускаха в галоп, изненадваха славяните, отнемаха им съдовете с медовина и без да я разлеят, отново скачаха на буйните коне и под одобрителните възгласи на ловците я изпиваха.

Задумкаха тъпани, писнаха гайди, на поляната се люшна хоро. Славяните закрепиха на главите си съдове с медовина, затропаха с крака, закършиха рамене, вдигнаха длани към небето и в очите им светна мистичен блясък. Те играеха танца на Перун, завършващ със страшен, подобен на гръмотевица вик.

Стефан наблюдаваше снажните славяни, ловките българи и едва доловимо шептеше: "Боже, пази империята!"

– Слава на великия хан Тервел! Слава на всички боили и князе! Слава на Исус, Перун и Тангра, които ще ни дадат победата! – провикна се развеселеният от виното Юстиниян.

– Слава! – откликна дружен вик над вековните дървета.

Пумир сякаш още не можеше да разбере, че онова, което става пред него не е сън, а действителност. Той продължаваше да стои на колена и по китката му лазеше струйка кръв. Никой не смееше да се приближи и му поднесе къс месо. Престъплението му беше толкова голямо, че дори приятелски настроените към него боили още не можеха да повярват, че Тервел му е простил.

Стоица взе парче бизонско месо и гърне с медовина.

– Хапни! Щом ханът смята, че трябва да живееш, трябва да ядеш и пиеш – рече му той.

Пумир трепна, помисли, че славянинът му се подиграва, но когато срещна светлия му поглед, претраши се, пое гърнето и жадно загълта медовината. На един дъх изпразни съда, гузно се усмихна и разчленено, на славянски каза:

– Ху-ба-ва... Не гор-чи...

След жертвоприношението Тервел тръгна за Цариград да възкачи василевса, който щеше да признае и узакони бъдещата славянобългарска държава, защото земята, която славяните обработваха и по която българите пасяха конете си, все още се наричаше Византия.

Предводителствана от хана на българите, многохилядна войска се насочи към Месемврийския проход. Войниците се движеха на дружини, по родове и племена, като първата колона се състоеше от конниците на Негюн, въоръжени с лъкове, копия и кожени щитове. След тях, потънали в прах, крачеха мъжете на северите, помъкнали брадви, мотики, боздугани, прашки и тежки торби с избрани обли камъни. Възседнал охранено раванлия конче, княз Доброта предводителстваше своите съплеменници.

След редиците на северите подскачаше таборът на Исбул, един от най-прославените богатури на Аспарух. Ездачите бяха въоръжени с дълги копия, с куки, на седлата им висяха примки за пленници.

И така следваха ту славянски дружини, ту българска конница, а най-накрая колоната завършваше с резервните коне и каруците за плячка, в които се бяха настанили жреците.

Неучаствалите още в битки младежи пееха, подхвърляха си шеги и самоуверено говореха за бъдещата победа. Окичили гърди с медни украшения, те с гордост, примесена с войнишка суетност, носеха тежки кожени колани с куички и синджирчета, по които висяха рогове, кратунки за вода, брадвички, ножчета и какви ли не още дрънкулки. Старите бойци крачеха бавно, със загрижени лица. Те знаеха какво ги очаква и затова мъкнеха непробиваеми щитове и по някой съд за чорба.

Жреците тръгнаха с войската, за да я вдъхновяват и да делят по равно плячката. Те сновяха между бойците и им поднасяха гърненца с отрова, за да топят остриетата на стрелите и копията си. Те предлагаха отровата без пари, но скъпо продаваха лековете против вражите отровни стрели. По-опитните не вярваха на тези осветени от Тангра мехлеми, затова си носеха остри ножчета, с които бързо щяха да обрежат ранените си места.

Наред с кавхана Неши и Стефан беше определен да командва войската. Като всеки голям началник той обходи дружините, направи няколко дребни забележки: накара един да си завърже цървула, а друг да затегне потпругата на коня си; поиска на няколко бойци оръжието, увери се, че не е ръждясало, опита острието и им го върна, сякаш се страхуваше да не би с него да инфектират някой ромей.

През първите дни на похода бившият стратег твърде много се вълнуваше, плахо оглеждаше местността и прещаше напред разузнавателни разезди, а когато спираха за почивка, изваждаше стратегиона и на глас препрочиташе правилата за командване.

– Какво четеш? – с насмешка го попита Стоица.

– Ох, и аз не зная, тежко е да се воюва срещу собствения народ – въздъхна Стефан.

– Не ставай дете, щом народът те мрази, трябва да му наложиш с меч да те почита – поучи го славянинът.

Стратегът се замисли.

– Не, не желая да бъда големец. Последните години от живота си ще посветя на бога.

– Е, ще имаш възможност да изкупиш греховете си, които ще сториш, докато Юстиниян се възкачи на престола.

Разговорът не се понрави на стратега, той стана, наметна плаща си, погледна към слънцето и заповяда да се тръгва.

Войниците поpriteгнаха навоите, неохотно се подредиха и завлачиха крака. Един боил се изравни с коня на Чепа.

– Струва ми се, че ще минем край Месемврия, а? – запитва той.

– Оттам ни е пътят.

– Познавам тази крепост, прилича на тиган. Много ми се иска да опържим ромейците в него.

– А ако от тигана зацвърчи гръцки огън?

– Нищо. – Миналата година бях пратен там да разменя коне за риба и чудесно прекарах. Драхма не похарчих. Пипнах една вдовичка, настаних се в къщичката ѝ, изядох ѝ чирозите, изпих ѝ винцето и нали ме разбираш?... Бачо ти Корнис не е балама...

– Добре си представил племето?

– Уха, и още как .. – провикна се боилът. – Ония ме подиграваха, наричаха ме простак, миризлив варварин и какво ли не, но аз, нали съм горд, не им обръщах внимание... Хайде, дърто! Какво се удрема? – сбута кончето боилът и намигна. – Много работа не свърших, но поне си купих чудесна колесница и на жената копринен хитон. Ех, че като го сложи, три дни не се отдели от кладенеца да се оглежда... Та... ако рече брат ти да превземе Месемврия, ще видиш каква плячка ще отмъкне...

Вечерта, когато колоната спря да станува, Стефан продължи да чете на глас стратегиона.

– Смъртта е триумф на боеца и възкресение на вярващия.

– А страхът от смъртта? – запитва го Чепа.

– Той е по-силен от самата смърт и само вярата в бога може да го победи. Затова войната има божествен произход.

– А мирът? Нима той няма божествен произход?

– Бог е определил мира за почивка между две войни. В него народите церят раните си и се подготвят за нова война. Човекът е обречен да убива човека. Всеобщият мир, това е налагането на волята на един непобедим победител, какъвто е бил Рим.

"Византия иска мир, след като е заробила всички народи..." – помисли си Чепя, но не желаше да спори със своя главнокомандващ и тръгна към шатрата на Тервел.

– Ела! Седни! Кажи ми нещо! – посрещна го възбуден той. – Братко, въпреки че съм обграден от многобройна армия, чувствам се самотен.

– Може би те е страх от края на започнатото дело?

– Изглежда – призна Тервел. – Какво ли ще отбележат летописците за мене.

– Не се тревожи – успокои го Чепя. – Патрициол казваше, че летописците на нашия век описват ония събития, които са станали преди стотици години, и едва ли някой ще се сети за тебе. За нас всичко познато, което виждаме, е безинтересно, но когато минат години и то стане неразбираемо, ще добие привлекателност. Времето осветява и прави личностите свръхестествени. Та нима ние почти не боготворим Авитохол само защото нищо не знаем за него?

– Прав си, но все пак моите врагове имат летописци и могат да им заповядат да пишат хубави работи за тях, а аз в летописите им ще остана един груб, варварски водач. Василевсите на Византия са сключвали стотици договори с хазари, авари, славяни и въпреки това никога не са признавали, че са имали собствени държави. Само когато патриархът сложи корона върху главата на варварски вожд, когато това се впише в императорските протоколи, само тогава работата ще бъде свършена както трябва... Затова тръгнах към Цариград, но се съмнявам дали ще успея.

– Войската ни е храбра.

– Тя беше храбра и при Кубрат, а тогава беше и по-многобройна. Откровено да ти кажа, повече разчитам на безносия. Ние ще победим, ако той успее да разбунтува гражданите на Цариград, но...

– Смятам, че ще успееш, защото едни от ромеите ще пожелаят да отмъщават, а други наново да се докопат до високи постове. След всяко падане на властта остават хиляди недоволни, а Юстиниан е царувал твърде дълго време...

– Това е вярно, но и заграбилият властта мъчно се разделя с нея, особено когато знае, че ще остане без нос...

Тервел събу ботушите си, протегна се и се отпусна върху една кожа. През полуотворената шатра се промъкна любимото му куче и се сви в краката му.

– Оставих го в Мадара, но прегризало връвта и на три крака докуцало дотука, сякаш разбира, че ако аз не успея, и то ще загине.

Кучето погледна Тервел и завъртя опашка, като че ли искаше да потвърди, че господарят му е прав.

– Все пак радвам се, че това куче ми е вярно – продължи Тервел бавно да разкопчава ризницата си. – Дори ласкателите, чиято вяност винаги е била под съмнение, са полезни за един владетел. С приятните си думи те повдигат самочувствието му, защото не е достатъчно да се смяташ за велик, а е нужно и другите да ти го повтарят.

– Ти по начало си велик, защото си поставен да командваш българското племе по волята на Тангра.

Тервел се понадигна, за да се увери, че брат му се шегува, но когато той издържа погледа му, без да се изсмее, наново се отпусна на кожата.

– Това е така и не бива от никого да се забравя – каза той. – Повикай безносия да поиграем на кокалчета!

Юстиниян си беше вече легнал, но не се отказа да дойде в шатрата. Той раздрънка в шепа зарчета от кост и попита на какво ще играят.

– Вече заложихме държавите, сега можем да си играем на по-дребно – каза Тервел.

– Веднъж в Херсонес някакъв шмекер ми предложи да поиграем на дребничко и заложи жена си – изсмя се Юстиниян.

Тервел свали една от гривните си, а Юстиниян скъпоценна фибула.

Безносият хвърли пръв и му се падна едно и едно. Тервел подхвърли зарчетата и те се обърнаха на пет и шест.

– Ако все така хвърляш, тежко на империята ми – рече Юстиниян.

– Не се страхувай, аз ще поискам от нея толкова, колкото ми е потребно.

– Вождовете мечтаят да станат царе, а царете императори. Човешкото око е ненаситно... Влезеш ли в Цариград, видиш ли оня живот, който не си и сънувал, тогава...

– Аз винаги сънувам тучни поля, на които племето ми с песни издига шатри – прекъсна го Тервел.

– Прародителско удоволствие – изсмя се Юстиниян – Отдавна културните хора са се отказали от първобитната природа, те се стремят да я направят по-красива и удобна. Между нас да си остане, Господ не е имал изискан вкус. Когато е създавал земята, гледал е на работата си през пръсти. Оставил е хората да се мъчат по пустини, по неплодородни планини, по мочурляци, по вечно заледени поля... Но това си е негова работа... А за тебе е естествено да сънуваш онова, което познаваш. Аз винаги сънувам, че седя на трон, в ръцете си държа скиптъра на властта, а около мене се кланят верни съветници, които подканят красивите си жени да ме даряват с обещаващи погледи. Безброй слуги ми поднасят богати ястия, скъпи вина, живописци ме рисуват, свещеници поставят лика ми между иконите, учени, писатели, философи съставят речите ми и когато аз ги произнасям, те ме възхваляват, защото знаят, че само чрез моите уста тяхната наука и изкуство ще добие стойност... Под прозорците на моя дворец моите министри докарват народа ми да пее хвалебствени химни в моя чест, а генералите ми устройват военни паради, за да се похвалят със силата, която пази моята сигурност и власт. Аз приемам посланици от цял свят, те носят скъпи дарове и се мъчат да ми докажат, че това вършат с голямо удоволствие, и аз ги възнаграждавам с най-почетната и едновременно най-евтината награда – ордена.

– Но нима във Византия вече има ордени? – наивно попита Чепя.

– Младежо, недей прекъсва някого, когато мечтае, пък дори и да лъже, защото изведнъж от господар го превръщаш в роб! – смъмри го Юстиниян. – Най-големият дар на човека са неговите мечти. В мечтите си аз винаги се виждам могъщ и с хубав орлов нос...

Наново заровете бяха хвърлени и Тервел пак спечели.

Навън огньовете догаряха. Високите върхари тихо шумяха и есенен дъх на зряло изпълваше нощния въздух. Войската хъркаше, сякаш ревяха хиляди лъвовете.

7

ПРЕДИ ДА СИ ЛЕГНЕМ, старият набеляза оперативен план за следващия ден. Първо, трябваше да се вземе мотоциклетът от Несебър. Второ, на място, близо до бойна обстановка, да разгледаме битката между Тервел и византийците и, трето – да продължим на юг, по пътя на победоносната българославянска войска.

Старият бе войнствено настроен и това се дължеше на факта, че във войнишката си младост е участвал в маневри по тези места. И той като всички мъже се бори за мир, а непрекъснато говори за казармата. Още помни трите имена на войниците от батареята и номера на оръдието, с което е стрелял при преминаването на Драва. А дядо ми, преди да издъхне, бълнуваше за битките при Сливница и Драгоман. В това отношение по-голямо уважение заслужават жените. Те само си припомнят кандидатите, които някога са падали в краката им и са ги заплашвали със самоубийство.

Старият беше един от останалите живи самоубийци, който продължаваше да живее, за да доказва колко високо над него са се издигали някогашните му съперници.

Запитах Диляна дали си има кандидат самоубиец, но тя не ми отговори, защото ѝ се спяло.

Хитра е, пази тайна и още знае, че за да се победи противникът, първо трябва да се заблуди. Тази изпитана тактика важи и за военните, и за спортистите, и за жените...

Сутринта намерихме "Балкан" на пристанището, но без акумулатор. Освен това платихме и глоба, че капитанът го беше паркирал на непозволено място. Казаха ни, че навярно гларусите са задигнали акумулатора. До този миг знаехме, че между птиците само свраките крадат. По-късно разбрахме, че гларуси се наричали определени хора без определена професия, които си служат с петдесет български, две руски и една немска дума; носят бяла риза, черна връзка и гребен, който стърчи в задния джоб на панталона им.

– Не се тревожи, в Несебър има четиридесет средновековни черкви, на които са им ограбили всичките икони, та ти за един акумулатор ли си! – успокоих ме старият и решихме да спрем някой камион, да се натоварим с мотоциклета и да отидем в Бургас, за да си купя акумулатор.

Обаче камионите се заинатиха и пожелаха да вземат само Диляна.

– Разбират, че си тръгнала да пътуваш на автостоп – подхвърлих ѝ аз.

– Не знаят, че досега съм убила трима шофьори на товарни и двама на леки коли.

– С какво? – полюбопитствах аз.

– С интелекта си...

Отчаяни, седнахме в канавката край шосето и при нас дойде един битник с китара. Той не ни каза добър ден и ние го попитахме защо е толкова мръсен.

– Людовик XIV цял живот не се е къпал, но го наричат Кралят слънце – отговори на своя език битникът.

– Аз съм виждала цели колони битници. Лежат по площадите и бълхите скачат по тях – осведоми ни Диляна.

– Аз имах и въшки – похвали се битникът и ние се поотместихме.

Битникът имал и битничка, но някакъв шофьор му я отвякъл на един автостоп.

След като ни разказа за това произшествие, битникът взе китарата и ни изля песен, посветена на неговата битничка. Когато му направихме забележка, че китарата му звучи фалшиво, той ни отговори, че я настройвал по някои европейски гласове.

След тази негова декларация дългокосият ми стана симпатичен, но старият ми смигна да не се поддавам на провокации.

– Сигурно баща ти е милионер и от скука си станал битник? – реши хитро да го изпита той.

– Не – отвърна другият. – Нямам пари да си купя книги и затова съм тръгнал да протестирам и нагледно да изучавам света.

– А след като го изучиш?

– Ще чакам да мине скуката...

Старият разви една теория, че някога битниците се наричали пирати, завоеватели и колонизатори и понеже всички земи били открити и колониите станали кът, сега се чудели какво да правят.

– А вие какви сте? – благоволи да се интересува той.

Обяснихме му.

– А пък аз съм модерният трубадур на Запада – похвали се той.

– Дълго време сме били под робство и не можем да си позволим удоволствието да бъдем сантиментални. Често трябва да плюем на ръцете си – казах аз.

– Моят живот е пропаднал – въздъхна битникът.

– Може би късметът ти ще излезе в задгробния?...

Миризливият внимателно ни изгледа.

– Аз мислех, че сте българи, а нали българите?... – подзе той.

– Такива сме, но сме малко иронични.

– Иронията не ми пречи – успокои се битникът.

На шосето спря дълъг шевролет и попита къде се намира Нюсейбър.

– „Хау ду ю ду“? – позна ни Бъки Смит. – Нима князете се превозват с мотоциклет.

– Щом Исус се е придвижвал с осел, защо ние да не предпочетем някое по-модерно средство.

Американецът ни разкри, че ние не сме никакви князе, а шегаджии.

Запитахме го кой го е информирал за това.

– Посолството му в София. То всичко знае, защото е много любопитно... – вместо него отвърна битникът.

– За това им плащат... – рече старият.

– Предполагам – съгласи се Бъки Смит. – Оттам ми поясниха, че не съм Юстиниян, защото този гангстер бил по-стар и нямал нос.

– Да, те особено държат за носовете си, за да ги въвират тук и там – измърмори старият.

– Бъки, дай една цигара! – понадигна се битникът.

– О, ти ли си, стари приятелю! – изненада се Бъки Смит. – Заряза ли колежа?

– Не се разбрах с професорите. Обещах им да се окъпя, ако те си почистят съвестите. Изхвърлиха ме...

– И сега?

– В канавката... Мисля си защо децата заедно си играят, а когато пораснат, обръщат си гръб и сърдито тръгват по различни пътища. Всички пътища водят до една дупка. Само въртим километри... Изглежда, баща ти са го избрали най-сетне за сенатор.

- От къде разбра?
- По шевролета.
- Въпреки всичко ти трябва да се окъпеш – посъветва го Бъки Смит.
- Не, няма да се окъпя. Аз трябва да бъда мръсен, ти да изглеждаш по-чист...

Старият заяви, че вече е време да стане битката между Тервел и византийците.

Аз наново отказах на американеца да играем на тенис и той предложи да пъхнем мотоциклета и битника в багажника, за да ни заведе където пожелаем, защото неговият партньор бил още с подут крак.

– Не се возя на американска кола – рече старият, но след като се размисли, направи компромис и изкатери шевролета на един връх. На този връх имаше нива с царевица и в нивата – две копачки с бели забрадки.

– Добър ден, копачки! – поздравихме ги ние.

– Ние не сме само копачки, а още орачки, сеячки и берачки. Ние сме от текезесето.

– Сигурно сте вдовици?

– Не, ние не сме вдовици. Имаме си деца в града и мъже ловджии. Като оберем царевицата и угоим прасетата, децата ще ги отнесат с москвичите, а мъжете ни ще дойдат, щом огладнеят.

– А защо не отидете в града при децата си.

– Защото няма кой да храни гражданите.

– И майка ми е селянка – похвали им се Диляна.

Двете забрадки я изгледаха подозрително.

– А овърша ли житото?

– Не знам.

– А обра ли лозето?

– Не знам.

– Младите толкова знаят, а много знаят...– направиха загадъчна констатация двете забрадки.

Тогава Диляна се обиди и им рече да си покажат ръцете.

– Вашите мазоли са по дланите, а моите – тука – почука челото си тя.

– Така е, иначе нямаше да говорим с тебе – съгласиха се жените и допълниха, че и в плугове да ги впрегнат, пак ще бъдат доволни, само децата им да са в града, мъжете им да са ловци, а не войници, и да си носят бели, а не черни забрадки.

Запитахме ги дали ходят на плажа и те дружно се засмяха.

– Нали човек се посреща по дрехите, а се изпраца по ума? А на плажа са всички голи – казаха те.

От багажника се измъкна битникът.

– Я, тоя смахнат ли е или си няма майка баща? – любопитстваха белите забрадки.

– Той е битник.

Жените не разбраха точно какъв е, но го помислиха за просяк, предложиха да го вземат в текезесето за тракторист и обещаха да му дадат сапун и работни дрехи. Диялна преведе на битника поканата и той се замисли.

Пристигнаха ловджиите и поискаха да ядат. Те бяха убили яребици и наредиха на жените си да ги оскубят, защото щели да ги опекаат и изядат в кръчмата. Когато разбраха, че Бъки Смит е американец, те се стреснаха, напълниха пушките, но като се сетиха, че сачмите им са дребни, гузно се усмихнаха и го попитаха дали има да им продаде атомен барут.

– Защо ви е атомен барут? – запита ги американецът.

– Да плашим с него зайците – отвърнаха ловджиите.

Тогава ние се засмяхме, а Бъки Смит се замисли.

– А след Виетнам къде ще си опитате късмета? – запитаха го ловджиите, но старият им обясни, че американецът е спортист, и те решиха да се оттеглят от голямата политика.

Двете забрадки извадиха хляб, сирене и лук.

– Заповядайте и поменувайте – поканиха ни те. – А ти, момче, първо се измий, защото е грешно да се пипа хляб с мръсни ръце.

Нахранихме се. Ловджиите бяха уморени и си легнаха, а двете кърпи оскубаха яребиците и продължиха да прекопават царевицата, като запяха.

– Двете лели пеят много модерно – констатира битникът.

– Да побързаме! Войските вече са завзели позициите – каза старият.

Седнахме под един самотен дъб в очакване на битката.

VII

ТЕРВЕЛ ИЗОСТАВИ традиционния път за Цариград и поведе войските си по крайбрежието на Понта, за да осигури своя тил от морски десант. И не сгреши, защото в столицата вече бяха научили за настъплението и Тиберий побърза да стовари в Месемврия доста войска, като я разположи при старата римска крепост Темплум Йовис.

Пресечената местност не позволяваше на българската конница да действа, затова Тервел реши да нападне ромеите с пехота. По този начин той искаше и да изпита бойната готовност на славяните.

Ханът за пръв път щеше да влезе в сражение и се вълнуваше. Кавханът Неши внимателно го наблюдаваше и се приближи към него.

– Ще победим – каза му той. – Щом синът на Аспарух предводителства войските, ромеите ще бъдат бити, но ти недей да проявяваш излишна храброст. Не от твоя меч, а от твоя ум ще се нуждаят войниците. Когато започне боят, изкачи се на онзи хълм, за да те виждат.

Противникът не наброяваше повече от две хиляди меча и смелостта му да приеме сражение изглеждаше необичайна. Навярно в тази битка византийското командване се стремеше да спечели време и задържи позициите, докато докара значителни подкрепления от Адрианопол и Верея. До този момент нямаше известие за опасност от север, но не беше изключено ромеите да получат и хазарска помощ.

Докато славянските дружини се подреждаха в боен ред, Стефан извади военния си учебник и гласно прочете:

- Първият враждебен акт е влизането в съприкосновение с противника.
- А подир? – запита с любопитство Тервел.
- След това започваме да треперим, защото се страхуваме...
- Та това е чудесно! – провикна се Юстиниян и поправи падналата си превръзка. – Щом хората треперят, значи са послушни...
- Но, господарю, ти забравяш, че не се намираме в Цариград, а в дивите гори на Хемус? – опита се да спори Стефан.

– Действай и не разсъждавай! – скастри го василевсът. – Предпочитам да имам армия от страхливи овце, предводителствани от лъв, отколкото армия от лъвовете, предводителствана от овца.

– Господ да ни е на помощ! – прекръсти се Стефан и извади меч.

Пред него лъцяха броните на ромейските войници. Клекнали, те очакваха противника с опънати лъкове.

– Приближете се на петдесет крачки от тях, клекнете опънете лъкове и чакайте заповед! – извика към славяните Стефан.

Определените за свързка конници се втурнаха да предадат заповедта, но славяните, вместо да клекнат, легнаха.

– Наново предайте на славяните да клекнат и опънат лъковете си – изкряска стратегът.

– Защо този ромей измъчва хората, преди да започнат да се избиват? – измърмори Тервел и шибна въздуха с бича си.

След като славяните не изпълниха и повторната му заповед, Стефан се смути, сякаш не му идваше на ум какво да предприеме, надигна се от коня си и извика към ромеите:

– Братя, ние имаме превъзходство в силите и ще ви победим. Вървете си със здраве!

От ромейските редици се чу предизвикателен глас:

– Ние не сме ти никакви братя и не се страхуваме от родоотстъпници и носоотрязанн кучета.

Юстиниян сви юмрук и изсъска:

– Това е Панайот, дясната ръка на Тиберий. Първо той ще разбере дали съм куче или император!

По челото на Стефан избиха капчици пот.

– Бог и правдата са на тяхна страна – пошепна той и наново се прекръсти.

– Охсуне, повикай княз Доброта! – заповяда Тервел.

Не се мина много, към височината запъшка княз Доброта.

– Старче, смяташ ли, че с твоите момчета можеш да изколиш оная лъскава сган или да се опитам с конницата? – пресрещна го Тервел.

Доброта попривдигна кожения си колан, пооправи диплите на широката си ленена риза и с присвити очи погледна към стройните ромейски редици.

– Като нищо – рече той, – но нека тия, дето сме пратили напред, да си останат по местата, а с две дружини да обиколим ей оная горичка и едновременно отпред и отзад да ги нападнем. А като ги насметем в оня дол, тогава пусни твоите момчета да ги понасекат.

– Да започваме! – рече Тервел.

В това време долетя Кормис.

– Защо още се маем, ювиги? – развика се той. – Кога ще разрушаваме стените на Месемврия, кога ще палим и ограбваме къщите? Ако за всяка крепост се бавим по толкова, никога няма да стигнем до Цариград.

– Прав си, боиле! – съгласи се с него ханът.

Докато Стефан препрочиташе историческите сведения за битката при Кана и се двоумеше дали да я приложи при този бой или не, две славянски дружини скрито се примъкнаха към горичката. Най-после стратегът реши да предложи няколко схеми на Юстиниян за велики сражения.

– Господарю, на този пергамент са описани два начина за атака – с несигурен глас започна той. – Първият е на Александър Македонски, а втория с доста голям успех е приложил Анибал след минаването на Алпите. Ако предположим, че Хемус са Алпите, и ако се поставим на мястото на картагенския вожд...

– Стига! – прекъсна го Юстиниян. – Ти се преструваш на глупак, защото не искаш да се биеш.

– Господарю, аз вече съм победен от думите на Панайот...

Първи започнаха ромеите Те бързо изстреляха по три стрели, станаха и пипнаха копията си. На свой ред славяните ги обсипаха със стрели и камъни.

Нито един не пострада. Дотук сражението приличаше на махленски бой на деца.

Ромейските редици се приближиха на двадесет крачки, спряха се, наведоха се назад, политнаха напред и хвърлиха копията си Славяните

приклегнаха и копията минаха над главите им. Същото сториха и ромеите, когато славяните метнаха копията си

Отървали се от неприятния товар, бойците измъкнаха мечове и с немного уверени крачки тръгнаха напред. Стотниците изреваха "в атака!", но бойците, изглежда, не бързаха и се задоволяваха да си разменят псувни.

– Хайде, момчета, набързо да им видим сметката! – провикна се княз Доброта.

Славяните извадиха ножовете си и се впуснаха срещу врага. Така военният церемониал завърши и започна клането. Ромеите тръгнаха в плътна маса, но славяните отскочиха, пръснаха се и ги зажиха като оси.

– Славяните не се бият по установения устав – оплака се Стефан.

– След като победят, ще ги накажа – отвърна му Тервел.

Тази битка не беше толкова битка на разум и умение, а повече на смелост. Битка на един срещу един или най-много срещу двама. Тя наподобяваше някакъв комшийски спор, в който вилите и мотиките са заменени с копия и мечове. Обаче и в единия, и в другия случай се запазваха ругатните.

– Ела да те науча как се коли, мамино момченце! – предизвикателно подканяше княз Доброта един наперен ромейски офицер. – Ела, пък после пак се опитай да крадеш прасета и дъщери, когато ме няма в къщи.

– Затваряй си устата, дърти варварино! Гнус ме е да забия меч си в тлъстия ти търбух – с тънко фалцетче отвръщаше офицерчето и от позлатения му шлем заканително се развяваха петльови пера.

– Ще ти оскубя перушината и тогава ще ти отрежа гръкляна – заканително завъртя меч Доброта.

– А пък аз ще те пратя да се кланяш на твоя Перун! – изкряка офицерчето.

Младият ромей успя да разядоса Доброта и той хукна да го гони. Въпреки стоте си кила славянинът тичаше бързо, скоро го настигна и изпълни заканата си.

И както притиснатият от крака на стопанина петел върти глава, блещи очи и се мъчи да се отскубне, така офицерчето риташе, плачеше и не даваше нежния си гръклян да се допре до ръждясалия меч на славянина.

От минута на минута битката се ожесточаваше. Отдавна мечовете се накувасиха с кръв, десетки бойци агонизираха и пририваха с крака. Звънтеше метал, хрускаха кости, свиреха острия. Прах забулваше биещите се. Миришеше на пот и кръв.

И когато ромейските редици се огънаха и Тервел смяташе, че вече ги е победил, ненадейно откъм морето се появиха нови вражи сили. Тогава Чепи запали набучена на копие слама и от гората изскочиха славянските дружини, предводителствани от Стоица. Те се устремиха в тила на противника и пресякоха пътя на идващите откъм морето подкрепления. Изненаданите ромеи се опитаха да побягнат към лодките си, но в този момент кавханът Неши пусна конницата

– Е, това се искаше, сине! – извика Доброта, но някакво заблудено копие се заби в запотената му гръд. Славянският княз млъкна, огледа с недоумение небето хвана с две ръце забитото копие и се строполи на земята.

От този бой нито един ромей не се спаси, падна плячка от оръжие и войнишки доспехи. Пътят към Месемврия беше открит, без да се дадат големи жертви...

Занесоха Доброта до едно сенчесто дърво и го положиха върху шума и трева. Жреците напразно се мъчеха със сухи билки и размекната глина да спрат обилно бликащата от раната кръв.

– Оставете ме да ида при дедите си! – стенеше Доброта и хапеше устни, за да не изпусне напирания от болка вик.

Клекнал до умиращия княз, ханът държеше изстиващите му ръце.

– Тервеле, отивам си – прошепна славянинът и направи опит да се надигне. – Скоро ще видя дедите си, но преди духът ми да излети, искам да те посъветвам... Ханът повдигна умиращия и той отпусна глава на рамото му.

– Ти се увери, че моите хора се бият храбро и че могат да проливат кръвта си за нашата държава – с пъшкане продължи старият. – Тервеле, държавата ти ще бъде винаги силна, ако не делиш народа... Всички еднакво съди, еднакво награждавай... Не се противи, когато български момци си харесат славянски моми и славянски ергени български моми. Не по род и не по минали заслуги, а по ум и сегашни дела назначавай своите боили и нека между тях

има и славяни... – Доброта широко отвори очи и направи кръг с окървавената си ръка. – Всички тези ниви, гори, планини ще бъдат наши, защото ние ще ги обичаме повече от всеки друг... Защото ние ще ги обработваме, нашите стада ще пасат по тях, нашият език и песни ще ги огласят във вековете...

Старият клюмна, Тервел бавно се изправи и издигна меч над разветите си коси.

– Съветите на пътника към небето са мъдри, за мене те ще бъдат закон.

Тъжно пееха славяните и с остри брадви поваляха столетните стволоче на гората. Под дървото на Перун, където издъхна Доброта, се издигна грамадна клада. Наредиха дървета до върха на вековния дъб и най-отгоре положиха тялото на прославения княз. До него подредиха меч му, мехове с вино, гърнета с медовина, торби с жито, заклани овце, кози и много ромейски доспехи. Когато кладата бе подпалена, Тервел принесе в жертва своя кон, а Стоица преряза гърлата на няколко знатни пленници. Славяните пееха оброчни песни, пълни със заклинания, удряха чела в земята и раздираха ризите си. Близките по род на убития отрязаха косите си и ги хвърлиха в огъня. Стоица нанесе върху гърдите си три кървави следи, раздаде полагащия му се дял от плячката за помен и посипа главата си с пепел.

Окичени със звънци, със зъби от глигани и изсъхнали змийски кожи, жреците заиграха танца на смъртта.

Цяла нощ кладата горя и кървавите ѝ пламъци облизваха морето. От Месемврия блещукаха бледи светлинки. Ромеите палеха свещи и се молеха на бога да ги запази от жестоките варвари. Те знаеха, че ако не стане някакво чудо, утре и техният град ще се превърне в огромна клада.

Още призори славяните бяха готови със стравата.

Пламнаха нови огънове и върху тях запушиха овце. С танци и песни се откри угощението за това, че Доброта се е освободил от земните си мъки. Пак задумкаха тъпани, но този път във весел такт. Мъжете намазаха телата си със зехтин и започнаха да се борят, други навлякоха ромейските доспехи и представиха как ромеите се мъчат и умират под ударите на славянските мечове.

Българите издялаха в дъба трон за своя хан, той седна в него и боилите натрупаха пред краката му оръжие, дрехи и знамената на победените. Докараха и останалите живи от боя ромеи.

– Ювиги, да ги убием или пощадим? – посочи към пленниците кавханът Неши.

В този миг към Тервел изтича Стефан и падна на колене.

– Велики хане, доста ромейска кръв проля. Прости им!

Тервел повдигна Стефан и заповяда пленниците да се разпределят по равно между различните родове.

Изглежда някой преведе думите му, защото изведнъж победените изреваха от радост и се втурнаха да целуват ботушите му, но в това време Юстиниян вдигна ръка и ги спря. С бързи крачки той разсече разбърканите им редици, сграбчи косата на един мъж и го повдигна.

– Панайоте, дълго те търсих между труповете, но те намерих между живите.

– Милост, господарю! – изплака преоблеклият се като прост войник стратег на Тиберий.

– Милост!? – мрачно се изсмя Юстиниян, заби нокти в носа му, блесна нож и ръката му се обагри.

Ужасен вик прониза ушите и планината няколко пъти го повтори.

Страхът утрои силите на месемврийци. Само за една нощ те прокопаха тесния провлак и превърнаха крепостта от тиган в тенджерата. Но Тервел нямаше намерение да губи време в обсада на малкото градче, докато го чакаха високите стени на Цариград.

Войската мина край древния град, по кулите на който ромеи напразно сгорещяваха масло, предназначено за българските глави. Между каменните бойници се забелязваха прочутите медни сифони, с които се изхвърляше гръцки огън. Трогнат от милостта на Тервел, че не изби пленниците, Стефан разкри на Чепата тайната на този огън.

– Ако не го притежавахме, отдавна арабите да се намират в нашата столица – започна стратегът.

– Но нали се твърди, че самите араби са изнамерили това оръжие? – запита го Чепи.

Стефан му поясни, че този слух пуснали самите ромеи, а също, че гръцкият огън бил смес от разни смоли, сяра и какво ли не още...

– А истина е, че от медните сифони ние изхвърляме затоплен нефт, който подпалва корабите и не може да се изгаси от водата, защото е по-лек от нея.

– Ако имаш мех за духане, тръба и гърне с повечко нефт, и ти самият можеш да си приготвиш страшния гръцки огън – завърши Стефан.

Зад стените на крепостта стърчаха десетки черкви, потънали в зеленината на широколисти смокини и натежали от грозде лозници. По високите дървени къщи висяха рибарски мрежи и връзки солена риба. Откъм града лъхаше смесена миризма на катран, риба и тамян.

Колоната тръгна по безкраен пясъчен бряг, нагънат от дюни, подплискван от морските вълни, и когато стигна до разклона на Анхило, към нея се насочи внушителна група от млади жени и мъже. Девойки с къси хитони и разпуснати коси пееха хвалебствен химн и младежи носеха на рамена тлъсти овни, а пред тях крачеше висок мъж с къса прошарена брада. В ръцете си той държеше бяло шиле, окичено с цветя. Непознатият мъж тревожно се оглеждаше, сякаш търсеше някой, и когато зърна черната превръзка на Юстиниян, изтича с радостни възгласи към него и му поднесе украсеното с цветя шиле.

– Господарю, приеми този дар от винаги верния ти Лъв от Исавър – извика той и целуна наметалото на василевса.

– Бъди благословен от мене и от бога! – промълви Юстиниян, без да отделя очи от доста дългия нос на непознатия.

Руменина покри лицето на мъжа, но той още веднъж целуна мантията на василевса и с още по-възторжен глас продължи:

– Велики Юстинияне, днес е най-щастливият ден от моя живот. Когато научих, че си тръгнал наново да заемеш престола на дедите си, аз направих молебен за щастлив изход от похода ти. И вместо да се крия като месемврийците от своя любим господар и да тръшкам крепостните врати пред твоя... – За миг Лъв от Исавър се замисли, докато замени думата нос с друга. – Да

тръшкам крепостните врати пред твоята светла особа – припряно продължи той, – изпълнен с радостни чувства, те посрещам с дарове и с добре дошъл.

Поласкан от думите на непознатия, Юстиниян се изпъчи, с царствен жест пое шилето и го предаде на Стефан.

Любезният ромей подари на всеки военачалник по една девойка и по един овен. Той се оказа хитър и предвидлив. Със скромни подаръци опази от оплячкосване богатия си чифлик. По-късно се разбра, че Лъв не е само богат земевладелец, но и известен търговец. Той притежаваше десетки гемии, които кръстосваха морето и разнасяха из всички пристанища кожи, сушено месо, жито и восък, а се връщаха натоварени със зехтин, маслини, вино, коприна и красиво изработени източни съдове.

– Лесно се отърва – измърмори Стоица, когато влезе в обширния дом на ромея.

Лъв разказа, че се е родил и живял в Мала Азия, но след завземането на родния му град от арабите продал имението си край Исавър и се преселил в Анхиало, където закупил земята на далечен потомък на тракийски цар. Той показва гробницата на този цар, изсидана от тухли във вид на грамадна гъба, затрупана със стотици кубика пръст. Потомците на покойния отдавна бяха разкрили могилата и продали скъпоценностите ѝ, така че в нея бил останал само мраморният саркофаг. Лъв бе превърнал гробницата в склад за зехтин и вино.

Чепата се възхити от изяществото и красивите багри на фреските. Отдавна умрелият художник с майсторство беше нарисувал в кръг царствено шествие, водено от стъпил на колесница млад мъж. Девойки в бели облекла окичваха главата му със златен венец. Къдрокоси младежи с опънати напред крака едва удържаха впрегнатите в колесниците буйни коне. Беловласи старци с молитвено обърнати към небето очи носеха меч, щита и пурпурната хламида на покойника, а зад тях деца хвърляха цветя върху главите на печалните изпращачи.

И тези безценни фрески бяха издраскани с рабуши за амфори вино и тулуми зехтин.

От дума на дума стана ясно, че Йоан, с чиято гемия Юстиниян избяга от хазарите, е брат на Лъв.

– А сега къде е той? – подскочи Стоица.

– Отиде в Константинопол да търси сестрата на някакъв си славянски княз – отвърна с пренебрежение търговецът.

За да отклони Тервеловата войска от богатия си чифлик, Лъв даде богато угощение в една намираща се доста далечко от неговия дом таверна. Таверната оказваше приют на всички търговци от околността и в нея намираха почивка идващи отдалече кервани. На нейните маси край чаша вино се разменяха източни стоки срещу храни и роби. Ромейски офицери, морски пирати и какви ли не международни авантюристи си даваха среща под сенчестите дървета на градината; играеха на комар, напиваха се и любеха красивите робини.

Този международен хан с десетина стаи, обширни складове, обори и широка механа носеше поетичното име "Белите лилии". И действително момичетата, които пресрещнаха Тервел с песни и лаврови клонки, бяха нежни и с бели като лилии лица. Сотирис – така се наричаше управителят на таверната, доставяше робини не само от местния, но и от цариградския пазар.

Още с влизането си в таверната красавиците затанцуваха край боилите, притискаха се, рошеха косите си и прокарваха тънки пръсти по брадясалите им лица.

С размътени мозъци изпечените воители ги следваха между дърветата на градината към бистра, зашумена от благоуханни храсти рекичка, която с животворна сила възстанови силата на уморените им мускули, очисти праха и потта от загрялата им кожа и я направи чувствителна към женски ласки.

Лилиите на Сотирис умееха да превърнат обикновената мъжка страст в изкуство за божествена наслада.

Лъв знаеше, че само след като бъде угасена любовната страст, пирът може да бъде продължителен, изпълнен с приятелски слова и мъдри мисли.

Дали този Лъв е предполагал, че след двадесет години и неговата мантия ще целуват? Мислеше ли той, че наново ще посреща хана на българите Тервел, но не вече като обикновен чифликчия, а като всевластен василевс на империята, номериран от историците като Лъв III Исавър?

Дали и Тервел подозираше, че към края на своя живот наново ще тръгне към Цариград, за да отнеме престола на този Лъв от Исавър и го даде на бившия император Анастасий?

Бъдещето е мълчаливо и изпълнено с неподозирани тайни. Чак когато остарее и се превърне в минало, става словоохотливо и започва да клюкарства кой бил смел, кой страхлив, кой мъдър и кой глупаво щастлив...

8

– КАРАЙ НА ЮГ! – изкомандва старият, след като битката се свърши.

В Бургас компанията се разби. Старият и битникът продължиха с шевролета, а аз и Диляна го ескортирахме.

Когато минахме Созопол и се спуснахме към Каваците, Диляна ме бутна по рамото.

– Какво ли си говорят?

– Старият им трие сол на главите... Той е непоправим българофил...

– Заради това го обикнах...

Натиснах спирачките, отбих встрани и си свалих очилата, за да я разгледам по-добре.

– А мене?

– Също, но без уважение...

– Тогава веднага трябва да ме целунеш!

Тя си поднесе устните и аз си сложих очилата, за да не ми вижда очите.

Американецът пристигна с колата и ни запита какво се е случило.

– Целунах го и получи инфаркт – обясни Диляна.

– Карай на юг! – заповяда старият на Бъки.

Сърдито ритнах манивелата и запалих мотора.

– С такъв ли интелект си убила шофьорите? – запитах Диляна.

Тя презрително ме изгледа, без да отговори, и след това природата ми се стори особено красива, вълните ласкави и радостни, а крайбрежният пясък наистина златен. Ние минахме по Лазурния бряг и той наистина беше лазурен, колите по шосето не бяла нахални, а весело се шегуваха, като не ми даваха

път. Американският шевролет ми се струваше нищожен и чувствах, че не ние, а той ни ескортира.

Диляна обви ръце около мене и аз исках да пътувам така до Цариград.

Спрях до едно смокиново дърво и откъснах няколко плода. Дадох най-узрелия на Диляна, а тя го задържа с устните си и ми го поднесе. Смокинята беше пълна с гъст, сладък сок и устните ни дълго не можах да се отлепят. Когато наново хукнах по шосето и тя наново обви ръце около мен, вече съжалявах, че съм пожелал да пътувам с нея само до Цариград.

Стигнахме до река Велека, защото по-нататък имаше граница.

След Камчия и Ропотамо това е третата река с екзотична прелест. Тя е красавицата на Странджа и за голяма радост твърде малко осквернена от хартии и консервени кутии. Когато спряхме пред устието на реката, видяхме тънки пушеци и ни замириса на риба. Туземците я бяха уловили и я печеха. По изгорялата от слънцето трева се разхождаха брадясали мъже и почти голи жени. Аз индиферентно ги наблюдавах, защото нямаха с какво да прикрият своите съблазни.

Колите на туземците бяха скрити в гората на сянка и не загрозяваха пясъка. Отидохме до устието на реката и видяхме, че го няма. Вълните на морето ревниво се бранеха, трупаха грамади пясък и преграждаха пътя на Велека, която приличаше на набъбнала вена, вдигаше пара и зеленееше от яд.

– Когато ѝ прелее, ще помете пясъчните дюни и ще се разхлади в морето – каза старият.

– И ние си имаме такива резервати и индианците по същия начин си пекат рибата – похвали се американецът.

– Защо не им купите поне тигани? – забелязах аз.

– Не сме се сетили – повдигна рамена той и направи неопределена гримаса.

Избрахме за лагер най-отдалеченото и най-скритото местенце край устието на реката. На двеста крачки източно от нас се блискаше морето, на юг се влачеше Велека, а на запад крякаха жабите на един гьол. Само на север можехме да се свързваме със света. Освен това край нашето място растяха къпини, поклащаха се тамарикси и стърчаха няколко обръснати от бриза

дървета. Те приличаха на великани с развети коси и обърнати към морето лица. Когато седнахме, всичко изчезна и видяхме само небето.

– Хубава е вашата страна – призна американецът.

– Но това не ви попречи да я загрозите с бомбите си – не се сдържа да му каже старият.

– Нима и у вас сме хвърляли бомби? – засрами се Бъки Смит.

– Да, и у нас – обади се Диляна.

– Извинявайте...

– Извинение? Възпитан е – подхвърлих аз.

– Ако ми разрешите, ще му отрежа носа и ще му се извиня – намеси се битникът.

– Но първо си отрежи мръсните фитили, за да не те помислят за невменяем – не му прости Диляна.

– Без майтап, но ако си ми син, ще те топна в белина – рече му старият.

– Това ли ти е демокрацията – показва си зъбките битникът.

– Някога се въдели човекоподобни, които се наричали отшелници. Едни от тях висели на стълбове, а други киснели в изпражненията си с единствената надежда да им обърнат внимание. И тогава господарите предпочитали бедняците да вонят, отколкото да се бунтуват, давали ги за пример на останалите и дори ги произвеждали за светци. Та и ти май... – понатри му муцунката старият.

– И аз съм светец, модерен – гръмна ни битникът и ние паднахме от смях..

– Не се подигравайте. Трябва да бъдете по-толерантни, господа! – изперчи се американецът.

– Я си гледай тениса и доларите – елиминира го Диляна и старият отиде да търси червеи, а аз започнах да разчиствам място за палатката.

Диляна извади своята книжка и ни прочете всичко за река Велека. На нас ни стана ясно, че Велека е най-голямата странджанка река, че в гористите й брегове растат брястове, ясени, липи, габъри и елши. Че тук лианите се наричат скрипка, бръшлян, хмел, повет и дива лоза; че в нейните води растат най-едрите и най-нежните водни лилии и плуват най-вкусните на света кефали...

– Именно за тях събрах червеите, а вие пригответе огъня – обади се старият, запретна крачоли и помъкна въдицата си.

Когато изчезна зад храстите, американецът изтича до колата и пусна скрития в нея магнетофон.

"По величие и държавнически усет нашият хан Тервел твърде много прилича на Вашингтон, който единствен от държавниците ви искрено се е борил за свободата и обединението на своя народ – чухме ние тайно записания глас на стария. – Ако си представим Тервел като един голям тенисман, то той е имал толкова точен сервис и бомбен смач, че играчи от висша класа, каквито са били византийските василевси, не са устоявали и винаги са губели играта с него..."

"Не допусках, че българите са имали толкова славна история" – намеси се гласът на американеца."

"И благодаря, че не може да се купи с долари... Скъпни сме, не обичаме да се хвалим с нея – продължи гласът на стария. – Но дано някой да не ни я открадне..."

"Как така да откраднат историята ви?"

"Ако не си я пазим, на някой може да му скимне да докаже, че не е наша."

"Надявам се, че в категорията на похитителите не поставяте моя народ?" – запита гласът на американеца.

"Вие не се интересувате от история, а от пари. Но по-честичко трябва да се сецате за Вашингтон, който ви освободи от владичеството на Английската империя, не за да станете и вие империя. Ние мразим империите, защото за зла участ винаги сме се борили срещу тях... Но да продължа разказа за Тервел, Юстиниян и другите."

Внимателно слушахме гласовете на магнетофонната лента и когато тя свърши, продължихме да мълчим.

– И ние имаме хубави местности, луксозни хотели и индустрия, но с историята май сме зле – призна си американецът.

– Има време. Ще си я направите, но трябва да знаете, че истинска история не се създава лесно. И да не си въобразявате, че светът е парк, в който само вие трябва да се разхождате – казах аз.

– Ако старите изчезнат, ние младите ще се разберем – прояви оптимизъм битникът.

– Да ги изселим на Луната или на някоя друга планета – предложи американецът.

– Държа моята мащеха и Белият дом да бъдат евакуирани на друга галактика – настоя Диляна.

Гласувахме и само американецът се въздържа.

– Баш сега ли, когато баща ми го избраха за сенатор – мотивира се той.

– Слушай! Или трябва да се разбираме като хората, или...

Диляна не се доизказа, тръстиките се размърдаха и пред нас се появи едър и космат мъж. Само над банските си гащета той нямаше косми и на това голо място бе татуиран лъв.

– Аз съм човекът с лъва; наведнъж пия по три литра мастика и ям за мезе пръст. Стъклар съм и никой освен мене не може да вдигне двадесет кила разтопено стъкло и от него да издуха столитрова дамаджана.

– Какво общо имаме с това? – запитах го аз.

– Говорите на английски, та дойдох да разбера що за стока сте.

– Аз и тя сме тукашни, а този е американец – поясних аз.

– Сетих се по колата. А оная мърша?

– Аз съм битник.

– Нещо като просек, а? – сам си поясни човекът с лъва.

– Родителите ми са честни хора.

– И те ли са такива мръсни и въшливи?

– Не, те са премного скромнички, чистички и се страхуват от паразитите.

А аз не се плаша от тях и ги оставям да ме смучат...

– Я не се занасяй, ами се окъпи! А до колкото вие сте българи, ще видим... – закани се човекът с лъва.

– Ние сме от тези, които ще ти харесат – успокои го Диляна.

– Ще видим – повтори той – но ако се представяте за повече, отколкото сте, по-добре е да се измитате. Иначе ще изпия три литра мастика и вие ще я платите.

– А защо с мастиката ядеш земя? – запитах аз.

– За да бъде земен, а не фантазьор като вас.

- Дотук отличен, а защо си татуирал корема си с лъв?
- Защото коремът е най-важното човешко място и от него идват всички бели.
- Той може да стане един образцов пират – възхити се американецът.
- Аз съм най-добър в професията стъклар, а не съм американски генерал. Единадесет месеца работя в завод и на дванадесетия идвам да се окъпя във Велека... Къде е оня, който преди малко говори от колата?
- Тук съм – обади се старият и хвърли връзка кефали в краката ни. – Горе-долу си научил английския.
- Патриотичен дълг е на всеки славянин да знае поне един западен език – смело отвърна човекът с лъва. – Научих го от дъщерите си. Те непрестанно пеят английски песни...
- А през това време ти пиеш мастика и ядеш земя за мезе – допълних аз.
- Човекът с лъва се разсърди и изчезна.

След като изядохме кефалите, се смрачи и ни нападнаха комари. Старият се уплаши от хищните насекоми и предложи да продължи разказа си за другия ден, но ние се възпротивихме. Тогава американецът извади мехлем, ние се намазахме с него и комарите си отидоха.

- Това е придобивката ни от Виетнам – скромно каза той.
- Наобиколихме огъня и старият започна. Когато късно завърши разказа си, тръстиките наново се разтвориха и пак се появи човекът с лъва.
- Благодаря – избоботи той, – Когато се върна в завода, ще ви изработя най-голямата дамаджана, ще я напълня с мастика и ще ви я подаря.
- От гората се чу квичене.
- Това са чакалите. Винаги когато им замирише на нещо българско, започват да лаят – поясни човекът с лъва.
- Затова са чакали, а не лъвовe – допълни старият.

След това се приготвихме за сън. Диляна се настани в шевролета, а аз и старият в палатката. Бъки Смит си опъна люлка между две дървета, а битникът си постла вестник и легна на тревата.

Отнякъде транзистор заквича чуждестранна песен, човекът с лъва грабна една главня и се спусна натам.

Преди да заспя, чух дълбока въздишка. Най-последно реката пребори вълните и с облекчение въздъхна.

Събуди ни семейство птици. Още с появяването на слънцето те започнаха да се карат.

– Тихо! – извика им старият и птиците се смълчаха.

– Те пееха – направих му забележка аз.

– Птиците пеят само когато са влюбени, а през останалото време или мълчат, или се карат.

Битникът ни излъга, че не му е било студено през нощта. Той гледал звездите, слушал крякането на жабите, които според него се мъчели да заглушат рева на вълните

Край шевролета се бяха натрупали няколко туземци и туземки.

– Колко е мощна! Какви амортизатори! – възкликваха туземците и друсеха колата.

От люшкането Диляна се събуди и подаде рошавата си глава.

– Това се казва жена! – въздъхнаха туземците.

– Защото си има слугиня да ѝ пере и да ѝ чисти, а не като нас – възразиха туземките.

– И сто слугини да ви шетат, пак няма да достигнете нейния финес. Не е замесена от вашето тесто – опровергаха ги туземците

– Добро утро! – поздрави ги Диляна.

Туземската тълпа се люшна.

– Още като си подаде муцуната и познах, че е нашенка. Е те такива ни излагат. Усучат се около чужденците, мушнат се в шевролетите и... – окопих се от удара една туземка.

В това време пристигна човекът с лъва. Той нарече туземките кокошки и за да потвърди това, пръсна им шепа царевица.

– Ние сме почтени жени, а тази ни излага. Като си има чужденец, нека си го води на Слънчев бряг. Защо го е домъкнала на Велека да ни дразни... – оправдаваха се те.

– Къш! – потири ги човекът с лъва и туземците се разбягаха.

– Безспорно, уважават ни – надигна нос американецът.

Човекът с лъва многозначително завъртя ръка около главата си.

– Да не си луд – извика той. – Та това са нашите туземни битници, но мърсотията им е отвътре.

Надух лодката, взех фотоапарата и предложих на Бъки Смит да се разходим. На брега заварихме момиченце, което плачеше.

– Защо плачеш, момиченце? – попитах го аз.

– Как да не плача, като топката ми падна в морето, едни черни чичовци я грабнаха и я отнесоха навътре.

– Сега ще ги настигнем и ще ти върнем топката – утеших детето и то седна на пясъка.

Гребях и си мислех кой залив е по-красив: дали този на Тауклиман или на Велека, когато забелязах топката. Два делфина си играеха с нея. Единият се засилваше и я блъскаше с муцуната си, а другият подскачаше и му я връщаше.

Вдигах апарата, но делфините се скриха. Щом го свалих, топката наново заподскача и така щеше да бъде до безкрайност, ако не се сетих, че делфините ми играят номера. Опитах се да ги приближа, но те разбраха тактиката ми и започнаха да подхвърлят топката навътре. Последвахме ги, но внезапно пред нас се изпречи кит. Бях сигурен, че в Черно море не се въдят китове, но все пак се уплаших да не би някой да го е пуснал през Дарданелите и предложих на американеца да се върнем. Обаче китът избърза, развълнува морето и ни пресече пътя. Когато помислихме, че вече ще ни погълне, от гърба му се отвори люк.

– Здравей, братовчеде! Накъде толкова рано? – подаде си главата капитанът на кита. – Какъв е този с тебе?

– Американец...

– И навярно си тръгнал да го давиш? – полюбопитства братовчедът, който имаше определено отношение към всяка народност.

– Тръгнахме да търсим топка. Делфините я откраднали от едно дете и то сега плаче на брега.

– Видях ги, те са две малки делфинчета. Нека си поиграят.

– А момиченцето?

– Ще му разправиш приказка за две малки делфинчета, които обичали да си играят на топка, и то ще престане да плаче.

– Това май е атомна подводница? – тихо ме запита американецът.

Братовчедът мрачно го измери.

– Не е лошо момче – реших да смекча погледа му.

– Зная, зная. Поотделно никой не е лош от тях, но когато ги съберат в роти и полкове, стават невъзможни... Нали заради тях кисна под водата...

Подводницата се потопи и ние поехме обратно към брега, към устието на Велека, която тържествуваща влизаше в морето. Между пясъка и скалите имаше дървено мостче с накацали по него деца. Те хвърляха въдици в реката и тя им къдреше отраженията.

Делфинчетата ни настигнаха и ни подхвърлиха топката. Ние я прибрахме и се умърлушихме.

– Виждал съм рибари да избиват делфини. Застрелват ги с карабина и водата става кървава. Щом ранят някой делфин, друг му идва на помощ и рибарите също го застрелват – обади се американецът.

– Щом хората убиват хора и с това се хвалят...

– Ох! – въздъхна американецът. – Винаги когато говоря с европейец, струва ми се, че играя шах... Доскоро смятах, че парите са всесилни, а у вас разбрах, че само келнерите ме уважават.

– Повечето неща не могат да се купят с пари.

– Завиждам ти, че без пари си спечелил Диляна. Интересно момиче – влюбва се в потомъка на някой си Чепа, а не на Буфало Бил!

– И е безценна... Много векове с трябвало да минат, за да се роди тя.

Момиченцето упорито ни чакаше на брега. То грабна топката и побягна, без да ни благодари, сякаш бяхме длъжни да му я намерим и донесем. Изглежда моят е прав, когато ми казва: "Вие младите смятате, че ние старите винаги сме ви длъжни..."

Нещо страшно се беше случило в нашия лагер. Палатката се търкаляше разкъсана, шевролетът бе обърнат и цялата околност овършана. Старият и Диляна ги нямаше, а битникът стенеше завързан за едно дърво и човекът с лъва грееше казан с вода.

– Къде е баща ми? Диляна? – извиках уплашен аз.

– Назад! – надигна се човекът с лъва.

Помислих, че е полудял, и предложих на американеца да спасим битника.

– Първо да видим как ще го свари, а после ще направим необходимото – отвърна американецът, грабна фотоапарата от ръцете ми и се изкатери на най-високото дърво.

– Вземи сапуна и ела да ми помогнеш! – повика ме човекът с лъва и битничето изплака.

– Не искам да ме къпеш! Не искам да ми сваляш същността.

– Протестирам! Тук се потискат човешките права! – обади се американецът от върха на дървото, когато разбра, че няма да варят, а ще къпят.

Човекът с лъва отвърза битника и започна да го полива с гореща вода.

– Бърър-р-р – задавяше се от мръсна пяна битникът.

– Кротувай бе! Дъщерите са неудобни за лапите ми, ама ти можеш и да ги опиташ... Ей, зор видях, докато го докопам.

Когато битникът бе окъпан и сърдито се гушеше на слънце, пристигна Диляна.

– Ай, какво хубаво момче е станало! – възкликна тя и го целуна.

Битникът два пъти подсмръкна, взе китарата и изпя песента за отвлечената битничка.

Бъки Смит слезе от дървото, отвори апарата и освети филма, който беше изщракал.

– Понякога нещо ми пречи – каза гузно той.

– Аз и тебе ще окъпя – закани се човекът с лъва, но отнякъде се изтърси старият.

– Стига сме глезили морето, стига сме му се кланяли, ние сме деца на земята, да не я забравяме! – крещеше той, сякаш подозираше, че няма да се съгласим на неговата пешеходна приумица. – От трамваи и коли краката ни се

атрофираха, бюрата ни пречат да дишаме, от градския шум ушите ни станаха нечувствителни към музиката на природата. Кажете, ние работи ли сме или хора?

Бях свикнал на тези шеговити речи, но човекът с лъва взимаше всяка дума за призив, за бунт и сърдито ни поглеждаше, сякаш ние бяхме виновни, че има трамвай, коли, машини и бюра...

Диляна вече се беше приготвила. На врата ѝ висяха сандалите, а на рамото – едnodневката с географския речник.

– Напред към лесовете на Странджа, по стъпките на Тервел към Цариград! – извика старият, но човекът с лъва, щом чу Цариград, подозрително го изглежда.

Американецът ме запита какво ще правим.

– Ще превземаме Цариград.

– Тогава и аз ще дойда.

– Хващай греблата! Ние ще направим морски десант.

Четиримата вървяха край реката и ние скоро ги настигнахме. Те се мъчеха, прескачаха коренища, пъхаха се в гъсти храсталаци и храбро се бореха с жилавите стебла на хмела и дивата лоза. Ние спокойно се плъзгахме под клоните на плачущи върби, брястове и габъри, проправяхме си път между гъвкавите стебла на камъша, плашихме дивите патици и те смешно въртяха извитите си на кравайче опашки; смутихме спокойствието на скрития в тръстиките воден бик, който на един крак, с щръкнала човка като гръмоотвод съзерцаваше небето; принудихме дългокраките рибари да се оттеглят и продължихме да навлизаме в зелените води на Велека. От време на време край нас проплясваха едри мрени или любопитно ни поглеждаше тъпа муцуна на речен кефал. Природата бе оплодена, натежала и мързеливо се припичаше на слънце.

Ние се оглеждахме във водата и слушахме стъпките на пешеходците. На един завой видяхме лодка с изрисуван на нея змей, с рибешки перки и многозъба крокодилска уста. От очите на змея излизаше огън. Лодката бе вързана за бряст, под който тлееше огън и се търкаляше празен тиган. Собственикът на лодката лежеше до тигана с боси крака. Една катерица чевръсто обираше трохите от обета му.

След това видяхме тимарисови храсти, зад тях поляна, до поляната царевична нива и по-нататък рошавия гръб на Странджа.

Пешеходците стигнаха до тимарисовите храсти и седнаха до тънко поточе, което извираше от буков пън. Те ни съобщиха, че ще си починат и ще обядват печена царевица.

Ние завързахме лодката и отидохме да помогнем за обема. Дилиана тръгна да бере киселец за салата, старият се пхна в царевицата, а човекът с лъва събра дърва и запали огъня. Американецът си вдигна краката и се загледа в облаците. Битникът му даде гръб.

Царевицата се опече, а Дилиана не идваше и аз се надигнах да я търся. Заварих я седнала на едно надвесено над водата стебло, под което се белееше плантацията от водни лилии. На лист от лилия бе клекнала зелена жаба. Дали захласната от лилиите или хипнотизирана от жабата, Дилиана не ме усети и аз продължително я разглеждах. Едно водно конче пожела да кацне на носа ми, аз махнах с ръка и малката трепна.

– Да си вървим! Лилиите губят своя чар, когато ги наблюдават двама – каза тя.

Жабата скочи, опъна задни крака и цопна във водата.

– Не намерих киселец, но видях една особена птица, с дълги крака и розова перука. Тя бе кацнала на сухото стебло и гледаше лилиите. Когато ме забеляза, с достойнство се отдалечи. Тогава са появи зелената жаба. Сетих се за една приказка...

– За жабешкия цар...

– Да.

Ние отидохме при другите, издухахме царевицата от горещата пепел и я изядохме.

– Прасетата имат изискан вкус – каза с пълна уста Бъки Смит.

– Много ги обичам, когато са малки – облиза се човекът с лъва. – Съдържали полезни калории, а мастиката вреден алкохол... Не се плаша от алкохола, защото не съм обикновен човек, а двигател с вътрешно горене. Когато работя край стъкларските пещи, за една смяна изпивам сто бутилки газирана вода и от мене се вдигат облаци пара. Облаците се превръщат на дъжд и ме разхлаждат... Преди бях борец, но ми беше съвестно да побежда-

вам и затова станах стъклар. След като научих занаята, започнах да изпълнявам по десет норми и всички ми се разсърдиха, а нормировчикът ми каза, че не е редно един човек да взема много пари. Тогава му обясних, че самият аз съм си цяла бригада и той ми възрази. Ядосах се и доведох жена си, дъщерите си, тъщата и тъста и заявих, че те са моята бригада. Нормировчикът ги записа и те си отидоха. Чак на края на месеца дойдоха да си вземат заплатата с наднорменото. По този начин накарах другите стъклари да ме уважават... Обаче аз съм още гладен...

Като каза това, човекът с лъва се хвърли в реката и затопурка в гемиджийски стил. Той се отправи към едни коренища, пое въздух и се загуби от погледа ни. Когато помислихме, че вече се е удавил, той се появи с риба в устата. Освен това и в двете си ръце държеше по още една риба. Той хвърли двете риби към нас, а третата я изяде сурова.

– Престъпление е да се пече толкова прясна риба – каза той и американецът го погледна със страхопочитанне.

– Това е мряна – поясни старият. – Тя е много вкусна и веднага трябва да я опечем на нажежени камъни, за да имаме сили за Цариград.

Човекът с татуирания лъв изплю кост и мрачно го изгледа.

– Когато служих в граничните войски, улових двама диверсанти – започна той. – Хванах ги през кръста и ги помъкнах към заставата, а те ритяха и ми обещаваха, че нямало да правят вече така. Аз си вдигнах рубашката и ги попитах какво виждат.

– Лъв – отговориха дружно те.

– Чакали с чакали, кой ви е накарал да тръгнете срещу лъва?

– Отначало мислехме, че ще ни постелят, но чакахме, чакахме и станахме чакали – проплакаха двамата.

– За да спаси кожата си, човек може да се превърне на плъх, на охлюв или дървеница – извади съответната поука човекът с лъва и продължи: – Когато ги обискирахме, открихме на шиите им торбички с отрова, които по правилника на диверсантите трябвало да глътнат, след като бъдат заловени. Командирът беше възпитан човек и им направи по един сандвич, поръсен с отрова. Те не пожелаха да ги изядат, защото щели да умрат. После командирът им разказа за някакъв си Муций Сцевола, който също бил заловен като

диверсант, но не се сополивил като тях, ами си пъхнал ръката в един мангал и докато ръката му цвърчала, заявил, че ако остане жив, пак ще стане диверсант.

– Защо ми разправяш такива истории? – изръмжа старият.

– Предупреждавам. Наблизо има граница...

– Не ми минават такива шеги – наистина се разсърди старият.

– Човек никога не може да разбере какво мисли интелигенцията, та за всеки случай... – хитро подхвърли човекът с лъва.

– Той смята, че като си е изрисувал лъв, наистина е лъв – наежи се и Диляна.

– Или пък като прави дамаджани, може да побере в тях света – допълних аз.

– Затова ли си се помъкнал с нас? Ще ни бъде много приятно да ти видим гърба – скръцна му със зъби старият, а аз хванах една доста дебеличка главня.

– Чакайте бе, хора! – рипна човекът с лъва. – Искам да чуя края на приказката, и се уплаших, че ще отидете в Цариград...

– Добре, остани! – съгласи се старият. – Обаче да не смяташ, че работническата класа се състои само от стъклари? Можеш да се хвалиш с татуирания си лъв, можеш да си пиеш по три литра мастика, можеш да получаваш заплата и за покойния си дядо, но преди да си отвориш устата, помисли какво ще изхраниш...

– Искам да стана фермер – самотно прозвуча гласът на битника.

После старият и Диляна се настаниха в лодката, а ние продължихме пеш. Човекът с лъва вървеше напред и наблюдаваше земята. Знаех, че съжалява, и не го съжалявах. Омръзнало ми беше да прощавам. Знаех също, че трябва да направи нещо изключително, за да му прости старият, но не виждах кой от нас можеше да изпадне в беда, за да се прояви.

– Кажете нещо, бе! – обърна се след час към нас.

– Любуваме се на тишината... Виж каква чудна и мъдра природа, просто да те е срам да говориш пред нея.

Човекът с лъва напсува природата и продължи самотен.

Гората свърши, бреговете на реката станаха стръмни и ние тръгнахме по поляна с накосено сено. Бяхме се уморили и тази поляна ни се стори най-подходяща за пренощуване. Почакахме да пристигне лодката и я изтеглихме на брега. Старият беше весел и Диляна ми намигна. Докато пътували, тя любопитствала и постепенно му върнала доброто настроение.

– Тази нощ ще спим на сено и аз искам да бъда до тебе – казах на Диляна.

– Кое те вдъхнови към тази смела мисъл?

– Не се опитвай да оригиналничиш. Не е позволено за годините ти...

Човекът с лъва щеше да хване менингит, за да мисли как да изкупи вината си пред нас, и понеже нищо не можа да измисли, започна да събира сено и да го разстила за легла. Той беше свършил номерата си и не знаеше с какво да ни слиса.

Когато слънцето се скри, чухме барабани удари. Изкачихме се на близкия баир и видяхме малко селце с мегдан. Луната осветяваше редица мъже и редица жени. Редиците отиваха една към друга и подскачаха под ударите на тъпан. Край нас мина старец с кон и го запитахме какво правят ония на мегдана.

– Играят – каза той. – Някога и аз така играех при пълнолуние.

– А защо къщите са мрачни?

– Защото младите играят на пълнолуние. Когато тъпанът спре, тогава ще запалят лампите и ще пуснат радиото да чуят новините.

– И защо ходиш пеш, като имаш кон?

– Този кон е стар и болен като мене. Помоли ме да го разходя по луна... Искате да си спомни за младите години.

– Този е луд – изсмя се човекът с лъва.

– Беше луд, но сега е само стар – отвърна му старецът. – И конят беше луд, но зъбите му се разклатиха и не може да пасе, затова му правя попара и в нея вливам малко ракия, за да му се стопли кръвта. Имате ли цигари?

Старият му даде и той продължи:

– Този кон ми е приятел. Той ми спаси живота. Една зима вълците ме присрещнаха зад оная горичка. Те идваха от три страни, а зад тях квичаха чакали и след чакалите въртяха опашки лисици. Беше мраз и имаше дълбок

сняг. Вълците налякаха, впиха очи в мене и сякаш с погледите си говореха: "Гладни сме и затова ще те изядем". Тогава конят ми рече да му пазя главата с тоягата, и ги зарита. Когато хубаво ги нарита, вълците започнаха да се карат, да се хапят и да се ядат един друг. Чакалите се заоблизваха и лисиците още по-силно завъртяха опашките си. Аз се качих на коня и той ме понесе към селото...

Конят слушаше и поклащаше глава, сякаш искаше да потвърди думите на стареца.

– Как се казваш?

– Доброта – отвърна старецът, потупа коня по врата и двамата тръгнаха към селото. В това време барабанът спря да думка и прозорците на къщите светнаха,

– Да, аз ще стана фермер – без някой да го пита, обади се битникът.

Тази нощ спяхме на сено, дъвчехме сламки, гледахме звездите и слушахме разказа на стария. След това чухме на сън щурците и други гласове, които се обаждаха от гората.

VIII

ОТКАКТО КОНСТАНТИН превърна малката гръцка колония Византион в столица на Римската империя, стотици варварски племена се надпреварваха да я превземат, разбиваха главите си в яките ѝ стени и разгневени, че не могат да оплячкосат богатия град, отмъщаваха на околностите му.

Плодородната земя, през която Тервел настъпваше, беше опустошена и запустяла. Щом населението усетеше, че се приближава войска, побягваше към планините, криеше се в гори и клисури, оставяйки скромното си имущество на произвола.

Само славяните не се страхуваха от българите, посрещаха ги приятелски и отделяха каквото могат, за да ги нахранят.

По тракийската земя вече не се виждаха прочутите римски пътища с удобни странноприемници и конни станции. Прах и бурени покриваха някогашното римско величие. Доразрушаваха се античните паметници, странноприемници и вили. Селяните къртеха мраморни колони и с тях строяха неугледни хижи, чупеха статуи, рушаха мозайки, защото гладът затваряше очите им пред красотата.

Улисани в непрекъснати войни със сарацините, византийските василевси не обръщаха внимание на северната си земя. Те се мъчеха да запазят източните колонии, които пълнеха императорската каса с богатства, обличаха придворните с коприна, застилаха дворците с килими и украсяваха трапезите със златни съдове.

Вече никой не си спомняше за величието на древна Елада, защото тази бедна страна можеше да ражда само велики мислители и произведения на изкуството, но не и жито. Още на времето това бяха разбрали практичните Птоломеи и затова се помъчиха да присадят гръцката култура по плодородната долина на Нил и вечно зелените поля на Тигър и Ефрат. Те побратимиха старите египетски и асиро-вавилонски богове с тия на Олимп и създадоха една пъстра божествена фамилия, привърженица повече на лукса, отколкото на героизма. По-късно византийските владетели грабеха богатствата на замогналите се източни градове, строяха кораби, плащаха на наемници, за да ги запазят от ненаситния апетит на ислямските синове.

Богът на Юстиниан и Теодора се оказа слаб пред бога на Мохамед, който чрез устата на ходжите провъзгласяваше нов ред в Испания, Италия и по земите на древния Картаген. На византийците не оставаше нищо друго освен да се молят поне да им остане пътят за Индия.

Тервел тръгна за Цариград да узакони пасища за българските коне и ниви за славяните. Раменете му не познаваха приятното шумолене на пурпурната хламида, красиви левантийки не обвиваха глезени ръце около изпечения му от слънцето врат, изискани царедворци не му поднасяха гъсто вино в сръчно изковани чаши.

Наложниците на Тервел се обличаха с кожени гащи и груби кълчищни ризи. Те не се излежаваха под копринени балдахини, а наред с войниците яздеха, стреляха с лък и се хранеха с полусуrowо месо. Не с благоуханни балсами, а с конска мас мажеха косите си; не умееха да се кипрят, да целуват и несръчно поднасяха на любимия си киселичък и миризлив кумис.

Ушите на Тервел бяха чужди на сладките слова на поезията, не познаваха опияняващите звуци на флейтата и арфата. Те бяха загрубели от ударите на жреческите тъпани и писъка на ловджийските рогове.

Византийските василевси палеха кандила пред иконите на своя босоног бог, но се обличаха в коприна и пируваха в деня на неговото възкресение.

Богът на Тервел жадуваше за кървави жертви и не обичаше сантименталностите. Той се превръщаше в скали, гръмотевици, в огън и порой. Той беше толкова могъщ, че не можеше да се побере в тесните рамки на икона.

Всеки богомолец можеше да излъже Христос и измоли срещу свещ и лепта опрощение на греховете си.

Неподкупният Тангра безпощадно отмъщаваше дори и на своя земен наместник – хана, когато същият сгрешеше. Той отнемаше от него свещената орента и разрешаваше на народа му да го убие.

Може би затова Тервел се уплаши, когато видя мощните, непревземаеми стени на византийската столица.

Войските стигнаха Цариград, без да срещнат някаква съпротива. Дори по кулите на Анастасиевата стена не се мяркаха стражи и тя самотно стърчеше в безлюдната равнина. Изглежда Тиберий и патриарх Калиник се бяха уплашили и след поражението пред Месемврия се двоумяха какво да предприемат, за да спрат победоносното настъпление към столицата.

Пред северната врата на Цариград кавханът строи войските и Тервел, възседнал кон, мина край тях, поръси ги с морска вода за очистение и ги поздрави. Досрамя го от погледите на хилядите ромеи, накацали по бойниците на стената, и отказа да принесе традиционната кървава жертва.

Жреците не одобриха постъпката на хана и само когато ги заплаши, че ще заповяда първи да атакуват крепостта, замлъкнаха. Само главният жрец продължаваше да мърмори и настояваше да се извърши жертвоприношение.

– Тангра е доволен. Той ни дари победа при Месемврия, а сега ни праща и новолуние.

– Не е нужно да му принасяме още жертви – оправдаваше се Тервел.

– Ювиги, Тангра иска още жертви – не се предаваше главният жрец. – Ромеите призовават своя бог с камбани, а ние трябва да ударим свещените тъпани. Нека християните се уплашат от нашите заклинания...

– Кърравите жертви и дивите заклинания ще принудят християните да се бият по-храбро, защото ще разберат какво ги очаква, ако ги победим.

Главният жрец продължаваше да се инати и като дете настояваше да се принесат кървави жертви и се изиграе жреческият танц. Разговорът между двамата се водеше пред строената войска и Тервел реши привидно да се съгласи с упорития жрец, който имаше голямо влияние върху суеверните войници. Той приятелски го хвана под ръка и усмихнат го поведе към шатрата си. Когато двамата се скриха от погледите на войниците, Тервел го пипна за брадата.

– Слушай, дяволе! Ако продължаваш да се намесваш в политиката и се противиш на волята ми, ще ти откъсна главата! – изсъска в лицето му той.

Жрецът опули очи.

– В името на Тангра аз ...

Тервел го блъсна и той се изтъркули на земята.

– Няма да говориш от името на Тангра! Ако занаят не се подчиняваш, ще избира на народа друг бог и ти ще увиснеш на първото срещнато дърво... Разбра ли?

Главният жрец се надигна и нервно започна да почиства дрехите си.

– Иди да съобщиш на войската, че Тангра не иска повече жертви!

Главният жрец изхвъркна от шатрата.

– Упрекваш ли ме, че постъпих така? – треперещ от яд попита Тервел.

– Пази си нервите за най-важното – отвърна Чепа.

– Кое е това най-важно?

– Обсадата на Цариград, атакуването на крепостта...

– Безсмислено е – отсече Тервел. – Няма да има никаква обсада. Ние не можем да завардим града откъм морето... Ех, тия мои гламави и завистливи чичовци...

Ханът ухапа юмрук.

– Да се свържем с арабите. С техния флот и...

– Не! – изкрещя Тервел. – Предпочитам да имам за съседни християни, отколкото диви фанатици...

– Тогава? Атака?

Тервел нищо не отвърна, спря се пред Чепа, насмешливо го погледна и почука с пръст челото му.

До шатрата долетя гласът на главния жрец. Той уверяваше войската, че Тангра се е задоволил с поръсването и не желае да му се принасят жертви.

Тервел неволно опъна врат, сякаш усети, че го души въже. Нервно разкопча ризницата си и въздъхна. От днес нататък знаеше, че и при най-малка несполука главният жрец ще му отмъсти.

Твърде лесно стигна цариградските стени, но едва ли щеше да ги прескочи. Освен с мечове и лъкове ханът не разполагаше с никакви стенобитни машини, а да се върне безславно, това значеше завинаги да загуби влиянието си. Той чувстваше, че от успеха му зависи дали в бъдеще ще съществува новата държава, и се страхуваше, че при неуспех славяните ще го изоставят и враждебните на рода му боили заедно с жреците ще го погубят.

Чепа му предложи да си избере заместник.

– Тате нямаше заместник... – трепна Тервел

– И затова преждевременно загина.

– Кого да изберем?

– Пумир.

Тервел подскочи.

– Ще го предложиш за втори хан – продължи Чепа. – Той е суетен, властолюбив и по-добре от тебе ще следи държавните работи, защото ще знае какво го очаква, ако обявиш пред народа, че Тангра е отнел орендата му.

До късно братята обмисляха и призори повикаха боилите. След час облеченият в хански доспехи Пумир учудено се пулеше и брадата му трепереше от вълнение. Той никога не беше предполагал, че Тангра точно него ще избере за заместник на хана. Сияеше от радост и дори не обърна внимание, когато жреците увиваха около врата му копринено въже, символ на онова конопено въже, което ще стегне врата му при първата несполука на истинския хан.

Този път Тервел заповяда да се извърши жертвоприношение и жреците, въпреки че долавяха хитрите му замисли, заклаха жертвеното куче, удариха тъпаните и след лудо въртене изпаднаха в екстаз.

Три дни войските стануваха под стените на Цариград, без да предприемат нападение. Българите пасяха конете, а славяните кърпеха окъсаните си цървули. Едни дялаха дълги стълби, други обковаваха "овни" – яки дъбови стволове, предназначени за разбиване на крепостните врати, а трети плетяха въжета с тежести на края, които в решителен миг щяха да полетят и се закачат по зъбестите бойници на стената. С такива въжени стълби някога войниците на Аспарух се изкатериха по стените на Дуросторум.

И ромеите се приготвяха за отбрана: трупаха камъни край бойниците, варяха катран, мъкнеха гърнета с нефт за медните сифони, изпробваха стрелометите и каменометите. Отбранителните работи наблюдаваше самият патриарх Калиник, който в една ръка държеше кръст, а с другата придържаше меч. Този умен и мъжествен духовник мечтаеше да подчини светската власт на църквата и успя да заточи двама императори – Юстиниян и Леонкий, и да дели по равно власт с третия – Тиберий.

На четвъртия ден вечерта Юстиниян поиска да се види с Тервел. Той влезе в шатрата с трескави очи.

– Навярно искаш да изпълня обещанието си? – студено го посрещна ханът.

– Да.

– Мога да превзема крепостта, но ще остана без народ, а тогава не ще ми бъде нужно нито злато, нито кесарската титла.

Предишната нощ тайно при Тервел дойде пратеник на Тиберий, който предложи голям откуп срещу главата на Юстиниян. Тервел обеща на пратеника, че ще си помисли, и го изпрати дружелюбно. Постъпката на Тервел не хареса на Чепа и той му припомни, че е можел да вземе богат откуп, без да минава хилядите разтега до Цариград. Припомни му и за клетвата, която даде на Юстиниян, че винаги ще му бъде верен съюзник.

– Не се прави на дете! – скръцна му със зъби Тервел. – Аз гледам да не се пролива наша кръв, а за клетвите и драхма не давам. Ако пристъпя клетвата си, Юстиниян може да ме заплую, но народът ще избърше хракката от лицето ми с целувки.

Юстиниян се сещаше за намеренията на Тервел и затова го посети. Той даже не се и опита да му припомни за клетвата, а го помоли да почака още един ден. Беше решил да се промъкне в Цариград, да се свърже със своите привърженици и отвори крепостните врати за българската конница.

Тервел хареса смелия план и прецени, че при успех много по-изгодно ще бъде да влезе във византийската столица през вратата, отколкото през трупове на своите хора, но се намръщи, когато Юстиниян поиска Чепа, Стоица и Охсун да го придружат в опасния опит. Бившият император не смееше да се довери на своите приятели, чиято вяност знаеше, че се разделя между бога, родината и него.

Когато луната се скри и станът задряма, четирима облечени в тъмни дрехи мъже предпазливо се промъкнаха към стената. В храстите цъкаха хиляди щурци, между бойниците се дочуваха сънливите гласове на стражите, а вълните на морето си почиваха.

Тримата пълзяха след Юстиниян в сянката на стената, която напусна сушата и облепена с миди и лигави водорасли, продължи в морето. Постепенно водата стигна шиите им, но никой не се осмели да плува, защото всеки невнимателен блисък би усъмнил стражите. Острите черупки на мидите режеха ръцете им и те с мъка, крачка по крачка се придвижваха навътре,

докато стигнаха кръгла кула. От нея започваше друга, по-ниска стена, все пак достатъчно висока, за да не могат да я прескочат. Въпреки това Юстиниян упорито вървеше край нея, от време на време спираше и се оглеждаше, сякаш търсеше нещо. Най-сетне се добраха до плитчина, осеяна с подводни скали, от които се носеше тежка миризма на отходното място. Милиони скариди нахално се пъхаха в ботушите и гънките на дрехите.

Юстиниян внимателно заопипва покритите с воняща лига камъни, най-после откри отходната канализация на Цариград и преди да се провре в нея, даде знак на останалите да го последват.

Четиримата пълзяха на колене и лакти из смрадлива нечистотия, задушаваха се от непоносима воня, напипваха полуразложени трупове на котки и кучета, край тях се стрелкаха плъхове. Просмуканият с миризми мрак лепнеше по лицата им и не им позволяваше да дишат.

– Юстинияне, забрави ли, че още имаме носове! – извика Стоица, но Чепа го сръга да мълчи.

Дълго пълзяха из миризливия ад, докато каналът се разшири и те можаха да се поизправят. Скоро над главите си видяха тежка метална решетка и въздухът стана поносим.

Юстиниян извади сребърно огледало, пъкна ръка между пречките на решетката и внимателно започна да го върти. Той огледа местността, увери се, че няма стражи. Стоица опря гръб на решетката и започна да изпъва краката си, докато тя се отмести.

Бързо, един след друг, четиримата изскочиха на площадче, оградено от ниски, неугледни къщи, в които навярно живееха рибари, защото по оградите им се виждаха разстлани мрежи. Още неориентирани за мястото, бяха смутени от нечии стъпки. Едва успяха да прибягнат в сянката на една къща и на площадчето се появиха двама мъже, които се спънаха в отхлупената решетка. Единият полюбопитства, наведе се да разгледа отворената шахта, а другият изглежда се усъмни, че през канала може би са нахълтали врагове, откачи от колана рог и се приготви да даде тревога. Стрелите на Охсун и Чепа изсвириха и двамата войници се загърчиха. Хвърлиха ги в шахтата и всички хукнаха по тясна уличка, която така умирисаха, че от вонята заспалите се събудиха и с проклетия хлопнаха прозорците на стаите си

"Колко е мръсен пътят към властта!" – помисли си Чепа и очите му страхливо зашариха из мрака.

Градът гъмжеше от патрули. Кучетата сякаш не знаеха, че у българите са на почит, раздираха гласовете си от тревожен лай.

Извървяха доста улици, за да достигнат до бяла каменна къща. На Чепа му се стори, че мина век, докато сънливият стопанин отвори вратата ѝ. Той мързеливо се влачеше, но като позна кой е нощният му гостенин, хвърли се към него и понеже и той нямаше нос, с който да усети разнасящата се от василевса воня, започна да целува ботушите му.

– Краставите магарета през девет баира се подушват – промърмори Стоица и се изплю.

Юстиниян грубо повдигна падналото на колене човече и го блъсна във входа на къщата. Изглежда той не за първи път влизаше в този дом, защото въпреки мрака се движеше бързо и сигурно, докато след Охсун и Стоица се чупеха предмети. Влязоха в доста широка стая, където Юстиниян ги остави да чакат, а той с домакина изчезна зад някаква завеса. Мъждукащата светлина на кандило играеше по написаните на икони брадати мъже.

– Сигурно това са дедите на стопанина, но защо ли са им изрисувани кръгове на главите? – запита Стоица.

– Това са боговете на християните – обясни му Чепа.

– Няма ли кой да им принася жертви, та са толкова измъчени и сухи? – учуди се Охсун.

Собственикът на каменния дом се наричаше Клеон. Той беше нисък, набит, имаше остра козя брадичка, две увиснали гуши и очи на плъх. Беше някаква далечна издънка на египетските Птолемеи, на когото арабите отнели обширните имения по северния бряг на Африка. Клеон бил един от верните привърженици на Юстиниян и затова след детронацията останал без нос.

Слугите повикаха враждебно настроените срещу Тиберий бивши патриции и когато къщата се напълни с безноси мъже, пред тях застана Юстиниян.

– Приятели, няма време за разговори – започна той. – От вас зависи дали утре ще седя на трона и вие ще бъдете моите най-верни съветници, стратегии, архонти и управители на теми.

Мъжете мълчаливо вдигнаха оръжие.

– Бог да ни е на помощ! – извика Юстиниян и ги поведе.

Безшумно се впуснаха към северната крепостна врата и щом я наближиха, Юстиниян с част от мъжете се упъти към караулното ѝ помещение, а Чепа, Стоица, Охсун и останалите се втурнаха към бодърстващата стража. Изкатериха се до бойниците, припълзяха към сънните стражи и забиха в гърбовете им мечове. В заспалата нощ се чува предсмъртни викове и кучетата наново се разляяха. Когато цялата стража бе избита, Охсун и Стоица се спуснаха към тежката врата, отместиха залостените зад нея греди, напрегнаха мускули и я отвориха. Чепа се качи на най-високата кула и по условия знак завъртя запалена факла.

След малко българската конница нахълта през широко зиналите врати, прескочи окървавените трупове на караула и зачатка с копита по каменните улици на Цариград. Скоро славяните избиха останалите стражи и завзеха цялата крепост и пристанището.

Охраната на двореца разбра, че е безсмислено да се съпротивлява, захвърли оръжие и се разбяга. С няколко скока Юстиниян изкачи мраморните стълби на Влахерните и с кървав меч нахълта в покоите на императора. Слисаният Тиберий даже не можа да присегне към окаченото над главата си оръжие, защото яки възжета го приковаха към леглото, на което преди малко спеше. Юстиниян се наведе над обезумелия от страх василевс, опипа лицето, косите, ръцете му, сякаш да се увери, че не сънува, заби пръсти в шията му и когато нещастникът изблеци посинял очи, безносият отскочи и зловещ, победоносен смях проехтя из залите на двореца.

Дже кучето мъчно свиква с новия си господар, ръмжи, дърпа се, опитва се да хапе, а знатните сановници на империята се надпреварваха да тичат към двореца, да поднесат подаръци и засвидетелстват своята вяроност на узурпатора.

Те се присмиваха и хулеха Тиберий, на когото до вчера се кланяха, венцеславеха новия си господар, пееха хвалебствени химни и падаха в дълбок поклон пред напластените му с изпражнения ботуши. А безносият, седнал на мечтания трон, раздаваше правосъдие и разнасяше из тронната зала вонята на цариградските канали, която гражданите вдъхваха, сякаш тя беше някакъв вълшебен аромат. За една нощ заточеникът отново стана най-великият, най-гениалният, най-благородният, най-красивият, божествен господар.

Въздухът в двореца лепнеше от раболепието на сановниците, чиито крака трепереха от страх. Възрастен, богато облечен патриций пристъпи към трона и подгъна коляно.

– Велики, справедливи и мъдри господарю! – с вибриращ глас започна той.

– И красиви – напомни му Юстиниян и дръпна превръзката от лицето си.

– И най-красиви – продължи знатният ромей. – Ние, първенците на града, отдавна те очаквахме, молахме се по-скоро да дойдеш и докато те нямаше, прекарахме в пост и молитва...

– Личи си – сухо се изсмя Юстиниян и ритна с върха на ботуша си издутия корем на архонта, чийто кураж излетя, както въздухът на пробит мех.

– Милост! – проплака архонтът.

– Прощавам ти, Авридис защото зная, че ти никога не си имал в гърдите сърце, а буца страх.

– Точно така, господарю, аз винаги...

– Научих, че след моето заточение ти си бил назначен за прото-вестиарий при Апсимар, а сега избери какъв да бъдеш при мене!

– Какъвто ти желаеш, господарю, само ме остави жив, за да ти се радвам...

– Избери си дали да бъдеш без крак, без ръка, без очи или без нос.

– Пощади ме, господарю!

– Пощада?! – загадъчно попита Юстиниян. – За обида и изневяра се прощава, но за пролята кръв се плаща с кръв... Нямам време да слушам хленченията ти. Кажи, предателю Авридис, какъв искаш да бъдеш занаят!

И докато изпадналият в ужас първенец с облещени очи търсеше подкрепа в безучастните погледи на останалите, Юстиниян измъкна от колана си остър ханджар.

– Искам да бъда като своя велик господар – без нос! – изплака старият патриций.

– Тогава побързай! – подхвърли му ханджара Юстиниян, подпря брада на двата си юмрука и впери хищен поглед в друсация се от страх велможа.

Тогава Чепа разбра, че по-лесно е човек да загине от вражески меч, отколкото сам да отреже носа си.

Цариградските камбани тържествено ехтяха, с трепереци ръце свещениците размахваха кадилници, пребледнели устни пееха химни за новия василевс. Всеки знаеше какво ще го сполети и никой не смееше да се опита да промени съдбата си. Градът немееше, тръпнеше от зло предчувствие, предупредителна тишина измъчваше ушите, очите сълзяха, устата отказваше да пие и яде.

В казармите, в дворците, на пристанището, по площадите и улиците – навсякъде сновяха мълчаливите и строги български войни. С угоднически усмивки мъжете им предлагаха храна, вино и зоб за конете. За да отвлечат вниманието на войниците от вратите на богатите си домове, горди ромейки повдигаха копринените си хитони пред варварите, но дошлите отдалеч мъже не се задоволяваха с това, а се питаха защо още ханът не издава заповед за плячкосване. Най-сетне заповедта бе прочетена, но тя гласеше:

"Който убие без повод мирен гражданин – ще бъде убит. Който вземе без разрешение предмет – ще му бъде отрязана ръката. Който се напие – ще бъде напоен с разтопено олово..."

Страхът на цариградчани постепенно угасна и се превърна в недоумение. За пръв път те се срещаха с варвари, които не посягат на живота и имуществото им.

По онова време държавата приличаше на дърво, чиито корени са народът, стъблото – властта, а клоните – религията. Раздруса ли се стъблото, плодовете падат, подкастрят ли се клоните – то залинява, само корените

остават, защото са жилави и дълбоки. Полеят ли се тези корени, дървото пак се разлиства и дава плод.

Така направи и Юстиниян. Раздруса дървото, окастри клоните и поля с надежди корените му, затова знатните администратори и духовници изкапаха, а народът, опиянен от виното на императорските изби, вървеше на тълпи и ревеше: "Да живее безносият!"

Юстиниян върза василевса, а Стефан направи това с патриарха.

Духовният дворец не отстъпваше по пищност на светския. Обширните му зали блестяха от златни разпятия, от извезани със сърма хоругви, от обсипани с безценни камъни потири. От стените му поглеждаха изписани светци и светици, наконтени в ромейски доспехи, обути в римски сандали. Те смирено кръстосваха тънки, обковани в сребро ръчички върху туберкулозни гърди, а под тях върху мраморни мозайки се разстилаха дебели килими. Източните народи обичаха пищността и черквата се съобразяваше с техния вкус. Тя ги смайваше с блясък, с тържествени обреди и упойващ аромат на тамян. Православната църква не беше само скучен храм за изповед и благодарствени молитви, а още и място за развлечение – красива сцена, с разнообразна поучителна програма.

Още от баща си Чепа имаше лошо чувство към жреците и полюбопитства да види, като как ще изглежда патриархът с вериги. Завари го да се моли в най-скромната стая на своя дворец. До него гузно стоеше Стефан, а край вратите на патриаршеските покои стърчаха двама брадати славяни, които с интерес наблюдаваха метаните на първосвещеника.

Стефан го посрещна неохотно, гледаше унило, сякаш не се радваше на победата.

– Идвам, за да попитам дали негово светейшество би приел и благословил новия василевс на Византия – с бодър глас наруши тягостната тишина Чепа.

Патриархът направи кръст, повдигна се, изпитателно го изгледа и се обърна към Стефан.

– Синко, кажи на Юстиниян, че ще стори най-голям грях, ако посегне на свят човек. Аз рано или късно ще умра, но историята няма да му прости и ще го дамгоса с печата на позора...

– За греха към бога има ад, а за греха към господаря... меч... – с езическа логика подметна Чепа.

Патриархът извъртя очи към Чепа. Българинът мъчно разпознаваше един от друг свещениците, защото брадите и еднаквите им черни одежди ги уеднаквяваха, но само веднъж и да беше видял този коронясан духовник, никога не би го забравил. Той имаше дълга коприненочервена брада, която се сливаше със спуснатите му до рамената къдрави коси. За невнимателния поглед тази брада и тази женствена коса придаваха на духовника нещо ангелско, почти неземно, но Чепа усети, че под расото напират яки мускули, зад челото се таи силна воля, под склучените вежди се крият две многознаещи очи, чийто мъдър блясък не можеха да угасят наивно-благочестивите думи, които лееха тънките му устни. Неговите едри, набъбнали от жили китки сякаш не бяха пригодени да държат кръст, а меч. И орловият нос по-добре би стоял върху лицето на властник, отколкото на смирен духовник.

– За нашия бог варвари и християни са едни и същи чада – започна тихо патриархът. – Милосърдието и честните дела са за него по-любими от молитвите... Синко, не те познавам, но от пренебрежителните ти слова разбрах, че си големец, и ако си близък на българския хан, аз те моля да го повикаш, за да поговоря с него. Или ако можеш, ти сам му внуши да обуздае нечистите мисли на Юстиниян и да му припомни, че даже и варварите не отмъщават на своите жреци, защото знаят, че властта е преходна, а бог е вечен и люто отмъщава на вдигналата се срещу неговите служители ръка...

Чепа не отговори, защото знаеше, че твърде скоро красивата брада ще бъде опръскана с кръв.

– Господи! – обърна очи към тавана Калиник. – Ти единствен знаеш за моите помисли и дела. Не за власт, не за пари и слава съм се борил, а единствено за благо на твоя христололюбив народ. Защо аз трябва да загина заради алчността и властолюбието на другите? Нима сторих грях, когато спомогнах тронът да бъде изчистен от самозабравилия се Юстиниян? Нима ти не видя, че той водеше империята към разгром? О, защо тогава не отрязахме злопаметната му глава, а само го лишихме от вирнатия му нос. И защо ти, всезнаещи и всемъдри отче, му помогна да се завърне от заточение? Като варварските богове ли искаш да ти се принася в жертва ромейска кръв или си

решил да отнемеш вече божествената си благодат от верните ти християни и я дариш на друговерци? Ти сам знаеш, господи! Нека бъде твоята воля! Синът ти бе разпнат заради греховете на човечеството, ако решиш, и аз ще понеса кръст заради любовта си към своя народ.

Стефан затвори подутите си от безсъние клепки и мъчително изпъшка. Навярно си спомни за онази бурна нощ, когато Юстиниян изрече страшната си клетва.

Откъм коридорите долетя звън на оръжие и тропот от подковани войнишки ботуши, а заедно с тях и зловонна миризма.

– Василевсът! извика груб глас.

– Отче, прости ми безсилието! Нека бог отсъди кой е прав и кой е сгрешил! – извика Стефан и падна на колене пред патриарха.

Патриархът трепна, вдигна юмрук, но ръката му увисна над главата на Стефан и се разтвори за благословия.

Камбаните на Цариград усърдно биеха, сякаш искаха да заглушат страха, стенещ във всяко ромейско сърце.

Камбаните продължаваха да призовават богомолците, но никой от тях не се молеше, а мислеше. Юстиниян кроеше най-жестоки мъки за неприятелите си, Стефан се колебаеше да приеме или да откаже патриаршеския жезъл, Тервел пресмяташе какви по-големи облаги да извлече за своя народ, а Чепан и Стоица тръгнаха да търсят Диляна.

След продължителни разпити най-сетне откриха Йоан, умиращ във влажните подземия на затвора. Той беше осъден за предателство и само падането на Цариград го бе спасило. Измъкнаха търговеца от мръсната килия, нахраниха го и той със сетни сили разказа, че след отвлечането си младата славянка предпочела да умре, отколкото да легне при своя поробител, който, за да укроти дивия ѝ нрав, я подстригал за монахиня. Двамата хукнаха към манастира, но Диляна се намирала в черквата и не ги пускаха да влязат, докато службата не свърши. Тервел беше заповядал да не се смущават християнските храмове и затова решиха да почакаат.

Чепа остави Стоица да пръхти пред черковната врата и тръгна да разгледа манастира, който освен монахини приютяваше и дългораси мъже, отрекли се от рисковете и радостите на живота, поели обет да пишат жития за мъченици и светци. Отхвърлили житейските си имена, те се кичеха с измислени псевдоними, които смятаха, че най-добре прилягат на качествата им. Чепа полюбопитства да разбере за какво се трудят тези чудновати, откъснати от света отшелници и наслуки хлътна в една килия при сух, беловлас монах. Той го усети, но продължи да драска върху някакъв пергамент.

Приближи се до него и го попита за какво пише.

Монахът бавно повдигна глава и сложи бледа ръка на сбръчканото си чело.

– Аз пиша жития за мъченици за христовата вяра – с гордост каза той.

– Кому са нужни жития за умрели за вярата хора, след като тази вяра вече е възтържествувала? Защо не опишеш онова, което сега се върши, което виждаш, чуваш?...

Старецът потропа с пръст по масата и пренебрежително поклати глава.

– Синко, за всяка вяра са нужни пророци, мъченици и светци. Все някой трябва да опише техния живот, за да бъде той пример за поколенията. Колкото повече такива жития напишем, толкова повече и влиянието на черквата ще се увеличи, защото днес да си вярващ е нещо обикновено, но да умреш за вярата, когато всички са я гонили, без да знаеш, че тя скоро ще победи, наистина е било подвиг... Но ти си грешен, непокръстен варварин и не можеш лесно да разбереш за какво се борим и какво мислим...

– Пиши за днешното бурно време! Пиши за Юстиниан, за Тервел! – рече Чепа.

Летописецът се прекръсти, сякаш искаше да прогони влязъл в килията бяс.

– Пазил ме бог! Аз пиша жития на светци, живели до втория век след Христа, а днешните събития следва да се опишат от още неродените.

– Не смяташ ли, че грешиш?

– Който пише за умрели, нивга не греши – енергично рече той. – Виното трябва да ферментира, а след това да се пие. От непрекипяло вино главата боли, мозъкът се размътва и ражда опасни размисли...

– Но нима се страхуваш от истината, че Тервел е в Цариград?

– О-о-о! – закани се със сух пръст летописецът. – Ти искаш да призная, че един варварски владетел е влязъл в нашата столица?

– Но това е самата истина...

– Не можеш да ме убедиш – оголи жълти зъби старецът. – Всички признават, че моите букви са най-четливи, че аз рисувам най-красивите винетки и въпреки че моите жития не блестят от мисъл, те притежават богоугоден стил и подтекст... И не забравям, че словото не само трябва да храни душата, а и грешното ни тяло.

– Щом не желаеш да се занимаваш с Тервел, тогава пиши за Юстиниян! Той поне е християнин...

– Но няма нос – поклати глава старецът. – А ако отбележа, че няма нос, и той ми се разсърди?

– Аз смятам, че не носят, а умът...

– Ти смяташ, защото си млад, а аз от опит зная, че всеки иска да влезе в историята с качества и вид, каквито не е притежавал... Съвестта ми не разрешава да лъжа, а доста съм стар, за да бъда смел... Ей, момче, къде се дяна? Ела да ми подостриш перото!

В килията се втурна млад послушник, целуна ръка на монаха и му подаде ново перо.

– Добре, добре! Най-после свикна да подостряш гъшите пера – похвали го старецът. – Още един път ти напомням, че перото не бива да е нито много остро, нито много тъпо. То трябва да бъде полуостро, едновременно да гали и да гделичка, да се чувства, че е кухо, леко перце.

Послушникът се наведе и наново целуна миризливата старческа ръка.

– Благодаря ти за мъдрите слова, блажени отче! – с тънък глас запя послушникът. – Благодаря ти, учителю, че винаги ме отърваваш от дяволски размисли и ме научи да изписвам красиви букви и шарени завъртулки. Когато душата ти се пресели в рая, нека в благоуханния гроб от костите ти да потече миро, защото само ти, премъдри отче, ме напъти да открия най-безопасната пътека в този греховен живот.

На всяка дума летописецът отвръщаше с благословия и одобрително поклащаше с глава.

– Йоане, ти си покорен ученик и аз ти предсказвам блестящо бъдеще. Ти ще бъдеш моят достоен заместник и най-големият на своето време дамаскин – трогнат от хвалебствията на послушника, рече старият летописец.

"Благодаря ти, учителю Патрициол, че не приличаш на този летописец и не ме направи такъв послушник!" – полугласно помисли Чепа.

Послушникът сякаш прочете мислите му, злобно го изгледа и с котешки стъпки напусна килията.

Чепа се запозна и с игумена на манастира, хитроок мъж, с щръкнали мустаци над сладострастни устни. Той отговаряше за разпространението на летописите и се грижеше за храната и облеклото на манастирските братя и сестри. Освен това пращаше из страната просещи калугери.

– Братко, работа, работа и молитви – оплака се той. – Пергаментите поскъпнаха, читателите вече не искат да купуват нашите жития. Отчаяни от несигурността на времето, измъчени от непосилен труд за насъщния, те търсят само апокрифна книжнина. А младежта, о тази изпусната младеж!... Питай някой от тях кой е Омир и ще ти отговори, че е гладиатор, а за Платон и Аристотел ще ти кажат, че са китаристи. Никой вече не чете библията, а евангелието, кой както иска, си тълкува. Навъдиха се разни ереси, които така охулиха свещеното семейство, че дори иконите започнаха да се червят. А и аз вече не зная как да служа на бога и да угаждам на василевсите. Тиберий настояваше да му пишем жития, които да гъмжат от голи светици, патриархът пък държи да му измисляме героични истории за отшелници, а утре Юстиниан може да ми заповяда да съчиняваме пергаменти за безноси мъченици... На главата ми се сипе жар, а за новия василевс трябва да напиша сто хвалебствени дитирамби... Все пак има и някои радости за манастирските братя – поверително пошепна той на Чепа и го доведе към издутата от бъчви изба. – От време на време трябва и да вкусваме от благата на живота, за да се убедим, че всичко е суета.

Изведнъж Чепа се сети за Стоица, набързо глътна пахарка с вино и побърза да се раздели с игумена, който му подари дървено кръстче и го посъветва да не губи време, а по-скоро да влезе в редовете на вярващите, за да бъде миропомазан утре, когато всички се покръстят и станат христови деца.

Стоица продължаваше да пръхти пред черковните двери, без да смее да влезе в храма, от който излиташе мирис на тамян и се чуваха напевни заклинания. Край славянина пробягваха монаси, за миг спираха уплашен поглед върху широкия му меч, кръстеха се и хукваха, сякаш бяха видели самия дявол.

Най-сетне литургията свърши, клепалото удари и от храма се заниза тъмна броеница от монахини със смирено наведени глави. Те бяха прибулени с черни забрадки и с бледите си пръсти въртяха кехлибарени кръстчета.

– Дияно!

– Бате!

Тези две възкличания съдържаха цялата човешка мъка, радост и надежда. Дияно отхвърли черното наметало и се втурна към брат си. Чепам замя. Стоица държеше в прегръдките си същото онова синеоко, русокосо момиче, което често виждаше на сън.

– Дияно!

Монахинята се сепна, избърса сълзите си и го погледна.

– Откъде знаеш името ми? – сърдито го попита тя.

– От Стоица. Той ми обеща, ако те намерим...

– Не бива да пожелаваш моето тленно тяло, защото това е тежък грях – прошепна момичето и се забули.

– Дияно, ти май си се покръстила? – запита я Стоица.

– Бате, не ме упреквай, че съм станала по-добра.

– Дияно! Не ме ядосвай! Християните не са добри. Те ни презират, сключват договори с нас и след това ги нарушават... Та нали християнин те отвлече, какво ми ги разправяш едни ...

– Той ме отвлече, но аз му простих, защото не знаеше какво прави.

– Как не знаеше какво прави? – недоволно избоботи Стоица.

– Той ме отвлече, защото забрави бога и ме обикна...

– Дияно, и аз ще те обичам – не можа да се сдържи Чепам.

Монахинята тъжно се усмихна.

– Не бива! Аз вече съм обречена. Моят дом е този манастир, а женихът ми е бог.

Стоица изгледа с недоумение приятеля си и той му отвърна с неопределена гримаса. Диляна сякаш живееше в друг свят.

– Сбогом! Простете мене, грешната! – прошепна тя, скръсти молитвено ръце и с незема поглед се упъти към черните редици на монахините.

– Омагьосали са я – извика Стоица, настигна сестра си, пипна я през кръста, повдигна ѝ расото и започна да я налага с тежката си лапа.

Момичето писна, зарита, но брат ѝ продължи ожесточено да я тупа. Монахините хукнаха и се заключиха в килиите си. Клепалото секна да бие и манастирският двор опустя.

Диляна ухапа брат си, успя да се откопчи от лапите му и се хвърли към Чепата.

– Спаси ме! Спаси ме! – плачеше тя и се притискаше към него.

– Ще видим на кого си обречена? Докато не изкарам цялата ти магия, няма да те оставя – продължаваше да ръмжи Стоица.

– Стига вече, бате!

– Пет чифта цървули скъсах, докато те намеря, за да ми кажеш едно сбогом!... Хайде, след мене!

И стана чудо. Монахинята се укроти, забрави, че е обречена на бога, и покорно тръгна с тях.

Юстиниян изпрати най-бързия си кораб до Фанагория, за да доведе хазарската принцеса. Той дъмгоса първата си жена, продаде я на един търговец за 5 драхми и повика вярната си Теодора, да я короняса за императрица.

Докато Цариград се подготвяше за тържествената коронация, Чепата реши да се сдобие с един от прочутите мечове, които изработваха дамаски майстори за първенците. Стефан му похвали една оръжейна работилница и двамата с Диляна се упътиха към нея. Посрещна ги собственикът, любезен, богато облечен финикиец, който ги покани да разгледат последните модели оръжия: разноцветни нечупливи стрели, копия, шлемове, украсени с пера и с четина, къси и дълги мечове, източни ятагани, разни видове лъкове и боздугани с остри и тъпи игли.

– А изработват ли саби дамаскини? – запита го Чепата.

– Що се диплят до дванадесет пъти ли? – хитро намигна собственикът на оръжейната работилница.

– Именно...

– Тях не продаваме, обаче мога да те уверя, че и с другите мечове може да се убие човек...

– Искам да имам сабя дамаския – заинати се българинът.

– Щом настояваш, ще я имаш – отвърна финикиецът, но не те съветвам да си купиш от тези, що се диплят дванадесет пъти, а петдесет пъти... – И той му обясни, че тези саби се изковавали от петдесет пласта тънка стомана и се закалявали в тор от камила. – Една такава сабя съм приготвил за арабския халиф, но мога да ти я подаря срещу малка услуга – подметна му финикиецът.

– Говори! Сигурно искаш да ти запазя живота?

– О, не! – покровителствено го потупа по рамото финикиецът. – Достатъчно съм силен, за да не се плаша за живота си... Ще получиш сабята, ако убедиш брат си да закупи от мене оръжие за българската войска.

– А ако научи за това василевсът? Нали утре неговото оръжие може да се насочи срещу империята?

– Даже ще се зарадва... Тронът взема своя дял от продажбата... – и поверително му пошепна, че миналата година изпратил хиляди мечове и сто стенобойни машини на арабите, с които били във война.

След малко Чепя бе собственик на сабя дамаския, а Дилиана – на лека колесница с два арабски коня.

Тя и той полюбопитстваха да видят как се майстори оръжието и финикиецът доста неохотно ги поведе към мрачни, кирпичени земянки, в които се трудеха измъчени, полуголи мъже. Мършави ръце надигаха тежки чукове, невръстни деца висяха на меховете за разпалване на огнищата, искри хвърчаха и се забиваха в телата на работниците, които, щом видяха своя господар, уплашени започнаха да чукат и пият. Надзирателите се разчевръстиха и кожените им бичове засвистяха по мършавите тела на нещастниците. В мръсната работилница не проникваше слънчев лъч, въздухът тежеше от миризма на разтопен метал, от дим и пот. Само за миг работниците се отделяха от наковалните, пиеха застояла вода от зеленясала бъчва и наново се втурваха към чуковете.

– Божичко, игуменът на манастира точно така ни описваше ада! – закри очи Диляна.

– Но това са роби – поясни финикиецът. – Вместо да ги избиваме, ние им даваме възможност да се трудят и да живеят. Може би не знаете, но всеки цариградски роб мечтае да бъде мой, защото ежедневно получава късче хляб, докато в стъklarските и тъкачните работилници ги хранят през два-три дни.

– А ти колко пъти ядеш на ден? – възмути се Чепа.

– Аз ли? – учуди се робовладелецът. – Разбира се, когато ми се прияде. Но няма може да се прави сравнение между мене и тези животни?!

"Учителю Патрициол, колко беше прав, когато учеше, че не бог, а ние хората създаваме рая и ада" – пошепна Чепа и изскочи на улицата.

Намираще се в столицата на най-могъщата държава, а час по-скоро му се искаше да се върне в неговата скромна, с нищо не блестяща страна! И стоплен от мисълта за родината, силно притисна Диляна.

Като всяка древна столица и Цариград имаше големи и малки къщи, улици с много хора и шум от колесници. Славеше се с безброй опушени таверни и блудкави жени и се гордееше с дворците, гъмжащи от роби и суетни първенци. Хората се бореха за късче хляб и власт. Умираха от глад и от преяждане. През деня гражданите дишаха напоения с воня на водорасли и конски изпражнения въздух, а през нощта се въртяха в леглата си, безсилни да се справят с милионите бълхи и дървеници.

Чепа и Диляна скучаеха, като може да се скучае в един чужд, враждебно настроен към тях град, и само черквата на Теодора ги възхити. С едрите си заоблени форми тя приличаше на сладострастна одалистка, вече прехвърлила годините, възбуждаща повече страх, отколкото желания.

Боязливо пристъпиха в храма, изписан с безброй светци, между които на централно място се открояваха образите на Константин и Елена. Майката и синът доволно се усмихваха, че са подарили на човечеството да носи намерения от тях христов кръст. До основателя на Цариград се пъчеха Юстиниян и Теодора – ктиторите на храма. Юстиниян здраво държеше своя любим, навит на руло Кодекс, а Теодора – макета на черквата. Непознат художник бе изобразил великия сатрап и уличната танцьорка по неповторим начин. Съпружеската

двойка гледаше с по едно смирено око нагоре – към бога, и с по едно строго око надолу – към богомолците.

Римска мозайка покриваше обширния под на храма и на нея беше изобразена земята със своите хора, животни, цветя и плодове, похлупени с издигнатия на петдесет и четири метра купол. Това огромно кубе представляваше небето, което се крепеше на четири аркади върху четири мощни стълба, свързани с изящно изработени, дантелени парапети от порфир. Слънчевите лъчи свободно навлизаха в просторния мраморен храм, милваха изумрудите, сапфирите, ясписите и ги размиваха във фантастични багри.

Когато се приближиха към олтара, за да разгледат неговите тънки резби, забелязаха, че на императорския трон е седнал някой.

– Ти в християнски храм? – извика Чепа, когато позна Тервел.

– Защо пък не? Аз смятам, че трябва да свикваме с вярата на съседите си.

– А ако узнаят жреците, какво ще си помислят?

– По-важно е какво ще кажат и какво ще предприемат... Обаче след като народът видя Цариград, едва ли вече ще вярва на наивните им заклинания.

Тервел слезе от трона и се приближи към иконата на свети Георги Победоносец, възседнал бял кон, пробол с копие триглава ламя.

– Какво е това животно, което ромеецът убива? – запита той.

– Ламя, въдела се е преди години и сега изчезнала – поне така твърдеше Патрициол, а нали и баба ни разказваше, че по времето на Атила някакъв си тевтонец убил такава ламя и се окъпал в кръвта ѝ, за да бъде неуязвим срещу вражеските стрели?

– Бабите обичат да послъгват – рече Тервел. А коя е тази?

– Сестрата на Стоица, моята бъдеща жена...

– Може – каза той и Чепа не разбра дали дава съгласието си или гласно изразява някои други мисли.

Тервел смръщи вежди, направи няколко крачки и прокара длан по иконата на свети Георги...

– Прилича на тракийско божество, сменили са му само името. Ако утре реша да покръстя моя народ, с какъв ли християнски светец ще заменя нашия Тангра?

Изглежда въпросът за смяна на религията твърде много вълнуваше Тервел. Голяма част от славяните, къде явно, къде скрито, изповядваше християнската вяра.

– Харесва ми този светец, защото е на кон и убива чудовище – рече Тервел.

– И прилича на тебе – подметна Чепа.

– Искам да приличам на него.

– Ще бъдеш!

Тервел се обърна по войнишки и с бързи крачки се запъти към изхода на храма.

Тримата тръгнаха по цариградските улици. Тервел мълчаливо крачеше и очите му непрекъснато шареха по ромейските къщи, по паметниците, по каменните чешми и многобройните черкви. Той безразборно влизаше в дюкяни, в занаятчийски работилнички, гледаше, разпитваше и дълго време се задържа на пристанището.

– Цариград е хубав, но стените му го стягат и ако не е това море... – най-после заговори той.

– Не ти ли се струва, че е дошъл мигът, когато...

Тервел трепна и понечи да затвори устата на Чепа, сякаш се страхуваше, че гласно ще изкаже мислите му.

– Нашите войски са тук, а техните са дезорганизирани... Враговете на Юстиниан ще те подкрепят... Атила не би се поколебал.

– Да плячкоса и след това да подпали града? – присви очи Тервел. – И аз мога да направя това, но след мене ще дойдат арабите. Днес ще седна на византийския трон, утре ще бъда принуден да бягам. Безносиат може да избие всички патрици и наново да се провъзгласи за император, защото е християнин, но кой би позволил на един варварски вожд с десетина хиляди войници да наложи върху главата си короната на Константин?

Тервел шибна въздуха с бича и отпусна ръка.

– И все пак мъчно ми е, че чичовците не пожелаха да ме разберат и подкрепят...

9

СЛУШАХ РАЗКАЗА на стария, галех ръката на Диляна и гледах звездите, които една по една изгасваха. Когато небето съвсем потъмня, чакалите се обадиха.

– Ти си заспал на омагьосана поляна – каза Текла с гласа на Диляна, но всъщност това беше някакъв щурец, който не виждах. – Аз съм самодива и ти си длъжен да тръгнеш с мене.

Опитах се да се събудя, но чакалите наново изквичаха и аз ги видях. Те бяха наклекали около поляната, която бе взела очертанията на България, и се облизваха.

– Не се страхувай! – успокои ме самодивският глас. – Това са чакали, които чакат... – А сега нека се върнем към нашата поляна – каза самодивският глас и аз се понесох към звездите и летях, и край мене също летяха някакви птици, които всъщност бяха летописци. Те гракаха, пищяха и не можеха да се споразумеят къде да кацнат.

Погледнах надолу и забелязах, че на самодивската поляна са цъфнали хиляди цветя.

– Ние засадохме тези цветя. Ние ги поливаме, отглеждаме и берем – похвалиха ни се две врабчета с бели забрадки и един орел с каскет.

– А чакалите? – сетих се аз.

– Пуснахме свещените кучета – обади се от висините главният жрец.

Действително аз видях, че срещу всеки чакал бе клекнало по едно свещено куче. Чакалите и кучетата засега се душеха и ръмжаха.

В това време птиците се споразумяха къде да кацнат и се спуснаха към цветната поляна, където деца ги посрещнаха с песен:

*Добре дошъл кос,
наш пролетен гост...*

А аз се отправих към една река, която газеше Йоан Кръстител. Той имаше на корема си татуиран лъв и къпеше битници. Битниците ритяха и плачеха, а реката ставаше все по-мътна и по-мътна. При реката пристигна Бъки Смит с шевролета си. Той извади кочан с квитанции и заплаши Кръстителя, че ще го глоби, защото мътел водата и тровел шараните.

Кръстителят вдигна тоягата и по неприличен начин го благослови.

Тогава Бъки Смит се задоволи да обере една круша и си отиде.

Кръстителят раздаваше трактор на всеки окъпан битник. Битникът се мяташе на трактора и започваше да пее: "Искам да стана фермер. Искам да стана фермер..."

Леко планирах над самодивската поляна и търсех едно момиче, на което трябваше да кажа нещо много важно. Вместо него забелязах Чепа. Той лудо препускаше с кола, на която стърчеше антена. Гумите на колата изпищяха до един завод, Чепа скочи, облече бяла престилка, застана до чертожна дъска и аз познах, че е старият.

– Е, как се чувстваш от екскурзията, сине? – запита ме той и набързо конструира една машина.

– Малко ми е замаяна главата.

– Препил си самодивски билки. Отиди на мач и ще се разсееш. Днес играят славяните срещу византийците за световното първенство.

– Видял ли си Диляна?

– Обичай я! Тя заслужава...

Изхвъркнах през прозореца и литнах да я търся.

– Ей, защо летиш толкова нависоко? Слез за малко в нашето текезесе! – подгони ме с джипка Стоица, който беше председател на същото текезесе.

– Търся сестра ти.

– Отиде на изпит при Тервел.

Стрелнах се към университета и кацнах в ректорския кабинет.

– Тервел ли? – ненужно повтори професор Патрициол. – Ах, да, сетих се. Той от тринадесет века чака на Мадарските скали.

Тервел току що бе убил един лъв с копието си.

– Здравей! – поздравих го аз.

– Прекъсваш ме на най-важното място – смъмри ме той. – Но щом си дошъл, отговори ми, дали не сгреших, като не останах в Цариград?

– Да си му мислил на времето – отвърнах му сопнато аз. – Къде е Диляна?

– Изпитах я. Разписах ѝ книжката и легна до тебе...

Наистина Диляна лежеше до мене. Светна пламъче и замириса на тютюн. Старият продължаваше да разказва.

IX

ХАЗАРСКАТА ПРИНЦЕСА пристигна със своята малка дъщеря, придружена от брат си Ивузир Глиаван. Хазарският хаган пръв скочи от кораба и така дружески прегърна своя зет, сякаш не той, а друг преди година се е готвил да го убие. И Юстиниян прие поздравленията му, без да му припомни за злоещата фанагорийска нощ, защото сега в неговото лице той виждаше не само сродник, но и бъдещ съюзник срещу сарацините.

Тържественото шествие се отправи от пристанището към Влахерните. Чепа и Ивузир Глиаван попаднаха в една колесница.

– Е, всяко зло за добро – с едно изречение хаганът изказа всичко, за което и двамата мислеха.

– Тангра си знае работата – допълни Чепа.

Ивузир разглеждаше ноктите си, сякаш за пръв път откриваше, че са дълги и мръсни.

– Тангра си знае работата, но Тервел изглежда не я познава добре – измърмори той. – Не трябваше да праща хора при чичовците си, а при мене.

Чепа го изгледа с недоумение.

– Хазари, авари, българи, славяни, Юстиниян, Цариград... Можеш ли да свържеш в едно тези думи, млади човече?

– Не те разбирам...

– Тервел е още слаб и малък за цариградския престол...

– Той и не мисли за него.

– Зная – сухо се изсмя хазаринът. – Тервел мисли за престола, но го е страх... И с право... А можеше... Сега е късно. Завчера с очите си видях ромейския флот да плува натам, откъдето аз и ти сме дошли... Броих до сто фрегати и се уморих... Половината ще спрат във Варна, а другата половина в Херсонес. Безносият ми зет не е глупав, опича си работата...

– Това не е вярно...

– Вярно е и няма смисъл да се вълнувате... Ще пийнем, ще хапнем, ще погледаме тържеството по коронацията на сестра ми и след това ще ни изпратят с почести. Когато се завърнем в страните си, и корабите на Юстиниян ще се завърнат в Цариград.

Беше дадена заповед цялото цариградско население да излезе и посрещне гостите. Жени, деца, мъже развяваха разноцветни парцали и хвърляха върху каляските цветя. Отвсякъде се носеха техните нестройни гласове: *"Да живее Юстиниян! Да живее Теодора! Да живее храбрият хазарски народ и неговият велик хаган!"*

– Зная какво мислите, но карай да върви... – мърмореше Ивузир Глиаван и се покланяше с азиатска усмивка.

Фанфарни сигнали, барабанни удари и звън от камбани призоваха всички знатни цариградчани на тържествената коронация в катедралата. Между поканените личаха български боили и славянски князе. Подстригани, избръснати, с чисти ризи и нови доспехи те представляваха внушителна група. Пред тях на специален трон седеше Тервел, окръжен от кавхана, от Чепа, от великите боили, между които стърчеше червенокосата глава на Стоица.

Първенците на империята носеха своите отличия: златни мечове и скъпоценни огърлици, а техните жени шумяха от коприна и звъняха от златни украшения.

Пристигналите от цялата страна епископи размахваха седефени кръстове и благославяха със събрани пръсти присъстващите. Зад тях мрачно гледаха стратезите, архонтите и висшите служители на империята. Непосредствено до олтара в порфирени тронове се пъчеха Юстиниян и Теодора, а до тях се свиваше изоставеният от епископите патриарх.

Храмът кънтеше от тропари, задъхваше се от облаци тамян и тежки източни парфюми.

След тържествената литургия започна церемонията по покръстването на хазарката. Патриархът символично я окъпа, поръси косите ѝ с благоуханна вода и призова небето да прости греховете на езичничката Чита и да бди над новопокръстената рабиня божия Теодора.

Новата императрица целуна ръката на Калиник и малко несръчно се прекръсти. В този миг стотици завистливи женски погледи изядоха мургавата, попаднала като гардже между ято гълъби, хазарска принцеса.

Царските двери се отвориха и червенобузест епископ изнесе от олтара копирена възглавничка с две корони, следван от дякони, държащи скиптъра и червената императорска хламида. Свещениците запяха императорската акламация и детски хор им отговори. С мъдростта на старите и чистотата на децата черквата възвестяваше, че на ромейския престол се възкачва мъдър и добродетелен мъж. А този мъж с вкаменено лице хищно гледаше към богомолците и отегчено потропваше с крак.

Калиник пое от епископа короната и я наложи върху косата на Теодора, но когато присегна към втората корона, Юстиниян я грабна от възглавницата и сам я нахлупи на главата си.

– Аз веднъж и завинаги съм коронясан – изръмжа той, дръпна от дякона императорската хламида и се упъти към Тервел.

До този миг българският хан следеше церемонията с безучастно лице и само ноздрите му дълбоко поемаха аромата на горящите в кадилниците тамянови зрънца, но когато забеляза, че към него се приближава Юстиниян, слезе от трона и се изправи пред своите боили.

– Тервеле, бог пожела да ми помогнеш, за да си възвърна заграбения от предатели престол. В този тържествен ден аз няма да престъпя клетвата си и те провъзгласявам за кесар и мой наследник.

Разнесе се мърморене.

Юстиниян обърна очи към присъстващите и наново настъпи тревожна тишина.

– От днес ти си кесар и мой наследник! – повтори с още по-висок глас Юстиниян.

Към Тервел плахо пристъпи момиченце в бели дрехи и руси коси. С издути за плач устни детето страхливо поглеждаше ту непознатия мъж, ту Теодора, която със знаци се мъчеше да го успокои.

– Давам ти за съпруга и моята дъщеря. Вземи я! Искам да бъдем не само съюзници, но и роднина – каза василевсът и леко тласна детето към Тервел.

Момиченцето се разплака.

Юстиниян разтвори обшитата със сърма червена императорска хламида, обгърна с нея раменете на Тервел и го прегърна.

Руменина плъзна по страните на българския хан, той вдигна глава, освободи се от прегръдката на василевса и бавно, на гръцки отговори:

– Юстинияне, аз ти помогнах и ти победи. Ти изпълни обещанието си и ме направи кесар и твой наследник като по този начин пред своя бог и народ ме призна за господар на Дакия, Мизия и Загоре.

Наново в катедралата се разнесе недоволен ропот, но Тервел търпеливо изчака да заглъхне и продължи:

– Земята, в която живеят българи и славяни, ще се нарича България, защото по волята на бога на мене се пада да нося меч и пръстена на моите предшественици, ханове на Велика България.

Тесните очи на Ивузир Глиаван кръвяха. Всички племена, съставляващи някогашната хунска империя, претендираха за пръстена и меч на Атила. Знаеше се, че Алцек бе отвлякъл и закопал някъде из Панония съкровището му, но никой не предполагаше, че българите съхраняват неговия меч.

– Народът ни ще живее в мир с народите на твоята империя и нивга няма да го наруши, но щом някой ромеец се осмели да премине без разрешение нашата граница, ще бъде безпощаден. Заклевам се, че което казвам, ще бъде...

Той погали меките коси на детето.

– Благодаря ти, че ме правиш твой зет, но дъщеря ти е твърде малка да ми бъде жена...

Тервел вдигна детето, целуна го по косите и го подаде на разплаканата от радост Теодора.

Тържеството завърши. Нахлупил до уши короната, здраво пипнал императорския жезъл, Юстиниян поведе Теодора към изхода на катедралата, последван от наметнатия с хламида Тервел. Навън народът очакваше да види своя нов господар и да получи награда за оваците: сладкиши, вино и оболи.

Блеснаха фанфари, камбаните наново забиха и императорската двойка се качи в колесницата, теглена от дванадесет окичени с пера и звънци жребци.

В същото време вратата на храма хлопна, от олтара изскочиха въоръжени мъже и опънаха лъкове към попадналите в клопка византийски първенци. Всички поканени за коронацията ромеи бяха обезоръжени. Груби войнишки ръце задържаха украшенията и раздраха копринените премени на

пищящите до бога знатни жени. Пред царските двери се появи безносият Клеон, изпъчи хилави гърди, размахва остър бръснач и със злобен глас започна да призовава присъстващите.

Народът забрави робския си страх, широко отвори уста и неудържимо изрази радостта си, когато му се обеща, че ще присъства на зрелище, в което бившите му господари сами ще се избиват и обезобразяват.

Още от ранните часове на горещия следобед тълпи от рибари, моряци, наемници, плебеи и роби шумно се упътиха към хиподрома.

Конните стражи едва удържаха напиралите към входовете тълпи, на които Юстиниан бе обещал, че ще наблюдават надбягвания с колесници, гладиаторски борби и други необикновени зрелища. Трибуните гъмжаха от дрипави просяци, натруфени търговци, важни занаятчии и войнствено настроени варвари. Бедни, богати, плебеи и благородници с нетърпение очакваха започването на зрелището, разграбваха плодовете и сладкишите от панерите на продавачките, безпричинно крещяха и се смееха, сякаш бяха обезумели. Раздърпаните продавачки молеха да им се заплатят плодовете, но разюзданата тълпа не само не вадеше оболи, но дори присягаше и към другите плодове, които продавачките криеха в пазвите си.

С подигравки и продължителни подсвирквания бяха посрещнати бъчвите с вода, предназначени да полеят прашната арена, и с възторжени викове поздравени виночерпците, водещи мулета, натоварени с мехове вино. Хиляди ръце се присегнаха и в надпревара подаваха шлемове, за да ги напълнят виночерпците. Брадясали лица шумно гълтаха червената течност, размахваха юмруци и очите им святкаха от див блясък. Когато в императорската ложа се появиха Юстиниан, Теодора, Тервел и хазарският хаган, пияният хиподром зарева. Стефан вдигна кръст и благослови възбуждения от виното народ.

Весел ритъм на тъпани и свирки известиха за пристигането на първенците, взели някога участие в свалянето на Юстиниан. С вързани ръце и раздрани дрехи, те виеха от болка, задавяха се от собствената си кръв, бликаща от отрязаните им носове. Зад тях пищяха благородните им съпруги, срамно разголени, с посинели от щипане мяса, с обръснати глави.

Печалната група от обезобразени ромейски първенци се предводителяше от бившия василевс Тиберий. На главата си той носеше вместо корона счупено гърне. Окаяният вид на нещастниците не събуди никакво състрадание, а ликуване в разбеснялата се тълпа, която сякаш сега се беше сетила, че е била унижавана и потискана. Подушила кръв, тя искаше още кръв и неистово ревеше "Смърт!"

На арената се втурна магаре, то смешно заподскача и зарита, мъчейки се да се освободи от вързания с лице към опашката му Калиник. Шутове, маскирани като дяволи, пускаха конски мухи и бодяха обезумялото животно с тризъби вили и то от болка ревеше.

Зрителите изпаднаха в екстаз и за първи път Юстиниан разкриви лицето си в усмивка.

Надбягванията с колесници минаха без особен интерес, не се насърчаваха и гладиаторите, всички с нетърпение очакваха да започне неповторимото зрелище, което безносият им беше обещал. Най-после състезанията завършиха, Юстиниан раздаде награди на победителите, слезе от трибуната и се приближи към падналия на колене Тиберий. Хиподромът замря.

Юстиниан изчака сваленият василевс да изпълзи до него, разреши да обсипе ботушите му с целувки, да намокри хламидата му със сълзи, сграбчи косата му и я усука около ръката си. Блесна ханджар, чу се писък, Тиберий падна и опръска с кръв арената.

Народът изрева, сякаш бяха отрязали неговия нос.

Магарето наново се разлудя, Стефан даде знак, една врата се отвори и монаси дръпнаха животното.

Преди да отведат Калиник на хиподрома, Стефан го бе пречестил и за да му спести позорните мъки, бе сложил в комката упойка. По-късно, тайно от императора, той го бе изпратил в далечен манастир.

Вечерта намазаха трупове на Тиберий и първенците с катран и ги запалиха, за да светят при парада на войските.

Рамо до рамо българи, славяни и ромеи дефилираха. Когато стигаха трибуната, сваляха оръжие и правеха дълбок поклон. В хиподрома връхлетя българската конница, направи няколко кръга и се подреди пред двамата владетели. Трибуните изтрезняха. Кавханът Неши подаде меч си на Тервел.

– Ювиги, благослови този меч и заповядай да започнем!

Теодора уплашено погледна брат си, а след това българския хан.

Тервел сбърчи вежди и върна меч на кавхана.

– Вземи го, вуйчо, и го постави в ножницата! Ние ще тръгнем за нашите земи, но преди това да стане, нека всички българи и славяни минат, за да ги възнаградя.

И стана онова, което даже византийските летописци не посмяха да не отбележат.

Тервел изправи щита и камшика си и пазителите на императорските съкровища ги покриха със злато. Заби копие в земята и те догоре го натрупаха със скъпи копринени платове. След това донесоха още сандъчета със злато и сребро. Българските и славянските войници минаваха и Тервел им раздаваше с дясната ръка злато, а с лявата – сребро...

Славяните слязоха от бойниците на крепостната стена, българите напуснаха двореца, патриаршията и пристанището, кавханът подреди войската и я поведе към северния изход на града.

– Тервеле, не грешиш ли? – запита той, когато вече стигнаха при вратата.

– Закачи договора на копие и води войската в България! – нервно извика ханът.

Когато последният войник напусна града, ромеите се втурнаха, затвориха вратата и здраво я залостиха. Цариград въздъхна с облекчение, стените му почерняха от мъже и жени, дошли със собствените си очи да се уверят, че варварите си отиват.

Вестта за успешния поход и извоюван договор бързо се разнесе из всички славянски земи. По пътя си Тервел често беше спиран от делегации, които го молеха да присъедини и техните племена към новата държава.

Дианополис посрещна победителите с песни, с цветя и дим от печени овни. Ромейският гарнизон вече беше напуснал града и славяните се разпореждаха с него. Катепанът предаде ключовете на крепостта на хана и го

помоли да бъде милостив към останалите в града ромеи. Тервел пое ключовете и повика Стоица. Конници и пешаци се втурнаха да чуят какво ще каже българският хан, а той вдигна високо ключовете, за да ги видят всички, и започна с думите на княз Доброта:

– Всички тези ниви, гори, планини ще бъдат наши, защото ние ще ги обичаме повече от всеки друг ... Защото ние мирно ще ги обработваме, нашите стада ще пасат по тях, нашият език и песни ще ги огласят във вековете...

Непознати тръпки преминаха по гърдите на присъстващите.

– И нека тези славянски земи достойно да управлява славянин.

Тервел подаде ключовете на Стоица и го прегърна.

Народът се раздвои и пропусна да се приближи до хана внушителна група, начело на която вървеше яка старлица, с разпуснати бели коси.

– Добротица! Добротица! – чуха се гласове.

Тя не се поддаде на майчините чувства, сдържано целуна Диляна и Стоица и обърна поглед към Тервел, слязъл от коня си, за да я поздрави.

– Научих, че моят стопанин е загинал – с необикновено твърд и силен за годините си глас започна тя. – Всички ще умрем и ще ни оплачат...

Тя прибра с пръсти развятата си от вятъра коса и откри посърналото си лице.

– Светли хане, аз всичко чух и видях и ти благодаря, че назначи за княз на тази област сина на Доброта.

Изведнъж старата славянка енергично сграби за рамото Стоица и го раздруса.

– Синко! Помни баща си и не забравяй, че хората, които ще управляваш, са твои братя...

Стоица подгъна коляно.

– Целувай ръка и поискай Диляна! – заповеднически каза ханът на Чепя.

Освободеното население не можеше да се нарадва. Новината, че българският хан е отседнал в Дианополис, бързо обходи Тракия и от най-далечните краища на тази земя тръгнаха славяни да го видят и се уверят, че наистина за управител е назначен човек с тяхна кръв.

Още в зори на уречения за сватбата ден започна неவிжданo от българи и ромеи приготвление. Славяните трупаха подаръци пред бъдещия дом на младоженците. Празнично пременени моми сплитаха косите на Диляна и я окичваха с венци от цветя, докато други девойки въртяха хромел, мелеха брашно и месеха хлябове. Деца размахваха тънък остен със забита на върха му ябълка, от която се спускаха две кърпи: бяла и червена.

Момите сплитаха косите на момата и пееха:

*Не давай се, моме Диляно,
Да ти снее юнак венеца...*

Другите моми пляскаха с обрашнени ръце и припяваха:

*Дайте сита и ситни решета.
Да чиниме жито юнакова...*

И при Чепа ставаше нещо весело. Другарите му го бяха навалили и уж му бръснеха брадата, а той се противеше, дърпаше се и ги заплашваше.

Когато слънцето се издигна и сенките на дърветата се скъсиха, Тервел, придружен от Стоица, от боилите и славянските князе, тръгна към дома, където беше отседнала Диляна.

Портите се отвориха и момите с поклон посрещнаха знатния кум и сватове. Те му подариха остена с ябълката и той го откупи от тях с кесия златни пари. Диляна се криеше зад майка си, Чепа се приближи до старата, целуна ръка и пусна в пазвата ѝ златна пара, за да заплати млякото, с което е откърмила бъдещата му невеста. Майката хвана ръката на дъщеря си и я поведе към младоженеца. Момите запяха, пръснаха пред краката им жито, орехи, плодове и когато сватбеното шествие тръгна, изтичаха и плиснаха пред него котел с вода.

Диляна се поклони до земята, топна с два пръста в гърнето с мед и намаза с него устата на Чепа, на Добротица, на Тервел, наново топна пръст в меда и този път намаза прага на вратата на новия си дом, влезе в него и изтича към огнището... След нея се втурнаха развеселените другари на Стоица, разкъртиха част от глинения под и принудиха младата невеста да вземе хума и го замаже.

На двора наново писнаха гайди и момите запяха:

*Що ми е мило да гледа къга се рода сродуе!
Чувала маля, чувала, не знала що е чувала.
Чувала златна ябълка – другиму ижу да мете...*

Народът потече към градския площад, където бяха разстлани сватбени трапези, огънати от ястия, от котли с вино, медовина и бира. В центъра на трапезата, на висок стол, седеше Тервел, а Чепа и Диляна му прислужваха. Когато всички се нахраниха до насита, славянските старейшини станаха и заиграха тежко княжеско хоро.

– Хора, давам благословията си на Чепа и Диляна и пожелавам още много такива веселби да станат из цялата страна... – провикна се ханът.

Славяните с радостни викове поздравиха младите, обаче българските боили мълчаха и плахо поглеждаха към главния жрец.

Тервел наново даде знак на тръбача и когато всички замлъкнаха, той извести, че сватбата ще стане и по български обичай, та и славяните да видят как българите пеят и се веселят.

Той напълни бокал с вино и го поднесе първо към намръщилия се Пумир, а след това на кавхана и гръмогласно извика:

– Нека вие двамата да бъдете кумове на младите, та дано се развеселите.

Наново напълни бокала и го подаде на великия жрец, като тихо му заповяда да възвести, че Тангра одобрява брака между българин и славянка.

Жрецът попрегълтна, гръклянт му се разигра, устните му се свиха, но сети се за здравата Тервелова ръка, стана и с разтреперан глас заяви, че богът на всички богове е съгласен Чепа да се ожени за славянката Диляна.

Развеселен, Тервел му подхвърли кесия със злато.

– Ето моя дар за великото предзнаменование – извика той.

Походът свърши, но не и грижите. На младата българска държава ѝ бе необходим мир. за да се укрепи и наново възвърне плодородието на опустошаваната от векове земя.

Някога българският племенен вожд можеше да живее в шатра, и случайно изпречила се на пътя му ромейска вила, но сега ханът на България, кесарят – наследник на византийския трон, трябваше да има дворец и столица.

Гръцки архитекти и арабски инженери изготвиха плановете на престолния град Плиска, а предприемачи от Дакия я изградиха с материали от разрушените римски градове Динея, Абритус и Марцианопол.

Тервел изпрати боили по новите граници да построят крепости и заповяда на ковачите вместо оръжие да коват плугове. Той отмени данъците на занаятчиите и раздаде на славяните три хиляди коня за работа в полето.

При Тервел дойдоха търговци от пет страни и поискаха да търгуват с българите. Варна, Месемврия и Анхиало отвориха вратите си и скоро успокоената земя кръстосаха стотици кервани. А Стоица вдигна старо и младо да прокарва път през планината, за да може по-лесно да идва от Загоре при Тервел.

Чепа мислеше как да овековечи делото на своя брат. Отначало смяташе като траките да издигне висока могила и на нея да забие каменна колона с надпис за делата на Тервел, но по-късно реши да му извае образа на Мадарските скали. Под тези скали за пръв път българите се установиха, там изградиха своето светилище, там Тервел взе решение да подпомогне Юстиниян, за да узакони земите на българите.

На другата година аварският хаган нахлу в западните земи и започна да ги плячкосва. Северният съсед не можеше да се примири, че Византия призна България за държава и реши да я унищожи. Тервел наново събра войска и тръгна да накаже злосторника, като остави Чепа за негов заместник. Докато ханът отсъстваше, брат му реши да го изненада и построи паметника. За една седмица дърводелците изградиха високо скеле и каменоделци изравниха определената за бъдещия релеф скала. Паметникът трябваше да бъде величествен, да се вижда чак от Плиска и никоя ръка да не може да го достигне и скверни.

Когато предварителните работи бяха завършени, Чепа повика Патрициол. Той пристигна, но мъката по Текла го бе сломила. Погледът му бе обърнат навътре и лицето му имаше цвета на земята, която вече го очакваше.

Посрещна го Диляна, поля му да се измие и го заведе до огнището да се постопли.

– Аз всичко знам за тебе и за дъщеря ти – каза му тя.

– Да не говорим – зиморничаво присегна длани към огъня Патрициол.

– Бъди ни гост и наш баща...

Старият любопитно изгледа славянката, привлече я към себе си и помилва косите ѝ.

Чепа научи, че Патрициол е пристигнал, и задъхан се втурна при него. Когато го видя, гостенинът изхлипа и затвори очи.

– Твоята мъка е и моя – хвана ръцете му Чепа. - Текла беше много умна, за да бъде щастлива, и много смела, за да ѝ позволят да живее...

Патрициол тъжно поклати глава.

– Аз и Диляна ще бъдем твоите деца. Обичай ни, както те обичаме ние...

– Не сгрешихте ли, като ме повикахте? Моите сънародници не ме разбраха, та вие ли?

– Нали ми казваше, че баща ти бил трак, а майка ти гъркиня? Ето, аз съм българин, а Диляна е славянка... Езиците не могат да ни разделят, защото всичките сме хора...

Патрициол с мъка се усмихна.

– Доволен съм, че си припомняш думите ми... Научих вече, че ти и Тервел не сте делели хората по език, по вяра и по род. Дори чух, че в Цариград съжалявали, че не сте останали. Изглежда Юстиниян повторно се качи на трона не за добро, а само да отмъщава за отрязания си нос ..

– Щастлив съм да чуя тези думи от твоята уста. А помниш ли, ти някога...

– Познавах други варвари и смятах, че сте като тях. Те идваха на тази земя да убиват, да грабят и да палят всичко онова, което не могат да отнесат със себе си. Признавам, вие...

– Да, ние дойдохме също на коне с мечове и копия. Но ние вече бяхме изпитали вкуса на славата и ужаса на робството, затова знаехме кого да мразим и кого да обичаме. Нали тате превзе Дуросторум, но не го ограби и не

изби жителите му, а потърси най-достойния между тях да бъде учител на синовете му?... Спомням си, отначало ти ни се присмиваше, а ние те уважавахме. После ти пожела да ни докажеш, че си много умен, а ние започнахме да те преценяваме. А сега вече можем и да спорим...

Диляна подреди софрата за обед.

– Умря ли робинята, която ни поднасяше печени гълъби и ни красеше главите с цветя?

– И тя си отиде. На гроба ѝ издигнах плоча.

– С гълъби и цветя?

Патрициол шеговито го заплаши с пръст.

– Защо василевсът носи скипър и корона?

– За да се различава от простосмъртните – отвърна Чепа.

– А и за самочувствие... И аз също... Гълъбите бяха скъпи, цветя не всякога се намираха, но смятах, че щом се налага да ядем, храната ни трябва да подхожда на нашите мисли. Гълъбът е красива птица и бързо лети, а цветята са нежни и ароматни. Нима не е обидно да се говори за възвишени неща, а да се яде свинско със зеле или чорба от овнешки черва?

Диляна погледна пълните съдове с тлъсто месо, грубата пшеничена пита, ряпата, лука и се смути.

Патрициол протегна ръце и благослови трапезата.

– Бъди спокойна, домакиньо. Тази храна вече съвсем подхожда на моите мисли. Откакто вкусих от разочарованието, всичко ми стана безразлично и гълъбите не вдъхновяват мисълта ми.

Патрициол потрепера, Чепа метна дрехата си върху рамената му и хвърли още дърва в огъня.

– Остави! Едва ли огънят и дрехите ти ще ме стоплят. Студът не е дошъл от времето, а от мислите. И бедата е там, че не мога да ги стопля, защото самият аз им отнех топлината на вярата... Понякога ми се иска да вляза в някой храм и да ги принеса в жертва на някой бог...

Патрициол прокара длани по сухото си лице и въздъхна.

– Не ме слушайте! Съветите на отчаяния са по-лоши и от тези на врага. Разпалете огъня! На вас е нужен...

– Яж, пий и не мисли! – бодро извика Чепа и наля в бокалите вино.

– А, чисто по варварски? – стресна се Патрициол.

– Нали виното ни откъсва от тъжната действителност, прогонва умората, отнася ни в друг свят – в света на боговете и на нашите неизпълнени желания... Нали то е вълшебник...

– Стига! – прекъсна го Патрициол. – Всяка някогашна моя мисъл сега е насочена стрела срещу мене.

– Да забравим ли онова, на което си ни учил и от което сме се възхищавали?

– Разкажи го на друг. Недей ме мами с ехото на моя глас... Но да прием... Въпреки че виното няма да пребори мъката ми...

Чепа енергично вдигна бокала.

– Не, недей ми пожелава здраве... – помоли го Патрициол.

– Учителю, не само ти, а хиляди преди тебе са имали синове и дъщери, които са загинали.

– Но смяташ ли, че е редно децата да умират преди своите родители? Детето трябва да оплаче своя баща, а не бащата него. Човек се примирява с неизбежното само когато се увери, че кръвта му няма да пресъхне, а наново ще бликне...

След обета Чепа поведе своя учител към Мадарските скали и му разкри, че иска върху тях да извае образа на брат си.

– На Тервел?!

– Защо се учудваш? Нима василевсите повече заслужават?

– Къде е сега той?

– Брани земите ни от варварите.

Старият скулптор замислен погледна скалите.

– Един варварски хан на тези скали?

– Един мъдър човек, който обича хората и създава справедлив ред по тези земи... Да тръгваме.

Патрициол се обърна и го хвана за ръката.

– Чакай! И после?

– Ще бъде изобразен като конник, който убива мечка.

– Защо пък мечка? – запита го Патрициол.

– Защото Тервел наистина уби мечка.

Патрициол се приближи към черния жертвен камък и поседна на него.

– Убил мечка? – с насмешка повтори той.

– Истина е. Всички знаят това – ядоса се Чепа.

– Вярвам ти, но по-спокойно, не се вълнувай! – каза му Патрициол. – Всеки обикновен човек може да убие мечка, но това не значи, че трябва да му издигнем паметник... Враговете на Тервел не са мечки, те са по-хитри и по-страшни хищници. Ханът на българите трябва да убие силен, горд и царствен звяр... Чепа, когато се издига паметник на вожд, не се издига само за него, а за целия му народ. Бъдещите поколения няма да тачат вожда за това, че е бил добър ловец, а ще го почитат за другите му дела... Гледам, ти вече си построил скелите. А кой ще извае релефа?

– Няма по-достоеен от тебе.

Патрициол се сепна и стана от жертвения камък.

– Вече съм стар...

– Ти загуби една рожба, създай друга – безсмъртна, която нито времето, нито враговете могат да ти отнемат.

– До днес съм дялал само надгробни плочи и съм ваял образи на мъртъвци.

– Защото е нямало достоеен жив, на когото да издигнеш паметник.

Патрициол нищо не отвърна, с необикновена пъргавина се изкачи на скелето и започна да опипва скалите. Когато се върна при Чепа, видът му бе бодър и погледът бистър.

– Да бъде конник, който да убива лъв – рече той.

– Да бъде конник, който да убива лъв и с вдигната за клетва ръка да предупреждава... – повтори и допълни Чепа.

– Към Цариград да бъде устремен и верният, и смелият народ да го следва...

– Учителю, виждаш ли онова куче, което пази светилището на Тангра? То проля кръвта си, за да спаси от зъбите на хищника своя господар. Защо и него да не изобразим?

Патрициол погледна кучето, което нямаше един крак, но вярно пазеше българското светилище.

– Може – пошепна той. – Лъвът ненадейно е нападнал конника, но смелото куче се е хвърлило в неравна борба и е дало възможност на своя господар да нанесе смъртен удар на звяра и да се спаси.

Чепа слушаше думите на Патрициол и фантазията му рисувахе по Мадарските скали конника, който трябваше да обедини стари и млади племена в един народ. Да напомня на траките за техния конник герой, на ромеите за свети Георги Победоносец, а на славяни и българи – за хана, преборил Византия и влязъл в Цариград да възкачи на трона василевс, който да признае и узакони раждането на България...

И всеки българин и чужденец, щом вдигнеше глава към скалите, трябваше да прочете издялания с едри букви надпис:

**ЮСТИНИАН ИМПЕРАТОРЪТ НАПРАВИ ДОГОВОР И
СЕ ОПИТА С ХАНОВЕТЕ НА БЪЛГАРИТЕ ОТНОВО
ДА СЕ ВЪЗКАЧИ НА ПРЕСТОЛА И ПРИ ТЕРВЕЛ
ДОЙДЕ.**

**НА НОСООТРЯЗАНИЯ ИМПЕРАТОР НЕ ПОВЯРВАХА
ЧИЧОВЦИТЕ МИ В СОЛУНСКО И КИСИНСКИТЕ СЕЛИЩА
И СИ ОТИДОХА. ТОГАВА ЧРЕЗ ДОГОВОР ТЕРВЕЛ ДАДЕ
НА АРХОНТА НА ИМПЕРАТОРА 5 ХИЛЯДИ ВОЙНИЦИ
И 10 ХИЛЯДИ КОННИЦИ.**

**ИМПЕРАТОРЪТ С МЕНЕ ПОБЕДИ ДОБРЕ, НАПРАВИ
МЕ КЕСАР, ДАДЕ МИ ЗАГОРЕ, ЗЛАТО, МНОГО ДАРОВЕ
И ПРИЗНА ВСИЧКИ ЗАВЛАДЯНИ ОТ МЕНЕ ЗЕМИ
ЗА БЪЛГАРСКИ.**

НАПИСА СЕ ДА СЕ ЗНАЕ И ПОМНИ.

Една сутрин Чепа облече ханските доспехи, препаса меча на дедите си, грабна копието с конска опашка, метна се на белия кон и вдигна закланателно юздите му. Когато първите слънчеви лъчи изпратиха сянката му върху изравнените скали, Патрициол бързо я очерта и със злобно вдъхновение на разсърден от съдбата човек размаха чука. Без да слиза от скелето, той денонощно работеше, бързаше да свърши своето дело, сякаш знаеше, че дните му са преброени.

На тридесетия ден, когато могъщият релеф и надписът бяха готови, скулпторът отстъпи да се полюбува на онова, което беше сътворил, и възхитен, забрави къде се намира, полетя от скелето.

– Текла! – разнесе се предсмъртен вих и разпереното тяло падна върху жертвения камък на Тангра.

– Ела-а-а! Ела-а-а! – примамливо отекна ехото.

С безпомощен зов Чепа се втурна към трупа на своя учител, но преди да го достигне, два бели орли го грабнаха и вдигнаха към висините. Чепа опъна лъка си, но на най-високата скала се появи главният жрец, едър, страшен, свръхестествен.

– Чепа! – прогърмя пророчески гласът му. – Остави орлите да го отнесат в небесните чертози. Той вече изпълни земния си дълг: зазида сянката ти в свещените скали, да надживява вековете за славата на Тангра.

Изведнъж слънцето по-силно засия, чу се рог и звън на хиляди копита.

– Братко, победа! Братко, победа! – радостно зовеше Тервел и скалите стогласо му отвърщаха: "Победа-а-а! Победа-а-а!"

Долу, в Плиска, народът ликуваше и с песни посрещаше победоносната българо-славянска войска.

10

КОГАТО РОСАТА ни събуди, забелязахме, че човекът с лъва е изчезнал. Ние продължавахме да лежим и да залъгваме появилия се глад с мисли. В това време над главите ни се появи пшеничена пита и менче с мляко.

– Историята си е история, но трябва да бъдем и практични – чухме гласа на човека с лъва.

Старият стана и го потупа по рамото, а той му се усмихна и започна да пее. Той пееше с дрезгав глас, но песента му беше много хубава.

Когато свърши да пее, ние го поздравихме и той се засрами.

– Понякога ми се иска да си попеявам нашенските, но дъщерите ми се смеят – виновно рече той. – И кой знае защо, всичко което обичам, те мразят...

– Да не искаш да пият по три литра мастика и след това да ядат земя – реши да защити момичетата Диляна, но човекът с лъва не ѝ отговори и тя се принуди да откъсне някаква трева и продължително да я разглежда.

– На баира се появи снощният старец. Той се подпираше на тояга и след него кретах конят му.

– Той даде питата и млякото – рече човекът с лъва и метна раницата на гърба си.

– Накъде? – приятелски го запита старият.

– При Мадарския конник... Срам ме е, че съм го виждал само по петолевките... Но първо ще дръпна моичките от Слънчев бряг и ако не ме последват... Хм, нищо, че са неудобни за лапите ми... А после ще им разкажа всичко.

– Почакай! Ще те закарам с шевролета – покани го Бъки Смит.

– Не се возя на твоята кола. Взимай си битника и хайде!

Старият стегна кецовете си.

– Екскурзията свърши – обяви той. – Вече съм ненужен, пък и мотоциклетът е за двама...

И тръгна след човека с лъва.

Тя мижеше срещу изгряващото слънце и аз разглеждах луничките ѝ. Да, тя беше същата, която толкова векове търсих. Но аз бях по-щастлив от Чепи, защото в Диляна намерих и Текла.

Нямаше нужда да гребя. Реката сама носеше лодката към морето...

АЗБУЧНИК ЗА СПРАВКА

АВАРИ – племе от тюркски произход, дошло от Азия и създадо през VI в. в Панония държавно обединение. Нашествието на аварите било и една от причините да се разпадне Кубратовата Велика България.

През VII и VIII в. аварите нападат славянските племена в днешна Чехословакия, земите на Италия и Германия. В началото на IX в. държавата им е унищожена от франките при Карл Велики и българите при хан Крум.

АВИТОХОЛ – легендарен родоначалник на първата прабългарска династия, според “Именника на българските царе”. Произхожда от рода Дуло. Предполага се, че Авитохол е име на хунския вожд Атила.

АЛЕКСАНДЪР МАКЕДОНСКИ (Велики) – (356 – 323 г. пр.н. е.) – цар на древна Македония и велик пълководец на античността.

АЛЦЕК – прабългарски племенен вожд от VII в. Може би петият син на Кубрат. Напуска с ордата си подвластната на аварите Панония и първоначално се заселва до Адриатическия бряг, южно от Равена. Впоследствие (към 668 г.) получава от лонгобардския крал Гримуалд места за поселение в Южна Италия, където бива назначен за управител.

АНАСТАСИЙ II – 712 – 715 г. – византийски император.

АНАСТАСИЕВА СТЕНА (Дълга стена) – от Деркона на Черно море до Силиврия на Мраморно море. Изградена от Анастасий I в края на V в. срещу масовите нахлувания на българи и славяни на Балканския полуостров.

АНИБАЛ (ХАНИБАЛ) (около 247 – 183 г. пр. н. е.) – известен картагенски пълководец, оставил дълбоки следи в историята на военното изкуство.

АНТИ – славяни. Към края на V в. славяните са се делили на два клона – западен или славини и източен – анти.

АНХИАЛО – антична гранична колония на мястото на днешно Поморие.

АПСИМАР – началник на войските в Югозападна Мала Азия, провъзгласен за византийски император в 698 г. под името Тиберий III.

АРХОНТ – висша византийска длъжност; градоначалник, градски първенец.

АТЕЛ – река Волга според древните.

АТИЛА – (неиз. – 453 г.) хунски вожд (434 – 453 г.). При него хунският племенен съюз достига най-голямата си мощ и владее земи между Волга, Рейн и Дунав с център Панония. Прочут с опустошителните си походи на Балканския полуостров 441 – 447 г., Галия – 451 г., Северна Италия – 452 г.

БАГАИН – прабългарска титла, сродна с титлата "бег" и означаваща началник на по-малък военен отряд. Багаините са по-нисша група от боилите.

БАХХУС – римско наименование на древногръцкия бог Дионисий.

БАЯН (Батбай) – прабългарски племенен вожд, най-големият син на Кубрат. След смъртта на Кубрат към 650 г. застанал начело на прабългарския племенен съюз Велика България, който скоро се разпада поради натиск на хазарите. Станал техен васал в пределите на бащините си земи.

БОГАТУР – юнак.

БОИЛ – прабългарска титла от тюркски произход (слав. – боляр) за членовете от властващата класа.

БОРИТАРКАН – висша рангова титла у прабългарите.

БОСПОР – скитският или кимерийският провлак в Черно море, днешният Керченски проток.

БРИГЕ, БРИГАХ – рекички, от които Дунав започва началото си.

ВАСИЛЕВС – титла, особена привилегия за византийския император.

ВЕРЕЯ – средновековното име на днешна Стара Загора.

ВИЗАНТИОН – древногръцки град, избран за столица на Византия. Преустроен през 330 г. от император Константин I и преименуван на негово име Константинопол, днешният Цариград (Истанбул).

ВОКИЛ (УКИЛ) – име на прабългарска династия, заместила династията Дуло.

ГОНЧИЯ – вестител, куриер.

ГОСТУН – прабългарски хан от рода Ерми, стоял две години начело на прабългарския племенен съюз (към 582 – 584 година) като опекун на малолетния Кубрат. Предполага се, че Гостун е вуйчо на Кубрат.

ДАЖБОГ – в древнославянската митология бог на слънцето.

ДИНЕЯ – древен римски град, намирал се на десетина км северно от Плиска.

ДИАНОПОЛИС – римски град на мястото на днешния Ямбол.

ДРУНГАР – (на кораби) началник на императорската флота.

ДУЛО – прабългарски род, от който произхождат ханове Авитохол, Ирник, Кубрат, Баян (Безмер), Аспарух, Тервел, Севар.

ДУРОСТОРИУМ – име на античен град, дн. Силистра. Слав. Дръстър.

ЗИГФРИД – герой на древногерманския народен епос, преработен през XII в. в епична поема "Песен за nibелунгите".

ИРАКЛИЙ – (610 – 641 г.) византийски император.

ИФИГЕНИЯ – според древногръцки предания дъщеря на Агамемнон, обречена от баща си за жертва на боговете. Богинята Артемида поставила вместо нея на жертвеника агне и я направила своя жрица в Таврия (Таврида), днешен Кримски полуостров.

КАВХАН – висша прабългарска административна и военна длъжност.

КАНА – древно селище в Югоизточна Италия, известно с решително сражение на 2. VIII. 216 г. пр. н. е. между картагенските и римските войски. Картагенските войски, командвани от Анибал, разгромили римските войски.

КАНАР-ТИКИН – висша титла, давана обикновено на български престолонаследник.

КАПИЩЕ – прабългарски жертвени сгради.

КАТЕПАН – византийски дворецов служител; местен управител.

КАРАМЕСИЙСКО ПОЛЕ – недалеч от Солун, днешно Битолско поле.

КОНСТАНТИН I – (р. ок. 274 – 337 г.) римски император (306 – 337 г.), след много борби обединил Римската империя. В 330 г. пренесъл столицата от Рим във Византион. Преди смъртта си преминал в христовата вяра.

КОНСТАНТИН IV – (668 – 685 г.) – византийски император. В 679 г. бил разбит от българите и се принудил да признае новата славянобългарска държава.

КОПАН – титла у прабългарите с неизвестно значение.

КОТРАГ – български вожд, втори брат на Аспарух. Основал т. нар. Волжска България с главен град Болгар, разгромена през XII в. от татарите.

КУБЕР – български вожд, син на Кубрат. Освободил се от аварско иго след разпадането на Велика България и се поселил около Солун, където станал вожд на българи и славяни.

КУБРАТ – (Курт) – оногундурски вожд и хан. Обединил прабългарските племена и основал т.нар. Велика България. След смъртта му 642 г. племенният съюз се разпада.

ЛЕОНТИЙ – (695 – 698 г.) византийски император. Стратег на тема Елада. След свалянето на Юстиниан II става император.

МАВЪР – воевода на Кубер. Решил да мине на византийска страна и след като спечелил тяхното доверие, да вдигне бунт в Солун и отвори вратите на Куберовите войници. Византийците не се съмнявали в неговата вяроност, дори получил от императора консулска мантия, но впоследствие бил заподозрян и планът му пропаднал.

МАЛКА СКИТИЯ – Днешна Добруджа.

МАРТИНА – втора жена на император Ираклий. След смъртта на Ираклий фактически управлявала империята, обаче сенатът и войските в Мала Азия не били доволни от нея, снели я от престола и ѝ отрязали езика.

МАРЦИАНОПОЛИС – някогашен древен град, разположен край Девненските извори и река Девня. Основан от император Траян (52 – 117 г.) и наречен на името на сестра му Марциана.

МЕДОВИНА – славянско питие, приготвяно от мед.

МЕСЕМВРИЯ – древногръцка колония на черноморското крайбрежие, днешният Несебър.

МУЦИЙ СЦЕВОЛА – римски младеж, който, заловен от етруските при обсадата на Рим (508 г. пр. н. е.), за да покаже своето презрение към смъртта, сложил дясната си ръка в огъня на жертвеник.

ОПСИКИОН – една от византийските теми в Мала Азия.

ОБОЛ – дребни медни монети.

ОРЕСТ – според древногръцкото предание син на Агамемнон и брат на Ифигения.

ОРФЕЙ – древногръцки митичен поет и певец. Неговото пеене омайвало не само хора и животни, но и неодушевени предмети: камъни, реки. Приписвали му изнамирането на лирата.

ПАТРИЦИЙ – титла, давана на висш сановник във Византия.

ПЕРУН – древнославянски бог, господар на мълниите.

ПИЛАД – приятел на Орест. Един от героите на Еврипидовата трагедия "Ифигения в Таврида".

ПОНТ ЕВКСИНСКИ – буквално гостоприемно море – Черно море. До 6 в. пр. н. е. морето е наричано Понт аксински – негостоприемно.

ПРОМЕТЕЙ – в гръцката митология един от титаните, богоборец и защитник на хората.

ПРОТОВЕСТИАРИЙ – началник на императорския гардероб.

ПРОТОСТРАТОР – висш сановник.

ПТОЛОМЕИ – елинистична династия в Египет, управлявала от 305 – 30 до н. е., основана от пълководеца на Александър Македонски Птоломей.

РАЗТЕГ – 6 стъпки (около 2 метра).

САРАЦИНИ – араби – диво чергарско племе в древна Арабия.

СЕМЕНДЕР – древна столица на хазарите в северната част на Дагестан.

СТРАВА – угощение, панихида.

СТРАТЕГ – военачалник, управител на военна област.

СТРАТЕГИКОН – учебник по военно изкуство.

СТРАТИЛАТ – нисша титла у византийците.

СТУДИЙСКИ МАНАСТИР – един от най-големите манастири във Византия, намирал се в Цариград.

ТАВЕРНА – (от латински таберна) – пивница, кръчма, хан.

ТАВРИДА – древно название на Кримския полуостров.

ТАВРИ – древен народ, живял в южната част на Кримския полуостров, наречен в древността Таврида.

ТАНГРА – върховно божество у прабългари, хазари и др.

ТАРКАН – старобългарска титла, давана на лица от военната аристокрация. Областен управител и наместник на хана.

ТЕМА – административна и военна област във Византия.

ТЕОДОРА – византийска императрица, жена на Юстиниан I.

ТИБЕРИЙ III – (698 – 705 г.) византийски император. Друнгар на морската тема Кибирайотон, след свалянето на Леонтий в 698 г. става византийски император. Бива свален и убит от Юстиниан II.

ТРЮМ – долната част на плавателен съд.

ТУДУН – титла на висш военен у хазарите, отговаряща на българската кавхан.

ФАНАГОРИЯ – древногръцки град на брега на Таманския залив.

ФОРТУНА – древноримска богиня на съдбата и случайността.

ХАЗАРИ – племе от тюркски произход, чиято родина е била в степите на Северен Дагестан. Арабските писатели отъждествяват хазарския език с българския.

ХАГАН (КАГАН) – върховен господар у хазари и авари.

ХЕБРОС – древно име на р. Марица.

ХЕМ – древно име на Стара планина.

ХЕРСОНЕС – древногръцка колония в Югозападен Крим.

ХЕРКУЛЕС – силен и непобедим гръцки митологически герой.

ХИОС – остров в Егейско море.

ХИМАТИОН – женска дреха, наметало.

ХИТОН – къса дреха у старите гърци и византийци.

ХЛАМИДА – вид горна дреха у византийците; плащ, наметало.

ЮВИГИ – велик. Обръщение към върховния господар у българи, хазари и др.

ЦЕЗАР, Гай Юлий – (100 – 44 пр. н. е.) – един от най-големите държавници, пълководец, писател и оратор на Древния Рим.

ЮСТИНИАН I – (527 – 565 г.) – византийски император. Водил редица войни с цел да възстанови пределите на старата Римска империя.

ЮСТИНИАН II РИНОТМЕТ (685 – 695) г. – византийски император, син на Константин IV. В 695 г. бил свален от престола и след като му отрязали носа, го заточили в Херсонес. С помощта на Тервел през 705 г. наново се възкачва на престола. В 711 г. бива убит.

РЕЦЕНЗИЯ

/ТЕКСТ НА ЗАДНАТА КОРИЦА НА КНИГАТА – 1-ВО ИЗДАНИЕ, 1969г./

Оригинален като композиция, романът е своеобразен диалог между баща и син, предприели екскурзия из страната. Всяка вечер бащата разказва за едно далечно и невъзкресявано време от българската история - ханстването на Тервел. Придържайки се към историческите факти, бащата го интерпретира по свой начин и рисува една ярка картина от политическия и социален живот на Византия, Хазария и младата славянобългарска държава.

Съвременният разказ, който има пътеписен и спортен характер, се води от името на сина. Той е изпъстрен с интересни епизоди и колоритни характери, като тези на Американеца, на Битника, на Човека с лъва и пр., които по пътя на една подвижна фантазия и асоциативност се свързват с миналото.

С раздвижения си и свеж език, "Необикновена екскурзия" се отличава от някои исторически романи, които дразнят с натрапчивите си архаизми, обратен словоред и изкуствена тържественост.

Действието на романа тече интригуващо и се следи с интерес.

Въпреки своеобразните авторски хрумвания и илюзорни импресии романът на Димо Кисъов е едно реалистично произведение с високопатриотично звучение.

СЪДЪРЖАНИЕ

	стр.
1. СТАРИЯТ Е ПОСЛЕДЕН...	5
I. НАРИЧАШЕ СЕ ЧЕПА...	9
2. СЪБУДИХ СЕ...	24
II. ЕВКСИНСКОТО МОРЕ...	30
3. НЕ ОБИЧМ РИБА...	44
III. СТОИЦА ПРИШИ ПИСМОТО...	60
4. НА СУТРИНТА ЗАКУСИХМЕ...	78
IV. СЛЕД ТЕЖКИ ПРЕМЕЖДЯ И ЛУТАНИЯ...	84
5. РЕШИХМЕ ДА ВЗЕМЕМ ПАРАХОДЧЕТО...	100
V. ТЕРВЕЛ СВИКА...	113
6. ОБЯДВАХМЕ ВЪВ...	133
VI. ОТРАНО МАДАРСКАТА...	145
7. ПРЕДИ ДА СИ ЛЕГНЕМ...	161
VII. ТЕРВЕЛ ИЗОСТАВИ...	166
8. КАРАЙ НА ЮГ!	176
VIII. ОТКАКТО КОНСТАНТИН...	191
9. СЛУШАХ РАЗКАЗА...	215
IX. ХАЗАРСКАТА ПРИНЦЕСА...	217
10. КОГАТО РОСАТА...	233
 АЗБУЧНИК ЗА СПРАВКА	 235

ДИМО КИСЬОВ

СЪБРАНИ СЪЧИНЕНИЯ

/Произведения ранна редакция/

Том 24

НЕОБИКНОВЕНА ЕКСКУРЗИЯ

/Ранна редакция на „МАГИЧЕСКИЯТ КОННИК“, Том 7/

*Българска, Съвременно-исторически роман,
Второ издание, 240 стр.; София - 2018*

Съставители: Райна Кисьова Веселин Кисьов

Copyright ©Димо Кисьов. Всички права запазени

Copyright ©Dimo Kissyov. All rights reserved

*Нито една част от тази книга, както и в нейната цялост,
не може да бъде сканирвана, отпечатвана и/или размножавана,
на веществен или друг носител и среда, под никаква форма или начин, без
писменото разрешение на издателя, или на държателя на авторските права.*